

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

RUSYA’NIN KARADENİZ’DEKİ ÇATIŞMA BÖLGELERİNE
YÖNELİK STRATEJİSİ
RUSSIA'S STRATEGY TOWARDS THE CONFLICT ZONES IN THE
BLACK SEA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAAN ÇINARLIK
(172028011)

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU
GİRESUN-2021

T.C

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

**RUSYA’NIN KARADENİZ’DEKİ ÇATIŞMA BÖLGELERİNE YÖNELİK
STRATEJİSİ**

RUSSIA'S STRATEGY TOWARDS THE CONFLICT ZONES IN THE BLACK SEA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kaan ÇINARLIK

(172028011)

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU

GİRESUN-2021

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 28/04/2021 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Kaan ÇINARLIK'ın “Rusya'nın Karadeniz'deki Çatışma Bölgelerine Yönelik Stratejisi” başlıklı tezini incelemiş olup aday 28/04/2021 tarihinde, saat 11.00 de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Doç. Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Arda ÖZKAN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Selim KURT	
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../2021

Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Rusya’nın Karadeniz’deki Çatışma Bölgelerine Yönelik Stratejisi” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../ .../ ...

Kaan ÇINARLIK

ÖN SÖZ

Karadeniz Bölgesi; Avrupa, Orta Asya ve Ortadoğu coğrafyalarının tam kesişimde olan, tarih sahnesinde yer almış önemli imparatorlukların hakimiyet mücadelesi verdiği zengin bir tarihi geçmiş sahip bir alandır. Çarlık Rusya'nın tarihi politikası olan sıcak denizlere inme politikasının ilk uygulama alan Karadeniz, bu anlamda Moskova'nın her zaman egemenlik kurmak istediği bir coğrafya olmuştur. Sovyetler içinde bu alan kritik önemde olmuş, onun ardılı sayılan RF için de yakın çevrenin stratejik değeri her zaman kıymetli olmuştur. Yüzyıllar içerisinde isimler ve ideolojiler değişse de Rus devlet aygıtı için Karadeniz ve Kafkasya coğrafyası ülkenin güneyinin güvenliğinin sağlanması için her zaman elde tutulması bir alan olarak görülmüştür.

Günümüzde artık tek kutupluluk yerine çok kutuplu bir dünya düzeninin hakim olmaya başladığı uluslararası konjonktürde Rusya, küresel bir güç olarak tekrar yükselmeye başlamıştır. Bu bağlamda yakın çevresi sayılan Orta Asya, Kafkasya, Karadeniz ve Balkanlarda, AB ile ABD'nin karşısına rakip olarak çıkmaktadır. Tarihi olarak bu bölgeleri kendisine vasi gören Moskova yönetimi batılı güçleri ve onun uzantısı olan kurumları yakın çevresinde görmek istememektedir.

Bu tezin çalışması ile Rusya'nın Karadeniz Bölgesine yönelik yaklaşımı, bölgesel ve küresel aktörlerin havzaya dair stratejileri, renkli devrimler süreci ve Moskova'nın dondurulmuş çatışma alanlarını nasıl kullandığı anlatılmaya çalışılmıştır. Tezin konusu ilgili olarak havza üzerine çalışmış hocaların ve yazarların kitaplarından, makalelerden ve yerli-yabancı internet sitelerinden kaynakça olarak yararlanılmıştır.

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan, önerileri ve düzeltmeler konusunda değerli görüşleri ile bana yol gösteren saygı değer tez danışmanım Doç. Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU hocama teşekkürlerimi sunarım. Bu zorlu tez sürecinde benden desteğini hiç esirgemeyen, bana kaynaklarımı bulmamda yardımcı olan değerli arkadaşım Oğulcan HAKYEMEZ'e, ve tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan sevgili aileme teşekkür ederim.

ÖZET

Karadeniz Havzası, Sovyet sonrası dönemde stratejik değeri artan ve birçok ihtilaflı dondurulmuş çatışma bölgesini içinde barındıran bir alandır. Rusya'nın yakın çevresinde yer alan Karadeniz Havzası, bölge dışı aktörlerin de dahil olması ile birlikte son yıllarda siyasi değişim süreçleri ve askeri çatışmalara sahne olmuştur. Batılı güçlerin 2000'li yılların başlarından itibaren renkli devrimler süreciyle nüfuz alanını havzaya genişletmesiyle Rusya'da Karadeniz'de daha aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Dondurulmuş çatışma bölgeleri ise Sovyet sonrası tekrar hareketlenmiş ve taraflar arasındaki çatışmalar zaman içerisinde alevlenmiştir. Renkli devrimler süreci ve dondurulmuş çatışma bölgelerindeki yeni yapılanmalar ise Karadeniz'deki mevcut görünümü değiştirmeye başlamıştır.

Bu çalışmada birinci bölümde Karadeniz Havzasının tarihi ve jeopolitik teorilerdeki yeri, ikinci bölümde; Rusya'nın Karadeniz Stratejisi, bölgesel mücadele ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Karadeniz'deki renkli devrimler süreci ve Rusya'nın donmuş çatışma bölgelerine yönelik stratejisi ele alınmıştır. Bu bilgilerin yanında Karadeniz'in tarihi ve Rusya'nın güney sahası olan Karadeniz'e yönelik yaklaşımının nasıl şekillendiği ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Karadeniz Bölgesi, Renkli Devrimler, Dondurulmuş Çatışma Bölgeleri

ABSTRACT

The Black Sea basin is an area whose strategic value increased in the post-Soviet period and contains many disputed frozen conflict zones. The Black Sea Basin, located in the immediate vicinity of Russia, has been the scene of political changes and military conflicts in recent years, including non-regional actors. As Western powers expanded their sphere of influence into the basin through the process of color revolutions since the early 2000s, Russia began to pursue a more active policy in the Black Sea. Frozen conflict zones, on the other hand, moved again after the Soviet Union, and conflicts between the parties flared up over time. The process of color revolutions and new structures in frozen conflict zones have begun to change the current appearance of the Black Sea.

In this study, the history of the Black Sea Basin and its place in geopolitical theories are discussed in the first chapter, The Black Sea strategy of Russia and the regional struggle are discussed in the second chapter. In the third chapter, the process of colored skins in the Black Sea and Russia's strategy for frozen conflict zones are discussed, In addition to this information, the history of the Black Sea and how Russia's approach to the Black Sea, which is the southern ares, is shaped, are discussed.

Keywords: Russia, Black Sea Region, Color Revolutions, Frozen Conflict Zones

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VI
HARİTALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KARADENİZ HAVZASININ KONUMU, TARİHİ VE JEOPOLİTİK TEORİLERDE YERİ

1.1 Karadeniz'in Coğrafi ve Tarihsel Görünümü.....	4
1.2 Karadeniz Havzası ve Geniş Karadeniz Havzası.....	8
1.2.1 Karadeniz Havzası.....	8
1.2.2 Geniş Karadeniz Havzası.....	9
1.3 Karadeniz Havzasının Jeopolitik Önemi.....	10
1.3.1 Klasik Jeopolitik Teoriler Bağlamında Karadeniz Havzası.....	10
1.3.2 Günümüz Karadeniz Jeopolitiği	15

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA'NIN KARADENİZ STRATEJİSİ ve BÖLGESEL MÜCADELE

2.1 Rusya'nın Karadeniz Stratejisi ve Bölgedeki Mücadelenin Aktörleri.....	19
2.2 Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Karadeniz.....	20
2.3 Klasik Avrasyacılık.....	24
2.4 Neo Avrasyacılık.....	26
2.5 Rusya'nın Karadeniz Havzasına Olan Yaklaşımı.....	30

2.6 Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Karadeniz Bölgesine Yaklaşımları.....	36
2.6.1 ABD.....	36
2.6.2 AB.....	42
2.6.3 Çin.....	48
2.6.4 Türkiye.....	53
2.7 Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Karadeniz'in Statüsü.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARADENİZ HAVZASI'NDAKİ RENKLİ DEVRİMLER VE RUSYA'NIN DONMUŞ ÇATIŞMA BÖLGELERİNE YAKLAŞIMI

3.1 Karadeniz'deki Renkli Devrimler Süreci.....	69
3.1.1 Gürcistan Gül Devrimi.....	70
3.1.2 Ukrayna Turuncu Devrimi ve Euro Maidan Olayları.....	77
3.2 Rusya ve Karadeniz'deki Donmuş Çatışma Bölgeleri.....	83
3.2.1 Abhazya.....	98
3.2.2 Güney Osetya.....	103
3.2.3 Kırım.....	109
3.2.4 Donetsk ve Luhansk.....	114
3.2.5 Transdinyester.....	117
3.2.6 Kosova.....	123
3.2.7 Dağlık Karabağ.....	129
SONUÇ.....	137
KAYNAKÇA.....	146
ÖZGEÇMİŞ.....	161

KISALTMALAR

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AB	:Avrupa Birliği
AEB	:Avrupa Ekonomik Birliği
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKÇT	:Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKP	:Avrupa Komşuluk Politikası
BTC	:Bakü Tiflis Ceyhan
BDT	:Bağımsız Devletler Topluluğu
KEİ	:Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
KGAÖ	:Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
KUH	:Karadeniz Uyumu Harekâtı
RF	:Rusya Federasyonu
SB	:Sovyetler Birliği
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	:Şangay İşbirliği Örgütü
UÇK	:Kosova Kurtuluş Ordusu

HARİTALAR

Harita1	: Karadeniz Siyasi Coğrafyası.....7
Harita2	: Jeopolitik Teoriler.....11

GİRİŞ

Karadeniz Bölgesi; tarih boyunca önemli uygarlıklara ev sahipliği yapmış, zengin tarihi değerlere sahip bir havzadır. Cenevizliler, Bizans İmparatorluğu, Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti çağına göre siyasi ve askeri alanlarda yön vermiş süper güçler bu bölgenin hakimiyeti için büyük mücadeleler vermiştir. II. Mehmet döneminde Kırım'ın fethedilmesi ile Türk gölü haline gelen Karadeniz bu özelliğini 1776 Küçük Kaynarca Antlaşmasına kadar korumuştur. 1792 Yaş Antlaşması ile Kırım'ın, Çarlık Rusya'ya ait olmasının kabul edilmesiyle birlikte Osmanlılar, Karadeniz'de Rusya'nın gücünü kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemden itibaren Çarlık Rusya'sı Kafkasya ve Karadeniz'e doğru sistematik bir şekilde ilerlemeye başlamıştır.

Havzanın kaderi ise I. Dünya Savaşı'ndan sonra getirdiği sonuçlara paralel olarak siyasi yönde büyük değişimler geçirmiştir. 1936'da imzalanan ve günümüze kadar geçerliliğini devam ettiren, havzanın statüsünün bir nevi belirlendiği Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından ise bölgenin doğu ve batı kesimleri Sovyetlerin nüfuz sahasına girmiştir. Soğuk Savaş döneminde görece durgun bir yapı geçiren bölge bu durumunu 1991'e kadar Sovyetlerin dağılmasına kadar sürdürmüştür. Glasnost ve perestroyka politikalarının 1980'lerin sonunda getirdiği dalga ile Sovyet etkisindeki ülkelerde milliyetçilik ve liberalizm güçlenmiştir. Sovyetlerin yıkılması ise bölgede yeni siyasi rejimlerin kurulmasına ve havzada var olan iki kutuplu durgun yapının sona ermesine yol açmıştır.

Sovyet sonrası dönemde Karadeniz'deki değişimler sadece siyasi değildir. Transatlantik, Karadeniz'i 1991'den sonra adeta yeniden keşfetmiştir. Havzanın stratejik potansiyeli Batı tarafından fark edilmiş, Türkiye ve Rusya bölgede önem kazanmıştır. Rusya'nın, havzada başat siyasi aktör ve askeri güç olmasının yanında enerji tedarikçisi olması stratejik değerini artmıştır.

Yeltsin döneminde Rusya, ekonomik ve siyasi bunalım sürecinden geçmiş, Moskova yönetimi geçiş dönemi yaşamıştır. Rusya'nın geri çekildiği alanlarda Batı, nüfuzunu tesis etmeye çalışmış, 2000'lere kadar bu durum sürmüştür. 21. yüzyılda Putin'in devlet başkanı olmasıyla birlikte Rusya'da yeni bir döneme geçilmiştir. Putin ile birlikte Rus devleti dönüşüm sürecine girmiş, yakın çevre sayılan bölge ülkeleriyle ilişkilerini yeniden güçlendirmiştir. Bu kapsamda küresel bir güç olmak için Rusya, yakın çevre olarak tabir edilen ülkelerle birlikte ikili ilişkilere özel önem atfetmiş, bölgesel örgütler kurabilmek için

gerekli altyapı Moskova yönetimi sağlanmıştır. Rusya'nın yakın çevresi sayılan bölgedeki avantajı ise;

- 1- Sınırları dışında yaşayan yoğun bir Rusça konuşan nüfus olması
- 2- Havza ülkeleri ile ortak din ve tarihsel geçmişinin olması
- 3- Bölgedeki ülkelerle yakın ekonomik, siyasi ve askeri ilişkilerinin bulunması olarak söylenebilir.

Putin ile yeniden revize edilen Yakın Çevre Doktrini ile Rusya, bölge ülkelerini de yanına alarak Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Avrasya Ekonomik Birliği'ni oluşturmuştur. Putin'in yaptığı bu hamlelerle birlikte havzadaki dengeleri kendi lehine çevirebilmeyi başarmıştır. ABD ve AB, Moskova yönetiminin geliştirmiş olduğu stratejiye karşılık ise Gürcistan, Ukrayna ve Moldova gibi ülkelerde Batı yanlısı kişileri desteklemiş, iktidara gelmesinde rol oynamıştır. Karadeniz'de Rusya karşıtı kişileri destekleyerek bölgede Moskova yönetimi çevrelemeye çalışan Batı, havzada nüfuzunu arttırmaya çalışmıştır. Romanya ve Bulgaristan, sırasıyla NATO – AB üyesi yapılmış, Gürcistan ve Ukrayna'da renkli devrimler birbirini izlemiştir.

Havzadaki politik durumu ve askeri konjonktörü belirleyen ise donmuş çatışma bölgeleridir. Donmuş çatışma oluşturan bölgelerdeki sorunlar Sovyetler döneminde görmezden gelinmiş, 1991'e kadar herhangi bir çatışmaya mahal verilmemiştir. 1992'de Dağlık Karabağ meselesi ile dondurulmuş çatışma bölgeleri hareketlenmeye başlamıştır. Bu bölgelerdeki artan çatışmalarla birlikte taraflar arasındaki gerginlikler iyice artmış, Rusya'nın böl ve parçala yaklaşımını benimsemesi üzerine çözümsüzlük bölgeye hakim olmuştur.

Rusya, dondurulmuş çatışma bölgelerindeki mevcut çözümsüzlükten yararlanarak buralardaki siyasi durumu kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. Abhazya, Güney Osetya'da de facto bir durum yaratmış, Kırım'ı ilhak ederek sınırlarını genişletmiştir. ABD'nin son yıllarda kendi iç işlerini önceleyen bir tavır sergilemesi ve AB'nin etkisiz kalan ekonomik yaptırım kararları Rusya'yı cesaretlendirmiştir. Karadeniz'de değişen jeopolitik dengeler nedeniyle Montrö Boğazlar Sözleşmesi de gündeme gelmiştir. ABD, genel olarak Montrö'nün revize edilmesinden yanayken, Rusya ve Türkiye mevcut statükonun devam etmesinden yanadır. Rusya'nın, Karadeniz'de artan askeri ve siyasi hegemonyası ABD'yi rahatsız etmekte olup, Boğazlar Sözleşmesinin getirmiş olduğu kısıtlamalar nedeniyle bölgede askeri kapasitesi olarak yansıtamamaktadır. 2008 Rusya – Gürcistan savaşında, Tiflis'e istediği yardımı

yapamayan Washington yönetimi, bölge dışı unsur olduğu için Montrö'nün engeline takılmaktadır.

Bu çalışma ile Rusya'nın, Donmuş Çatışma Bölgelerini 1991'den sonra ayrılıkçı donmuş çatışma bölgelerini gelişen siyasi dengelere göre nasıl kullandığı, uluslararası hukuka göre durumu incelenmiştir. Rusya'nın, de facto bölgeleri nasıl silahlandığı, taraflar arasındaki siyasi çözümsüzlüğü derinleştirdiği ve Batılı aktörlerin kendisine karşı geliştirmiş olduğu stratejilere nasıl yanıt verdiği donmuş çatışma bölgeleri üzerinden ele alınmıştır.

Bu tez üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Karadeniz Bölgesi'nin konumu, tarihsel konumu ve jeopolitik teorilerde nasıl ele alındığı ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Havzanın, klasik jeopolitik teorilerdeki yeri ve bunun güncel Karadeniz jeopolitiğini nasıl etkilediği anlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci Bölümde, Rusya'nın Karadeniz Stratejisi ve Bölgesel Mücadele başlığı ele alınmıştır. Yakın çevre doktrini, Klasik Avrasyacılık ve Neo Avrasyacılık fikirlerinin bölgeyi nasıl etkileyebileceği ve Moskova'nın havzaya yönelik politikası ortaya konmuştur. Küresel güç olan AB, ABD ile Çin'in ve bölgesel bir güç olan Türkiye'nin Karadeniz'e olan politikaları anlatılmıştır. Ayrıca Montrö Boğazlar Sözleşmesinin, Karadeniz'i imzalandığı 1936 yılından itibaren nasıl etkilediği ve getirdiği statükonun sonuçları ortaya konmuştur.

Üçüncü Bölümde, Karadeniz'deki renkli devrimlerin nasıl ortaya çıktığı, AB ile ABD'nin etkileri ve Rusya'nın yakın çevresi sayılan bu alanda ortaya koyduğu tepki incelenmiştir. Havzadaki istikrarsızlık unsuru olan dondurulmuş çatışmaların Rusya tarafından nasıl kullanıldığı, bölge ülke üzerine olan etkileri anlatılmıştır. Ayrılıkçı donmuş çatışma bölgelerinin uluslararası hukuka göre durumu ve 2008'den sonra tekrar gündeme gelen de facto cumhuriyetlere karşı Batılı devletlerin yaklaşımı anlatılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmasında şu amaçlara ulaşılmaya çalışılmıştır: Batı'nın, Rusya'yı çevrelemek renkli devrim süreçlerini nasıl kullandığı, 1991 sonrası süreçte önem kazanan Avrasyacılık ve yansıması olan Yakın Çevre Politikasının bölge ülke üzerine etkisi incelenmiştir. Bölgesel - küresel güçlerin Karadeniz Havzasına yönelik politikası ve Montrö Boğazlar Sözleşmesinin bölgesinin statüsüne etkisi, Rusya'nın Donmuş Çatışma Bölgelerini nasıl kullandığı ve eski Sovyet ülkelerine olan etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARADENİZ HAVZASININ KONUMU, TARİHİ VE JEOPOLİTİK TEORİLERDE YERİ

1.1 Karadeniz'in Coğrafi ve Tarihsel Görünümü

Karadeniz, güneydoğu Avrupa ile Anadolu yarımadası (Türkiye) arasında bir iç denizdir ve nihayetinde Akdeniz ve Ege Denizleri ve çeşitli boğazlar yoluyla Atlantik Okyanusu'na bağlanır (New World Encyclopedia). Karadeniz'in yazılı kaynaklarda geçen ilk adı "Ahşena" olmakla birlikte sonradan Yunanlarca "Pelagos o Pontikon", "Pontus Euxinus" veya Yunan mitolojisinde Gaia'nın oğlu, Nereus'un babası olan deniz tanrısı Pontus'un adıyla anılmıştır. Romalılarca Latince "Mare Euxinum", "Mare Sarmaticum" ve "Pontus Tauricus", Ortaçağ Arap kaynaklarında "Bizans Denizi", "Trabzon Denizi", "Slav Denizi", "Pontus Denizi", Marko Polo haritasında "Helen Denizi" olarak anılır. Karadeniz kelimesi ise 14. yüzyıldan sonra aynı anlamıyla Batı dillerinde kullanılmaya başlanılır (Çilingir, 2020).

Eski Yunan mitlerinde, deniz - daha sonra Akdeniz dünyasının kenarında - "Olumsuz Deniz" anlamına gelen Pontus Axeinus olarak adlandırılmıştır. Daha sonraki dönemlerde yapılan keşifler bölgeyi daha tanıdık hale getirmiş ve bir deniz kıyısında koloniler kuruldukça Yunanlar daha misafirperver ve dostça tanınmaya başlamışlardır. Daha sonraları ise adı Pontus Euxinus olarak değiştirilmiştir. Efsaneye göre Jason ve Argonatlar, denizin doğu ucunda (şimdi ki Gürcistan) bir krallık olan Colchis ülkesinde Altın Postu bulmak için yola çıktılar. Türkler, denizin güney kıyılarının ötesindeki toprakları kontrol etmeye geldiklerinde, fırtınalarla karşılaştılar. Karadeniz olarak adlandırdıkları şeyin kaçınılmaz yönünü yansıtan bir isme geri döndüler (Fomin).

Denizin modern isimleri, Yunanlar *Mavre Thalassa* (Μαύρη Θάλασσα), Bulgarlar *Cherno more* (Черно море), Gürcüler *Shavi zghva* (შავი ზღვა), Laz *Ucha Zuğa*, ya da basitçe *Zuğa* 'Sea', Rumenler *Marea Neagră*, Ruslar *Chyornoye more* (Чёрное море), Türkler *Karadeniz*, Ukraynalılar *Chorne more* (Чорне море), Ubıhlar /ʃʷadʒa/ söylemleri dahil olmak üzere İngilizce "Karadeniz" isminin eşdeğerleridir (Black Sea).

Tarihi olayların meydana geldiği her medeniyetin üzerinde kurulduğu bir coğrafi mekân bulunur. Bir medeniyetin yayılıp genişlemesinde veya dağılıp yok olmasında en önemli rol zamanın doğal şartlarıdır. Elverişli iklim şartları, verimli topraklar ve su kaynakları

açısından son derece zengin bir coğrafi sahada kurulan bir siyasi oluşumun gelişeceği kesindir. İşte coğrafi faktörler, insan topluluklarını ve bu toplulukların siyasi, ekonomik, dini ve kültürel hayatlarını olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir (Ünsal, 2016:1).

Karadeniz, jeopolitik anlamda bulunduğu konum itibari ile stratejik bir öneme sahiptir. Yalnızca enerji kaynaklarına yakınlığıyla değil, aynı zamanda sosyo-kültürel zenginliğiyle de öne çıkmaktadır. Tarih boyunca birçok kavim bu bölgeye sahip olmak mücadeleye girişmiştir.¹ Cenevizliler bu bölgede koloniler kurarak ticaretin güneyden kuzeye doğru gelişmesinin önünü açmışlardır. Bizans, Karadeniz kıyıları boyunca topraklarını genişletmiştir. Türklerin, Anadolu'ya 1071'den itibaren girmelerin sonucunda bölgede ileride büyük bir çekim merkezi olacaktır. Türklerin, Anadolu'ya gelmesinden sonra havzanın kaderi bir anlamda değişmeye başlamıştır. Türklerin fetih hareketlerini kuzeye doğru genişletmesi fikri ise Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı I. Alâeddin Keykubad döneminde olacaktır. Anadolu Selçuklu Devleti döneminde ilk olarak Karadeniz bölgesinde Sinop fethedilecek, böylelikle Türklerin Karadeniz'e çıkışı sağlanmıştır. Osmanlı Devleti döneminde ise İstanbul'un fethinden sonra Anadolu'da siyasi beraberliğin sağlanması amacıyla Trabzon Rum İmparatorluğuna son verilmiş, Karadeniz'e çıkış noktasında avantaj sağlanmıştır. Fatih Sultan Mehmet² döneminde Kırım'ın alınması ve Trabzon Rum İmparatorluğuna son verilmesiyle Karadeniz, uzun yıllar Türk gölü olarak anılacaktır.

Karadeniz'in Türk gölü olma özelliği ise 1774 Küçük Kaynaca Antlaşmasına kadar sürmüştür. Küçük Kaynarca Antlaşmasının imzalanmasından sonra Kırım Hanlığı elden çıkmıştır. Çarlık Rusya'sının amacı olan sıcak denizlere inme hedefi Karadeniz'e ulaşılmasıyla bir nevi gerçekleşmiş oluyordu. Bu tarihten sonra Balkanlar ve Karadeniz coğrafyasının hakimiyeti için Çarlık Rusya ve Osmanlı Devleti ağır mücadeleye girecektir. 93 Harbi sayılan 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonucu Balkanlardaki topraklar Türk hakimiyetinden çıkacaktır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Karadeniz'e birçok kıyıdaş devlet çıkmıştır. Bağımsızlığını yeni kazanan devletler bir süre sonra tekrar Moskova'nın denetimine girecektir. Türkiye hariç Karadeniz'e kıyıdaş devletler, Doğu Bloğu içerisinde yer alacaktır. Türkiye ise NATO'da kalarak Soğuk Savaş yılları boyunca batı ittifakının güneydoğu sınırında Sovyetlere karşı ileri karakol görevini ifa etmiştir. Bu misyon

¹ Cenevizliler, Roma İmparatorluğu, Bizans, Trabzon Rum İmparatorluğu... gibi kavimler Karadenizde hakim güç olma yoluna gideceklerdir.

² Osmanlı İmparatorluğu'nun yedinci padişahıdır. Tarihi kaynaklarda ismi Muhammed şeklinde geçer. İlk olarak 1444-46 yılları arasında kısa bir dönem, daha sonra 1451'den 1481 yılında ölümüne kadar 30 yıl boyunca hüküm sürdü. (<https://www.takvim.com.tr/galeri/yasam/fatih-sultan-mehmedin-gercek-fotografi-gorenleri-soke-etti-osmanli-padisahlarinin-resimleri>)

kapsamında Türkiye, Sovyet Rusya'nın güneyinde coğrafi olarak da Karadeniz'de bir bariyer görevi üstlenmiştir.

Karadeniz'de mevcut statüko olarak bölge ülkelerini bağlayan Montrö Boğazlar Sözleşmesi yer almaktadır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi³ Türk Boğazlarının nasıl kullanılacağı ve hem kıyıdaş olan hem de kıyıdaş olmayan uyması gereken maddeleri içinde barındıran bir anlaşmadır. 1936 yılında imzalandığında geçerlilik tarihi olarak 20 yıl süre öngörülmüşse de bu sürenin geçmesine rağmen imzacı devletler itiraz edilmemiştir. Soğuk Savaş boyunca devam eden iki kutuplu düzenin ardından 1991 yılında yıkılan Sovyetlerin ardından Karadeniz Bölgesi'nde yeni tehditler de ortaya çıkmıştır. İnsan kaçaklığı, uyuşturucu ticareti, terörizm, çevrenin korunması gibi yeni sorunlar küreselleşme ile ortaya çıkmıştır. Karadeniz Havzası sadece jeostratejik önemi ile değil var olan zengin sosyo-kültürel değerleriyle de öne çıkmaktadır. Bölgede birçok etnik gruptan millet yaşamaktadır. Bu heterojen durum ise birçok sorunu meydana da getirmektedir. Abhazya, Güney Osetya, Kırım, Transdinyester gibi havza içerisinde yer alan problemler dondurulmuş çatışma bölgeleri olarak göze çarpmaktadır. Geniş Karadeniz Havzası olarak ele alındığında bu bölgelere Dağlık Karabağ ve Kosova'da eklenecektir. Karadeniz konumu itibari ile Kafkasya ve Balkan coğrafyasının keşişim noktasında yer almaktadır.

³ 1936 yılında imzalanan bu antlaşma ile Türkiye, barış zamanında ticari gemilerin serbest geçişi düzenlenmiş; Savaş zamanında ise boğazların kullanımı konusunda Türkiye'ye tam yetki veren antlaşmadır. Boğazlar bu sözleşme ile Türkiye'nin tam olarak hakimiyetine girmiştir ve kıyıdaş olan, olmayan devletlerin boğazları nasıl kullanabileceği bu antlaşma çerçevesinde düzenlenmiştir. Montrö ile bir nevi Karadeniz'in statüsü belirlenmiştir.

Harita1: Karadeniz Siyasi Coğrafyası

<https://www.denizcilikbilgileri.com/akdeniz-ve-karadeniz-isimleri-nereden-gelir/>

Bu sebeple Karadeniz Bölgesini havza içi değil bölgesiyle etkileşim halinde bulunduğu komşu bölgelerle birlikte değerlendirmek gerekir. Karadeniz Bölgesi sadece sınırlar dâhilinde ele alınmamalı aynı zamanda bu bölgedeki yerel güçler, güç dengeleri, doğal kaynakları ve geçmiş ile günümüz tarihi iyi sentezlenmesi gerekir. Karadeniz Bölgesini daha iyi anlamak için bu gibi prensipleri ele almak gerekir. Geline netice de Karadeniz Havzası'ndaki egemen güçler ise Türkiye ve Rusya'dır. Türkiye, Karadeniz'in en uzun kıyısına sahip olan devleti olup, kuzeydeki komşusu olan Rusya ile dengeli bir ilişkiye sahiptir. Rusya açısından ise bu bölge arka bahçe olarak değerlendirilmektedir. Rusya, Avrasya'nın devamı olarak gördüğü bu havzada yabancı güçleri (Atlantikçi yapıyı) görmek istememektedir. ABD'nin amacı Bulgaristan ve Romanya üzerinden NATO'yu kullanarak Karadeniz'de aktif bir askeri varlık göstermek istemektedir. Rusya ve Türkiye bölgenin iki başat gücü olarak ABD'nin yayılmacı nüfuz siyasetine karşı çıkmaktadır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi Karadeniz'deki mevcut durumu koruyan savaş ve barış zamanında Türk Boğazlarının nasıl kullanılacağına cevabı niteliğindedir.

1.2 Karadeniz Havzası ve Geniş Karadeniz Havzası

1.2.1 Karadeniz Havzası

Bu havza tarih boyunca çok çeşitli toplumların birbiriyle iletişim kurduğu, kültürel etkileşim içerine girdiği ve her anlamda kaynaştığı bir bölge olagelmıştır. Öyle ki, Karadeniz Havzası, Vikingler ile Helenlerin birbiriyle buluştuğu, Argonotların Altın Post'u bulabilmek için sefer düzenlediği ve Slavlar ile Helenlerin kaynaştığı bir coğrafyayı nitelenmektedir. Tarih boyunca koruduğu bu köprübaşı konumunu bugün de sürdüren havzada, bugün farklı halklar ve kültürler yaşamaktadır (Tüysüzöğlu, 2013:9).

Karadeniz Havzası deyince bugün anlaşılan Romanya, Bulgaristan, Türkiye, Rusya, Gürcistan ve Ukrayna sahip olduğu kıyıdaş devletlerin oluşturduğu yapıdır. Fakat Karadeniz üzerinde anlaşılan coğrafi tanım yoktur. Karadeniz Havzası, doğudan Kafkasya'ya batıdan ise Balkanlara kadar geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Bu bölgelere Karadeniz'deki donmuş çatışma bölgeleri de eklendiğinde durum daha da karmaşık bir hal almaktadır. Karadeniz Havzası kastedildiğinde Kırım, Güney Osetya, Abhazya, Transdinyester dahil olurken Geniş Karadeniz Havzası tanımı dahil edildiğinde ise Kosova ve Dağlık Karabağ'da bu coğrafya ile birlikte anılmaktadır. Karadeniz'in diğer denizlerle bağlantısı İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazları ile mümkün olmaktadır. Karadeniz içerdiği konum muhtevası yönünden bir iç deniz konumundadır. Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin dünyaya açılmaları ve ticaret yapmaları Türk Boğazları sayesinde olmakta olup, Türk Boğazlarının stratejik önemi de artırmaktadır.

1991 sonrası dönemde batılı devletlerin bu iç denize ve içerdiği bölgeye ilgisi artmıştır. Eski demir perde ülkeleri hızlı bir şekilde liberal değerleri benimsemiştir. Rusya'nın Yakın Çevre Doktrini ve 2000 yılında ilan ettiği Putin doktriniyle Karadeniz'i Avrasya'nın bir uzantısı olarak gördüğü resmi bir politika haline getirmiştir. Karadeniz Havzası bulunduğu konumu itibari ile Orta Doğu ve Orta Asya gibi enerji zengini bölgelere de komşu konumda bulunmaktadır. Bu bölgedeki enerji boru hatları da Karadeniz üzerindeki bölge ülkelerinden geçmektedir. Kuzey Akımı ve Türk Akımı projeleri buna örnektir. Karadeniz Havzası heterojen bir etnik yapıya da sahiptir. Kuzeyde Ruslar, güneyde Türkler, batıda Romen ve Bulgarlara, doğuda Kafkasya'da ise Gürcüler, Abhazlar, Çeçenler, İnguşlar gibi çeşitli milletlerden oluşan bir yapıya sahiptir. Zengin bir tarihe sahip olan Karadeniz Havzası Cenevizlilerden Osmanlılara kadar bir güçlü devletle de ev sahipliği yapmış ve bu devletlerin zaman zaman merkezi olarak da işlev görmüştür. Küreselleşme çağıyla birlikte de Rusya ve ABD'nin hegemonya mücadelesi alanı haline gelmiştir. Renkli Devrimler yaşayan bölgede

kimi zaman ABD destekli kimi zamanda Rusya destekli iktidar figüranları göreve gelmiştir. Bu çatışma noktalarının temel noktası ise daha çok Ukrayna ve Gürcistan olmuştur. Bu iki özelinde yaşanan gelişmeler 21. yüzyılda ABD – Rusya yaşanan nüfuz mücadelesinin bölgedeki açık kanıtı durumundadır.

1.2.2 Geniş Karadeniz Havzası

Karadeniz deniz sahası ile kıyıdaş devletlerden oluştuğu kabul edilen Karadeniz Bölgesi, Soğuk Savaş sonrası bölgesel ve küresel dönüşüme de paralel olarak özellikle ABD merkezli düşünce kuruluşlarınca oluşturulan “Geniş Karadeniz Bölgesi” (Wider Black Sea Region) tanımı çerçevesinde algılanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada Karadeniz Bölgesi olarak adlandırılan saha, “Geniş Karadeniz Bölgesi” tanımı bağlamında Karadeniz deniz sahası ile altı adet kıyıdaş devlete (Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu(RF), Gürcistan, Türkiye) ilave olarak Moldova, Azerbaycan, Ermenistan ve Yunanistan’ı da içermektedir (Kurt, 2017:1).

Karadeniz Bölgesi son yıllarda uluslararası siyasette ön plana çıkmıştır. Bölge Rusya gibi küresel bir güce ve Türkiye gibi de bölgesel bir güce ev sahipliği yapmaktadır. Karadeniz, Türkiye ve Rusya’nın uzlaştığı bir yapıda egemenlik sahasına bölünmüş durumdadır. Bu iki güç askeri anlamda da Karadeniz’in başat bir gücü konumundadır. Montrö’nün sağlamış olduğu avantaj sayesinde Karadeniz kısmi olsa da yabancı güçlerin etkisine kapalı kalmaya bir nebze de olmayı başarmıştır. Karadeniz Havzası, son yıllarda uluslararası alanda ilgi çeken bir bölge olsa da Doğu Akdeniz ve Ortadoğu’nun arka planının da kalmıştır. Batı, 1991 sonrası dönemde bölgeye çeşitli yollarla etkisini kabul ettirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda KEİT kurulmuş, bölge içinde bir ekonomik entegrasyon oluşturulmak istenmiş; fakat taraflar arasındaki uyuşmazlıklar yüzünden KEİT resmi olarak varlığının sürdürse de fiili olarak işlevsiz hale gelmiştir. ABD’nin bölgeye bir diğer girişimi de eski sosyalist ülkelere⁴ liberal değerleri hızlı bir şekilde benimsetmeye başlamıştır. Havza ülkesi olan Romanya ve Bulgaristan sırasıyla NATO ve AB üyesi yapılmış, Gürcistan ile Ukrayna’da ise Renkli Devrimler yapılmıştır. AB ve ABD bölgede çok kapsamlı bir teşkilat ile kurulacak iş birliği yerine havza ülkeleriyle yapılacak hükümetler arası ikili iş birliği tercih etmektedir.

Rusya’nın başat güç olduğu bu havzada diğer aktörler ikinci sınıfta kalmaktadır. Rusya’nın nüfuzunu kırmaya yönelik girişimler devam etse de geniş havzada Moskova’sız bir

⁴ Karadeniz’deki Eski Sovyet sosyalist ülkeleri “Bulgaristan, Romanya, Moldova, Ukrayna, Gürcistan’dır.”

özüm düşünülemez. Moskova bu sorunların hemen hepsinde ya taraf durumundadır ya da dolaylı olarak çözümsüzlüğe hizmet etmektedir.

1.3 Karadeniz Havzasının Jeopolitik Önemi

1.3.1 Klasik Jeopolitik Teoriler Bağlamında Karadeniz Havzası

Çeşitli tanımlamalarına yer verdiğimiz ve güçlerin hükmetme ve hakimiyet kurma ideallerinden kaynaklanan ve coğrafyanın siyasi yorumu şeklinde ele alabileceğimiz jeopolitik, isim olarak bilinmemekle beraber, fikir boyutunun eski kavimlerde de bulunduğu anlaşılmaktadır. Toplum ile coğrafi mekan arasındaki ilişkiler, insanların daha o zamandan beri dikkatini çekmiştir. Kavram, anlam itibarıyla tarihte milattan önce eski Yunan’da Heredot (M.Ö. 485-425), Platon (M.Ö. 427-347), Aristo (M.Ö. 384-322), Strabon (M.Ö. 63-M.S. 24) gibi tarihçi ve düşünürlerin yaptığı devlet ile devletin üzerinde yaşadığı toprak arasındaki bağlantıyı inceleme çalışmalarına kadar eski bir geçmişe sahiptir (İşcan, 2004:53).

Sanayi inkılabının yaşanmasından sonra dünyada olağanüstü siyasi ve ekonomik gelişmeler yaşanmıştır. Bu tarihten sonra İngiltere, Hollanda, Fransa, İspanya gibi Avrupalı devletlerin birbirlerine karşı üstünlük kurabilmeleri için ekonomik gelişme süreçlerini hızlı bir şekilde tamamlaması gerecektir. 19. Yüzyıla gelindiğinde üzerinde güneş batmayan imparatorluk olarak tarihe geçecek olan Büyük Britanya ise bu dönemin egemen gücüdür. Jeopolitik teoriler ise ilk etapta Anglosakson yaklaşıma göre şekillenecektir. Klasik anlamda ise en bilineni Mackinder’in geliştirmiş olduğu Kara Hakimiyet Teorisi’dir. Kara Hakimiyet Teorisine göre Avrasya coğrafyası merkez olmak üzere buraya Heartland (Kalpgah) adını vermiştir. Kalpgahı oluşturan bölge Doğu Avrupa’dan zengin petrol ve doğalgaz yataklarının bulunduğu Orta Asya ile Sibirya’yı kapsamaktadır. Hindistan, Ortadoğu, Akdeniz, Asya’nın güneyi ve Çin işse kenar kuşak ülkeler olarak sınıflandırılmıştır. Mackinder’e göre Dünya Adası; Asya, Avrupa ve Afrika’yı kapsar. Diğer kıtalar, Dünya Adası’nın uyduları durumundadır. Buna göre; Dünyanın Kalbini ele geçiren bir kara gücü, deniz gücünü geliştirerek dünya adasına ve ardından dünyaya hakim olacaktır. Kim Doğu Avrupa’ya hükmederse Dünyanın Kalbine hakim olur; kim dünyanın kalbine hakim olursa Dünya Adası’na hükmeder, kim Dünya Adası’na hükmederse Dünya’ya hakim olur (Siyasi Coğrafyasının Gelişmesi ve Jeopolitik Teoriler, s. 3-6).

Bu coğrafyanın zengin enerji kaynaklarına sahip olan dünya siyasetinde egemenliğini ilan edecek konuma gelecektir. Bu teoriye göre Baltık’tan Balkanlara kadar olan bölgeye

sahip Avrasya'nın hakimiyeti açısından önem arz etmektedir. Kara Hakimiyet Teorini karasal gücü fazla Almanya ve Sovyetler daha fazla benimsemiştir.

Harita2: Jeopolitik Teoriler

https://www.researchgate.net/publication/322701816_Jeopolitik_Teoriler

Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı arası dönemde Baltık Bölgesi ve Doğu Avrupa'nın hakimiyeti konusunda Nazi Almanya'sı ve Sovyetler mücadeleye girişmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca Balkan coğrafyasına dolayısıyla Karadeniz'e de hakim olan Sovyetler havzada en önemli güç olmuştur. Karadeniz Bölgesi'nin hem Balkanlara komşu hem de Orta Asya ile Sibirya'ya komşu olması dolayısıyla Avrasya'nın tam göbeğinde yer alması siyasi olarak bölgenin stratejik değerini artırmaktadır. Kara gücü olan Sovyetler, ABD'ye nazaran yüz ölçüm olarak daha fazla alan kapsadığı için kara gücüne daha fazla önem veren taraf olmuştur. Karadeniz'in güney kısmı hariç bu havzayı elinde bulundurmış olan Moskova burada 45 yıl boyunca hakim unsur olmuştur. Soğuk Savaş sonrası oluşan siyasi konjonktür de Karadeniz'de bağımsızlığını yeni kazanmış devletler olmuştur. Bu da havzanın yabancı güçlere açılmasını kolaylaştırmıştır. Rusya ise buna karşı batıya karşı daha agresif bir tutum takınarak mevcut güç yapısını korumaya çalışmıştır. Abhazya, Güney Osetya ve en son olarak da Kırım'ı ilhakıyla gerçekleşen durumda Rusya'nın Karadeniz'e verdiği önem anlaşılmaktadır. Günümüz siyasi yapısı incelendiğinde de Karadeniz'de büyük kazanımlar elde etmiş olan Rusya, Kafkaslara ve Balkanlara yakınlığı sebebi ile Karadeniz'e özel önem atfetmektedir. Teoriye göre Karadeniz anılan bölgelerin tam ortasında yer almaktadır. Kavşak konumunda olan Karadeniz ise diğer güçlerin ilgisini çekmektedir. Burada Rusya'nın eldeki kazanımlarını koruma, batılı güçlerin ise yayılmacı politikaları dikkat çekmektedir. Bu da bölgede çıkar çatışmalarını beraberinde getirmektedir. Kara

Hakimiyet Teorisine göre incelendiğinde de Karadeniz'in stratejik potansiyel günümüzde de kendini göstermektedir.

Bir diğer klasik jeopolitik kuram ise deniz üstünlüğüne dayanan deniz hakimiyeti teorisidir. Alfred Mahan tarafından geliştirilen bu klasik yaklaşım daha çok Britanya ve daha sonraları ABD tarafından daha çok benimsenecektir; çünkü bu devletler donanma gücüne dayanan ve ticaretleri daha çok diğer kara ülkeleriyledir. Yirminci yüzyılda çok sayıda kolonisi bulunan İngiltere, bu kolonilerinin kontrolünü ve ticaretini sahip olduğu zengin deniz gücüyle ileri seviyelere taşımıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra egemen güç olma konumunu İngiltere başka bir deniz gücü olan ABD'ye kaptırmıştır. ABD açısından ise 1945'ten sonraki dönemde askeri gücünü Sovyetlere karşı güçlendirmek zorunda kalan Amerikan yönetimi özellikle de donanmaya ağırlık verecektir. Bu anlamda karasal gücü ağır basan Sovyetleri dengelemek için Deniz Hakimiyeti Teorisi daha fazla anlam kazanacaktır. ABD'nin küresel anlamda güç olmasının ve bu teoriyi baz alarak uygulamasında bulunduğu coğrafyanın etkisi de büyüktür. Alfred Mahan 20.yüzyıl başında İngiltere'nin hakim olduğu bir dönemde ABD'nin üstün bir deniz gücü olması için belli hedefleri ele almıştır. Mahan' a göre;

- Denizler karalara göre çok daha iyi hareket kabiliyeti ve ulaşım sağlamaktadır.
- Denizcilik gücü dünya rezervlerinin daha büyük bir bölümü ile irtibatlıdır.
- Denizcilik gücü, askeri kuvvetler kadar ekonomik ve politik etkinlikleri de daha kolay ve ekonomik bir biçimde, dağıtabilir, yayabilir.
- Denizcilik gücü, Süveyş Kanalı, Cebelitarık, Seylan, Singapur, Babülmendep Boğazı, Türk Boğazları, Seylan Kanalı, Tayvan Kanalı, Kore Kanalı, Hürmüz Boğazı, Florida Boğazı ve Yukaton Boğazı gibi kritik noktaları kontrol altında tutarak dünya ticaretine hakim olabilir.
- Kara sınırları emniyette olmayan hiçbir devlet, nispeten güçlü bir ada devleti ile deniz üstünlüğü için başarılı bir şekilde mücadele edemez (Tarakçı, 2013:155).

ABD'nin bu anlamda Deniz Hakimiyeti Teorisine göre en büyük rakibi ise uzun geniş kara sınırına sahip olan Rusya'dır. Rusya'nın, Baltıklardan Pasifik'e kadar uzanan kara sınırları boyunca dengelenmesi ise güçlü bir donanma ile olacaktır. Mahan'a göre dünyadaki

boğazların ticaret ve donanma açısından stratejik bir önemi vardır. Bu kapsamda ise Türk Boğazlarına ayrı bir parantez açmak gerekir. Türk Boğazları ise Karadeniz’e kıyısı olan ülkelerin ticaretleri açısından önemli bir konumdadır. Kıyısı olan ve bölgeye kıyısı olmayan ülkelerin tek giriş - çıkış noktası Türk Boğazlarıdır. Boğazlara sahip olan Türkiye’nin ve havzadaki diğer büyük güç olan Rusya, Karadeniz’deki konumları birbirleri açısından dengeleyici bir konumdadır. Türkiye ve Rusya’da mevcut durumdan hoşnut gözükmemektedir. ABD’nin de hegemon güç olması sebebiyle boğazlardan askeri gemilerini geçirmek ve Karadeniz’e açılması gerekmektedir. ABD ise Montrö nedeniyle belli tonajın üstündeki askeri donanma unsurlarını istediği bölgede tutamaktadır. Montrö’ye göre bölge dışı unsurların askeri unsurları tonaj sınırı ve süre kısıtlamasına takılmaktadır. ABD’nin de küresel güç olması sebebiyle istediği, Karadeniz Havzası’na bu antlaşma hükümlerine göre kısıtlamadan girip çıkabilmesidir. Rusya’nın son yıllarda artan gücü ve 2014 yılında Kırım’ı ilhak etmesi karşısında ABD ise kısmen pasif bir konumda kalmıştır. Rusya’nın attığı revizyonist adımlar karşısında AB ise enerji arzı konusunda bağımlı olduğu Moskova’ya karşı ciddi yaptırımlar uygulayamamıştır. Deniz Hakimiyet Teorisi kapsamında dünyanın en büyük donanma gücü olan ABD, Karadeniz Havzası’nda Montrö Sözleşmesi nedeniyle sınırlanmış durumdadır. Burada Washington yönetiminin çıkarları kısmen de olsa kısıtlanmış olmaktadır; Rusya’nın arka bahçesi sayılan Karadeniz’de ise mevcut statükonun korunmasından yanadır.

ABD’nin bugün küresel açıdan bir güç olmasında Deniz Hakimiyet Teorisi’nin şüphesiz büyük bir etkisi vardır. ABD bu teorinin getirdiği yaklaşım sayesinde ana kara dışında donanmaları çeşitli ülkelerde askeri üsler ve ikmal noktaları kurmuştur. Basra Körfezi’nden Pasifik’e kadar olan bu uzun coğrafyada ABD’nin deniz gücü hiç şüphesiz tartışılmayacak düzeydedir. Deniz Kuvvetlerinin anavatan uzak, coğrafyalarda da hareket icra edebilmesinin anahtarı gerekli üs kolaylıklarının oluşturulmasıdır. Bu bağlamda, denizaşırı üslerin kurulmasına önemine vurgu yapan Mahan, böyle bir deniz gücünü oluşturup, idame etmeyi başaran devletlerin küresel güç statüsüne yükselebileceklerini ileri sürmektedir. Mahan’ın değerlendirmelerinin günümüzde de geçerli olduğuna hiçbir şüphe yoktur (Özgen, 2015:105). Bir diğer klasik jeopolitik kuram ise Nicolas Spykman’ın geliştirdiği Kenar Kuşak Teorisi’dir. Kenar Kuşak Teorisi ile Rimland’ı yani Kenar Kuşak ülkeleri merkeze alırken, merkez konumdaki ülkeleri ikinci plana atmıştır. “Kim kenar kuşağa hükmederse Avrasya’ya hakim olur, kim Avrasya’ya hakim olursa dünyanın kaderini kontrol eder” ‘Barışın Coğrafyası, 1944’ Amerikan Jeopolitik Ekolünün gelişmesi özellikle Prof. Nicholas Spykman (1893-1943)’la başlar. Spykman Mackinder’in temel jeopolitik görüşlerinden yararlanmakla

beraber onları yorumlamıştır. Merkez Çevre yerine Kenar Kuşağın önemini vurgulamıştır (Sönmezoğlu, 2000:512).

Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisi, aslında Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisinin bir nevi güncellenmiş halidir. Kenar Kuşak Teorisinde merkez ülkeler yerine çevre ülkeler öncelikli olarak yer almıştır. Bu teori ABD'nin stratejik öncelikleri hedeflenerek hazırlanmıştır. ABD'nin güvenliği esas alınmış, jeopolitiğin değişmez unsurları yerine pratik amaçlar öncelikli olmuştur. Kenar Kuşak Teorisi diğer klasik jeopolitik teoriler gibi dünyayı siyasi coğrafi bölgelere bölmüştür. Spykman dünyanın anahtarını Rimland olarak belirtmiştir. Spykman'a göre merkez bölgesine değil, onu çevreleyen kuşağa hakim olan "dünya adası"na ve sonra dünyaya hakim olabilir. Spykman, Balkanlardan Çin'e kadar olan bölgenin (Rimland) temel hareket olması gereğini öne sürmüş, sorunun Avrupa ve Asya'daki kenar kuşak ülkelere kimin hakim olacağı ile ilgili olduğunu belirterek bu bölgenin ABD haricindeki (Sovyet Rusya) güçlerin egemenliğine geçmesi durumunda çemberin batı stratejisini, özellikle ABD'yi çok büyük tehlikeye sokacağını iddia etmiştir (İşcan, 2004:63).

Spykman'a göre Rimland'ı kim kontrol ederse Avrasya'yı hükmü altına alır, kim Avrasya coğrafyasını elinde tutarsa Dünya'ya egemen olur. Kuzey Amerika'ya hakim olan güç ABD olduğu için, Afrika'ya, Latin Amerika'ya, Asya'ya dolayısıyla Avrupa'yı da elinde tutacağı için Doğu Avrupa'ya hakim olacaktır ve Avrasya'yı da nüfuzu altına alacaktır. Bu teoride altı çizilmesi gereken nokta ise merkezdeki bölgeler aracılığıyla değil de kenar denilen bölgeler sayesinde Avrasya'nın kontrol altına alınabileceğidir. Uygulamada teori ABD'nin Soğuk Savaş politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Soğuk Savaş dönemi boyunca oluşturulan Sovyetleri çevreleme politikaları bu kapsamda ele alınabilir. Kenar kuşak ülkeleri sayılabilecek olan Balkanlardaki çoğu ülkeyi Sovyetlere kaptıran ABD, Truman yardımları sayesinde Yunanistan ve Türkiye'yi, Sovyet tehlikesine karşı kendi safına çekmeyi başarmıştır. NATO'nun kurulması akabinde batı ittifakında yer alan Avrupalı devletlerin bu çatı altında toplanmasında Sovyetlerin çevrelenmesi, Kenar Kuşakta yer alan Avrupalı devletlerin Rus kontrolüne geçmesi bu şekilde iki kutuplu dönemde böylelikle bertaraf edilmiştir. 1990 sonrası dönemde de hızlı bir şekilde genişleme sürecine giren AB ve NATO, Balkanlardaki eski Sovyet ülkeleri kendi nüfuz alanına çekmeyi de başarmıştır. ABD'nin artık tek bir küresel güç olmadığı günümüz uluslararası siyasi arenasında Rusya ve Çin'de hakimiyet sahası genişletmek istemektedir. Çin, Balkanlar ve Karadeniz coğrafyasında daha çok

ekonomik alanda var olmak istemektedir. Bu kapsamda da Tek Kuşak Tek Yol Projesine⁵ ağırlık vermektedir. Türkiye'yi de bu projeye dahil etmek isteyen Çin yönetimi yumuşak güç unsurlarını etkin olarak kullanmaktadır. Rusya ise Avrasya'nın devamı olarak gördüğü bu coğrafya yabancı güçleri istememektedir. Günümüzde ABD'nin artık bu coğrafyada rakipleri çoğalmaktadır. Çin ekonomik güç olarak, Rusya ise askeri ve siyasi güç olarak varlığını Kenar Kuşak ülkelerde varlık göstermektedir. Günümüzde halen geçerliliğini koruyan Kenar Kuşak Teorisi dünya hakimiyeti için Avrasya⁶'nın önemine vurgu yapmaktadır. ABD'de buna uygun olarak Karadeniz, Balkanlar ve Güney Kafkasya'yı içine alan geniş Karadeniz havzasındaki ülkeler ve etnik unsurlarla arasındaki ilişkiyi güçlendirme amacındadır. Avrasya'daki zengin enerji kaynakları ve buranın potansiyeli ABD'nin ilgisi her daim çekmektedir. Karadeniz'in klasik teorilerdeki önemi genel olarak Avrasya'nın tam göbeğinde yer alması ve buranın Akdeniz'e, Orta Asya ile Orta Doğu'ya açılan kapı olması bakımından hakimiyet mücadelesi artmaktadır.

1.3.2 Günümüz Karadeniz Jeopolitiği

Karadeniz'in jeopolitik öneminden bahsetmeden önce etrafındaki komşularını iyi tanımlamak gerekir: Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya, Türkiye ve Ukrayna'dır. Bu devletler için Karadeniz çok değerli bir ulaşım, doğal kaynaklara ulaşma konusundaki geçit ve sıcak denizlere inme konusundaki bir araç konumundadır. Tarih boyunca Rusya'nın da sıcak denizlere ulaşma konusunda önemli bir geçit denizdir. Ayrıca doğal kaynakların ulaştırılması konusunda önemli bir jeopolitik öneme sahiptir. Tarihin köklü sayfalarına baktığımızda ipek yolunun da bu bölgeden geçtiği bilinmektedir. Coğrafya devletler ve milletlerin kaderini belirleyen önemli bir olgudur. Devletlerin siyasal rejimlerinin şekillenmesinde dolaylı olarak, milletlerin kültürlerinin doğmasında direkt etkisi olan coğrafya kavramı 20.yüzyıldan itibaren jeopolitik teorilerin odağında yer almaya başlamıştır. Jeopolitiğin gelişmesinde öncü rol oynayan kişilerden birisi de Alman Karl Haushofer'dir. Haushofer jeopolitik bilimini Oswald Spengler, Alexander Humboldt, Karl Ritter, FriedrichRatzel, Rudolf Kjellen ve HalfordJ. Mackinder gibi jeopolitik uzmanlarından esinlenerek geliştirdi. Jeopolitik, Nazi dış

⁵ Tek Yol Tek Kuşak Projesi'ndeki "kuşak" belirli ülkeleri içerisine katmasıyla, "yol"sa tarihi İpek Yolu deniz ticareti haritasının güncellenmesi sebebiyle bu adı aldı. Çin Dışişleri Bakanlığı resmi belgelerine göre proje Afrika, Asya ve Avrupa arasında var olan bağların kültürel ve tarihsel mirasının 21'inci yüzyıl dinamikleri uyarınca, barış ve işbirliği içerisinde yeniden güçlendirilmesini temel alıyor (<https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/05/17/tek-yol-tek-kusak-yeni-bir-hegemonyaya-dogru/>).

politikasına strateji unsurunu kazandırdı ve lebensraum kavramını uluslararası arenada uluslararası hukuk çerçevesinde olumsuz tepki çekmemek adına gerekçelendirdi. Jeopolitik teorileri Alman dış politikasına beş konularda yardımcı oldu ve ışık tuttu (Kaynak, 2014:3).

Haushofer jeopolitik bilimine lebensraum (hayat sahası) kavramını kazandırmıştır. Nazi Almanyası'nın 2.Dünya Savaşı sırasında uyguladığı politikaların öncüsü kendisi sayılmış ve bunda sonra geliştirilecek kuramlarında öncüsü olmuştur. Alman okulundan sonra jeopolitiğe katkı sağlayan diğer önemli kişiler ise Alfred Mahan ve Halford Mackinder'dir. Mahan teorisinde denizlerdeki üstünlüğe dikkat çekmiştir. Denizcilik ve deniz kuvvetleri açısından coğrafi etmenler kadar, hükümetin karakteri de o derece önemlidir. Mahan, toprağın konumu, büyüklüğü, fiziki yapısı, nüfus sayıları ve insan karakteri gibi koşulların yanı sıra, hükümetin etkisi üzerinde de durdu. Elverişli coğrafyaya birçok ülke sahip olabilirdi fakat bunu harekete geçirecek insan gücüydü. XVIII. ve XIX. yüzyılda Fransa'nın Britanya'ya karşı kaybetmesi, Fransa hükümetinin stratejik hatasından kaynaklanmaktadır. Çünkü karasal gücün kendisine yeteceği inancı ile coğrafyanın kendisine sunduğu deniz kuvveti oluşturma imkanını Fransa ikinci plana atmıştır (Berk & Arslan, 2009:22).

Mackinder ise Kalpgah'ta merkez bölgeyi Dünya Adası olarak tanımlamıştır. Dünya Adası'na kim hakim olursa Kalpgaha o egemen olur görüşünü ortaya atmıştır. 20. yüzyıl boyunca diğer teorilerde Soğuk Savaş süresince kuram olarak geliştirilmiş ve buna uygun olarak hareket edilmiştir. İki kutuplu düzende Karadeniz Bölgesi dönemin koşulları gereği dünyanın gündemine pek gelmemiştir. 1991'de Sovyetlerin yıkılmasından sonra donmuş çatışma bölgelerindeki çatışmalar ve sorunlar nedeniyle tekrar gündeme gelmiştir. Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya sorunu, Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ meselesi, Moldova özelindeki Transdinyester meselesi, Balkanlardaki Kosova sorunu ve ardından yaşanan bağımsızlık süreci, Ukrayna'daki ayrılıkçı hareketler ve renkli devrimler süreci ile Kırım'ın ilhakı meselesi Sovyetlerin çöküşünden sonra gündeme gelmiştir. Eski Sovyet coğrafyasındaki artan otoriter eğilimler insan haklarının ihlali gibi problemleri de beraberinde getirmiştir. Küreselleşme çağıyla birlikte terörizm, çevre kirliliği, insan kaçakçılığı gibi yeni sorunlar da literatüre dahil olmuştur. Bu tarihten itibaren Rusya ise arka bahçesi olarak gördüğü Karadeniz'de resmi doktrinini ilan edecektir. Günümüzde Karadeniz'in artan jeopolitik önemine takiben; bölge içi ve bölge dışı unsurların artan siyasi çekişmeleri Karadeniz'deki riskleri artırmaktadır. Bu kapsamda yapılacak değerlendirmeler ise Karadeniz Bölgesi'ndeki dondurulmuş çatışma bölgeleri sebebiyle ABD ve Rusya'nın etkisi buralarda farklı siyasal kümelenme şeklindedir. Türkiye ise havza coğrafyasında daha

çok dengeleyici bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin jeopolitik konumu gereği üç tarafının denizler ile çevrili olması, komşu devletler ile bağlantısını bu boğazlar ile sağlaması ayrıca bu komşu devletlerin kendi pazarını Türkiye üzerinden bu boğazlar ile birlikte diğer devletlere sunması Türkiye'nin jeopolitik olarak önemini göstermektedir. NATO üyesi olmasına rağmen Türkiye havzada Rusya'da ile belli konularda ters düşmemeye özen göstermektedir. İki ülkenin Ukrayna'ya yaklaşımı ve Kırım konusundaki farklılıkları ise bariz bir şekilde göz önündedir. Türkiye jeopolitiği, sadece alternatif enerji kaynaklarına ulaşım açısından değil, Rusya'nın Karadeniz'de elde ettiği güç avantajını dengelemek içinde Doğu Akdeniz havzasını içine almaktadır. Doğu Akdeniz'e inemeyen bir Rusya için Karadeniz tek başına bir anlam ifade etmeyecektir. Karadeniz nasıl Rusya için çıkış kapısı ise Akdeniz de varış noktasıdır (Turhan, 2016:24).

Karadeniz'in önemi yakın coğrafyalar sayılan Akdeniz, Orta Doğu ve Orta Asya'ya açılan bir konumda olması nedeni ile 21. yüzyılda stratejik değerini her geçen daha çok artırmaktadır. Rusya'da 1990'larda ortaya çıkan diğer jeopolitik siyasi düşüncelerde dikkate değerdir. Bunlar; Yakın Çevre Doktrini olarak bilinen diğer ismiyle dönemin dışişleri bakanının ismiyle anılan Primakov Doktrinidir. Aynı dönemlerde ortaya çıkan düşünce akımı da Yeni Avrasyacılıktır. Klasik bakımdan değerlendirildiğinde Avrasyacılığın kökeni 20. yüzyıl başlarına kadar gitmektedir. Sovyetlerin çöküşünden sonra Dugin önderliğindeki Neo Avrasyacılar da görüşlerini günümüze yeniden uyarlayıp görüşlerini açıklamışlardır. Rusya'nın 2000'li yıllarla eski gücünü tekrar kazanması ile birlikte, Moskova kendi havzasında revizyonist bir politika izlemeye başlamıştır. Revizyonist politikalar sonucu Moskova yönetimi Kırım'ı ilhak etmiş, bunu da bölgede yapmış olduğu halk oylaması ile kendini meşrulaştırmıştır. 2008'deki Gürcistan Savaşı sonucu Abhazya ile Güney Osetya'nın de facto olarak bağımsızlıklarını ilan etmeleri, Donetsk ile Luhansk'taki Rus yanlısı nüfusu silahlandırması, son yıllardaki Karadeniz'in değişen siyasi dengesine örnek olarak sayılabilir. AB'nin ise Rusya'nın bu saldırgan tutumları karşısında ciddi bir siyasi duruş sergileyememesi de Rusya'yı bölgede cesaretlendiren bir başka unsurdur. AB'nin genel olarak enerji yönünden bağımlı olması da Rusya açısından bir başka üstünlük konusunu arz etmektedir. Batının genel olarak Karadeniz Bölgesi'nde tek bir vücut hareket edememesi, birden fazla sesin çıkması Moskova'nın havzada stratejik anlamda durumları kendi lehine çevirmektedir. ABD ise bu durum karşısında ekonomik yaptırım kartını kullanmaktan çekinmemektedir. ABD ve Rusya'yı Karadeniz'de karşı karşıya getiren en önemli konuların başında ise Ukrayna gelmektedir. Bu iki küresel başat gücün bölgede farklı alanlarda yer alması bölgedeki

istikrarın sağlanması açısından risk yaratmaktadır. Son yıllarda artan ve Karadeniz’de görülen siyasi çatışmalar, bölgenin ABD ile Rusya açısından vazgeilemeyeceğinin; ayrıca bölge hkimiyetinin kimde olacağının cevabının belirlenememesi havzadaki durumları çetrefilli hale getirmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA’NIN KARADENİZ STRATEJİSİ VE BÖLGESEL MÜCADELENİN AKTÖRLERİ

2.1 Rusya’nın Karadeniz Stratejisi ve Bölgedeki Mücadelenin Aktörleri

Karadeniz Bölgesi konumu itibari ile stratejik önemini her geçen gün daha da artırmaktadır. Tek kutupluluktan çok boyutluluğa geçilen günümüz siyasi ve ekonomik arenasında bu bölgede dev güçlerin ilgisini çekmektedir. Hem önemli bir kavşak hem de doğu-batı ve kuzey-güney koridorlarının kesiştiği bir nokta olması nedeniyle Karadeniz bölgesi Avrupa için büyük önem taşımaktadır. Birçok uzmana göre her kim Karadeniz’i hakimiyeti veya kontrolü altında tutarsa, Avrupa kıtasına, özellikle Balkanlar ve Orta Avrupa’ya kuvvet sevk edebilir; bunun yanı sıra Doğu Akdeniz, Güney Kafkaslar ve Orta Doğu’nun kuzey kısımlarında kolaylıkla nüfuz sahibi olabilir (Anastasov, NATO, 2018).

Romanya, Bulgaristan ve Türkiye’nin NATO üyesi olduğu havzada batının karşısındaki diğer güç Rusya’dır. Rusya son yıllarda düzelen ekonomisi sayesinde ordusunu modernize etme fırsatı bulmuş ve Karadeniz’deki silahlı unsurlarını bu yönde NATO’ya karşı güçlendirmiştir. 2000’li yıllarda yaşanan renkli devrimler sonucu kendini tehdit altında hissetmeye başlayan Rus yönetimi donanmasını güçlendirmiş ve 2014’te Kırım’ı ilhak etmiştir. Batı’nın, Rusya’yı köşeye sıkıştırma politikaları işe yaramamış, tam aksine Rusya nüfuzu bölgede daha da çok artmıştır. Diğer bir güç olarak ABD ise bölgede Rus hegemonyasını kırmak istemektedir. Havzada ABD renkli devrimler sürecinde kendisine yakın politik figürleri iktidara getirmiş ve bunlar bir süre işlevlerini yerine getirmişlerdir. Ukrayna ve Gürcistan bu politik deneyin canlı bir örneği olmuştur. Diğer bir aktör olarak da AB bu havzada ön planda yer almaktadır. ABD ile koordineli hareket eden AB genişleme sürecini, eski sosyalist ülkeler olan Romanya ve Bulgaristan’ı da içine alacak şekilde planlamıştır. 2007 senesinde ise Romanya ve Bulgaristan AB üyesi olurken sınırlar da Karadeniz’e kadar uzanmış oluyordu. Bu iki ülkenin aynı zamanlarda NATO üyesi olması ile ABD’nin Karadeniz’e açılma süreci birebir tamamlanmış oluyordu. Çin ise Karadeniz’e son dönemde iyice ilgi göstermeye başlamıştır. Çin bu noktada Karadeniz Bölgesi’ne siyasi yönüyle değil daha çok ekonomik yönüyle ilgilenmektedir. Tek Yol Tek Kuşak projesi özel önem veren Çin bu modern ipek yolu projesinde Türkiye ile ilişkileri ile geliştirerek kuşak planında özel önem atfetmektedir. Kara yolu ile Çin hinterlandını Orta Asya üzerinden Avrupa’ya bağlayacak olan proje deniz yolu ile de Çin limanlarını Güney Doğu Asya ve

Afrika limanlarına uğrayarak yine Avrupa'ya bağlayacaktır. Bunlara ek olarak ise projede Çin-Moğolistan-Rusya, Yeni Avrasya, Çin-Orta Asya-Batı Asya, Çin-Pakistan, Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar ve Çin-İndoçin Yarımadası ekonomik koridorları yer alıyor. Projenin finansmanı çerçevesinde bugüne kadar yapılan yüz milyarlarca dolar yatırım anlaşmalarının yanında Çin tarafından kurulan İpek Yolu Fonu ve Asya Altyapı Yatırım Bankası projenin bütüncül yapısı hakkında önemli ip uçları veriyor. Aynı şekilde Çin'in proje çerçevesinde yapılacak tüm yolların ve geçişlerin güvenliğine yaptığı vurgu da projenin sürdürülebilirliği noktasındaki pragmatik yaklaşımın önemli boyutlarından birini teşkil ediyor (Dal E. P., 2017).

Karadeniz'e en uzun kıyısı olan Türkiye ise Rusya ile ABD arasında dengeli politika izlemektedir. Karadeniz Havzası'ndaki statü değiştirme çabaları ise Türkiye'yi rahatsız etmektedir. 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye, İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazlarını barış zamanı ticaret gemileri kısıtlamazken, savaş zamanı ise boğazları bölge dışı ülkelere kapatma yetkisine haizdir. 1936 yılından itibaren imzacı hiçbir devlet bu antlaşmadan çekilmemiş ya da itirazcı olmamıştır. ABD ise bu antlaşmanın tarafı olmamakla birlikte Karadeniz'e askeri açıdan giriş ve çıkışları bölge dışı unsurları sınırlandırdığından mevcut durumu değiştirmek istemektedir. Türkiye ise bu konuda Rusya ile aynı paydaşa buluşmakta olup ve ABD'nin Montrö'nün değiştirme çabaları ise sonuçsuz kalmaktadır.

2.2 Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Karadeniz

Sosyalist düzen 1991 senesinde çökmüş, SB yerini RF'ye bırakmıştır. Rusya bu dönemden itibaren liberal dünya düzeniyle tanışmıştır. Tek kutuplu dünya düzenin hakim olduğu 1990'lı yıllarda; Rusya'da bu düzende yerini almak istemiştir. O dönemde iktidarı elinde barındıran Boris Yeltsin ise; batı ile ilişkileri ön plana çıkarmış, liberal piyasa düzenine uygun bir siyaset izlemiştir. Yeltsin, döneminin ilk yıllarının ruhuna uygun olarak Avrasyacı kesimi dış politika karar alıcılarından uzak tutmuştur. ABD ile yakın ilişkiler kurmak isteyen Moskova yönetimi ise politik ve ekonomik çıkış noktası gördüğü batıyı o dönemlerde kurtarıcı olarak görmüştür. Sovyet sonrası dönemde iktisadi açıdan bir çöküş yaşayan devlet yönetimini devralan Yeltsin ise ekonomik açıdan Rusya'yı istenilen seviyelere getirememiştir. Sovyetlerin ardından kurulan yeni devlet; kendine olan özgüvenini kaybetmiş, prestiji sarsılmış bir portre çiziyordu. Rusya'nın anlayışı ise batı ile karşılıklı çıkarlara uygun olarak siyaset gütmekti; fakat bu dış politikadaki batı yanlısı tutum kısa zamanda değişecektir. ABD'nin, Rusya'yı kuşatıcı politikalar izlemesi ve ekonomik anlamda istediğini verememesi Rusya'yı ikinci bir yol bulmaya sevk etmiştir. Rusya'nın karar verici noktasındaki kişiler ise

1990'lı yılların ilk yıllarında Atlantikçi yapıya yakın kişiler oluşturmuştur. AB ve NATO'nun genişleme siyaseti izlemesi, ABD'nin kendisini Orta Asya ve Karadeniz'de daha fazla hissettirmesi Moskova'yı arka bahçesi gördüğü eski Sovyet coğrafyasında rahatsız etmiştir. Bağımsızlığını yeni kazanmış eski Rus hegemonyasında ki bu ülkeler o dönemin siyasi konjonktür yapısı gereği Moskova'nın egemenliği altındaydı. Bağımsız Devletler Topluluğu(BDT) altında yeniden Rusya'nın etrafında örgütlenen bu devletler siyasi, ekonomik ve kültür gibi birçok alanda Moskova'ya bağımlı konumdaydı. Batılı güçlerin, bağımsızlığını yeni kazanmış bu ülkelere nüfuzları empoze etme girişimleri ve Rusya'yı izole etme girişimleri bu aşamadan itibaren iyice ortaya çıkmıştır. Rus yönetimi ise bu gelişmeler ışığında alternatif bir yol bulması gerektiğini anlamıştır. Bu çerçevede ise Rusya kendi arka bahçesini oluşturan coğrafyada yakın iş birliğine gitmeyi, kendi çıkarları açısından hayati öneme sahip olduğunu anlamıştır. Rusya bu tarihte iç politikada ekonomik ve siyasi sorunlarla uğraşırken, bir yandan da egemenliğini yeni kazanmış devletlerde de milliyetçilik ve bunun getirdiği birtakım problemlerle boğuşmak zorunda da kalacaktır. Sovyet kimliğinin getirmiş olduğu imparatorluk kimliği; milliyetçilik akımlarıyla yıkılmış olup, eskinin Sovyet üst kimliği de 1990'lı yıllar sonrası yıkılmıştır. Ayrıca bu yeni bağımsız devletlerin içinde önemli oranda Rus azınlık da yaşamaktadır. Rus azınlığın çıkarlarını öne sürerek onları birer dış politika kozu olarak da kullanacak olan Rus yöntemi bu bakımdan yeni bir dış politika stratejisi geliştirmek zorunda kalmış, bu yeni dış politikasını başarılı olarak uygulayacak saha bulmuştur. Putin'in iktidarı döneminde ani gelişen uluslararası siyaset ve çıkar çatışmaları, Rusya'nın Orta Asya, Kafkasya, Doğu Avrupa vd. coğrafyalarda istediği gibi hareket etmesini engellemiştir. Putin, politikasını desteklemek için eski Sovyet Cumhuriyetlerini içine alan bir Gümrük Birliği hedefi kapsamında Avrasya Birliği projesine girişmiştir. Putin Döneminde, Rusları tekrar bir imparatorluk haline getirmek amacıyla dış politikada ABD, NATO ve genel anlamda Batı'nın politikalarına karşı çıkan ülkeler dikkate alınarak izlenen karşı politikalar ön plana çıkmıştır (Yılmaz S., 2015:115).

Yakın Çevre Doktrini, Sovyetler Birliği(SB)'nin yıkıldığı 1991 sonrası dönemde bu şartlar altında ilan edilmiş ve uygulanma fırsatı yakalamıştır. Bu aşamada ise ilk iş olarak Rusya BDT ülkeleriyle sıkı bir iş birliğine gitmeyi esas almıştır. Rusya'nın ilk başkanı olan Boris Yeltsin iktidara geldikten sonra, başkanlığının ilk yıllarında dış politikada Batı yanlısı bir tutum izlemiştir fakat bu durum uzun süreli olmamıştır. Yeltsin SSCB'yi dağıtmak suretiyle hiç kuşkusuz her geçen gün kötüye giden ve Rusya'yı içine çekme tehdidi gösteren bir durumun etkisi altında hareket etmişti. Batı dünyasından pek çok şey bekliyordu;

izlenecek yollar hakkında tavsiyeler, maddi yardım ve daha çok, İmparatorluğun feda edilmesinin ve Rusların sahip oldukları gizli gücün tanınmasını ve takdir edilmesini bekliyordu. Hiç şüphesiz Rusya artık bir imparatorluk değildi, ekonomisi yıllardır aşağı gidiyordu, 1991'deki durum ise korkutucu düzeyde tehlikeliydi. Hem bir demokrasi hem de bir Pazar ekonomisi kurmayı hedefliyordu; onun için gelecek bu demektir (D'Encausse, 2013:17-18).

Rusya buna uygun olarak ekonomide ve siyasette liberal değerleri kendine hedef koymuştur. Rusya'nın bu tercihiine rağmen ABD ve AB, Rusya'ya istenilen yardımları sunmadı. Eski Sovyet coğrafyasına doğru genişlemesini sürdürdü. Bunun üzerine Rus siyasetine kısa süreliğine egemen olan liberal bakış etkisini yitirmeye başlamış; Batı ile yakınlaşmanın istenilen olmadığı görülmüştür. Bunun üzerine Rusya uluslararası ilişkilerde kendisine yeni bir yol bulmak istemiştir. Buna uygun olarak Avrasyacılık fikrine sarılmıştır. Avrasyacılık siyaseti ile uyumlu olarak da 1993 yılında eski Sovyet coğrafyasını önceleyen Yakın Çevre Doktrinini ilan etmiştir. Rusya'nın ilk Dış Politika Konsepti değişik grupları temsil eden Dış İşleri Bakanı Andrei Kozyrev, Savunma Bakanı Pavel Graçev ve Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Evgeni Ambartsumov gibi isimler tarafından formüle edilmiştir (Dönmez, 2010, s. 1).

Rusya, Yakın Çevre Doktrini ile yakın coğrafyasında bağımsızlığını ilan eden ülkelere ilgisinin devam edeceği mesajı vermiş olup, buradaki her türlü sorunla kendisini bizzat ilgileneceğini ilan etmiştir. Doktrin ile Rusya çevredeki ülkelerin istikrarının sağlanmasını kendi çıkarları açısından da hayati bir önem olarak görmektedir. Rusya sınırları dışında da Rusça konuşan kalabalık nüfus da bulunmaktadır. Yakın Çevre Doktrini ile dış politikada Batıcılık yerini, Avrasyacılık fikrine bıraktı. Rusya; Orta Asya, Karadeniz, Kafkaslar ve Baltık Bölgesi'ndeki çıkarlarını koruyacağını ilan etmiştir. Bu bölgelerde önemli ölçüde Rus azınlıkta bulunmaktadır. Yakın Çevre Doktrini ile BDT ülkeleriyle ilişkilerin geliştirileceği mesajı verilmiştir. Ukrayna'da bu doktrin özel bir yere sahiptir. Ukrayna'nın doğusunda önemli oranda Rus azınlık bulunmaktadır ve Avrupa'ya sevk edilen Rus doğalgazı Ukrayna üzerinde gönderilmektedir. Rus tarihine bakıldığında Ukrayna her zaman Rusya'nın bir parçası olarak görülmüştür. Ukrayna ayrı bir bağımsız devlet olarak düşünülmemiştir. Rusça konuşan nüfusun varlığı da Rusya için ayrı bir önem arz etmektedir. Doğu Ukrayna'da yaşayan bu Rus azınlığın önemli bir bölümü de Rusya'ya bağlanma taraftarı konumundadır. Ukrayna'ya özel önem atfedilen doktrinde Ukrayna ile sıkı iş birliğini kurulmasının önemi ve buranın yabancı güçlere bırakılmamasının öneminden bahsedilmiştir. 1990'lı yıllar boyunca

yaşanan ekonomik kriz, ABD'nin eski Doğu Bloğu ülkelerinde etkinliğini artırması, eski Sovyet ülkelerinin bağımsızlıklarını yeni kazanmaları sebebiyle Rusya ile ilişkilerini sınırlı tutmaya çalışmaları, yine bu devletlerin bağımsız aktör gibi davranmaya çalışmaları gibi sebepler ile Yakın Çevre Doktrini ilk yıllarında etkili olamadı. Fakat asıl önemli olan, merkezinde ağırlıklı Asya'nın yeni ve büyük devletlerinin yer aldığı, dünyanın farklı bir görüntüsünün meydana çıkmış olmasıydı. Bu çok kutuplu dünyada Rusya, öncelikle Batılı ama aynı zamanda Asyalı ve daha sonra İslami çok yönlü bir politika izleyerek kendine yer edinebilirdi. Primakov'un düşüncesi millet ve çıkarlarını esas bileşen olarak alıp, jeopolitik boyutu layık olduğu yere çıkartıyor, onu Rus dış politikasının merkezine yerleştiriyordu (D'encausse, 2013:28-29).

AB ve NATO'nun Sovyetler sonrası oluşan siyasi ortamda boşluğu doldurduğu ve eski Sovyet ülkelerinin batı kurumlarıyla yakınlaştığı bir gerçektir. Karadeniz, Güney Kafkasya ve Orta Asya'daki ülkeler bu süreçte ABD ile yakınlaşmıştır. Rusya bu süre zarfında kısa süreliğine de olsa ikinci plana düşmüştür. Bu ülkeler bağımsızlıklarını yeni kazandıklarından dolayı Rusya'nın tekrardan egemenliğine girmek istemedikleri için ABD ile yakınlaşmıştır. Rusya'nın bu sürede yakın çevresiyle ilgilenemediği ve burayı ihmal ettiği de aşıkardır. Rusya 1990'larda Yakın Çevre Doktrinini ilan etmesine karşın dış politikada batı yanlısı mı yoksa yakın çevreyle ilgileneceğini açıkça ortaya koyamamıştır. Bu sürede ülkede meydana gelen ekonomik ortam dış politikanın önüne geçmiştir. Bu dönemde yaşanan I. Çeçen Savaşı ve Kafkasya'da var olan huzursuzlukta üst boyuttadır. Çalkantılı bir on yıl geçirmiş olan Rusya ekonomik ve siyasi geleceğinin yakın çevresinde olacağını Yakın Çevre Doktrini ile ilan etmiş; ama uygulama fırsatını daha çok Putin iktidarıyla yakalamıştır. BDT ülkelerinin zengin enerji kaynaklarına sahip olması da batının ilgisinin çeken bir başka cezbedici bir nedendir. Rusya bunun farkına vararak enerji şirketi olan Gazprom'un yapısını güçlendirerek Orta Asya'daki yatırımlarının güçlenmesini ileriki tarihlerde sağlayacaktır. 2000'de Rusya, Putin'in iktidara gelmesiyle dış politika hedefleri gözden geçirilmiş; Yakın Çevre Doktrini ile Orta Asya ve Kafkasya ülkeleriyle ilişkiler tekrardan geliştirilmiştir. Yeltsin döneminde yeterli tepkiyi gösteremeyen Rus yönetimi Yakın Çevre Doktrinini başarılı bir şekilde uygulayamamıştır. Bunun sonucu olarak da BDT ülkeleriyle iş birliği azalma eğilimine girmiştir. Ancak doktrinin verdiği mesaj ise gelecekte uygulanacak politikaların yöneleceği konumu göstermiştir. Doktrin bağlamında ise Karadeniz Havzası ihmal edilmemesi buranın Rusya'nın ekonomik ve siyasi çıkarları açısından da kritik olduğu belirtilmiştir. Rusya'nın arka bahçesi konumunda olan, güney yönünde de dünyaya açılan bir

potansiyeli olan Karadeniz bölge dışı unsurlara da bırakılmayacak kadar önemlidir. Rusya’da Putin iktidarıyla yeniden eski prestijini kazanmıştır. Bunun getirdiği özgüvenle birlikte de Putin döneminde Rusya yakın çevresiyle sıkı ekonomik, askeri ve siyasi iş birliğine gitmiştir. 2000’li yıllarla birlikte Rusya; Karadeniz, Balkanlar ve Kafkasya’da da aktif bir strateji izlemiştir. Buna uygun olarak da Avrasya Ekonomik İş Birliği ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütleri kurulmuş olup daha sonraları Rusya, Çin ile Şanghay İş Birliği Örgütünü(ŞİÖ) kurarak iş birliğini daha ileri boyutlara taşımıştır. Putin ile birlikte Rusya arka bahçesinde eski gücünü tekrardan ilan etmiş ve Yakın Çevre Doktrininden yararlanılarak bir politika izlenmiştir.

2.3 Klasik Avrasyacılık

Avrasya kelime olarak Avrupa ile Asya kelimelerinin birleşiminden, yani “avr” ile “Asya” sözcüklerinin birleşmesinden oluşur ve Avrupa kıtası ile Asya kıtasını kapsayan coğrafi bölgeye verilen isimdir. Avrasya, belirtildiği üzere büyük bir alanın adıdır ve siyasi tarihi uzun bir geçmişe dayanır. Diğer deyişle Avrasya kıtasının siyasi tarihi, toplumlarda devlet oluşturma bilincinin gelişmesiyle başlar (Özder, 2013:66).

İsim babalığını Alman dilbilimci Aleksander von Humboldt’un yaptığı Avrasyacılık fikri XX. yüzyılın başlarında tarih, felsefe ve teoloji gibi çok farklı uzmanlık alanına sahip olan genç göçmen Rus entelektüelleri tarafından ortaya atılmış ve bu kişilerin akademisyen olması dolayısıyla da bilimsel değere sahip çok değerli makalelerle beslenmiş akademik bir düşünce olarak meydana geldi (Karabağ, 2009).

Avrasyacılık temelinde batı karşıtlığına dayanan bir fikir olarak Slavofil düşüncenin devamı niteliğinde sayılabilir. Slavofilcilik batı karşıtlığına dayanan Rus tarihini ve Ortodoksluğu yücelten 1830’larda ortaya konmuş, batıya özgü liberal değerlerin Rusya’yı Avrupa karşısında geri bıraktığını savunan bir fikirdir. Kırım Savaşı’ndan sonra Slavofilcilik yerini PanSlavizme bırakmıştır. Avrasyacılık, imparatorluk coğrafyasında yaşayan bütün halkların birlikte yaşayabilmesi adına Slavofil düşünceden daha kapsamlıdır. Baltıklardan Kamçatka Yarımadası’na kadar geniş bir alanda hakimiyetini sürdüren imparatorluğu Rusların yanında Başkurtlar, Tatarlar, Çeçenler, Yakutlar gibi birçok halk meydana getirmektedir. Avrasyacılık hem Rus kimliğini hem de diğer Türk halklarını da kapsayacak şekilde ele alınmıştır. 1921 yılında yine Prag’da “Doğuya Yöneliş” adlı bir eser yayımlanır. Birkaç düşünürün makalelerini kapsayan bu çalışma ile yeni bir hareketin ilk adımı atılmış olur. P. Savitsky, N. Trubetskoy ve G. Vernadsky’nin liderliğini yaptığı hareket Avrasya

hareketidir. Hareketin ilkeleri “metafizik, coğrafya ve jeopolitik” olarak belirlenir. Böylece Rusya’da yönetimi ellerine geçiren Bolşevik iktidarına karşı mücadele Avrupa’ya taşınırken, uzun yıllar sonrasında bile adından çokça söz ettirecek bir düşünce akımı ve bir siyasi hareketin temelleri de atılmış olur (Gazigil, 2004).

Avrasyacılık tarihi gelişimi açısından ikiye ayrılır. Avrasyacılık fikri ilk olarak 1920’lerde Trubetskoy, Savitskiy, Roman Jakobson, Petr Savitsky Alekseev, Bromberg, Gumilyev gibi Rus düşünürler tarafından teorize edilerek Rus düşünce hayatına girdi (Hazır, Bilgesam, 2014).

Bu düşünürler Klasik Avrasyacılık ekolünün önde gelen kuramcılarındadır. Avrasyacılık siyaseti kökeni 1917 yılına kadar uzanan bir siyasi ekol hareketidir. Bolşevik devriminden sonra hızlıca sosyalist ideolojinin gölgesinde kalmış, batıyı kendisine rakip olarak görmüştür. 1920’lerdeki Rus düşünürler Rusya’nın ne doğu ne batı olarak sınırlanmaması görüşünü dile getirmişlerdir. Onlara göre Rusya batı ile doğunun kesiştiği ve harmanlandığı bir coğrafyadır. Rusya bu anlamda kendine özgü medeniyeti temsil eden bir üçüncü yoldur. Avrasyacı düşünürler Sovyet devrimini anti emperyalist karakter taşıdığı için desteklemişlerdir.

Klasik Avrasyacı yaklaşımda Avrupalı ve Asyalı kültürlerin Rus kültürünün sentezini oluşturduğunu düşünmüşler, Slavcılık fikrini geri plana atmışlardır. Bu kültürlerin Rusya etnik kimliğinin gelişimine olumlu etkiler yaptıklarını öne sürmüşler ve Moğol – Tatar kültürüne sahip çıkılmasını düşünmüşlerdir. Avrasyacılara göre Batıcı politikalardan vazgeçilip ülkenin manevi dinamiklerini göz önünde bulundurarak yeni bir politika belirlenmeli, Rus toplumunun yapısını bozan ithal düşünceler kaldırılmalıdır. Onlar, Batı karşısında geri kalmışlığın, ülkenin ezikliğine ve özgüven duygusunu kaybetmesine neden olduğunu savunmuşlardır (Yücedağ, 2019:7).

Avrasyacı kuramcılar Rus devlet yapısının oluşmasında Cengiz Han’ın Moğol İmparatorluğu’nun ve Altın Orda Devleti’nin etkisinin olduğu da savunarak Turani etkiye de değinmiştir. Bu bağlamda Avrasyacı düşünürler Slav olmayan halkların Rus kimliğine oluşmasındaki olumlu etkilerine değinmeleri açısından Rus milliyetçiliğini yücelten Slavofillerden ayrılmaktadırlar. Klasik Avrasyacı düşünceye göre liberal Batı sistemi Rusya’nın sahip olduğu tarihsel geçmişi ile uyuşmamakta olup, bu mirasa zarar vermektedir. 1930’lara gelindiğinde Stalin döneminde Avrasyacı yaklaşım kendi içerisinde bölünecektir. Kimi Avrasyacı düşünürlere göre Avrasya devletini Sosyalist Cumhuriyetler Birliği(SSCB)

oluşturmuş, bu ideologlar zaman içerisinde sosyalist düzeni benimsemişlerdir. Diğer Klasik Avrasyacı düşünürler ise SSCB rejimine muhalif düşüncede oldukları için gizli servis tarafından ortadan kaldırılmıştır. Stalin döneminde benimsenen tek ülkede sosyalizm politikası gereği Sovyetler tarafından Avrasyacılık yarım yüzyıl kadar geri plana itilmiştir. Böylece, Avrasyacılık ideolojisi SB döneminde sessizleşmiştir. Avrasyacılığın yeniden gündeme gelmesi için Sovyet sonrasında 1990'lı yılları beklemek gerekecektir (Serbest, 2017:298).

2.4 Neo Avrasyacılık

Neo-Avrasyacılık düşüncesi Klasik Avrasyacılık'ta olduğu gibi Germen-Roma kültürünün anti-tezi olmak yerine Anti Atlantik ve Amerikan hegemonyasına karşıtlık üzerine şekillenmiştir. Hatta Avrupa ile işbirliği içerisine girilmesi gerektiğini ve Moskova-Berlin-Paris hattının oluşturulmasını savunan Neo-Avrasyacılar da bulunmaktadır. Neo-Avrasyacılar renkli devrimlerle Avrasya ülkelerinin rejim ve yapılarının Amerikan hegemonyası lehinde şekilleneceğini ve bu devrimlerin tezahürünün son halkasının ise Orta Asya ülkeleri olacağını iddia etmektedirler. Bu bağlamda Rusya için özellikle Kafkasya ve Orta Asya büyük önem teşkil etmektedir (Hazır, Rus Siyasal Hayatında “Neo-Avrasyacılık”, 2020).

1990'ların başında Sovyetlerin yıkılmasının ardından Rusya ilk zamanlarda liberal politikaları benimsemiş ve batı ile yakın ilişkilere girmeye çalışmıştır. Bu politikanın başarısız olmasının ardından Rus elitleri yeni bir görüş etrafında yeni bir dış politika ürünü geliştirmeye çalışmışlardır. Aleksandr Dugin'in öncülüğünü yapacağı yeni dış politika ürününün adı ise Neo Avrasyacılık olacaktır. Çin'in hızlı yükselişi ve ABD'nin tek dünya hakimiyetinin olduğu dönemde Rusya'nın toparlanması ve eski gücüne kavuşması bakımından siyasi çevreler tarafından desteklenmiştir. Rus siyasi çevreleri tarafından benimsenen Neo Avrasyacılık, Batı'nın tek kutuplu dünya hakimiyetine, liberalizme ve küreselleşmeye bir nevi tepki olarak doğmuştur. Neo Avrasyacılığın fikir babası Dugin'de Rusya için Avrasyacılık fikrinin önemine dikkat çekmektedir. Sovyet sonrası dönemde NATO'nun eski doğu bloğu ülkelere doğru genişlemesi Rusya için tehdit olarak algılanmış ve batıya karşı daha sert bir dış politika çizgisi oluşturmaya başlamıştır. Dugin klasik Avrasyacılarından farklı olarak Avrupa'yı değil, ABD'yi ve onun uzantısı olarak gördüğü NATO'yu tehdit görmüştür. Neo Avrasyacılık fikri çok kutuplu bir dünya siyasetini desteklemekte olup, ABD'nin küreselleşme hegemonyasına karşı çıkmaktadır. Rusya Büyük Alan'ı derhal kurmaya başlamazsa, diğer bir deyişle geçici olarak kaybedilen Avrasya enginliklerinde kendi stratejik, siyasi ve ekonomik nüfuzunu

yeniden tesis edemezse, hem kendisini, hem de 'Dünya Adası'nda yaşamakta olan tüm halkları felakete sürükleyecektir (Dugin, 2016:10). Dugin, Moskova'yı Üçüncü Roma olarak nitelendirmektedir. Düşman kampı olarak gördüğü ABD'nin deniz gücü olduğunu bu sayede sömürgeciliğini dünyanın her tarafında rahatlıkla yapabildiğini ifade eder ve Rusya'yı bir kara gücü olarak görür. ABD ve temsil ettiği Atlantikçi yapının dengelenebilmesi için Avrupa ve Asya merkezli ittifaklar oluşturulmasını istemektedir.

Ayrıca, Dugin, Amerika'nın başını çektiği Batı'nın Rusya'nın topyekûn jeopolitik düşmanı olduğunu, Avrasya eğilimlerine doğrudan zıt bir kutup oluşturduğunu ve Atlantikçiliğin karargâhı ve merkezi işlevini gördüğünü ifade etmektedir. Amerika ile girilen jeopolitik mücadelenin, bu ülkenin rolünün belirginleştiği 20. yüzyılın ortalarından itibaren tüm Avrasya jeopolitiğinin temeli olduğunu iddia eden Dugin, bu bağlamda Rusya'nın pozisyonunun ABD'nin Atlantikçi jeopolitiğine bütün düzeylerde ve yeryüzünün her tarafında karşı koymak, düşmanı azami ölçüde zayıflatmak, moralini çökertmek, aldatmak ve eninde sonunda yenmek olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu nedenle, Rusya'nın gelecekte de tamamen Batı karşıtı bir duruş sergilemesinin gerekliliğine işaret eden Dugin, Rus medeniyetinin Batı medeniyetine son ve nihai bir darbe indirmesinin zorunluluğuna dikkat çekmektedir (Kurt, 2019:445). Bu ülkelerdeki ABD karşıtı siyasal örgütlerle iş birliği yapılmasının önemini vurgular. Bu sayede Avrupa'da Moskova-Berlin-Paris ittifakını, Asya'da Hindistan, İran ve Japonya'yı olası bir müttefik olarak görür. İran'da yaşanan 1979 İslam Devrimi'nin Rusya'nın çıkarına olduğunu ve ABD destekli Körfez ülkelerinin dengelenmesi açısından durumun netliğini ortaya koymaktadır. İran'ın Müslüman kimliği sayesinde Orta Asya'da Afganistan ve Tacikistan'ı etkileme potansiyelini vurgular. Japonya ile ittifak kurulabilmesi içinse Kuril Adaları meselesinin halledilmesinin Atlantik karşıtı ittifak için elzem olduğunu ifade etmektedir. Moskova, için Almanya ve Japonya vazgeçilmez müttefikler olmalıdır; çünkü bu ülkeler gerek ekonomisi gerekse teknolojisi ileri ülkelerdir. Japonya ve Almanya'da ABD karşıtı siyasi oluşumlarla yakın ilişkiler kurulmalıdır. Dugin, Çin'i, kalabalık nüfusu nedeni ile Rusya için tehdit olarak görür. Sibirya ve Orta Asya için Çin'in mevcudiyetini Rusya'nın çıkarlarına aykırı bulur. Çin, son yıllarda Orta Asya devletleriyle ekonomik ve siyasi alanda ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Kazakistan ile Çin arasındaki milyar dolarlık enerji anlaşması ile Sovyet sonrası dönemde Moskova'nın yerini doldurabilme imkanı bulmaktadır. Rusya'nın nüfusu genel olarak ülkenin batı kesiminde toplanmış olup, sanayi yönünden gelişmemiş ve iklim şartları açısından elverişli olmayan Doğu Sibirya'daki az nüfus nedeniyle Moskova buraya ağırlık vermelidir. Çin'in

yayılmacı politikaları ve kalabalık nüfusu sebebi ile Rusya ile Çin arasında Sibirya ve Orta Asya bölgelerinde mücadele olabileceğini savunmaktadır. Dugin'e göre Karadeniz, Orta Asya ve Baltık coğrafyası Rusya'nın arka bahçesidir ve bu yüzden buralarda başka güçlere izin verilemez. Dugin'in Neo Avrasyacılık geliştirmiş olduğu bu fikir akımı, Yakın Çevre Doktrini ile benzeşmekte olup, Putin döneminde tam manada uygulanmasıyla Rusya, Orta Asya'da yani arka bahçesinde tekrardan bir numaralı güç olmuştur.

Neo Avrasyacılık fikrine uygun olarak Dugin, burada bölgesel bir güç olan Türkiye'ye de değinmiştir. Türkiye ile Rusya tarih boyunca birbirinin rakip olarak görmüşlerdir. Fakat günümüzde artık bu iki devlet iş birliği yaparsa bulundukları coğrafyada büyük bir potansiyeli de ortaya çıkaracaktır. Orta Asya'da yaşayan Türk halklarının Rusya için bir tehdit değil, bir zenginlik olduğunu savunan Dugin, bu halklarla yapılacak iş birliği sayesinde Orta Asya coğrafyasında Moskova'nın bir egemen olacağı çıkarımını yapmaktadır. Dugin'in Avrasyacılık anlayışı çerçevesinde Türkiye'ye bakışının üç katmanlı olduğu söylenebilir. İlk katman, Avrasya İmparatorluğu'nun merkezi olarak adlandırdığı Rus İmparatorluğu içerisindeki Türk varlığı çerçevesinde Türkiye'ye bakış; ikinci katman, Kafkaslar bölgesi çerçevesinde Türkiye'ye bakış; son katman ise Orta Asya Türk Cumhuriyetleri çerçevesinde Türkiye'ye bakış şeklinde özetlenebilir (Kurt, 2019:447).

Türkiye, NATO'ya üye olduktan sonra Soğuk Savaş yıllarında ittifakın güneydoğu kanadında Sovyetlere karşı bir nevi ileri karakol muamelesi görmüştür. Soğuk Savaş yıllarında ABD ile zaman zaman gerilen ilişkiler olmasına rağmen Türkiye bu yıllarda güvenliğini NATO şemsiyesi altında güvence altına almaya çalışmıştır. 1991 sonrası dönemde ABD'nin de desteğini alan Türkiye, Orta Asya Türk cumhuriyetleri ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Türkiye'nin, Orta Asya'daki Türk topluluklarıyla yakınlaşması ise o dönemde Rusya açısından hoş karşılanmamıştır. Dugin'de Türkiye'nin, diğer Türk topluluklarıyla yakınlaşmasını Rusya'nın Kafkasya ve Orta Asya'daki çıkarları için tehlikeli bulmuş, Rusya'nın Ankara'ya karşı Tahran ile işbirliğini artırması tezini savunmuştur. Ermenistan'ın coğrafi konumu nedeniyle Türkiye'nin, Azerbaycan ile bütünleşmesini engellediğini, Moskova'nın Şiilik kartını kullanarak Bakü'nün, Tahran ile yakınlaşmasının Rusya'nın lehine olduğunu savunmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde ise Türkiye – ABD ilişkileri bozulmaya başlamıştır. Türkiye'nin Ortadoğu'daki meselelere bakışı ile ABD'nin bölgeye yönelik planlarının farklı olması sebebiyle son yıllarda Ankara belli meselelerde Moskova ile işbirliğine gitmiştir. 2015 yılındaki uçak düşürme krizi haricinde Türkiye'nin son yıllarda askeri, ekonomik ve bölgesel belli konularda yakınlaşmaya başlamıştır. NATO üyesi

olmasına rağmen Türkiye'nin, Rusya ile son dönemde birçok konuda çıkarları örtüşmeye başlamıştır. Türk ve Rus iş birliğinin Karadeniz'de ve Orta Asya'da Neo Avrasyacılık fikrine uygun olarak birçok hedefi gerçekleştirmeye yönelik potansiyeli vardır. Son dönemlerde gerçekleşen Türk ve Rus iş birliğine askeri alandan enerjiye kadar birçok alanda rastlanmaktadır. Askeri alanda S-400 füze sisteminin⁷ alınması, enerji alanında Akkuyu Nükleer Enerji tesisinin yapılması, Türk Akımı projesi, dış politikada Astana süreci Rusya ve Türkiye'nin yakınlaşmasına örnektir. ABD, Rusya'dan S-400 sistemlerinin alımı nedeniyle Türkiye'ye bazı yaptırımlar alma kararı aldı. Türkiye'yle S-400 alımı konusunda ikna etmek için uzun bir süredir diplomatik görüşmeler yaptıklarını ifade eden Ford, yaptırımları yasa gereği uyguladıklarını savundu (İleri, 2020).

Askeri anlamda F-16'ların yerine almasını bekleyen F-35 programından çıkarılması ve bu uçakların teslim edilmemesi Rusya ile yakınlaşmanın bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. NATO üyesi bir ülkenin Rus silah sistemini kullanması ve bunun batı silah sistemine entegre olmaması Moskova'nın ABD karşısında siyasi olarak üstünlük sağlamasına yardımcı olmaktadır. S-400 satışının Türkiye'ye yapılabilmesi diğer batı müttefiklerinin bu savunma sistemine ilgi göstermesine neden olabilecektir. Amerikan yönetimi de buna engel olabilmek için Temsilciler Meclisi ile Türkiye'ye yaptırımlar bir dizi önlemi hayata geçirmeye çalışmaktadır. Yakın dönemdeki Türk – Rus yakınlaşması başta ABD ve diğer batılı ülkeler rahatsız etmektedir. Yakın dönemde batılı ülkelerin başkentlerinden yapılan açıklamalarda bunu göstermektedir. Neo Avrasyacılık Rusya'nın yakın çevresinde ile BDT ülkeleri ekseninde Moskova'nın bir numaralı güç olmasını, bölge dışı aktörlerin buraya girmesini engelleyen ve diğer yakın bölgelerde yaşayan Rus toplulukların çıkarlarını koruyan bir dış politika enstrümanı olmayı hedefleyen bir araç konumdadır.

⁷ S-400 Triumf orta menzilli hava savunma sistemi S-300'den geliştirilmiş yeni nesil Rus yapımı bir kısa-orta-uzun menzilli hava savunma füze sistemidir. S-400, 1979'da S-300'ün ortaya çıkmasından hemen sonra 1980'lerin başında, o zamanki adıyla Almaz Merkezi Tasarım Bürosu tarafından (günümüzde Almaz Bilimsel Endüstriyel Şirketi) Sovyetler Birliği'nde geliştirilmeye başlanmış ve gelişim süreci SSCB'nin dağılması nedeniyle uzun bir döneme yayılmıştır. S-400'ün S-300 sistemlerinden en önemli farkı, daha fazla hedefi aynı anda takip edebilmesi ve gelişmiş elektronik karşı tedbirlere sahip olmasıdır. S-400'de kullanılan radarlar hafif radar izine sahip olan ve hayalet uçak tabir edilen hedefleri takip edebilme yeteneğine sahiptir. S-400 sistemine şu ana kadar pek çok devlet ilgi göstermiş olmasına rağmen Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye haricinde yabancı bir ülkeye satış gerçekleşmemiştir (<https://www.haberturk.com/s-400-hava-savunma-sistemi-nedir-s-400-ozellikleri-neler-s-400-fuzelerin-menzili-ne-kadar-2503833>).

2.5 Rusya'nın Karadeniz Havzasına Olan Yaklaşımı

Rus tarihi incelendiğinde Karadeniz'in önemi her zaman Moskova için her zaman ayrı bir önem taşımaktadır. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım kaybedilmiş, Karadeniz Türk Denizi olma özelliği bu tarihten sonra kaybetmiştir. Süreç içerisinde Ruslar için Karadeniz, Moskova için sıcak denizlere inmek için geçiş köprüsü olmuştur. I. Petro genel olarak Karadeniz'e açılmayı esas politikası haline getirmiş, bu bölgenin Rusya için tarihsel öneminden bahsetmiştir. Rusya genel olarak bu tarihten itibaren güney sınırlarında olan Kafkasya ve Karadeniz'e yönelik yayılcı politikalar izleyerek buraları kendi nüfuz sahası haline getirmiştir. Süreç incelendiğinde Osmanlı Devleti'nin askeri yönden ve siyasi açıdan gerilediği bir dönem olan 18. ve 19. yüzyıllar Rusya'nın genişleme siyasetinin başarılı olduğu dönemdir. Osmanlı bu süreçte savunma pozisyonu alıp kendi topraklarını korumaya çalışırken, Çarlık Rusya'sı ise Balkanları ve Kafkasya'yı kendi sınırları içerisine dahil etmeyi başarmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde yakın coğrafyanın hakimiyeti için Çarlık Rusya ile Osmanlı Devleti birçok savaş yapmıştır.

1917 kışı çok sert geçmiş, açlık, yakacak ve giyecek bulunamaması, bütün Rusya'yı etkilemiştir. Rusya'da ihtilal zamanı yaklaştığında karşılaşılan ekonomik güçlükler nedeniyle ülke karamsar bir havaya bürünmüştü. I. Dünya Savaşı'na kendisine yeni topraklar kazandırmak amacıyla katılan Çarlık Rusya, savaşı sonuna kadar sürdürme politikasını üç yıl boyunca devam ettirmiş ancak 1917 yılına gelindiğinde savaş cephelerinde Çarlık önemli başarısızlıklarla karşı karşıya kalmıştır (Ekici, 2017:265). Bolşevikler iktidara geldikten sonra Osmanlı Devleti ile 1918 yılında Brest Litovk Antlaşması'nı imzalayarak Osmanlılar ile barış imzalamıştır. Bolşevikler, o dönem ittifak yaptığı İngiltere ve Fransa ile olan gizli antlaşmaları kamuoyuna açıklayarak savaştan çekilmişlerdir. Sovyet Rusya o dönemde yeniden yapılanırken, batı dünyası yeni kurulan sosyalist rejimi kendine tehdit olarak görmeye o zamandan başlamıştır. Sovyetler, o dönem için yeni kurulan Türk cumhuriyetini kendi yanına çekebilmek için yakın ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. Birbirinin benzeri koşulları içinde bulunan bu iki komşu ülke, Milletler Cemiyetinin Türkiye aleyhindeki Musul kararının ertesi günü, 17 Aralık 1925'te Paris'te "Türkiye-Sovyetler Birliği Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Antlaşması"nı imzaladılar (Türkiye Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması, 2021). 1936 yılına gelindiğinde ise Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır. Karadeniz'in ve Boğazların statüsünün belirlendiği antlaşmayı Sovyet Rusya genel olarak desteklemiştir. Antlaşma, Karadeniz'in yabancı güçlere genel olarak sınırlandırdığı için o dönem için Sovyetlerin çıkarlarına uymuştur. Soğuk Savaş döneminde

ise Karadeniz’de durgun bir dönem yaşanmıştır. 1991’de tarih sayfasına karışan SB sonrası havza çevresi yeniden şekillenmiştir. Bu tarihten bölgede yeni devletler kurulmuş, donmuş çatışma bölgeleri yeniden etnik, dini ve siyasi çatışmalara sahne olmuştur.

Sovyetlerin bu dönemde mirasını devralan Rusya, 1990’lar boyunca dış politikadan ziyade iç siyasete ve ekonomiye ağırlık vermiştir. Boris Yeltsin döneminde Rusya içerde ekonomik sorunlarla ve Kafkasya’daki ayrılıkçı hareketlere uğraşmak zorunda kalmış, bir nevi Sovyet sonrası sancılı geçiş dönemi yaşamıştır. Yeltsin döneminde batı ile iyi ilişkiler kurmak isteyen liberal kanat Rus dış politikasında daha etkili bir konumdaydı. Batı ile ilişkiler sıkı tutularak kendi iç sorunlarını halledebileceğini düşünen Rus yönetimi çeşitli tavizler vermek zorunda kalmıştır. Rusya’nın zayıflığını bilen Batı ise eski Sovyet ülkelerini bu dönemde kendi nüfuz sahasına entegre etmeye çalışmıştır. Rusya’dan alınan tavizler sonucu Balkan coğrafyasına NATO’nun müdahaleleri gerçekleşmiştir.

Rusya, 1999 yılında NATO’nun yürüttüğü hava kampanyasını gayrimeşru bularak itiraz etmiş ve bu nedenle de Kosova’nın statüsü ile ilgili Sırp pozisyonlarını desteklemek için BM Güvenlik Konseyi’ndeki daimi üyeliğini sistematik olarak kullanmıştır (Bennett, 2017). Balkanlardaki batı müdahalesi sonrası bu hareketliliğin önüne geçebileceğini düşünen Yeltsin zamanla yanıldığını fark edecektir. Yeltsin iktidarının sonuna ise Batı ile ilişkilerinden istediğini alamayacak, arka bahçe sayılan Orta Asya, Kafkasya, Karadeniz ve Balkan coğrafyasına yönelmek zorunda kalmıştır. BDT ülkeleriyle yeniden iş birliğine yönelen Rusya, bu ülkelerle birlikte sıkı bir ekonomik, siyasi ve askeri entegrasyon sürecine girmiştir. 1990’lı yıllarda yaşadığı geçiş süreci ise Putin’in iktidara gelmesiyle birlikte son bulmuştur. Putin döneminde BDT ülkeleri ile ekonomik ve siyasi birliktelik alacak şekilde müttefikler yeniden kurulacak, İran ve Çin ile ilişkileri ABD’ye karşı geliştirecektir. Putin’in başkan olmasıyla birlikte dış politikadaki batı eksenli yönelim yerini doğuya dönük olarak gelişecektir. Post-Sovyet alanda bölgesel entegrasyon hedefi Avrasya Ekonomik Topluluğu öncesinde birçok girişimi beraberinde getirmiş olsa da bölgesel entegrasyon süreci ancak Vladimir Putin’in iktidara gelmesi sonrasında Rusya liderliğinde önemli bir ivme kazanabilmiştir. Vladimir Putin tarafından 2012 yılı seçim kampanyası sürecinde de sıkça dile getirilen bölgesel entegrasyon projesi bununla birlikte birçok soru işaretini beraberinde getirmektedir (Ergül, 2012:468). Yeltsin döneminde Rusya batı tarafından daha çok bölgesel devlet olarak görüldüğü için eski Sovyet coğrafyası ile sınırlanmış bir şekilde hareket ediyor, küresel meselelere yaşadığı iç sorunlara fazla ilgi göstermiyordu. Avrasya’nın siyasal bütünlüğü, Rus tarihi açısından tamamen bağımsız bir anlam ifade etmektedir. Denebilir ki,

Ruslar bu alan ve alanın hali, bütünlüğü ve bağımsızlığı konusunda sorumluluk hisseder. SSCB'nin çöküşünden sonra, Batı, Rusya'yı başka bir jeopolitik fonksiyona bağımlı kılarak dünya siyasetine doğrudan katılamayan ve geniş medeniyet misyonuna sahip olamayan bir siyasal yapıya dönüştürmeye çalışmaktadır. 1992 yılında Paul Wolfowitz'in Amerikan Kongresi'ne sunduğu raporda, "ABD'nin en önemli stratejik probleminin, eski SB topraklarında ABD'den bağımsız bir siyaset yürütme kabiliyetine sahip büyük ve bağımsız bir stratejik oluşuma izin vermemesi" olduğunu kaydetmiştir. İşte Batının bu hayati ihtiyacı yüzünden, Rusya'ya "bölgesel devlet" rolü teklif edilmişti (Dugin, 2016:34-36). Bu bölgesel devlet tanımı Putin dönemiyle birlikte değişecek; yerini çok kutupluluğu savunan bir devlet anlayışının benimsendiği küresel devlet imajı verecektir. Çok kutuplu bir dünya anlayışını savunan Moskova bu sayede yakın coğrafyası sayılan bölgeleri tekrardan kendi tekeline almaya başlamış ve buralarda ekonomik, siyasi ve askeri etkinliğini artırmayı başarmıştır. Rusya'nın bu siyasi ve ekonomik atılımlarına Avrasya Ekonomik Birliği, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü⁸ ve ŞİÖ gibi organizasyonlarına katılımları katkı vererek yakın coğrafyasında çok aktörlü bir siyasal yaklaşımı savunmaktadır.

Rusya, yüksek stratejik değeriyle Avrasya'nın bir diğer uzantısı olarak gördüğü Karadeniz'de kendisini doğal hakim olarak görmektedir. Rusya'nın yakın çevre olarak gördüğü Karadeniz'de Moskova, NATO'nun ve ABD'nin gücünü artmasından rahatsızlık duymaktadır. Romanya ile Bulgaristan'ın, 2004 yılında NATO üyesi olması Rusya için kabul edilemez bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Gürcistan ile Ukrayna'nın da NATO'ya üye yapılması tartışmaları bile Rusya'yı rahatsız etmeye yetmektedir. Rusya politikalarıyla birlikte eski Sovyetler ülkelerinin kendisine karşı oluşturulan askeri ve siyasi ittifaklara karşı yer almasını engellemek için buralardaki çatışma bölgelerindeki daha kötüleştirmeye devam etmekte tarafları Moskova'ya bağımlı hale getirmektedir. Transdinyester, Abhazya, Güney Osetya bunun siyasi yönden örneklerini teşkil etmektedir. Rusya'yı, Karadeniz'de zorlayan diğer etki ise bölgede yaşanan ayrılıkçı hareketlerdir. Kafkaslarda yaşanan ve uzun yıllar

⁸ Avrasya Ekonomik Birliği'ne (AEB) giden süreç, Rusya ile Belarus arasında 1995 yılında imzalanan Gümrük Birliği anlaşması ile başlamıştı. Bunun ardından, 2000 yılında Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan, Avrasya Ekonomik Topluluğu'nu kurdu. 2010 yılındaysa, Rusya, Kazakistan ve Belarus arasında gümrük birliği kuruldu ve bu üç ülke, yoğun ekonomik entegrasyona yöneldi. Gümrük Birliği'ni oluşturan bu üç ülkenin liderleri Mayıs 2014'te, Avrasya Ekonomik Birliği'nin kuruluşuna ilişkin anlaşmayı imzaladı. Belarus'un başkenti Minsk'te 10 Ekim 2014'te düzenlenen zirvesinde Ermenistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği'ne üye olmasına ilişkin anlaşma imzalandı. Avrasya Ekonomik Birliği'nin kuruluşuna ilişkin anlaşma ise 1 Ocak 2015 tarihinden itibaren yürürlüğe girdi. Avrasya Ekonomik Birliği'nin, Avrasya coğrafyasındaki ülkelerin pek çoğunu kapsayacak şekilde, Avrupa Birliği'ne benzer uluslar üstü bir birlik olması hedefleniyor. Birlik üyeleri arasında mal, hizmet, sermaye ve işgücü dolaşımının serbest hale gelmesi planlanıyor. Dipnot: https://tr.sputniknews.com/trend/avrasya_ekonomik_birligi/.

süren Çeçenistan'daki çatışmalar Rusya'yı maddi ve askeri yönden zorlamıştır. Kafkaslardaki durum hala Rusya için hassas bir nokta olmayı devam ettirirken, Karadeniz'de de aynı durumun yaşanmasını stratejik ve prestij yönünden Rus yönetimi bölgede dikkatle adım atmaya zorlamaktadır. Enerji yönüne değinirsek Rusya petrol ve doğalgaz zengini bir ülkedir. Enerji kaynaklarını sevk etmek için Ukrayna güzergahını tercih eden Rusya bu yönde enerji sevkiyatını gerçekleştirirken Kiev ile bazı siyasi anlaşmazlıklar yaşayabilmektedir. Avrupa'ya sattığı gazın büyük bölümünü Ukrayna'daki siyasi istikrarsızlık ve zaman zaman iktidara gelen batı yanlısı iktidarlar Rusya'nın, Kiev üzerindeki nüfuzunu sınırlandıran, ekonomisi doğalgaz ile petrol gelirlerine dayanan Moskova'yı olumsuz etkilemektedir. BTC Ham Petrol Boru Hattı, Azeri petrollerini Gürcistan ve Türkiye üzerinden taşıyarak dünya pazarlarına ulaştırmak üzere kurulmuş bir boru hattıdır (BTC Hattı > BTC Boru Hattı Hakkında, 2021). Bakü-Tiflis-Ceyhan(BTC)⁹ boru hattı da Rusya'yı dışlayan enerji projesi olarak ABD'nin desteğini almış petrol boru hattıdır. ABD ile Karadeniz'de bir nüfuz mücadelesine tutuşmuş olan Rusya eski Sovyet ülkelerinin hassas noktalarını hedef alarak onları kendine bağımlı hale getirmeye çalışmaktadır.

Karadeniz'de durgun yapının sona erdiği, aktif bir görünüm aldığı zaman ise ABD'nin Afganistan'a müdahalesi sonucu başlayan döneme denk gelmektedir. Başlangıçta Karadeniz Bölgesi'nin daha çok Yakın Çevre Doktrini bağlamında değerlendiren RF özellikle 11 Eylül 2001 sonrası dönemde Karadeniz Bölgesi'ndeki stratejik dengelerin ciddi bir şekilde değişime uğramasıyla, hazırlıklı olmadığı bir durumla karşı karşıya gelmiştir. RF'nin politikalarını etkisizleştiren en önemli gelişme, 11 Eylül 2001'deki saldırıdan sonra ABD'nin uluslararası terörizm ile mücadele gerekçesiyle Karadeniz Bölgesi'nde askeri ve siyasi etkinliğini artırmaya yönelmesidir (Kurt, 2017:68).

Karadeniz'de, Rusya'nın egemenlik sağlayamaması ise Kafkasya'daki ve Balkanlardaki hakimiyetinin sorgulanması ve bu alandaki Rus etkinliğinin azalmasına yol açacaktır. Rusya'nın askeri olarak güçsüz olduğu 2000'lerin ilk başlarında Romanya ve Bulgaristan ilk etapta NATO'ya katılmış, ardından AB'ye katılım sürecini tamamlayarak Atlantik ile bağlantısını kurmuş olup, Karadeniz'de etkisinin hissedildiği bölgelerin başında gelmiştir. Konu, Gürcistan ve Ukrayna özelinde incelendiğinde ise Moskova'nın tavırları daha farklı olacaktır. 2003 yılında Karadeniz Bölgesi'nde bir dizi devrimler süreci

⁹ Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ile başta Azeri petrolü olmak üzere, Hazar Bölgesi'nde üretilecek petrolün emniyetli, ekonomik ve çevresel açıdan uygun bir boru hattı sistemi aracılığıyla Azerbaycan, Gürcistan üzerinden Ceyhan'a taşınması ve buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılması amaçlanmaktadır
Dipnot:<https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol-Boru-Hatlari>.

başlayacaktır. İlk olarak Gürcistan'da başlayan Gül Devrimi ile Rusya'nın, Karadeniz ile Güney Kafkasya'daki nüfuzu kırılmış oluyordu. Uzun yıllardır Moskova'dan yönlendirilen bir ülke olan Gürcistan siyasi, ekonomik ve askeri alanda Rusya'ya göbekten bağlı durumdadır. ABD'nin giderek Gürcistan'da etkinliğini artırması ise Rusya'yı giderek rahatsız etmiş, bu durum Gürcistan'a askeri müdahaleye ön ayak olacak şekilde gelişmiştir. Aynı dönemlerde Gürcistan'ın NATO üyeliğini uluslararası alanda da dillendirmeye başlamış, söylemi bile Rusya'yı harekete geçirmeye yetmiştir. Rusya bu duruma ekonomik ve askeri anlamda güçsüz olduğu 2008 yılına kadar tepki vermemiştir. 2008 yılında ise Gürcistan ile birlikte Karadeniz politikasını yeniden aktif hale getirmiştir. Rusya, Karadeniz'le Kafkas ülkeleri arasında köprü konumunda olan Gürcistan'ın NATO üyeliğine sıcak bakmasını müdahale için görünmeyen sebep görmüştür. Rusya, Gürcistan'da ayrılıkçı hareketleri destekleyerek ülkenin NATO üyeliğini kilitlemiştir. Çünkü NATO'ya kabul için ülkenin sınır anlaşmazlıkları ve iç çatışmaları olmaması gereklidir (Oktay H. , Rusya Karadeniz'de Ne İstiyor, 2016).

Rusya'nın bölgede yapmak istediği ise nüfuzunu kaybetmemek için donmuş çatışma bölgelerini aktif hale getirerek, Karadeniz'i istikrarsızlaştırmaya yönelik adımlar atmaya çalıştığı yönündedir. Rusya, Gürcistan'daki donmuş çatışma bölgeleri olan Güney Osetya ve Abhazya'yı karıştırarak tarafları birbirine düşürerek olası bir uzlaşmayı engellemek istemektedir. Böl ve parçala yöntemi uygulayan Rusya, Gürcistan topraklarında de facto bir durum yaratarak Gürcistan'ın, Atlantik ile bütünleşmesini engellemeye ve topraklarındaki egemenliğini korumaya çalışmaktadır. 2008 savaşının ardından ABD askeri unsurlarını Gürcistan'a göndermiş, bu da Karadeniz'de ABD- Rusya çekişmesinin bir öteki yüzü olarak sahaya yansımıştır. Rusya, ABD'nin Karadeniz üzerinden Güney Kafkasya'ya yönelik açılımını engellemeye çalışmakta, Azerbaycan ve Ermenistan ile arasındaki sorunların çözülmesi yönündeki çabalara set çekmektedir. Ukrayna'ya gelindiğinde ise aynı durum burada da geçerli olmaktadır. Uzun yıllar Rusya'nın egemenliği altında kalmış olan Ukrayna bağımsızlığını ise 1991'de ilan etmiştir. Rusların her zaman stratejik nüfuz sahasında yer almış olan Ukrayna bu özelliğini son yıllara kadar devam ettirmiştir. Çarlık döneminden Sovyetlerin çöküşüne kadar Moskova'nın hegemonyasına boyun eğmek zorunda kalmış olan Kiev, topraklarının doğu kesiminde de yoğun Rus azınlığa ev sahipliği yapmaktadır. Rus tarihçiler ve uzmanlar tarafından her zaman Rusya'nın, ayrılmaz bir parçası olarak görülmüş olan Ukrayna aynı zamanda Rus tarihinin önemli parçasını oluşturur. Stratejik konumu itibari ile Rusya'nın güney sınırları oluşturan Ukrayna aynı zamanda Azak Denizi ile Karadeniz'e

bir nevi çıkış noktasını oluşturduğu için Rusya'nın hassas noktası konumunda yer almaktadır. Ukrayna'nın bağımsızlığı 1991'den itibaren Moskova yönetimi için kimi zaman sorun teşkil eder hale gelmiştir. Sovyetler döneminde Moskova'dan gelen emirler doğrultusunda idare edilen Ukrayna egemen bir devlet olduktan sonra ise; Rusya'nın hassas noktası olacak ve bu batılı güçler tarafından kullanılmaya elverişli bir hale gelecektir.

Ukrayna'nın egemenliği, Rus jeopolitiği için o kadar olumsuz bir olgudur ki, prensipte askeri çatışmayı kolaylıkla teşvik edebilir. Özi Kalesinden Kerç'e kadar Karadeniz kıyısından yoksun bir Rusya, gerçekte kimin tarafından kontrol edildiği belli olmayan o kadar küçük bir kıyıyı elde etmekte ki, bu halde normal ve bağımsız bir devlet şekliyle mevcudiyeti şüphe konusu olmaktadır. Bağımsız bir devlet olarak Ukrayna birtakım toprak istekleriyle, Avrasya'nın tümü için büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Ukrayna meselesi çözülme kavuşturulmadan kıtasal jeopolitikten bahsetmenin bir anlamı olmaz (Dugin, 2016:175-176).

Ukrayna'nın ilk cumhurbaşkanı olan Leonid Kuçma'dan Turuncu Devrim'in yaşadığı döneme kadar genel olarak Rusya ile ilişkiler Moskova'nın istediği yönde ilerlemiştir. Batı'nın, Karadeniz'e genişleme siyaseti izlemeye başladığı 2000'lerden sonra Ukrayna, Batı ile ilişkilerini geliştirmiş, Turuncu Devrim'in etkisiyle de iktidar batı yanlısı bir yönetime geçmiştir. Bu dönemden sonra artık Ukrayna'da ABD ve Rusya arasında politik gerilimler yaşanmaya başlamış, Kiev batı ve Rusya arasında sıkışmıştır. Turuncu Devrimin ardından yönetime tekrardan Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç gelecek, onun döneminde Moskova, Kiev üzerinde nüfuzunu çeşitli anlaşmalar sayesinde artıracak, bu durum ise 2014 Euromaidan olayları ile son bulacaktır. Rusya'nın hamlesi ise Kırım'ın ilhakı ve ülkenin doğu bölgesinde yer alan Donbass ile Luhank kısmında Rus yanlısı milislerin silahlandırılması şeklinde olacaktır. Ukrayna'nın, Batı ile yakınlığı dönemlerde NATO üyeliği gibi söylemler Rusya için kabul edilemez bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Topraklarına bu kadar yakın bir düşman unsurunun bu kadar yaklaşması Rusya'nın prestiji ve çıkarları için tehlikeli bir durumdur. Kırım; yarımada özelliğiyle, Karadeniz'de askeri olarak yerleşmek için muazzam bir potansiyeli ifade etmektedir. Yanukoviç döneminde Kırım'daki varlığını perçinleyen Moskova yönetimi, Karadeniz'deki konumunu güçlendirmiştir. SSCB sonrası Balkanları kaybeden Rusya, Batı ile pazarlık yapabilmek için Kafkasya ve Karadeniz'deki askeri varlığının güçlendirme yoluna gitmiştir. Yanukoviç'in iktidarını kaybetmesinden sonra Kırım parlamentosu, Rusya'ya bağlanma kararı almıştır.

Rusya'ya göre ABD, Türkiye ve AB, Karadeniz'de egemen olursa Kuzey Kafkasya üzerinden bölgedeki yerel çatışmalara müdahale edebilirler. Rusya'nın Karadeniz'de zafiyeti Kafkasya-Hazar-Orta Asya piyasalarının kaybedilmesi anlamına da gelecektir. Rusya, Karadeniz'de egemen olarak başta İran olmak üzere Hazar ve Orta Asya enerji hatlarının AB'ye ulaştırılmasını da engellemeye çalışmaktadır. Rusya, Kırım ve çevresini işgal ederek hem Türkiye'nin hem de ABD'nin kendisine karşı istihbarat operasyonları yapmasını engellediğini düşünmektedir. Rusya, ABD'yi Karadeniz'de kıyıdaş olmadığı halde askeri güç gösterme gayretiyle suçlasa da aynı durumun kendisi açısından Akdeniz'de geçerli olduğunu unutmaktadır (Oktay H. , 2016).

2014 yılından sonra değişen Ukrayna politikası ile bölgede ABD'yi köşe sıkıştırmayı umut eden Rusya, Kırım hamlesiyle Karadeniz'deki çıkarlarından vazgeçmeyeceğini göstermiştir. Rusya, ABD için Karadeniz'in stratejik olduğunu bilmektedir fakat son yıllarda Washington Asya - Pasifiğe ağırlık vermektedir. ABD'nin de şu an için dünyanın her yerinde askeri olarak etkin olması beklenilmemektedir. Rusya'da bunu bildiği için Karadeniz'de başat güç olma yolunda ilerlemektedir. Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığının tanınması, Kırım'ın ilhakı ve Rusya ile Türkiye arasındaki enerji akımı anlaşmalarının imzalanması Moskova'nın son yıllardaki havzadaki etkili dış politikasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.6 Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Karadeniz Bölgesine Yaklaşımları

2.6.1 ABD

ABD'nin Karadeniz'e yönelik ilgisi 20. yüzyıldan itibaren başlamıştır. ABD'nin görüşüne göre devletler bütün denizlere erişim hakkına sahip olmalıdır. ABD 1936 tarihli Montrö Boğaz Sözleşmesine taraf değildir. Bu çerçevede Lozan görüşmelerinde ABD'nin de desteğini arkasına alan İngiltere'nin tezi kabul edilerek, Türkiye'nin bağımsızlığını ilan ettiği 1923'te Türk Boğazları silahsızlandırılmış ve bir Boğazlar Komisyonu kurularak onun yönetimi altına bırakılmış olup, bu durum 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne kadar devam etmiştir. Anılan sözleşmeyle Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenlik hakları yeniden tesis edilmiştir. Görüldüğü üzere bu dönemde ABD'nin doğrudan Karadeniz Bölgesi'ne yönelik bir ilgisi söz konusu olmayıp, ilgisi daha çok müttefiki İngiltere'nin Boğazlar'a yönelik planlarını destekleme seviyesinde kalmıştır (Kurt, 2017:33).

Soğuk Savaş döneminde ise Karadeniz Bölgesi ikiye bölünmüş bir yapıdadır. Türkiye, NATO bloğunu tercih ederken; Romanya, Moldova, Gürcistan, Bulgaristan ve Ukrayna ise

Sovyetler tarafında yer almıştır. Bu var olan statüko 1991 yılına kadar sürmüştür. SSCB'nin yıkılmasından sonra BDT kurulmuş, eski doğu bloğu devletler yine Moskova ekseninde tutulmak istenmiştir. ABD henüz daha SB yıkılmadan Körfez Savaşı esnasında artık yeni bir dünya düzeninin kurulduğu ve bu dönemin tek küresel gücü olarak da Washington olduğunu ilan etmişlerdir. Özgürlük, demokrasi, serbest piyasa ekonomisi gibi liberal değerlere aykırı davranışları ABD, düşman olarak tanımlamış ve kendine müdahale hakkını tanımıştır. ABD bu hakka istinaden 1990'lı yıllarda Balkan coğrafyasına NATO aracılığıyla doğrudan müdahale edecektir. Soğuk Savaş sonrası dönemde tek süper güç olan ABD bu gücünü 21. yüzyılda da devam ettirmek istemiş, rakip gördüğü Rusya ile Çin'i çevrelemek ve diğer ülkelerin ittifak ilişkisi kurmasını engellemeye çalışmıştır.

Yeni dünya düzeninin kurulmasının ardından ise terörizm, insan kaçakçılığı ve uyuşturucu gibi yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Amerikan nüfuzunun dünyada erişemediği bölge olarak bir tek Karadeniz Havzası kalmıştır. 11 Eylül sonrası dönemde ise, bölgeye yönelik “Genişletilmiş Karadeniz” başlığıyla “yeni bir strateji” oluşturma çabası gündeme gelse de aslında; 1990'lardaki strateji isim değişikliğiyle tekrar sunulmuştur. Başka bir deyişle, “yeni” olan bölgeye yönelik Avrupa-Atlantik stratejisi değil; bu stratejinin “Genişletilmiş Karadeniz” adıyla dünyaya duyurulmasıdır. Dolayısıyla, 1990'lardan günümüze tez, proje ve belgelerde farklı şekillerde ifade edilse de “söylenen”/hedeflenen aynıdır (Canar,2012:54).

NATO ve AB'nin Karadeniz'e yönelik açılımları işe yaramış olup eski demir perde ülkeleri ABD nüfuz etkisine girmeye başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan bir diğer sorun da önemi giderek artan Ortadoğu, Karadeniz ve Hazar bölgesi gibi gerek enerji gerekse ulaşım açısından merkezi konuma sahip bölgelere nüfuz etme mücadelesidir. Bu kapsamda Karadeniz'in önemi giderek artmaktadır. Avrupa'dan Kafkasya ve Orta Asya bölgelerine uzanan stratejik güzergâh üzerinde olan Karadeniz, SB'nin dağılmasından sonra altı devleti çevreleyen bir deniz haline gelmiştir. Bulgaristan ve Romanya'nın 2004 yılında NATO'ya katılımı ve NATO'nun gerek Gürcistan gerekse Ukrayna ile iyi ilişkiler kurmasıyla NATO'nun Karadeniz'de etkinliği artmıştır. Karadeniz, geçmişte Türkiye kıyıları hariç Sovyet denizi iken, NATO'nun genişleme stratejisi kapsamında kıyı ülkelerin örgüte katılması neticesinde adeta bir Avrupa denizine dönüşmüştür. SB'nin mirasçısı olan RF ise Karadeniz'de Kuzeybatı Kafkasya kıyılarına sıkışmıştır (Polat, 2017:52).

11 Eylül saldırıları ise Afganistan'a müdahale için kritik bir önem kazanmıştır. Ardından yaşanan gelişmeler sonucunda Bulgaristan ve Romanya AB'ye ve NATO'ya üye olmuştur. Gürcistan ve Ukrayna'da ise renkli devrimler sonucu bu devletler batıya yakınlaşmıştır. ABD yönetimi Karadeniz'e açılarak sadece kıyıdaş ülkelerle değil, Güney Kafkasya ülkeleri olan Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan ile de yakınlaşmak ve sıkı ekonomik ile siyasi ilişkiler kurmak istemektedir. Amaçlanan ise Rusya'nın tıpkı Karadeniz'de olduğu gibi Güney Kafkasya'da da etkisini kırmak amaçlanmaktadır. Burada ise NATO'ya ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. NATO, Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra ABD dış politikasının etkili enstrümanlarından olmaya devam etmiştir. NATO bu kapsamda Soğuk Savaş dönemindeki yalnızca Sovyet tehdidine karşı değil, günümüzde küreselleşmenin etkisiyle birden fazla tehdit algısı ile mücadele etmektedir. Terörizm, insan kaçakçılığı, çevre sorunları, uyuşturucu kaçakçılığı gibi hibrit tehditler bugünün dünyasında yeni tehditler olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde NATO'ya en büyük desteği veren ise Amerikan yönetimidir. Bu sebeple NATO'nun doğrudan ABD çıkarlarına hizmet ettiği için yöneltilen eleştirilerden biridir. 2004 yılında NATO üyeliğine giren Bulgaristan ve Romanya aslında ABD etkisine bu örgüt aracılığıyla girmiştir.

Karadeniz'in, Doğu Avrupa'dan Kafkasya'ya sınırdaş olması buranın stratejik değerini artıran bir etken olarak göze çarpmaktadır. Bu bölgede Rus etkisini kırmak isteyen ABD ise Karadeniz'de egemen güç olmaya çalışmaktadır. Eski Varşova Paketi¹⁰ ülkesi olan bu ülkeler Amerikan himayesine alınarak Rusya ile yakınlaşmasının önü alınmakta ve Karadeniz'in batıdan doğuya olacak şekilde kontrol edilmesi amaçlanmaktadır. NATO özelinde ele alındığında bu genişlemeci politikalar havzada istikrarı engelleyen gelişmelerden biridir. Rusya'nın, NATO'nun bu genişlemeci politikaları sonucu Moskova kendini tehdit altında hissettiği için askeri kuvvetlerini modernize etme ihtiyacı duymuştur. Bu genişlemeci politikaların başlangıcı ise renkli devrimlerin yaşandığı 2000'li yılların başına denk gelmektedir. Renkli Devrimlerin başlangıcı ise 2003 Gül Devrimiyle olmuştur. Gül Devrimi ile Gürcistan'da bir dönem sona ermiş, bu durum siyasal tabloda Rusya bir süreliğine zararlı çıkan taraf olmuştur. Aynı durum Ukrayna'da ise 2005'te Turuncu Devrim ile ortaya çıkmıştır. Bu tarihler ABD ve NATO'nun, Karadeniz'e açılım tarihleri olarak önem arz eder. 2003 ve 2005 yıllarında yaşanan renkli devrimlerden sonra ABD ile Rusya'nın Karadeniz'de genel olarak nüfuz çatışmasına sahne olan bölge konumuna gelmiştir. Yumuşak güç unsurlarını ön plana çıkaran ABD'ye karşı, askeri gücünü ön plana çıkaran Rusya bölgede

¹⁰ Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Romanya ve SSCB'yd.

dikkat çekmektedir. Politik kayıplarını askeri yollardan telafi etmeye çalışan Moskova, yumuşak güç unsurlarını arkaya plana atarken, askeri güç uygulayarak istediğini elde etmeye çalışmaktadır. Bu anlamda daha da agresif politikalar izleyen Rusya, 2008 Gürcistan Savaşı ile NATO'ya ve ABD'ye burada yabancı güçleri istemediğini açıkça göstermiştir. Ardından yaşanan gelişmeler sonrası Ukrayna'da durumu bir süreliğine lehine çevirmiş olan Rusya, Viktor Yanukoviç döneminde Kiev üzerinde etkin güç sahibi olmuştur. Euromaidan olayları¹¹ yaşanana kadar iktidarda Moskova yanlısı yönetimde kalmıştır. 2013-2014 kışında, çatışmalar sonucunda, Cennetteki Yüzlerin Kahramanları olarak adlandırılan yüzden fazla sivil öldü. Saygınlık Devrimi Ukrayna'da iktidar değişikliğine yol açtı, o zamanki Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç aceleyle ülkeyi terk etti (Çurku, 2020).

2014 yılına gelindiğinde ise Euromaidan olayları yaşanmış, ardından ise bu durum Kırım'ın ilhakına kadar gitmiştir. ABD ise Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinden sonra Ukrayna'ya askeri ve ekonomik yardımlarını artırmıştır. Moskova'ya ise ekonomik yaptırımları esas alan bir dizi paket açıklamıştır. Bu tarihten sonra da Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya katılım tartışmaları devam etse de bu söylem üzerinde kalmaya devam etmektedir. NATO'nun askeri etkinlikleri sayesinde ABD, bölge üzerinde askeri etkinliğini artırır iken, Rusya'yı etrafında çevrelemeye devam etmektedir. NATO'nun genişleme sürecinde eski sosyalist ülkelere batılı değerleri benimseterek yeni üye olmuş bu ülkelere liberal iş birliği fırsatı vererek kendi değerlerini benimsetme yoluna gitti. NATO'nun, Karadeniz Havzası'ndaki genişlemesi sayesinde bölgede batı karşıtı hareketleri engelleyebileceği, havzadaki istikrarın sağlanmasında katkı sağlayacağı varsayılmıştır. NATO'nun Karadeniz'deki güvenlik sorunlarının giderilmesinde katkı sağlaması, bunların istikrara kavuşması gibi beklentiler vardı. Karadeniz Havzası'nın Avrasya coğrafyasının ortasında yer alması ve bu coğrafyanın stratejik önemi gereği NATO'nun bu bölgeye ilgi göstermesi son derece normaldir. ABD, NATO'nun genişlemesi sayesinde Karadeniz'de askeri tatbikatlar bile yapabilir hale gelecektir. Karadeniz'de ise NATO'yu ve ABD'yi etkileyen bir diğer unsur ise Montrö Sözleşmesi'dir. Montrö'nün ABD'yi ilgilendiren kısmı ise;

Montrö, ABD'nin Karadeniz'e doğrudan erişimini kısıtlamaktadır. Barış zamanında kıyıdaş olmayan ülkelerin belli bir tonajın üstünde savaş gemilerini bölgeye göndermesine engel olmaktadır. ABD ise kendini engelleyen bu durumu değiştirmek istemekte olup, zaman zaman Montrö'nün belli bölümlerini değişmesini talep etmektedir. Rusya ve Türkiye ise bu duruma karşı çıkmaktadır. Montrö'nün değişmesi var olan statükonun değişmesine yol açacak

¹¹ Ukrayna devlet başkanı Yanukoviç'in AB Ortaklık Antlaşmasını imzalamaktan vazgeçmesi üzerine başlayan protesto gösterileridir

olup, bu durum Türk ve Rus taraflarının çıkarlarına ters düşmektedir. ABD yönetimi ise Montrö'nün değişmeyeceğini anlayarak Karadeniz'e açılmanın başka yollarını aramıştır. Beyaz Saray'da ABD Dışişleri Bakanı Powell ve Başkan George Bush'un da hazır bulunduğu törende Romanya, Bulgaristan, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Estonya ve Letonya resmen üye oldu. Böylece NATO'ya üye ülke sayısı 26'ya yükseldi (Daloğlu, 2004).

ABD, NATO sayesinde bölgede askeri üsler kurma fırsatı yakalamış hatta bu dönemlerde deniz tatbikatları bile yapılmıştır. Renkli Devrimlerle birlikte bir süreliğine Rusya'nın arka bahçesi sayılan bu bölgelerde kendi hegemonyasını sağlamış olan Washington istediği gibi hareket etme kabiliyeti yakalamıştır ve Rusya'nın bölgedeki hareketleri de kısıtlanmıştır. Bu durum ise 2008 Gürcistan-Rusya savaşına kadar sürmüştür. Renkli Devrimler kısa süreliğine başarılı olsa da istenilen etkiyi yaratamamıştır. Renkli Devrimlerin yaşandığı ülkelerde yolsuzluklar, ekonomik iyileşmenin sağlanamaması ve siyasi istikrarsızlıklar batı yanlısı yönetimlerin kısa ömürlü olmasına neden olmuştur. ABD'nin Karadeniz Stratejisinin başlıca hedefleri ise şöyle sıralanabilir:

Karadeniz Havzasında asker üsler kurarak Rusya'nın etkisini kırmak ve Ortadoğu'ya yapılacak operasyonlarda alternatifleri oluşturmak,

AB ile ortak politikalar oluşturularak Rusya'nın ilk önce bölge içinde nüfuzunun kırılması, ardından ise geniş havza olarak kastedilen Kafkasya ve Balkanları da içine alacak şekilde Brüksel ve Washington'un uzlaşarak bölgeyi tamamen Atlantik politikaları tarafında birleştirmek.

ABD'nin bölgeye yönelik bir diğer hedefi de bölgedeki enerji konusunda Rusya'nın tekeline kırmak istemektedir. Bu kapsamda 2005 yılında faaliyete giren Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı Rusya'yı dışlayarak Hazar petrollerinin dünya pazarlarına ulaştırılması açısından önemlidir. Bölgenin bir hegemon gücü Rusya saf dışı bırakılmış olup, Güney Kafkasya güzergahının stratejik önemi ortaya çıkmıştır. Oluşturulan bu enerji koridoru sayesinde Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye'nin ekonomik olarak birbirlerine daha da çok yakınlaşmalarının önünü açılmıştır. Bölgede, Rusya'nın dışında da enerji boru hatlarının kurulabileceği ortaya konmuştur. Bir diğer nakil hattı da NABUCCO projesi olmuştur. 11 milyar dolarlık, yıllık 31 milyar metreküp kapasiteye sahip proje AB'nin, doğalgazda kaynak çeşitliliğini ve enerji güvenliğini artırmak için en ciddi alternatifi ve "doğu-batı enerji koridoru"nun en önemli ayağı. Hazar ve Ortadoğu doğalgazının Türkiye üzerinden geçerek, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya'ya ulaşması hedefleniyor. Projenin hayata

geçmesiyle Türkiye bir yandan AB için en önemli transit ülkelerden biri haline gelecek, bir yandan da yüzde 60'ı aşan Rus doğalgazına bağımlılığına karşı ciddi bir alternatif oluşturacak (Nabucco Projesi Nedir? Ne Değildir?,2009). Fakat bu proje askıda kalmış olup istenilen hedefler nihai amaca ulaşamamıştır.

2010'lu yıllara gelindiğinde ABD destekli yönetimler Ukrayna'da ve Gürcistan'da devrilmişlerdir. Ukrayna'da Rusya yanlısı Yanukoviç iktidara gelirken, Gürcistan'da ise daha dengeli politikalar yürüten bir yönetim oluşmuştur. Ardından gelen 2014 Kırım müdahalesi ve Donbass ile Luhask¹²,taki olaylar uluslararası siyasette gözlerin tekrar Karadeniz Havzası'na çevrilmesine yol açmıştır. Karadeniz'de ABD kendine rakip olarak Rusya'yı görmektedir. Buna yönelik olarak geliştirilen stratejilerde bölgede Rus nüfuzunu kırmaya yöneliktir. Rusya ise ABD'nin bu girişimlerine karşı 2000 yılında Putin doktrini ile ortaya koyacağı siyaseti ortaya koymuştur. ABD genel olarak Montrö'yü değiştirmek istemekte olup Türkiye ise buna karşı çıkmaktadır. Türkiye'nin çekinceleri ise Rusya'yı karşına almak istememekte ve var olan statükonun değişmesini istememektedir. Amerikan yönetimi Bulgaristan ve Romanya üzerinde nüfuzu etkin iken, Gürcistan ve Ukrayna'da durum farklıdır. Bugün Romanya ile Bulgaristan batılı değerleri benimsemiş bir profil sergilemektedir. Bu ülkeler aynı zamanda NATO ve AB üyesi ülkelerdir. ABD, NATO üyesi olan Bulgaristan ile Romanya tatbikatlar yapabilmektedir ve aynı zamanda ABD'nin Karadeniz'e giriş kapısı konumundadır. Ukrayna ve Gürcistan ise daha özel profil ortaya koymaktadır. Yaşanan renkli devrimler istenilen etkiyi vermemiştir. Gürcistan 2008 yılındaki Rusya ile savaşından ağır mağlubiyet almış olup, Abhazya ve Güney Osetya'yı fiilen kaybetmiştir. Savaşta Rus tankları Gürcistan'a girmiş, Gürcistan uluslararası destek talep etmişti. Sonunda belki anlayış değilse de barış galip geldi. Savaş sınırları da fiilen değiştirdi. Güney Osetya'nın statüsü konusunda taraflar taban tabana zıt şeyler savunuyor. Bu farklılık da hem Güney Osetya hem de Abhazya konusunda uzlaşmaya varılması ihtimalini neredeyse imkansız kılıyor (Esslemont, 2010).

Ukrayna'da ise Turuncu Devrim sonrası Rus yanlısı bir yönetim kurulmuştur. Ardından ise gelişen olaylar sonucunda Euromaidan olayları yaşanmış Rus yanlısı yönetim tasfiye edilmiştir. ABD destekli bir yönetim göreve gelirken Ukrayna bu süreçten sonra Rusya'nın ülkedeki ayrılıkçı hareketleri desteklemesi sonucu Donbass ve Lugansk bölgelerini kaybetmiştir. Kırım ise 2014 yılında gerçekleştirilen referandum sonucu Rusya'ya bağlanmıştır.

¹² Ukrayna'nın doğusunda yer alan Rus azınlığın çoğunlukta olduğu bölgelerde, Moskova'nın silahlandığı milisler merkezi hükümete karşı, bu bölgede ayrılıkçı hareket başlatmıştır.

Kırım'da düzenlenen 'Rusya Federasyonu'na katılım referandumu'ndan evet çıktı. ABD, Rusya'nın 'bedel ödeceğini' açıkladı. AB, Moskova'ya yönelik yaptırımları görüşüyor (Kırım'da Beklenen Sonuç, 2014). Bu olaylar Ukrayna'nın bölünmesine ve ülke içindeki Rus azınlığın tamamen Rusya'yı desteklemesine yol açmıştır. ABD ile Rusya'nın Ukrayna özelinde genelde ise Karadeniz'deki çekişmesi halen devam etmektedir. Rusya'nın, Karadeniz'i Avrasya bölgesinin bir parçası olarak görmesi buna yönelik entegrasyon çalışmaları Moskova için bölgeyi vazgeçilmez bir unsur yapmaktadır. ABD içinse bölgeye hakim olmak Rus nüfuzunun kırılması açısından önemlidir. Karadeniz Bölgesi'nin, Ortadoğu ve Orta Asya enerji hatlarına yakın olması da bölgenin önemini artıran bir diğer unsur olmuştur. ABD, 1991 sonrası hukukun üstünlüğü, ekonomik serbestlik, insan hakları, demokrasi, şeffaflık gibi liberal değerleri eski sosyalist ülkelere hızlı bir şekilde benimsetmeye çalışmıştır. Ekonomi alanında bu ülkelere IMF ve Dünya Bankasının hazırlamış olduğu ekonomik programları benimseterek buralarda hızlı bir özelleştirme programları uygulanmış ve kapitalist iktisadi bir düzen yaratmayı amaçlamıştır. ABD kıyıdaş ülkelerin batılı bir entegrasyon programı şeklinde bütünleşmesini sağlayarak kendi hegemonyasına girmesini hedeflemiştir. ABD bu politikaları günümüzde halen devam etmekte olup bölgede Rusya'yı kendine bir rakip olarak görmeye devam etmektedir.

2.6.2 AB

Avrupa, uzun yıllar boyunca kendi içerisinde giriştiği savaşlar silsilesine sahip bir coğrafyadır. I. ve II. Dünya Savaşları gelişen teknoloji sayesinde silah kullanma kapasiteleri artmış ve savaşın yıkıcı etkisi bu dönemde kitlesel hale gelmiştir. Avrupa, II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik ve siyasi açıdan tükenmiş bir durumdaydı. Sovyet tehdidine karşı ABD tarafından Marshall Yardımı ile ekonomik açıdan yeniden toparlanma eğilimine giren Avrupa ülkeleri ABD'nin telkinleriyle de birlik etrafında birleşmeleri yönünde teşvik edilmiştir. Schuman Deklarasyonunun bir sonucu olarak, 1951 yılında, Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kuruldu. Söz konusu Topluluğun Yüksek Otoritesi'nin ilk başkanı ise, Schuman Deklarasyonu'na ilham veren bu fikrin sahibi Jean Monnet oldu. Böylece, savaşın ham maddeleri olan kömür ve çelik, barışın araçları oluyor; dünya tarihinde ilk defa devletler kendi iradeleri ile egemenliklerinin bir kısmını ulus üstü bir kuruma devrediyordu (Bir Bakışta AB/Avrupa Birliği'nin Tarihçesi, 2020).

1957'de Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ismini alan topluluk, zaman içerisinde genişleyerek üye sayısı bugünkü şeklini alacak biçimde oluşmuştur. Soğuk

Savaş yıllarında Balkanlar ve Karadeniz genel olarak Sovyetlerin nüfuzu altına giriyor ve Avrupa'da sınırlar kesin olarak belirginleşiyordu. 1980'lerin sonunda sosyalist yönetimler birbiri ardına yıkılmaya yüz tutmuş, eski sınırlar kalkmaya başlamıştı. SB'nin yıkılmasından sonra ise siyasi sınırlar kalkmış, ABD'nin egemen olduğu bir siyasi düzen kurulmuştur. Karadeniz Havzası'nda bağımsızlığını yeni kazanmış devletler ise artık Rusya ile ilişkilerini sınırlı seviyede tutmuşlardır. ABD ise Karadeniz'de oluşan siyasi boşluğu AB'nin konum olarak havzaya yakınlığının avantajını kullanarak elinde tutmak istemiştir. AB'nin, Sovyet sonrası dönemdeki amacı Karadeniz Havzası'ndaki ülkelere yönelik serbest piyasa ekonomisi, şeffaflık, hukukun üstünlüğü gibi liberal batı dünyasının değerlerini eski Sovyet ülkelere benimsetmek yönünde teşvik etmek olmuştur. AB, tarihi boyunca genişleme eğiliminde olmuş ve zaman içerisinde Karadeniz ülkelerini de kapsayacak şekilde bu politikasını sürdürmüştür.

ABD, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte SSCB hegemonyasından kurtulan ve Doğu Avrupa - Karadeniz - Hazar Bağlantısı'nı sağlayan ülkelerin, ekonomik ve siyasal sistemlerinin Batılı değerlere uygun olarak biçimlendirilmesini ve bu ülkelerin Avro- Atlantik Dünyası'na eklemlenmesini istediği için, AB'nin bünyesinde barındırdığı yumuşak güç unsuru ve bu havza ülkeleri ile karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ilişki kurabilme potansiyelinden faydalanmak istemiştir (Tüysüzoğlu, 2013:170).

ABD, Balkanlar ve Karadeniz'de Sovyet sonrası siyasi boşluğu siyasi ve ekonomik yönden AB, askeri açıdan ise NATO ile doldurmaya çalışmıştır. Karadeniz, coğrafi açıdan doğu – batı yönünde uzanan stratejik öneme sahip bir coğrafyaya ev sahipliği yapmaktadır. Rusya'nın hakim güç olduğu bu coğrafyada AB'de güçlü bir aktör olarak sıyrılmaya çalışmaktadır. Karadeniz'in zengin enerji kaynaklara yakın Orta Asya ve Ortadoğu'ya komşu bir coğrafyada yer alması enerji yönünden kıt kaynaklara sahip AB'nin bu bölgeye ilgisinin yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Enerji alanında Rusya'ya büyük oranda bağımlı olan AB, Karadeniz'in bu jeopolitik konumundan yararlanarak alternatif rotalar yaratarak Moskova'ya olan bağımlılığı azaltmak istemektedir. AB, 2005 yılında faal duruma geçen BTC boru hattına özel önem vermiş ve o dönem için Rusya'yı dışlayan bir proje olduğu için desteğini yinelemiştir. AB'nin Karadeniz'e olan ilgisi ise 2000'li yıllarda üst düzeye çıkmıştır. Amerikan hegemonyasının zirvede olduğu, Rusya'nın ise siyasi ve ekonomik olarak yeniden toparlamaya çalıştığı bir dönemde AB, havzada NATO ve ABD'nin de desteğini alarak açılım süreci başlatmıştır. AB'nin Karadeniz'e açılım süreci gerçekleştirmesi ise donmuş çatışma bölgelerine dolaylı yoldan olsa da taraf olmasını ve bu konularda zaman zaman Rusya ile

karşı karşıya gelmesini birlikte getirmiştir. AB'nin genişleme politikası sonucu donmuş çatışma bölgelerinden olan Moldova ile Transdinyester, ayrılıkçı Güney Osetya ve Abhazya sorunu, işgal altındaki Dağlık Karabağ meselesi, Ukrayna ile yaşadığı sorun sonrası Rusya'nın Kırım'ın ilhak edilmesi gibi geniş Karadeniz havzasındaki sorunlarla baş başa kalmak zorunda kalmıştır. Bunun ardı sıra AB, artık 21. yüzyıl ile birlikte geleneksel olmayan tehditler olan uyuşturucu kaçakçılığı, insan ticareti, terörizm ve çevre sorunları ile karşı karşıya gelmiştir. Havzada bağımsızlığını çoğu 1991'de kazanmış olan bu devletler zayıf devlet örgütlenmeleriyle de organize suçlara davetiye çıkarmakta olup, AB için yeni tehdit de yaratmaktadır.

AB, Karadeniz Bölgesi'nin siyasi, ekonomik ve enerji alanındaki potansiyel değerini bildiği için bu havzada karışıklık istememekte, karşılıklı çıkarları esas alan bir ilişki ağı yaratmak istemektedir. AB, bu durumu esas aldığı için bölge ülkeleriyle birlikte ilişkileri geliştirme yoluna gitmiştir. Romanya ve Bulgaristan bu açılımın ilk ayağını oluşturan ülkeler olmuştur. Daha sonraları ise bu ülkeleri Ukrayna, Gürcistan, Moldova takip etmiş; AB, bu eski Sovyet ülkelerinde Rusya'nın yerini alabilmek için yumuşak güç unsurunu özellikle de ekonomik yönünü ön plana çıkarmıştır. Bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan bu demir perde ülkelerinde o dönem için AB siyasi ve ekonomik açıdan bir çıkış noktası olarak algılanmış, uluslararası politikalarını buna uygun olarak şekillendirmiştir. AB ikili işbirliklerinin yanında bölgesel oluşumlara da destek vermiştir. KEİT, TRACECA ve INOGATE gibi bölgesel işbirliğini ön plana çıkaran AB bu projeler sayesinde bölgede istikrarı ön plana çıkarmak istemektedir. Karadeniz'in, doğu - batı doğrultusunda uzana potansiyelinden yararlanmak isteyen AB, uluslararası anlamda havzaya ekonomik yönden bir canlılık kazandırmak için Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru olarak (TRACECA) anılan projeyi gündemine almıştır. TRACECA, BDT ülkelerini Kafkasya ve/veya Karadeniz üzerinden Avrupa'ya bağlamak amacıyla AB önderliğinde üye ülkeler tarafından oluşturulan bir Doğu-Batı Koridorudur. Programın temeli 1993 yılında Avrupa Komisyonu, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan hükümetlerinin katılımı ile Brüksel'de düzenlenen Konferansta atılmıştır (Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA)).

Bölgesel işbirliğini ele alan bir diğer proje ise KEİT olmuştur. KEİT 1992'de kurulan, AB ile ABD'nin de desteğini alan Karadeniz'de bölgesel bir oluşumu ele alan bir yapılandırma. Yalnızca havzaya kıyısı olan ülkeleri değil, kıyıdaş olmayan Azerbaycan, Ermenistan, Arnavutluk, Yunanistan, Sırbistan gibi ülkeler de yer alarak geniş Karadeniz

havzasını esas alarak oluşturulmuştur. Fakat KEİT havzada üyeleri arasında istenilen ekonomik ve siyasi etkiyi yaratmamıştır. Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ meselesi, Türkiye ve Yunanistan anlaşmazlığı gibi sorunlar Karadeniz’de bölgesel işbirliğinden ziyade hükümetler arası ilişkileri esas alan yaklaşımın geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Bir de buna ek olarak AB doğuya genişlediği için yeni bir komşuluk politika stratejisi oluşturması gerekiyordu. Avrupa Birliği’nin son yıllarda üzerinde durduğu stratejik politika araçlarından bir tanesi; Akdeniz çevresinde, Doğu Avrupa’da ve Güney Kafkaslarda kendisine komşu ya da yakın durumdaki devletlerle kapsamlı ortaklık ve işbirliğini öngören yeni Avrupa Komşuluk Politikasıdır. Tam üyelik olmasa bile, Birliğin politik, ekonomik ve sosyal değerleri çerçevesinde söz konusu ülkelerin entegrasyonunu içerecek derecede ileri bir vizyona sahip bu politikanın ortaya çıkması, esas olarak Birliğin karşı karşıya kaldığı çok önemli sorunların çözülmesi ve yine Birliğin bazı global stratejilerini uygulama amaçlarına yöneliktir (Samur, 2006:163).

AKP’nin stratejik hedefi, AB’nin çevresinde dost ve istikrarlı ülkelere bir kuşak oluşturmak. AKP ilkesel planda, üç sacayağına sahiptir. Avrupa’nın söze konu ülkeler ile ekonomi, politika ve kültür sahalarında işbirliği yapmasını ve onları Avrupa standartlarına yaklaştırmaya yöneltmesini öngörüyor. AKP kapsamında yer alan ülkeler için “tam üyelik” veya “katılım” olası seçenekler arasında yer almıyor. Bu kategorideki ülkeler, AB ile “imtiyazlı ilişkilere” sahip oluyorlar. AB “imtiyazlı ilişkiler” tesis etmek istediği “komşu” ülkelere “gümrük” ve “iktisadi entegrasyon” teklif ediyor (Avrupa Komşuluk Politikası ve İpuçları, 2016).

AB, komşuluk politikalarına ek olarak da 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan’ı içine alacak şekilde doğuya doğru genişleme siyaseti izlemiştir. ABD’nin desteğini de alan birlik tam manasıyla Karadeniz’e açılmış olup, Rusya’nın rakibi haline gelmiştir. Rusya’nın arka bahçesi sayılan havzada yeni bir güç olarak Brüksel’de yükselmek istemektedir. Yakın Çevre Doktrini ile eski Sovyet coğrafyasını kendi kalesi kabul eden Rusya buralarda yabancı herhangi bir gücü istememekte, bunu da yaptığı açıklamalar ve agresif askeri politikaları ile açıkça belirtmektedir. Bölgede donmuş çatışma bölgelerinin hepsinde taraf konumunda olan Rusya buralarda genel olarak çözümsüzlüğü savunmakta olup, bu durum Moskova yönetiminin işine gelmektedir. AB’nin havzaya genişlemesinin ardından dolaylı olarak buralardaki donmuş çatışma bölgelerine taraf olduğu da unutulmamalıdır. Bu durumdan ötürü AB ile Rusya’nın ilişkileri zaman zaman gerilebilmektedir; çünkü bu iki gücün donmuş çatışma bölgelerine yönelik yaklaşımları farklılık arz etmektedir.

NATO ile AB'nin havzaya yönelik politikaları genel olarak paralel seyrettiği için Türkiye'nin de NATO üyesi olması ve AB'ye aday bir ülke olması da Rusya'nın, Brüksel'e yönelik politikalarının mesafeli olmasına neden olmaktadır. Birlik genel olarak Washington'ın çizdiği perspektifte bir siyaset izlerken, Rusya'da Transdinyester'de, Kırım'da, Güney Osetya ve Abhazya'daki sorunları kullanarak Moldova'nın, Ukrayna'nın ve Gürcistan'ın rahatlıkla içişlerine karışabilmektedir. AB'nin doğuya genişleme sürecinde ve iyi komşuluk politikasının uygulanabilmesi için buralarda Moskova'nın nüfuzunun en aza indirilmesi gerekmektedir. Şu an için AB bunu başaramamıştır; fakat Ukrayna ve Gürcistan'a ekonomik yönden destek vererek bu ülkeleri Karadeniz'de yanına belli konularda çekebilmeyi başaramıştır. Rusya ile olan ilişkilerde ayrıca enerji faktörü de önemli rol oynamaktadır. Rusya'nın dış politikasının şekillenmesinde son yıllarda önemli rol oynayan gaz şirketi Gazprom doğalgaz ve petrol alanında ülkede tekel konumundadır. Rusya doğalgaz ve petrol üreticisi olarak enerji piyasalarında etkin bir rol oynamaktadır. Özellikle kontrolünde bulunan doğalgaz boru hatlarıyla Avrupa enerji pazarının doğalgaz arzının önemli bir bölümünü karşılamaktadır (Kantörün, 2010:88). Avrupa'nın gaz ihtiyacının önemli bir kısmını Rusya tarafından karşılanırken, bu gazın bir kısmı Ukrayna üzerinden sevk edilmektedir. Son yıllarda batının ilgisinin Ukrayna'ya yoğunlaştığı düşünüldüğünde ise bu bölge AB ile Rusya arasında çekişme alanına dönüşmektedir. Ukrayna'da işler Rusya aleyhine geliştiği vakit de Moskova yönetimi enerji kartını öne sürmektedir. AB ilk dönemlerde bölgesel yapılanmalarla ilişkiler geliştirmek istemiş; fakat bölgede var olan etnik çatışmalar, ayrılıkçı hareketler, donmuş çatışma bölgelerindeki Rus hegemonyası, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi sorunlar Brüksel'i hükümetler arası ilişkileri geliştirmeye yönelik stratejiler izlemeye yöneltmiştir.

AB'nin Karadeniz'de iyi komşuluk ilişkileri haricinde yürüttüğü bir diğer strateji de genişleme politikaları halinde gerçekleşmiştir. 2007 yılında gerçekleşen genişleme dalgası sayesinde eski sosyalist ülkelerden olan Romanya ve Bulgaristan birliğe katılmıştır. Brüksel; Romanya ve Bulgaristan'ın üye olmasıyla birlikte birlik Karadeniz'e kıyıdaş olmuş, bölgeye açılma fırsatını elde etmiştir. Romanya ve Bulgaristan'ın AB'ye olmasıyla birlikte bu ülkelerdeki batı egemenliği artmıştır. Bu ülkelerin AB'ye üye olmasıyla birlikte Karadeniz'in ardından birlik Balkanlar'da nüfuz sahasını genişletmiştir. Romanya ve Bulgaristan'ın birliğe üye olmasının ardından birlik, yumuşak güç unsurları içeren ekonomik ve sosyokültürel alanda yardımlarını artırmıştır. Karadeniz'de genişleme dalgasından önce ABD destekli

Ukrayna ve Gürcistan’da renkli devrim süreci yaşanmış, AB’de yaşanan siyasi gelişmelere destek vermiştir.

Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi ile ABD, yanına AB’yi de alarak bölgenin Avrupalılaşmasını sağlamaya çalışmış, nitekim Bulgaristan ve Romanya’nın AB’ye dâhil edilmesi ve devamında bölgenin genişletilmesiyle Karadeniz’in batı kesimleri hedeflenmiştir. Gürcistan’da “Gül Devrimi”, Ukrayna’da “Turuncu Devrim” ve Kırgızistan’da “Lale Devrimi” ile başlayan renkli devrimler, bölgede demokratikleşmenin yayılması bakımından önem arz ederken, Avrupa değerlerini benimsemeleri ve sürecin diğer ülkelere örnek olması bakımından AB ve ABD’nin uygulamaya çalıştığı güvenlik çemberi düşüncesini de pekiştirmiştir. Bu nedenle AB, Karadeniz’e kıyısı olan ülkelerle işbirliği geliştirirken demokratikleşmeye ayrıca önem atfetmiş, bu şeklide daha güvenli bir coğrafya yaratmaya çalışmıştır (Yılmaz E. S., 2013).

Brüksel bölgede daha aktif dış politika icra etmek istemektedir. Bunun için de ABD’nin yanında askeri bir örgüt ve müttefik oluşum olarak NATO’dan istifa etme arayışındadır. Bulgaristan ve Romanya’nın eş güdümlü olarak aynı tarihlerde birliğe üye olması sebebiyle sınırlar Karadeniz’e kadar uzanmış, ABD’de bu durumu fırsat olarak görmüştür. Montrö sebebiyle bölge dışı yabancı güçler Karadeniz’de en fazla 21 gün kalabilmektedir. Romanya ile Bulgaristan’ın AB ve NATO’ya üye olması ABD’nin bölgeye açılımı Rusya’nın çevrelenmesi açıdan fırsattır. NATO sayesinde batılı güçler Karadeniz’de ortak tatbikatlar yapabilmektedir. NATO – AB yakınlaşması nedeniyle de havzada Atlantikçi yapı bölgede güç kazanmakta olup, aynı zamanda Montrö’nün getirmiş olduğu sınırlamalar NATO üzerinden by pass edilmeye çalışılmaktadır. Bölgede NATO sert güç unsurunu oluştururken, AB ise siyasi ve ekonomik güç unsuruyla ön plana çıkmaktadır. AB’nin Karadeniz politikası değerlendirilirken Türkiye’nin konumundan da bahsetmek gerekir. Türkiye yarım asırdır üye olmaya çalıştığı AB’ne halen aday olma statüsündedir. Türkiye’nin boğazlara sahip olması, Balkanlara ve Kafkaslara komşu olması, aynı zamanda NATO üyesi olması stratejik değerini artıran bir unsurdur. Şuna dikkat etmek gerekir ki, Türkiye, NATO üyesi olmasına rağmen Karadeniz konusunda hemen hemen Rusya ile ortak bir payda da buluşmaktadır. Türkiye, havzada NATO’nun etkinliğini artırarak Rusya karşıtı hareketler izlemesine ve AB’nin de bu politikaya destek vermesine karşı çıkmaktadır. AB, Türkiye’nin bu hassasiyetlerini kısmen desteklemekte olup, NATO’nun bölgede Rusya ile gerginlik yaşamasından da endişe etmektedir. Türkiye bu anlamda Karadeniz’de Rusya’yı dışlamadan da bölgede bir donanma gücü oluşturma fikri ortaya atmış ve bu kabul görmüştür.

Bundan sonra Taraflar olarak anılacak; Bulgaristan Cumhuriyeti, Gürcistan, Romanya, RF, Türkiye Cumhuriyeti, Ukrayna, Birleşmiş Milletler Anlaşmasında belirtilen amaç ve ilkelere bağlılıklarını yineleyerek; Karadeniz Sahildar Devletleri arasındaki işbirliği ve diyalogun daha da geliştirilmesi gereğine inanarak; Bölgesel güvenlik ve istikrara katkıda bulunmayı ve iyi komşuluk ilişkilerini güçlendirmeyi isteyerek; Karadeniz Sahildar Devletleri arasında işbirliği için bir çerçeve oluşturmayı arzulayarak (Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu Teşkiline Dair Anlaşma, 2014) Türkiye bu misyonun havzada kurulmasının öncülüğünü ederek kıyıdaş ülkeler arasında aktif bir donanma gücü kurulmasını sağlamış hem de havzada istikrarsızlık yaratabilecek terörizm gibi illegal faaliyetlerin de önüne geçilmek istenmiştir. Türkiye, Blackseaför gibi oluşumların önünü açarak havzada Montrö'nün statüsünün de korunmasına yardımcı olmakta, Rusya'nın da dengede tutulmasını sağlamaktadır.

Sonuç olarak AB, bölgede son genişlemesiyle birlikte Bulgaristan ve Romanya'yı üye yapmış, yumuşak güç unsurlarıyla bölgede etkinliğini son yıllarda etkinliğini artırmaya başlamıştır. Genişleme dalgası ve iyi komşuluk politikaları nedeniyle AB, donmuş çatışma bölgelerine de dolaylı olarak taraf olmaya başlamıştır. Zaman zaman Rusya ile karşı karşıya gelen birlik, bölgede NATO ile ortak hareket etmeye çalışmaktadır. AB, genel olarak Almanya'nın liderliğinde mevcudiyetini devam ettirmekte olup, Karadeniz'deki birçok konuda tek ses olamamaktadır. Dolayısıyla kendi içerisinde tek vücut olarak hareket edemeyen AB, Rusya'nın karşısında güçlü bir duruş sergileyememektedir. Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'da yaşanan çatışmalar esnasında birlik içerisindeki ülkeler farklı duruşlar sergilemiştir. Kendi içerisinde belli birtakım çelişkileri barındıran AB, Karadeniz'de son yıllarda etkisini artırma girişimlerinde bulunmuş ve bu eski Sovyet ülkelerinde etkili olmuştur. Rusya karşısında AB'nin yüksek refah seviyesi, demokratik değerleri gibi unsurlarıyla havzanın geleceğine etki etmeye devam etmektedir.

2.6.3 Çin

Çin, 1949 yılında Mao liderliğinde yeni bir rejim kurmuş, Soğuk Savaş yıllarında dışa kapalı bir şekilde yönetilmiştir. 1945 yılında, İkinci Dünya Savaşı'nın sora ermesiyle birlikte ülke milliyetçiler ile komünistler arasında iç savaşa girdi. Bu savaşa 1949'da Mao Zedong önderliğindeki komünistlerin yönetimi ele geçirmesiyle son buldu ve sosyalist bir ülke kurmak üzere uzun soluklu bir mücadele ve reform süreci başladı. Bugünkü resmi adı olan Çin Halk Cumhuriyeti'ne dönüşen ülkede, başlangıçta özgürlükçü bir atmosfer olsa da

zamanla baskıcı ve kapalı bir rejim hakim oldu (Ülke profili: Çin Halk Cumhuriyeti, 2014). Bu yıllarda Çin’de Kültür Devrimi denilen bir siyasi programı yürürlüğe koymuş, toplum ve devlet bu ideoloji etrafında şekillenmiştir. Mao’nun ölümünden sonra ise Çin dışı açılma politikası izlemiş, uyuyan dev potansiyelinin farkına varmıştır. Soğuk Savaşın ardından dünyaya açılma politikası izleyen Çin 1990’larda oluşan küreselleşme sürecine de ekonomik olarak uyum sağlamayı başarmıştır. Ekonomide dışı açılmanın sonucu olarak da yüksek büyüme oranlarını yakalamış, Çin toplumsal refahını tabana da yayarak bu anlamda kısmi bir iyileşme sağlamıştır. Genel olarak dünya kapitalizminin başkenti olma yolunda ilerleyen Çin son yıllarda yakaladığı ekonomik ivme olarak birçok batılı ülkeyi geride bırakmış, ABD’nin de dünyanın en büyük ekonomisi olma vasfını son yıllarda da tehdit etmektedir. Çin, ekonomik anlamda büyümesi sürdürürken diğer yandan da Pekin yönetimi ülkesinin artan enerji ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. Çin, artan ihtiyacını Orta Asya ve Ortadoğu’daki petrol zengini ülkelerden karşılamaktadır. 2000’li yıllarla birlikte Çin, özellikle petrol ve doğalgaz ihtiyacını karşıladığı Orta Asya ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerini geliştirmek için bu ülkelere özel önem vermiş, Sovyetlerin çökmesi sonrası oluşan otorite boşluğundan da yararlanarak durumu lehine çevirmeyi başarmıştır. Çin’in, Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesi ve siyasi nüfuzunu artırması ise Rusya’nın arka bahçesi sayılan bu coğrafyada Moskova’yı rahatsız eden bir durum olarak göze çarpmaktadır. Pekin yönetimi Orta Asya’da ise yalnız Rusya ile değil, ABD ile de siyasi çekişme içerisinde. Orta Asya’ya İran üzerinden nüfuzunu yaymaya çalışırken, ABD ise Afganistan’ın coğrafi ve siyasi konumundan yararlanarak buna engel olmaya çalışmaktadır.

Büyük nüfusu, gelişen sanayisi ve hızla büyüyen ekonomisiyle Çin gelecekte küresel bir güç olmaya en çok aday gösterilen ülkedir. Soğuk savaşın ardından Orta Asya’da istikrarın sağlanmasına en çok önem veren ülke Çin olmuştur. Bunun ardında yatan sebep, hızla büyüyen ekonomisiyle gelecekte küresel bir güç olma amacı taşımasıdır. Bu sebeple soğuk savaşın sona ermesinden günümüze kadar Orta Asya konusunda en istikrarlı politikalara sahip ülke Çin’dir. Şanghay İşbirliği Örgütü’nün kurulması ile Çin, Rusya ile problem yaratan sınır sorunlarını çözme konusunda önemli bir aşama kaydetmiştir. Orta Asya ülkeleriyle de ekonomik, askeri, siyasi işbirliğine önem veren Çin bölgede güvenlik ve istikrarın sağlanması konusunda kilit bir ülke olmuştur (Aydın, 2015:8).

ABD’nin renkli devrimler süreciyle birlikte Karadeniz’de ve Orta Asya’da hakimiyetini artırma girişimleri Rusya’yı ve Çin’i rahatsız etmiştir. Rusya, ABD’nin bölgede nüfuzunu artırma girişimlerini siyasi ve askeri varlığına tehdit olarak algılamakta, Çin daha çok

bu bölgelerde ekonomik çıkarlarını düşünmektedir. Çin büyük üretim merkezi olduğu için artan enerji ihtiyacını karşılamak, ayrıca tarihi İpek Yolunu da canlandırmak için Karadeniz – Hazar havzasının stratejik önemine binaen batılı güçler ile Rusya’ya karşı havzada yeni bir güç merkezi olarak kendi hegemonyasını kurmaya çalışmaktadır. Çin, son yıllarda ise Karadeniz’de varlığını artırma girişimlerine başlamış, Rusya ve batının ardından havzada alternatif bir merkez olarak kendini gösterme çabasıdadır. Bu kapsamda havzada Çin yönetimi son yıllarda bölgenin önemli gücü sayılan Türkiye ile yakın ekonomik bir ilişki sürecine girmiştir. Türkiye’nin en çok ithalat yaptığı ülke olan Çin, buna karşılık Türkiye’ye ekonomik yaklaşmasının sonucu olarak bazı yatırım kalemlerinde Ankara’ya kredi açmaktadır. Çin’in ise Türkiye’ye ilgisi sadece iktisadi anlamda değil, sahip olduğu özel coğrafi konumu ile doğu ile batı arasında köprü konumunda da kaynaklanmaktadır. Çin, batıya olan ihracatında alternatif konumlar yaratarak hem zamandan tasarruf etmek hem de tek bir noktaya bağımlı kalmamak için Türkiye gibi alternatif güzergah ülkelerine ekonomik anlamda destekleyerek ilişkilerini her zaman canlı tutmaya çalışmaktadır. Geniş havzada değerlendirildiğinde ise petrol zengini sayılabilecek Rusya haricinde bir de Azerbaycan vardır. Hazar Bölgesinde önemli bir enerji ihracatçısı sayılabilecek Azerbaycan son yıllarda Çin’in enerji politikaları çeşitlendirme stratejisi gereği yakınlaştığı diğer bölge ülkesidir. Rusya’ya enerji alanında büyük bir bağımlılığı olan Çin için bu durum oldukça rahatsız edicidir. Rusya ile son yıllarda ABD’ye karşı ittifak halinde olsalar da Orta Asya ve Karadeniz gibi coğrafyalarda nüfuz çatışması yaşayan Pekin yönetiminin Moskova ile olan ilişkilerinde tam bir güven söz konusu değildir. Batı karşısında çok kutuplu bir siyasi düzeni savunan Rusya ve Çin 1996 yılında bu politikaya uygun olarak Şanghay beşlisi olarak bilinen ŞİÖ’yü kurmuştur.

ŞİÖ ilk olarak 1996 yılında ÇHC, RF, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan tarafından üye ülkeler arasında güvenin arttırılması, sınır bölgelerinin silahsızlandırılması ve bölgesel işbirliğinin teşvik edilmesi amacıyla “Şanghay Beşlisi” adıyla kurulmuştur. 1996 ve 1997 yıllarında anılan beş ülkenin Devlet Başkanları sırasıyla Şanghay ve Moskova’da bir araya gelerek “Sınır Bölgelerinde Askeri Güvenin Arttırılması” ve “Sınır Bölgelerinde Askeri Güçlerin Azaltılması” Anlaşmalarını imzalamışlardır. 1998-2000 yılları arasında zirve toplantıları sırasıyla Almatı, Bişkek ve Duşanbe’de yapılmış ve üye ülkeler, sınır bölgelerinde güvenin arttırılması yollarının yanı sıra, siyaset, ekonomi ve güvenlik gibi alanlarda da görüş alışverişinde bulunmaya başlamıştır (Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)). ŞİÖ, bakıldığında batı değerlerine uygun olarak kurulmuş uluslararası örgütlerin alternatifi olarak var olmaya

çalışmakta, Asya'nın diğer yükselen güçlerinin de üye olduğu askeri ve siyasi yapılanma olarak dikkat çekmektedir. Buna rağmen Soğuk Savaş döneminde bu iki ülke aynı ideolojik kampta olmalarına rağmen anlaşmazlık yaşamış, bu da Çin ve Rusya arasında hala unutulmamıştır. Çin yükselen bir güç olmasına rağmen askeri anlamda halen birtakım eksikleri olan bir ülkedir. Son yıllarda silahlı kuvvetlerinin bütçesi önemli oranda artıran Pekin yönetimi halen bu alanda Rusya ve ABD'nin gerisinde bulunmaktadır. Askeri anlamdaki bu eksikliğini ise ekonomik ve diplomasiye daha fazla önem vererek kapatmaya çalışmaktadır. Çin bugün Avrasya'nın hakimiyeti için ABD ve Rusya ile bir yarış içerisinde. Bu bölgede yer alan ülkeleri ise ekonomik yönde kendi etrafında toplamak için birtakım dev iktisadi projeler açıklamaktadır. Tarihi ipek yolunu canlandırmak için bugün Tek Kuşak Tek Yol projesini gündeme getirmiştir.

Bu noktada Tek Kuşak, Tek Yol projesi ile Çin, dış politikasındaki yeni jeo-ekonomik ve jeo-stratejik duruşunu sağlamlaştırırken, sunduğu yeni pragmatik bölgeselcilik ve bölgeler-arasıcılık yaklaşımı ile uluslararası sistemde daha az çekici hale gelen Batı kökenli koşullu/normatif entegrasyon projeleri karşısında kazan-kazan anlayışına dayalı ve muhatap ülkelerin daha kolay kabul edebileceği kapsayıcı bir model sunuyor. Asya, Avrupa ve Afrika'yı kara ve deniz yolları ve ekonomik koridorlar ile birbirine bağlamaya çalışan Tek Kuşak, Tek Yol projesi ile Çin; sadece bağlantıları sağlayacak alt yapı projeleri ile değil aynı zamanda bu bağlantıların işlerliğini kolaylaştıracak şekilde ülkeler arasındaki politika iş birliği, faaliyetlerin eklemlendirilmesi, engelsiz ticaret, finansal entegrasyon ve halklar arasında ilişkiler kurulmasına yönelik adımları da projenin amaçları arasında değerlendiriyor (Dal E. P., 2017). Çin, bu projeyle birlikte Avrasya'nın egemenliği tartışmasında diğer rakiplerine nazaran bölge ülkelerine daha cazip gelmektedir. Tek Kuşak Tek Yol projesi kapsamında ülkelerin ekonomilerine büyük faydalar sağlayacağı için Çin buna özel önem vermektedir. Projenin kapsamı değerlendirildiğinde Orta Asya, Hazar ve Karadeniz'de yer alan devletler bundan daha fazla yararlanacak ve Çin'den Avrupa'ya doğru büyük bir lojistik hat kurulacaktır.

Proje iki ayak üzerinden şekilleniyor; 68 ülke, 4,4 milyarlık nüfus (dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 60'ı) ve küresel milli hasılanın (Gross domestic product- GDP) yüzde 40'ını kapsıyor. Projenin ilk ayağı İpek Yolu Ekonomik Kuşağı (The Silk Road Economic Belt), üç kıta arasındaki tarihsel geçmişi, kalkınma, yatırım, finansal yardım ve işbirliği projeleriyle güçlendirme vizyonuyla oluşturulmuş. İpek Yolu Ekonomik Kuşağı, Çin-Orta Asya-Rusya, Çin-Rusya- Avrupa (Baltık), Çin'in Basra Körfezi ve Akdeniz'e Orta Asya ve Batı Asya

üzerinden ulaştırılmasına dayanıyor. İkinci ayak, 21'inci Yüzyıl Deniz İpek Yolu (The 21st Century Maritime Silk Road), deniz ticareti güvenliği ve serbestisini güçlendirmeyi hedefliyor. Çin kıyılarından Güney Çin Denizi ile Hint Okyanusu üzerinden Avrupa ve Güney Çin Denizi'nden Güney Pasifik'e ulaşmak için tasarlanmış durumda (Sağlam, 2017). Çin'in, Karadeniz açılımında ise Rusya ve Türkiye'ye ayrıca değinmekte fayda vardır. Karadeniz'in iki büyük gücünden olan Rusya'da Avrasya'da nüfuz mücadelesi vermektedir. 2000'li yıllarla birlikte havzanın egemenliği hususunda kıyıdaş ülkelerin ve bölge dışı unsurlarında girişimleri vardır. Rusya, Yakın Çevre Doktrini ile birlikte arka bahçesi saydığı bu coğrafyada yabancı güçleri istemediğini açıkça belirtmektedir. Gürcistan ve Ukrayna'nın yaşadığı renkli devrimlerden ise ayrılıkçı hareketlerin desteklenmesi kendi toprak bütünlüğü açısından tehdit olarak saymaktadır. Bir diğer havzanın önemli ülkesi olan Türkiye'nin Çin ile olan ilişkileri 2000'li yıllardan itibaren ivme kazanmıştır. Çin'in büyük bir ekonomik pazar olması, aynı zamanda Türkiye'nin de jeopolitik konumu da Çin'in dikkatini çekmektedir. İvme kazanan ilişkiler sonrası Çin, Türkiye'ye bazı yatırım kalemlerinde kredi açmakta olup, Türkiye'de Tek Kuşak Tek Yol projesine dahil olmak için altyapısını güçlendirmektedir. Türkiye'de son yıllarda lojistik yönünde yaşanan gelişmeler Çin'in batıya olan ihracatında Anadolu'nun köprü vazifesi görmesini sağlayacak, Tek Kuşak Tek Yol projesinden daha fazla yararlanmasına dolayısıyla Karadeniz'in ekonomik yönünün daha fazla artmasına yol açacaktır. Türkiye'nin Asya açılımında özel bir yeri olan Çin'e daha fazla ilgi göstermesi Pekin'in de hoşuna giden gelişmeler arasındadır. Ayrıca son yıllarda Türkiye'de çok sayıda Çinli şirketin yatırım amacıyla gelmesi de gelişen ikili ekonomik ilişkilerin geldiği nokta açısından önemlidir.

Genelde Türkiye'nin Batılı ittifakları ile yaşadığı gerilimli dönemlerde Türkiye ve Çin arasındaki ilişkilerde ani bir hızlanma ve ilerleme yaşandığı görülmektedir. Bunun haricinde iki ülke arasındaki ilişkiler statik ve potansiyelinin oldukça altında seyretmektedir. Söz konusu ilişkilerin seyrini değiştirmek için bugüne kadar çeşitli siyasi ve ekonomik önlemler düşünülmüş olsa da bunların hayata geçirilemediği aşıkardır (Temiz, 2017:79). Çin ve Türkiye ilişkilerini etkileyen en önemli sorun olarak ise Uygur Türkleri sorunu yer almaktadır. Fakat her iki ülke gelişen ilişkilerini zarar görmemesi için bu sorunu bazen göz ardı edebilmektedir. Çin'in bir diğer etkisini artırmaya çalıştığı ülke de Azerbaycan olarak göze çarpmaktadır. Güney Kafkasya ülkesi olan Azerbaycan, Sovyetler sonrası Rusya'nın daha fazla etkisinde kalmamak için çok boyutlu bir dış politika izlemeye çalışmaktadır. Bu kapsamda Çin'de bu politik yaklaşımın sonucu olarak Azerbaycan özellikle enerji alanında

yakınlaşmaya çalışmaktadır. Çinli şirketlerde son yıllarda Azeri petrollerine yönelik yatırımlarına artırmışlardır. Ayrıca Pekin yönetimi Türkiye ve Azerbaycan arasında enerji boru hattı taşımacılığı ile demiryolu yapım projelerini desteklemektedir. Son yılların yükselen gücü olan Çin ekonomik, siyasi ve askeri güç olarak küresel bir güç olmaya çalışmaktadır. Ekonomik yönden birkaç yılda ABD'yi geride bırakacağı öngörülen Pekin'in bazı konularda hala eksikliği vardır. Bu açığını ise ekonomik ve diplomatik gücünü kullanarak kapatmaya çalışmaktadır. Tek Kuşak Tek Yol gibi tarihi ipek yolunu canlandırma girişimlerini hayata geçirmeye çalışan Çin ayrıca Avrasya'nın egemenliği gibi konularda da Karadeniz ve Orta Asya bölgelerine açılım süreci yürütmektedir. Bu bölgede yer alan ülkeleri kendi yanına çekebilmek için bunlara kredi açmaktadır. ABD ile rekabet halinde olan, Rusya ile de arasında da güvenilmez bir müttefiklik ilişkisi olan Avrasya'da batı ve Rusya haricinde alternatif bir güç merkezi olmaya çalışmaktadır.

2.6.4 Türkiye

Türkiye, Karadeniz'e en uzun kıyıya sahip olan bir ülke konumunda olup, tarihi bağlarıyla birlikte bu bölgenin şekillenmesinde çok büyük katkılar sağlamıştır. Türkler Anadolu'yu fethettikten sonra Karadeniz ile etkileşimi Anadolu Selçuklu Devleti'nin Sinop'u almasından sonra başlamıştır. Osmanlılar zamanında uzun yıllar Türk gölü olarak anılan havza Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasında başarılı olmasından sonra bu özelliğini kaybetmiştir. Osmanlı Devleti'nden sonraki dönemde ise genç Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş, bölgede varlığını ve çıkarlarını korumaya devam etmiştir. Karadeniz'in statüsü ise cumhuriyet ilan edildikten sonra 13 yıl sonra 1936 yılında Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla bir nevi belirlenmiş oldu. Türkiye, Lozan'daki koşulları Montrö ile değiştirdi. Sadece bu değil, Rusya ile Batı arasında da bir denge kurdu bu anlaşma. Türkiye açısından Karadeniz, Marmara, Ege ve hatta Akdeniz'i bir bütün olarak ele alan ve güçler arası savaşı da önleyen bir anlaşmaydı. Bu sayede II. Dünya Savaşı'nda Türkiye daha güvenli bir pozisyonda kalabildi. Ama daha sonra Amerikalılar Karadeniz'i bir şekilde uluslararası deniz haline getirmek ve buradaki askeri varlığını arttırmak için Türkiye'yi zaman zaman köşeye sıkıştırdı, baskı kurmaya çalıştı. Türkiye bu anlaşmaya sadakatini sürdürdü (Taştekin, 2021).

Bölge devletlerinin taraf olması ve dönemin büyük güçlerinin desteklemesi sayesinde boğazlar ve havzanın statüsü bu tarihte belirlenmiş oluyordu. Ardından başlayan Soğuk Savaş döneminde ise Karadeniz'deki ülkeler, Türkiye haricinde Sovyetlerin egemenliği altında 1991'e kadar yaşamışlardır. Soğuk Savaş döneminde Karadeniz genel olarak durgun bir siyasi

dönem geçirmiştir. Sovyetlerin dağıldığı yıl olan 1991'den sonra havzada birçok devlet bağımsızlığını kazanmıştır. Bölgede birçok yeni devletin bağımsız olmasından sonra ise Karadeniz'in durgun yapısı değişmiş, batının bu ülkeler üzerinde nüfuz kurma girişimleri hız kazanmıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından Karadeniz Havzası'nda çok sayıda devletin ortaya çıkması ve bu devletlerin önemli bir bölümünün Türkiye'den gelebilecek siyasi, askeri ve ekonomik yardımları kabul edebilecek konumda olmaları, Türkiye'nin havzadaki önemini artırmıştır. NATO üyesi, Avrupa ile oldukça yakın tarihi, siyasi ve ekonomik avantajlar ile havza ülkelerinin yüzünü döndüğü bir bölgesel güç odağı/orta güç haline gelmiştir (Tüysüzöğlu, 2013:204). Türkiye genel olarak Karadeniz Bölgesi'nde istikrarı sağlamak için, ülkeler arasında yakın ekonomik ve siyasi ilişkiler kurulmasını, huzursuzluğa yol açan politikalardan kaçınılmasını, bölge ülkelerine telkin etmektedir. Bu kapsamda Türkiye, Karadeniz'de ülkeler arasında işbirliğinin gelişmesi ve havzada istikrarın sağlanması amacıyla KEİT'in kurulması için adımlar atmıştır.

KEİT'nin kuruluşunda da kısa dönemli hedef olarak mal ve hizmet ticaretinin artırılması ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, uzun dönemde ise üye ülkeler arasında serbest ticaret bölgesi kurulması hedeflendi. Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Türkiye ve Ukrayna Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne üye ülkeler (KEİT Bugün İstanbul'da Başlayacak, 2007) KEİT kurulurken sadece kıyıdaş ülkeler değil, Sırbistan, Ermenistan, Yunanistan gibi havzaya kıyısı olmayan ülkeleri de üyeliğe alarak yakın coğrafyadaki devletlerde davet ederek örgütün kapsamı genişletilmiş, geniş Karadeniz coğrafyası esas alınmıştır. İyi niyetlerle kurulan KEİT havzada istenilen etkiyi verememiştir. ABD ilk zamanlarda bu oluşuma destek vermiş, fakat üye ülkeler arasında anlaşmazlık iyice su yüzüne çıkması (Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ meselesi, Yunanistan ve Türkiye arasındaki siyasi – tarihi sorunlar gibi) üzerine KEİT üzerinden istediğini elde edemeyeceğini anlamış, bunu yerine Sovyetlerden bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeler üzerine yoğunlaşarak ikili ilişkiler üzerinden nüfuzunu geliştirmek istemiştir. AB'nin de Karadeniz'de alternatif bir oluşum istememesi bunun yerine havza ülkelerini üyelik ya da iyi komşuluk politikaları yaklaşımı esasında ülkeleri ikna etmesi KEİT'in başarılı olmasını engellemiştir.

Karadeniz'de asıl değişim süreci ise 1991'den sonraki dönemde başlamıştır. Sovyetlerin dağılmasından sonra birçok bağımsız devlet havzada Moskova'nın egemenliğinden çıkmış ve Soğuk Savaşın da bitmesiyle birlikte o dönemde oluşan tek kutuplu

uluslararası siyasi konjonktürde ABD egemen güç olmuştur. Moskova yönetimi 1990'larda ülke içinde birçok ekonomik ve siyasi sorunlarla uğraşıyordu. O dönemlerde yaşanan Çeçenistan iç savaşı Kafkasya'yı etkisi altına almış, bunun yanı sıra Yeltsin döneminde ekonomik alanda gerileme yaşanmıştır. Rusya dış politikasından ziyade iç politığe önem vermiş, 1990'lı yıllar Rus devletinin yeniden yapılanma sürecine girdiği dönemi ifade etmektedir. ABD, tam da bu noktada eski Sovyet ülkelerinde nüfuz sahibi olmak için IMF ve AB gibi uluslararası örgütler vasıtasıyla buralara ekonomik yardımlarda bulunmuş, liberal piyasa düzenine uygun yapılanma sürecine girmelerinin önünü açmıştır. Bu ülkelerde siyasi ve iktisadi alanda yaşanan liberal dönüşüm sayesinde sosyalist düzenin etkisi kısa zamanda etkisini kaybetmiş, batının değerlerini kısa zamanda kabul etmişlerdir. Türkiye'de o dönemde yaşanan havzada yaşanan siyasi ve ekonomik dönüşüme batının desteğiyle birlikte destek vermiş olup, bölge ülkelerinin batı ile entegrasyon sürecine katkıda bulunmuştur. Romanya, Bulgaristan, Ukrayna gibi ülkelerde AB'nin yüksek refah seviyesi, demokrasi kültürü gibi etkenler bölgenin kısa zamanda batı etkisine açılmasına zemin hazırlamış, Rusya'nın arka bahçesi sayılan bu bölgede nüfuzunun sınırlandırılması için uygun ortam oluşmuştur. ABD'nin Afganistan ve ardından Irak'a gerçekleştirdiği müdahalelerden sonra Karadeniz'de aktif olarak rol oynamaya başlamıştır. Renkli Devrimler ve NATO ile AB'nin Karadeniz'de genişleme süreçleri Washington'un bölgede daha da aktif rol aldığı bir göstergesi olarak yorumlanabilir. ABD, eski Sovyet coğrafyasını oluşturan bölgede yalnızca Karadeniz'i kapsayacak şekilde değil de, aynı zamanda Güney Kafkasya ve Balkanları da içine alacak şekilde buraları nüfuz bölgesine dahil etmek istemektedir. Bu kapsamda ilk önce Romanya ve Bulgaristan, AB üyeliğine ardından da NATO'ya dahil edilerek bu ülkelerin Rusya ile bağlantısı koparılacak istenmiş ve söz konusu ülkelerle daha fazla ekonomik, askeri ve siyasi işbirliğine gidilmiştir. Ukrayna ve Gürcistan'da batı desteğiyle birlikte iktidar değişikliği yaşanmış, bu ülkeler Romanya ve Bulgaristan gibi NATO ve AB üyesi yapılamamış fakat ABD'den bazı dönemlerde aldığı destek üst seviyeye çıkmıştır.

Karadeniz'de ABD, NATO'nun etkisini artırarak Rusya'yı yakından incelemekte olup, bu sayede İran'ın da askeri faaliyetleri takip etme fırsatını yakalayabilecektir. Karadeniz'in stratejik değerini artıran bir diğer unsur ise Orta Asya ve Ortadoğu'daki enerji zengini olan ülkelere olan yakınlığıdır. Soğuk Savaş döneminin sona ermesi Karadeniz'i enerji boyutuyla da ön plana çıkarmıştır. Karadeniz üzerinden taşınan petrol miktarı ise günde 3 milyon varilin üzerindedir. Karadeniz merkezli yeni boru hattı önerileri de olmaktadır; Köstence-Trieste, Burgaz-Dedeagaç, Samsun Ceyhan gibi. Türkiye boğazlardaki trafiği azaltmak ve çevresel

kaygıları önlemek amacıyla petrolü, boru hattına bağlamak istemektedir. Türkiye aynı gerekçelerle Hazar petrollerinin de Rusya'nın Karadeniz limanına oradan da tankerlerle boğazlardan geçerek taşınmasına karşı çıkmış ve Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesini desteklemiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının da yer aldığı Doğu-Batı enerji koridorunda yer alan ülkelerin istikrarı ve bu koridorun doğal gaz hattını da kapsaması Türkiye'nin ve diğer Batılı ülkelerin çıkarıdır (Kasım, 2017, s. 173-174).

Karadeniz'in enerji alanlarına ve stratejik değeri yüksek coğrafyalara yakınlığı, taşıdığı ekonomik ve siyasi potansiyeli sebebiyle ABD için son yıllarda giderek önemini artırmıştır. Dolayısıyla ABD ve NATO'nun Karadeniz'de artan faaliyetleri Rusya'nın son yıllarda tepkisine neden olmuştur, Moskova'nın tepkisi ise sadece söylem üzerinde kalmamıştır. NATO ve AB'nin bölgede hegemonyasını artırması donmuş çatışma bölgelerindeki mevcut durumu da tehlikeye sokarak tarafların çatışma risklerini de yükseltmektedir. Dolayısıyla batının artan etkisi Rusya tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. Türkiye ise bu noktada dengeleyici noktada kalmak istemektedir.

Öte yandan SSCB'nin dağılması sonucu ortaya çıkan yeni ancak zayıf devletlerin varlığı, bu devletlerin bazılarında bulunan Rus askerî varlığı, NATO'nun ve AB'nin genişleme politikaları neticesinde Karadeniz ile sınırdaş olmaları, Karadeniz Bölgesi'nin önemini artırırken bölgedeki güç boşluğunu da gözler önüne sermiştir (Akdemir, 2014:3). ABD ile NATO'nun son yıllarda Romanya ve Bulgaristan üzerinden askeri tatbikatlar yapması ve buralarda askeri üsler kurmasını, havzanın geleceği açısından tehlikeli görmektedir. NATO ittifakı içerisinde yer alan Türkiye'nin bu durumda pozisyonu ittifak içerisinde belirgin olarak ayrılmaktadır. Bu açıdan Türkiye ve Rusya'nın pozisyonları kısmen de olsa aynı noktada benzemeye başlamaktadır. ABD'nin Irak'a 2003 müdahalesi ve Saddam Hüseyin'in iktidardan indirilmesi sürecinden sonra NATO unsurlarının, dolayısıyla Amerikan askerî varlığı bölgede iyice artmıştır. Bir müddet sonra Amerikan varlığının Kafkasya'yı ve Karadeniz'i de içerecek şekilde istikrarsızlığa sürükleyeceği endişesi ABD – Türkiye ilişkilerinde ayrılmaya sebep olmuştur. Gürcistan'da Gül Devrimi ve Ukrayna'da yaşanan Turuncu Devrimden sonra ABD havzada daha da etkin olmak istemiş; fakat Montrö'nün getirmiş olduğu kısıtlamalar sebebiyle bu isteğini tam olarak gerçekleştirememiştir. Türkiye artan NATO etkisinden giderek rahatsız olmuş, o dönemde yaşanan Montrö'nün değiştirilmesi yönündeki tartışmalar ve Boğazların statüsün yeniden gündeme gelmesi, Ankara'yı rahatsız etmiştir. Rusya'da Putin'in başkanlığa gelmesinden sonraki dönemde Rus – Türk ilişkileri de ivme kazanmıştır. Ekonomik alanda yaşanan gelişmeler bölgesel

işbirliğinde de kendisini göstermiştir. Rusya'da çıkarlarına uygun olarak Montrö'yü desteklemekte olup, bölgenin statüsünün değiştirilmesine karşı çıkmıştır. 2008 Gürcistan Savaşı ve ardından Rusya'nın dondurulmuş çatışma bölgelerinden olan Güney Osetya ve Abhazya'yı Tiflis'ten de facto olarak ayırmasından sonraki süreçte Montrö ve Türk Boğazlarının konumu gündeme gelmiştir.

Bu tartışmalar devam ederken, NATO Daimi Deniz Görev Grubu gemileri ve ABD gemilerinin Ukrayna krizi nedeniyle, Karadeniz'i sıklıkla kullanmaları ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne göre Karadeniz'de 21 gün süre ile kalma hakkına sahip olmaları bir diğer tartışmanın fitilini ateşledi. Rus kamuoyu Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi durumunda neler olabileceğini tartışmaya başladı. Yapılan tartışmalar sonucunda Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesinin Rusya'nın aleyhine olabileceği, bunun yerine Rusya ile birlikte hareket ederek sözleşme maddelerini Rusya'nın hassasiyetlerine göre yorumlayacak bir Türkiye'nin kontrolünde, mevcut durumun devam ettirilmesinin en uygun hal tarzı olacağı konusunda fikir birliğine varıldı (Demirci M. C., 2021). Türkiye bu dönemde Rusya ile benzer bir politika izleyerek NATO ve ABD etkisine havzada daha fazla gerginlik yaratacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Bu dönemden itibaren Moskova ve Ankara Karadeniz'in bölge dışı güçlerin müdahale etmesine karşın daha fazla işbirliğine gitmiştir. KEİT, Blackseaför gibi oluşumlarda Türkiye, Rusya'nın yer alması görüşünü savunmuş, Rusya'yı bölgede dışlamadan işbirliği olunması halinde istikrarın ve bölgesel konuların daha rahat çözülebileceği kanısındadır. Türkiye bölgesel işbirliğinin bir unsuru olarak Karadeniz Uyum Harekatı'nı(KUH)(uygulamaya koymuştur. Karadeniz'in Deniz Güvenliği Kapsamında, Türk Deniz Kuvvetleri 1 Mart 2004 tarihinden itibaren, KUH (Operation Black Sea Harmony) başlatmıştır. KUH harekâtının Karadeniz'deki güvenlik ve istikrar ortamına olumlu katkısının görülmesi üzerine Türkiye tarafından hareketin çok uluslu bir yapıya kavuşturulması çalışmaları başlatılmış ve Karadeniz'e sahildar tüm ülkelere harekate katılmaları yönünde davette bulunulmuştur. KUH'un tek taraflı bir statüden çıkarılarak, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin de katılımıyla çok taraflı bir yapıya kavuşturulmasına yönelik askeri-teknik çalışmalara Deniz Kuvvetleri Komutanlığı koordinesinde devam edilmektedir. Türkiye'nin davetine RF, Ukrayna ve Romanya'dan oluşan üç sahildar ülke resmi olarak yanıt vermiştir (Karadeniz Uyumu Harekatı, 2016).

Türkiye ve Rusya'nın Karadeniz'de NATO faaliyetleri, Montrö'nün değiştirilmesine karşı birçok konuda ortak tavır takınmasına rağmen, bazı noktalarda ayrıştığını da görmekteyiz. Türkiye, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden yana tavır alıp, Abhazya ve Güney

Osetya'nın de facto durumunu tanımamaktadır. Ukrayna meselesinde ise Türkiye'nin tutumu; Kırım'ın Kiev'e bağlı olduğunu, Rusya tarafından işgal edildiğini savunmaktadır. Balkanlar'daki durumda ise Kosova'nın bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden biri olan Türkiye olmuştur. Kafkaslarda ise Ankara, Bakü'yü desteklerken, Moskova ise Erivan'ı desteklemektedir. Bu sebeple Dağlık Karabağ durumunda Türkiye ve Rusya genel olarak savunduğu tezler ile desteklediği taraflar bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Buna rağmen Türkiye ve Rusya'nın Karadeniz'deki işbirliği gelişmeye devam etmektedir. Özellikle son yıllarda enerji alanındaki atılımlar iki ülkenin birbirine olan karşılıklı bağımlılıklarını artırmaktadır. Mavi Akım, Türk Akımı gibi enerji boru hatları hem Karadeniz'in potansiyelini artırmakta hem de Boğazların yükünü azaltmaya yardımcı olurken, Türkiye'nin enerji koridoru olma yolundaki stratejisini de pekiştirmektedir. Her ne kadar Rusya ile Ukrayna arasında bu anlaşmalar yapılmış olsa da Moskova en büyük ve en önemli müşterisi olan Avrupa ile gaz ilişkisini Kiev üzerinden kurmak ve Ukrayna'ya bu kozu vermek istemiyor. Her boru hattı jeopolitik anlamda devletlere mutlaka bir etki yapar. Türk Akımı da karşılıklı bir bağımlılık yaratacak ama bu hat, Türkiye ile Rusya arasında asimetrik bir bağımlılık yaratıyor. Neden? Çünkü Rusya tarafı ağır Türkiye tarafı hafif. Bunun sebebi Türkiye'nin Rusya ile masaya otururken arkasında Avrupa Birliği'nin (AB) enerji güvenliği konusunda Türkiye uygulatmak istediği kuralların olmayışı (Aktan, 2020).

Türkiye'nin ayrıca diğer önemli havza ülkeleriyle birlikte ilişkisini ve bölgeyi nasıl etkilediğini de ele almakta fayda vardır. Öncelikle kuzeydoğu komşumuz olan Gürcistan olan ilişkilere bakıldığında 2000'li yıllardan sonra Tiflis ile Ankara'nın ilişkileri ekonomi, enerji ve turizm alanında geliştiği görülmektedir. 2005 yılında faaliyete geçen Azerbaycan petrolünün dünyaya açılmasında önemli rol oynayan ve Rusya'yı by pass eden, BTC boru hattı Türkiye ve Gürcistan arasındaki ekonomik ilişkileri hızlı bir şekilde geliştirmiştir. Ayrıca ulaşım alanında Bakü – Tiflis – Kars demiryolu projesi de iki ülkeyi birbirine daha da yakınlaştıran bir gelişme olarak göze çarpmaktadır. Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi'nin amacı: Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Erzurum Projeleri'nden sonra gerçekleştirdiği üçüncü büyük proje olan Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi Demir İpek Yolu olarak adlandırılıyor. Proje, Türkiye ile Gürcistan arasında doğrudan demiryolu bağlantısı kurmak ve mevcut demiryolu hattıyla Gürcistan üzerinden Türkiye ile Azerbaycan, Orta Asya, Çin ve Moğolistan arasında demiryolu bağlantısı oluşturma amacını taşıyor (Bir Bakışta: Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi, 2012).

Türkiye 2008 savaşındandır sonra Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü destekleyen bir tavır almıştır. Abhazya ve Güney Osetya'da Rusya'nın taraf olduğu ve durumu daha karmaşıklaştıran durumun aksine Türkiye Kafkasya'nın istikrarı adına Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklemiş, oluşturulmak istenen de facto durumu tanımamıştır. Ukrayna'ya baktığımızda ise Türkiye burada da tıpkı Gürcistan'da olduğu gibi aynı siyaset izlemektedir. Ukrayna bağımsız olduktan sonra Ukrayna'yı tanıyan ilk ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Bu yıllardan sonra Türkiye ve Ukrayna ilişkileri her alanda gelişmeye başlamıştır. Türkiye yaşanan Turuncu Devrim sonrası Ukrayna ile olan ilişkilerinde dengeli bir tutum izlemiştir. Çünkü yaşanan gelişmelerden sonra Rusya ile karşı karşıya gelmek istememiş hem de havzada ABD etkisinin artmasından endişe ettiğinden ilk zamanlar denge politikası izlemiştir. Ukrayna ile olan ilişkilerde ekonominin yanı sıra son yıllarda askeri alanda da yakınlaşma söz konusudur. Ukrayna devlet silah ticaret şirketi Ukrspetseskport Genel Müdürü Vadim Nozdriya, Bayraktar TB2 Silahlı İnsansız Hava Araçlarının (SİHA) Ukrayna'da ortak üretimiyle ilgilendiklerini belirterek, 48 adet SİHA satın almayı planladıklarını bildirdi (Yavuz, 2020). Ukrayna son yıllarda, Rus nüfuzundan kurtulmak için batı ile yakınlaşmak istemektedir. Batıya kapılarını açan Ukrayna yönetimi ise bunu Kırım'ın kaybı ile ödemiştir. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı uluslararası toplum kabul görmemiş bu fiili durumu Türkiye'de kabul etmemiştir. Son birkaç yıldır Rusya askeri duruşunu istikrarlı şekilde güncellemiş ve buna paralel olarak uzlaşmacı olmayan, iddialı bir enformasyon kampanyası başlatmıştır. Rus uzmanların çoğu Moskova'nın bu tutumunun öncelikli olarak büyük güç statüsü kazanmayı amaçlayan stratejik hedefini gerçekleştirmek ve imtiyazlı nüfuz bölgeleri oluşturmak isteğinden kaynaklandığını düşünüyor.

Bu iddiayı destekleyecek somut gerçekler var. Mevcut dünya düzenini açıkça tehdit eden, ve belki de Avrupa güvenlik mimarisini hedef alan en ciddi tehditler çok yakın geçmişte Karadeniz bölgesinde meydana geldi - örneğin 2008'de Rusya'nın Gürcistan ile çatışması, 2014'te Kırım'ı yasa dışı şekilde ilhak etmesi ve doğu Ukrayna'da istikrarı bozmaya yönelik devam etmekte olan faaliyetleri. Rusya, konvansiyonel askeri güç kullanımının yanı sıra bölgedeki ulusların rahatını kaçırmak, özerk kararlar almalarını güçleştirmek, ve demokratikleşme ve Avrupa-Atlantik entegrasyonu süreçlerini bozmak amacıyla asimetrik savaş metotları da uyguluyor (Anastasov, 2018).

Buna rağmen Türkiye ve Ukrayna ikili ilişkilerini geliştirmeye devam etmekte, havzada barış ve istikrarın sağlanması için işbirliğine devam etmektedir. Romanya ve Bulgaristan'ında Türkiye ile tarihi ve ekonomik yakın ilişkileri bulunmaktadır. Romanya ve

Bulgaristan'ın batı ile bütünleşmesini kısmen destekleyen Türkiye, Karadeniz'de artan NATO etkisinden rahatsız olduğunu ise belli etmektedir. Bulgaristan ve Romanya'da ilerleyen dönemlerde Amerikan askeri üsleri kurulmuş, Rusya'nın bölgede daha yakından izlenmesi amaçlanmıştır. ABD üslerinin kurulmasının diğer amacı ise Montrö'nün bazı hükümlerinin delinerek geçersiz hale getirilmeye çalışılması girişimidir. Bu gelişmeler ise; Türkiye'nin Karadeniz'de ki dengeleyici tutumuna zarar vermektedir. Karadeniz'de NATO – Rusya kutuplaşmasını tehlikeli gören Türkiye, iki güç arasındaki olası bir tehlikeli durumda taraf olmak istememektedir. Olası bir gerginlik durumunda tarafların Montrö'nün hükümlerinin çiğnenebileceğini öngören Türkiye, bu sebeple Karadeniz'de Atlantik dünyasının nüfuzunun artmasından rahatsızlık duymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Soğuk Savaş sonrası Karadeniz'de bağımsızlığını yeni kazanan devletler sonrası bölgedeki aktör sayısı artmıştır. Bu dönemden sonra AB ve NATO'nun bölgedeki devletleri yanına çekebilmek için havzadaki etkinliği artmıştır. 2004'te NATO ardından 2007'de AB'ye üye olan Romanya ve Bulgaristan'da Amerikan üsleri kurulmuş, bu politika ile Rusya yakın coğrafyasıyla çevrelenmek istenmiştir. 2008 Gürcistan – Rusya çatışmasından Montrö'nün bazı hükümleri ABD'yi sınırlandırmış olması nedeniyle değiştirilmesi gündeme gelmiştir. Bu girişimler ise Boğazların ve Karadeniz'in var olan statükosunun değişmesine neden olacağı için Türkiye ve Rusya tarafından kabul görmemektedir. Yaşanan gelişmeler bölgenin iki önemli gücü olan Rusya ve Türkiye'yi havzada belirli alanlarda işbirliği yapmaya teşvik etmektedir. Son yıllarda yaşanan çeşitli alanlardaki yakınlaşma ile Rus ve Türk ilişkilerinin bölgenin istikrarında ve şekillenmesine yön vereceği kuvvetle muhtemeldir. Türkiye'nin havzada elini güçlendiren diğer bir unsur ise Boğazlar ve onun rejimini belirleyen Montrö'dür. Montrö sayesinde egemenliği güçlenen Türkiye sahip olduğu Boğazlar sayesinde ve onun getirmiş olduğu stratejik değeri sayesinde bölgedeki var olan durumu lehine çevirebilmektedir. Bölgede artan batı etkisine rağmen Türkiye, Rusya ile sahip olduğu yakın ilişkiler ve NATO üyesi olması nedeniyle havzada dengeleyici bir pozisyonda bulunmaktadır. Türkiye bu sayede Karadeniz'in geleceğinin şekillenmesi ve kalkınması yönünde önemli bir işlev üstlenebilecek pozisyona sahip olabilecektir.

2.7 Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Karadeniz'in Statüsü

Karadeniz, Dünyanın başka bazı denizleri için de geçerli olabilecek jeostratejik bir öneme sahiptir. Ancak, Karadeniz'i stratejik açıdan önemli diğer denizlerden farklı kılan olgu, bu denizin statüsünün son 80 yıldır uluslararası bir sözleşmenin, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin getirdiği hükümler ışığında belirleniyor oluşudur. O açıdan Montrö yalnızca uluslararası bir su yolunun statüsünü belirleyen bir sözleşme olmanın ötesinde, bu su yolunun devamında var olan kapalı bir denizin ve dahası bu denizin çevresindeki devletleri de aşan bir havzanın stratejik anlamını da etkilemektedir (Karlıklı, 2017:30).

Karadeniz, tarih boyunca çeşitli güçlerin etkisi altına girmiş, nüfuz mücadelesine şahitlik etmiş bir coğrafyadır. İstanbul ve Çanakkale Boğazları konumu itibarıyla dünyanın sayılı su geçiş güzergahlarından biri konumundadır. Karadeniz'in dünyaya çıkış noktası konumunda olan Boğazlar; hem ticaret hem de stratejik açıdan önemli deniz yoludur. Jeopolitik ve jeo-stratejik açıdan değerlendirildiğinde de Asya ile Avrupa kıtalarını birbirinden ayıran Marmara'yı Karadeniz'e ve Akdeniz'e bağlayan geçit konumundadır. Osmanlılar döneminde zamanla Türk gölü haline gelmiş olan Karadeniz bu özelliğini 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması¹³ ile kaybetmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan yeni Türk cumhuriyeti de Lozan Antlaşması ile Türk Boğazlarının statüsü de uluslararası hale getirilmiştir. Lozan Antlaşmasının getirdiği boğaz rejimi statüsüyle İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının korunamayacağı iyice anlaşılmıştır. Avrupa'da ortaya çıkan yeni güçler sonrasında uluslararası sistemde revizyonist yönde değişim aktörler ortaya çıkmıştır. Almanya ve İtalya'nın yayılmacı politikalar izlemesi sonucunda İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle Türkiye, Boğazlar konusunda yeni bir anlaşma imzalayacak ve Boğazların statüsü tam anlamıyla değişecektir. Lozan imzalandığı dönemde Türk devleti yeni kurulmuş olup, savaş öncesi ve sonrası birçok madde hükümlerini içermektedir. Boğazların güvenliğiyle alakalı olarak Lozan'a göre boğazların yönetimi başkanlığını bir Türk'ün yapacağı bir komisyona bırakacaktı. Bu geçiş güvenliğini sağlamak için Boğazların her iki kıyısı 20 km uzaklıktan geçen çizgiye kadar silahsızlandırılması ve Çanakkale Boğazına ulaşan deniz yolları ile Marmara Denizi'ndeki adaların kontrol edilmesi ve Limni, Semadirek, Gökçeada (İmroz) ve

¹³ Küçük Kaynarca Antlaşması; Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılda imzalamış olduğu en ağır antlaşmaların başında gelir. Osmanlı Devleti; tarihte ilk kez savaş tazminatı ödemiştir. Karadeniz artık Türk gölü olmaktan çıkmıştır. Ruslar ilk kez kapitülasyonlardan faydalanmıştır (<https://www.sabah.com.tr/kultur-sanat/2018/12/27/kucuk-kaynarca-antlasmasi-nedeni-ve-sonuclari-nelerdir>).

Tavşan Adaları'ndan oluşan Boğazönü Adaları askersiz hale getirilmiş, bu bölgelerde asker bulundurmamak yasaklanmıştır (Zenginkuzucu & Çintan, 2019:71). Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 1936 yılında dönemin ülkeleri Bulgarlar, Fransa Cumhuriyeti, Büyük Britanya, İrlanda ve Denizaşırı Britanya Ülkeleri, Hindistan İmparatorluğu, Elenler Krallığı, Japonya İmparatorluğu, Romanya Krallığı, SSCB, Yugoslavya Krallığı ve Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanmıştır. Fransa'nın Montreux kentinde imzalanan Montrö Boğazlar anlaşması belirli maddeleri içermektedir (Hürriyet, 2019).

Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye Boğazlar konusunda hakimiyeti 1936 yılında sağlayabilmiştir. Türkiye boğazlar konusunda hakimiyetini sağlarken ticari gemilere ulaşım serbestisi sağlanmıştır. Ulaşım serbesti ile ticari gemiler barış zamanında istedikleri gibi boğazlardan geçebileceklerdir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile kıyıdaş olan ve kıyısı olmayan bölge dışı unsurların savaş zamanı ve barış zamanında boğazları nasıl kullanabileceği, Türkiye'nin egemenlik hakları açıkça belirtilmiştir. Montrö'ye göre boğazdan geçen gemiler Türkiye'ye sembolik geçiş ücreti vermektedir. Türkiye'nin geçen gemileri denetleme yetkisi de son derece sınırlı durumdadır. Savaş zamanında ise Türkiye tehlikeye girdiğini görürse boğazları kapatma yetkisine sahiptir. Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletler deniz kuvvetlerinin, Karadeniz'e bundan sonraki her girişi ancak öngörülen kullanılabilir toplam tonajın sınırları içinde yapılacaktır. Karadeniz'de bulunmalarının amacı ne olursa olsun, kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemileri bu denizde 21 günden çok kalamayacaklardır (ABD, Karadeniz'deki Gemileri İçin Çözüm Buldu!, 2008). ABD'nin gözlemci olarak katıldığı Montrö'ye daha sonradan da taraf olmamıştır. 1936 yılında Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalandığında İngiltere, Fransa ve SB'nin desteğini alan Türkiye, Karadeniz'in statükosunun belirlendiği bu sözleşme sayesinde boğazlar konusunda elini oldukça güçlendirmişti. Takip eden yıllarda Soğuk Savaş döneminde Karadeniz'de 1946 yılında kısa süreli Türk – Sovyet gerginliği dışında önemli politik bir olay yaşanmamıştır.

Montreux Konferansı sonrasında Türk- Sovyet ikili ilişkilerinde bir gerileme dönemine girildiğini söylemek mümkündür. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1925 Antlaşmasını uzatmayan Sovyet Rusya'nın, Boğazlarla ilgili Türkiye üzerinde yoğun bir baskısı olmuştur. Sovyet Rusya, Dışişleri Komiseri Molotov vasıtasıyla mevcut Boğazlar rejiminden memnun olmadığını bildirerek bazı taleplerde bulunmuştur. Özellikle Boğazlar bölgesinin savunulmasının ortaklaşa yapılması ve böylece Boğazlar bölgesinde Sovyet Rusya'ya askeri üs verilmesi bu talepler arasındadır. Sovyet Rusya'nın bu yöndeki talepleri ve baskıları gerek Türkiye basınında gerekse dış basında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Özellikle

dış basında, Sovyet Rusya'nın bu dönemdeki yayılmacı politikalarını şiddetle eleştiren ve Türkiye'yi desteleyen yazılar dikkat çekicidir. Türkiye, Sovyet Rusya'nın tüm baskılarına rağmen başta Amerika ve İngiltere olmak üzere batılı ülkelerin de verdiği destekle, Boğazlarla ilgili Sovyet taleplerini reddetmiştir. Boğazlarla ilgili 1945-1946 yıllarında yoğun bir şekilde hissedilen Sovyet baskısı, Stalin'in ölümüne kadar azalarak devam etmiştir. Nihayetinde bu baskı Türkiye'nin eski müttefiki Sovyet Rusya'dan tamamen uzaklaşarak Amerika ve İngiltere'ye yaklaşmasına neden olmuştur (Erden, s. 256). Sovyet tarafı 1946 yılında Boğazlar üzerinde kendi lehine birtakım düzenlemeler istemiştir. Türkiye tarafından bu istekleri reddedilen SB ilişkiler kısa süreli olarak gerginleşmiştir. Yaşanan bu gelişmeler ışığında ABD ile Türkiye daha da çok yakınlaşmıştır. Türkiye'nin kendi toprak bütünlüğünü sağlamak amacıyla Atlantik ile sıkı ilişkilere girmesi, batı kampında yer almasında ve NATO'ya girme süreçlerini hızlandırmıştır. 1946 Türk- Sovyet gerginliği dışında Soğuk Savaş döneminde Karadeniz'de durgunluk söz konusu olup, taraflar Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin getirmiş olduğu bağlayıcı hükümlere uymuştur. Karadeniz Bölgesi, geniş bir alana sahip Avrupa'da en heterojen ve en karmaşık coğrafyalardan birisidir. Karadeniz Bölgesi, Avrupa ve Avrupa-Atlantik bütünleşmiş yapıları ile kurumsal bağları içerisindeki kültürel, sosyal, dini gelenekler, politik ve ekonomik gelişim, askeri potansiyel ve jeopolitik çıkarlar açısından belirgin farklılıklar gösteren ülkeleri kapsamaktadır. Bu ülkelerin sayısı Karadeniz'e doğrudan kıyıdaş olan devletlerden (Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya, Türkiye ve Ukrayna) bölgenin en geniş işbirliği çerçevesine (KEİ) üye olan ülkelere (Moldova) kadar değişmektedir (Arıdemir, 2016:248).

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Karadeniz'deki mevcut aktörlerde değişikliğe uğramıştır. Sovyetlerin yerini RF alırken bağımsızlıklarını yeni kazanan Ukrayna, Gürcistan, Bulgaristan ve Romanya Karadeniz'e yeni kıyıdaş olan bağımsız ülkeler ortaya çıkmıştır. 1991 dönemde sonrası Rusya arka bahçesi sayılan bölgeler olan Karadeniz, Balkanlar, Orta Asya ve Güney Kafkasya'da mevzi kaybına uğramıştır. Sovyetler sonrası oluşan dönemde ise AB ve ABD bu bölgelere nüfuzlarını artırma yarışına girme yarışına girmiş olup, Rusya'yı politik çevrelemeye başlamışlardır. ABD ve AB'nin çevreleme siyasetine ek olarak Moskova karşıtı enerji hatları da oluşturması Karadeniz'de rekabeti artıran bir diğer unsurdur. Karadeniz'de donmuş çatışma bölgelerinin varlığı ve Rusya'nın bu bölgelerdeki varlığı ülkelerin toprak bütünlüğünü tehdit ettiği için Karadeniz'de Moskova karşıtlığını artırırken, ABD ile AB'nin elini güçlendirmektedir. AB ile ABD'nin havzada güçlenmesi ise Karadeniz'deki gerginliği artırmakta olup, istikrarın sağlanmasında bir engel oluşturmaktadır.

Gürcistan ve Ukrayna'nın Rusya'nın nüfuz sahasında çıkıp batı ile yakınlaşması Moskova'yı daha saldırgan bir politika seyretmesine neden olmaktadır. Montrö Denge Rejimini Rusya'nın bölgeye dönük politikaları açısından değerlendirdiğimizde; NATO ve diğer Karadeniz'e kıyıdaş olmayan ülkelerin Karadeniz'deki etkinliklerini sınırlandırması ve ticaret gemilerinin serbestçe geçişini sağlaması dolayısıyla Montrö'nün devamlılığını savunmaktadır. Buna karşılık olarak Rusya'nın Boğazlardan uçak gemisinin geçişinin mümkün olmaması ve denizaltıların ilk alım veya onarım amacıyla geçirilebiliyor olması Rusya'nın Montrö sözleşmesine getirdiği itirazlardır. Ayrıca NATO unsurlarının Karadeniz'de üyeleri aracılığıyla daha fazla varlık göstermesi Rusya'yı rahatsız etmektedir (Arıdemir, 2016:249).

Karadeniz'i oluşturan diğer kıyıdaş ülkeleri oluşturan Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Gürcistan ve Ukrayna'nın da Montrö'ye nasıl baktıklarını, onları nasıl etkilediğine de bakmak faydalı olacaktır. Bu kapsamda ilk olarak Ukrayna ele alınacak olursa; doğusu Rusya'nın burayı ilhakına olumlu bakan önemli oranda Rus etnik kimliğine mensup Rusça konuşan önemli oranda azınlık yaşamaktadır. Batı kesiminde AB'ye üye olmak isteyen, batı ile ilişkileri geliştirmeye çalışan bir kitle yaşamaktadır. Yakın bir tarihte renkli devrimlere sahne olan Ukrayna, Rusya ile Batı arasında gidip gelmektedir. Montrö açısından bakıldığında ise Ukrayna açısından kıyıdaş olmayan ülkelerin deniz unsurlarını sınırlandırdığı için Ukrayna'nın kısmen güvenliğini sağlamasına yardımcı olabilmektedir. Fakat Rusya ile ilişkilerin gerginleştiği dönemlerde ise batılı partnerlerinden istediği askeri yardımı alamamaktadır. Gürcistan'da tıpkı Ukrayna'nın yaşadığı gelgitleri yaşamaktadır. Bir zamanlar tamamen Rus nüfuz sahasında yer alan Gürcistan yakın zamanlarda yaşanan Gül Devriminden sonra batı yanlısı iktidarlara sahip olmuştur. 2008 savaşında Güney Osetya ve Abhazya'yı tamamen kaybeden Tiflis, Montrö'nün getirmiş olduğu sınırlamalar yüzünden çatışmalar esnasında ABD'den istediği yardımı alamamıştır.

Harp gemilerinin Karadeniz'de bulundurulmasının sınırlandırılması ise; sadece Karadeniz'e sahili olmayan ülkeler ile ilgilidir. Örneğin, NATO, ABD, İngiltere, Fransa, vb. Ülkelerin Harp Gemileri. Bu Kıyıdaş Olmayan Ülke Harp Gemilerinin toplam tonajı 45.000 tonu geçemez ve Harp Gemileri Karadeniz'de 21 günden fazla kalamaz. Bir harp gemisi, 21 gün Karadeniz'de kalmışsa, Çanakkale Boğazından Ege Denizi'ne çıkıp tekrar içeri girmek zorundadır, bu durumda 21 gün yeniden işlemeye başlar (ABD Uçak Gemisi Boğazlardan Geçebilir Mi, 2014). Bu kapsamda Türkiye ile de yakın ilişkilere de sahip olan Tiflis yönetimi diğer havza ülkeleriyle de yakın ilişkilere sahip olmayı kendi güvenliği açısından da çıkarına görmektedir. Karadeniz'de AB ve ABD yanlısı bir çizgiyi kendine daha yakın bulan bu yönde

Gürcistan, Rusya'nın dengelenmesi açısından bölgede Atlantikçi yapı unsurlarını desteklemektedir. Montrö'nün genel olarak ABD'yi kısıtlaması Gürcistan'ın aleyhine gibi dursa da yine Tiflis yönetimi genel olarak Karadeniz'de bölgesel iş birliğine önem veren görüntü çizmekte, hükümetler arası ikili yakın ilişkilere önem vermektedir.

Romanya, eski SB ülkesi olup, bu ülke hızlı bir şekilde liberalleşme yoluna gitmiştir. Eski Sovyet dönemi kalıntılarını hızlı bir şekilde dönüştürmüş olan Romanya, Batılı değerleri tercih etmiştir. Batılı ülkelerle iş birliğine daha fazla önem vermiş, Rusya ile ilişkilerini sınırlı düzeyde tutmaya çalışmıştır. Bağımsızlığını yeni kazandığı dönemlerde Romanya yeniden Rus nüfuzu altına girmemeye özen göstermiştir. Romanya 1990'ların başında Karadeniz'de bölgesel iş birliğine de önem vermiştir. Bu kapsamda KEİ'ye üye olmuş, fakat örgütün zamanla geçerliliğini kaybetmesi üzerine yönünü AB'ye dönmüştür. 1990 yılında ise serbest seçimler yapılarak çok partili demokratik sisteme geçilmiştir ve bunun ardından Romanya 2004 yılında NATO'ya, 2007 yılında ise Avrupa Birliği'ne üye olmuştur (Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı, s. 2). AB ve NATO üyeliğinin ardından Romanya havzada bölgesel işbirliğinden vazgeçmiş, bunun yerine AB'nin çıkarlarını önceleyen bir dış politika resmi ortaya koymuştur. AB üyeliğinin ardından hızlı bir şekilde ABD ile yakın ilişkilere sahip olan Bükreş, bölgede NATO aracılığıyla da ABD'nin askeri varlığını artırmasına yardımcı olmaktadır. ABD ile Romanya zaman zaman ortak askeri tatbikatlar düzenleyerek Rusya'ya karşı ABD'nin Karadeniz'de varlık göstermesine de yardımcı olmaktadır. Bölgede ABD şemsiyesi altında olmayı güvenlik anlayışı kritik gören Romanya bölgesel iş birliğinden ziyade batı odaklı projelere önem vermektedir. Bunda ülkenin ekonomik, askeri ve sosyal menfaatlerinin korunmasının önceliği yatmaktadır.

Bulgaristan ise Romanya'dan farklı olarak hükümetler arası ilişkilere daha çok önem vermektedir. Enerji, altyapı gibi konulara ağırlık veren Bulgar hükümeti Karadeniz'de koridor olmaya çalışmaktadır. Türk Akımı projesinde, Rus gazının Türkiye üzerinden geçirilerek son varış noktası Bulgaristan olarak hesaplandığında da bu doğalgazın Avrupa'ya pazarlanmasında Sofya yönetimi kavşak olmak istemektedir. Bulgaristan, Ocak ayından itibaren Rus doğal gazını Avrupa'ya taşıyan TürkAkım boru hattı üzerinden tedarik edecek. Bulgaristan Enerji Bakanı Temenujka Petkova, Pazartesi günü yaptığı açıklamada, Rus enerji şirketi Gazprom ile konuyla ilgili anlaşmanın imzalandığını duyurdu (Bulgaristan TürkAkım'a Hazır, 2019). Enerji güvenliğini sağlamak amacıyla Rusya ve Türkiye ile yakın iş birliğine sahip olan Bulgaristan, Karadeniz Bölgesi'nde kendisini çekim noktası yapmaya çalışmaktadır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra Rusya olan ilişkilerini dengede tutmayı

başarmış olan Sofya ise tıpkı Romanya gibi hızlı bir liberalleşme yoluna gitmiştir. 2007’de AB’ye üye olan Bulgaristan’da Brüksel ile uyumlu siyaset bir izlemeye özen göstermektedir. Bulgaristan dış politika karar vericileri, bu tarz bir siyaset oluştururken ABD’nin hassasiyetlerini göz önünde bulundurmaktadır. Özellikle de Bulgaristan’ın Karadeniz’e yönelik politikalarında ABD’nin etkisinden özellikle bahsedilebilir.

Karadeniz’e diğer bir kıyıdaş olan ülke Türkiye ise; Rusya ile bölgenin iki güçlü aktörü konumundadır. Osmanlı Devleti döneminde bir iç deniz olarak görülen Karadeniz bu özelliğini uzun yıllar korumuştur. Boğazlar üzerinde egemenlik kurma içgüdüsü, Osmanlı’dan günümüze kadar olan zamanda Türk dış politikasının vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul görmüştür. Türkiye 1936’da taraf devletlerle imzaladığı Montrö Boğazlar Sözleşmesi sayesinde Boğazların güvenliğini kendi açısından sağlamıştır. Lozan sonrası oluşan dönemde Boğazların yönetimi başkanlığını bir Türkün yaptığı bir komisyona bırakmıştır. Boğazlar Komisyonu bir Türk temsilcisinin başkanlığında Boğazlar Mukavelesi’ni imzalayan Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Sovyet-Rusya ve Sırp-Hırvat-Sloven Devletleri temsilcilerinden oluşacaktı. Boğazlar Komisyonu’nda temsilci bulunduran hükûmetler, temsilcilerinin hak edecekleri ücretleri kendileri ödeyeceklerdi. Yine Komisyon’un her türlü ek harcamaları Milletler Cemiyeti tarafından masrafların taksimi için belirlenmiş oran dairesinde, adı geçen hükûmetlerce üstlenilecekti (Bozkurt, 2017: 6,7). Bu tarihten sonra Türkiye Boğazların kullanımı konusunda büyük bir sorunla karşılaşmamıştır. Soğuk Savaş döneminde Karadeniz’de statik yani durağan görünüme sahip olup, havzada Türkiye hariç diğer ülkeler Sovyet Birliği’ne bağlı konumdaydı. 1991’den sonra Karadeniz’de Türkiye için yeni açılımlar söz konusu olacaktır. Türkiye KEİ sayesinde bölgesel iş birliğine önem verecek, havza ülkeleri bu örgüt kapsamında bir araya gelecek ve NATO kapsamında BLACKSEAFOR¹⁴ ortak deniz tatbikatları da yapılacaktır.

Türkiye ve Rusya’nın öncülüğüne Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı kurulmuş, bölgenin ortak deniz gücü olarak geçen BlackSeaFor inisiyatifi ortaya çıkmıştır. BlackSeaFor’un sınırlı katkısı yanında Türk Deniz Kuvvetleri’nin düzenlemeye Mart 2004 yılında başladığı Karadeniz Uyumu Harekatı’na sonraki yıllar sırayla Rusya ve Ukrayna ve Romanya’nın da dahil olmasıyla daha dinamik bir yapılanmadan bahsedebiliriz. NATO’nun

¹⁴ Karadeniz’de barış ve istikrarın idamesi, bölgesel iş birliği faaliyetlerinin ve karşılıklı dayanışmanın artırılması ile iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesini hedefleyen Karadeniz Deniz İş Birliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR); Türkiye’nin öncülüğünde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı koordinesinde, 1998 yılından itibaren yürütülen çalışmalar sonucunda 02 Nisan 2001 tarihinde İstanbul’da “BLACKSEAFOR Kuruluş Anlaşması”nın imzalanmasıyla kurulmuştur (Türkiye Deniz Kuvvetleri-Ağustos 2015- Yazısından alınmıştır.)(https://www.dzkk.tsk.tr/data/icerik/229/Karadeniz_2.pdf).

Akdeniz’de düzenlediği Aktif Çaba Harekatı ile paralellik gösterir ve Karadeniz bölgesinde önemli bir güvenlik sağlayıcısı konumdadır. Karadeniz’in stratejik önemi hızlı bir şekilde artacak, ABD, bölgenin sahip olduğu potansiyeli fark edecektir (Akıncı, 2017). 11 Eylül saldırılarından sonra Karadeniz’in Orta Doğu’ya yakın bir coğrafi konuma sahip olması sebebiyle ABD bölgede kendi varlığını hissettirmek istemiştir. Bölgesel bir güç konumundaki Türkiye kuzey havzasındaki komşularıyla ilişkilerini geliştirmek için karşılıklı güven esasına dayalı bir dış politika izlemektedir. Bölgede kendi güvenliğini sağlamak için Türkiye Karadeniz’de komşu ülkelerle ortak projelere imza atmaktadır. Türkiye enerji arzının sağlanması çerçevesinde Rusya ikili ilişkilere önem vermektedir. Bu kapsamda BOTAŞ ile Rus Gazprom ikili enerji anlaşmalarına imza atmıştır. Enerji alanındaki ilk büyük yakınlaşma ise Mavi Akım projesi olmuştur. Mavi Akım Rusya’dan Türkiye’ye doğal gaz nakletmek için Karadeniz geçişli büyük boru hattı olarak biliniyor. Boru hattı merkezi Hollanda olan Rus Gazprom ve İtalyan ENI ortaklığıyla kurulan Blue Stream Pipeline B.V. tarafından inşa edilmiştir. Gazprom boru hattının Rus topraklarında kalan bölümünün işletmesini üstlenmiş olup Türk topraklarında bulunan bölümün işletmesi ise Türk enerji şirketi BOTAŞ tarafından gerçekleştiriliyor. Uzunluğu 1213 kilometre olan Mavi Akım hattı Şubat 2003 tarihinde açıldı. Ankara ile Moskova arasında 1997 yılında imzalanan anlaşmaya göre, 25 yıl süreyle, Türkiye’nin Rusya’dan yılda 16 milyar metre küp doğalgaz satın almasını öngörüyor. 1213 kilometre uzunluğunda doğalgazı taşıyan boru hattının, yaklaşık 380 kilometresi, Karadeniz’in altından geçiyor (Yeni Şafak, 2018).

Türkiye Karadeniz’de enerji arzının sağlanması konusunda Bakü- Tiflis - Ceyhan boru hattına hayata geçirilmesinde önemli pay sahibidir. Türkiye; Azerbaycan ve Gürcistan ile iş birliğini BTC petrol boru hattı sayesinde ileri boyutlara taşımıştır. Karadeniz’de artan iş birliğinin yansıması olan BTC petrol hattı havzada ekonomik istikrarın sağlanmasında da katkı vermektedir. Türkiye, Karadeniz’de istikrarın sağlamasında yardımcı rol oynarken, aynı zamanda artan ticari hacmi sayesinde de Boğazların stratejik önemine de artırmaktadır. Bu kapsamda Türkiye ve Rusya’nın Karadeniz’deki bazı bölgelerde farklı anlayışlara sahip olsalar da bölgede istikrarın sağlanması ve Montrö’nün statüsünün korunması yönünde hem fikirdedirler. Türkiye, Karadeniz’in yabancı güçlerin mücadele sahası olmasına karşı çıkmaktadır. Bu kapsamda Montrö’nün getirmiş olduğu sınırlamalara daha çok bölge dışı güçler çıkmaktadır. ABD ordusu Karadeniz’de Montrö Anlaşması ve uluslararası hukuk uyarınca bulunabiliyor. 1936 tarihli Montrö Antlaşması gereği Karadeniz’e kıyısı bulunmayan ülkelerin savaş gemileri burada 21 günden fazla kalamıyorlar (ABD Savaş Gemisi

Karadeniz'e Girdi, 2019). Türkiye ise Montrö'nün değiştirilmesi kısmına karşı çıkmaktadır. Karadeniz Havzasındaki sorunların yine bölge ülkeleriyle çözülmesi Türkiye ve Rusya'nın önerdiği durumdur. Bu sayede Karadeniz'de NATO'nun faaliyetleri genişlemeyecek ve Türkiye ile Rusya'nın bölgesel güç olma pozisyonları devam edecektir. ABD'nin Montrö'yü değiştirerek donmuş çatışma bölgelerine ve Gürcistan ile Ukrayna'ya daha fazla müdahil olma girişimleri, Rusya'nın bu politika karşısında daha agresif bir tutum sergilemesi Montrö'nün statüsün ve Boğazların konumunu sürekli gündemde tutmaktadır. Türkiye ise Rusya ile ABD lehine ya da aleyhine olabilecek girişimlere karşı dengeli bir politika izlemek durumundadır. Bu sayede Montrö'nün statüsü korunacak, anlaşmanın getirmiş olduğu hükümlerde tartışılmaya açılmayacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARADENİZ HAVZASI'NDAKİ RENKLİ DEVRİMLER VE RUSYA'NIN DONMUŞ ÇATIŞMA BÖLGELERİNE YAKLAŞIMI

3.1 Karadeniz'deki Renkli Devrimler Süreci

Büyük Karadeniz Bölgesi'nin (BKB) siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda Soğuk Savaş sonrası dönemdeki değişimi halen devam etmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Avrupa-Atlantik topluluğunun bölgede daha aktif hâle gelmesini sağlamış ve bu da, ortaya çıkan pan-Avrupa siyasi ve ekonomi kurumlarına yönelik aşamalı bir değişime yol açmıştır. Romanya ve Bulgaristan'ın NATO ve AB üyelikleri, Türkiye'nin AB ile gerçekleştirdiği katılım müzakereleri, Ukrayna ve Gürcistan'daki renkli devrimler, tamamı olmasa da, bölgenin parlayan Avrupa-Atlantik eğilimini gösteren örneklerden bir kaçıdır. Özellikle eski komünist devletler ile yeni bağımsız cumhuriyetler, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden beri hem demokrasiye hem de piyasa ekonomisine geçişte zorluklar yaşamaktadırlar (Demirtaş, 2012:22).

O dönem için uluslararası siyasi ortamda rakibi olmayan, Çin ve Rusya'nın bugünkü kadar askeri ve siyasi olarak güçlü olmadığı bir dönemde ABD için koşullar elverişli idi. Rusya'nın iktisadi ve siyasi açıdan krizde olduğu yıllar olan 1990'lar da Washington'da, Rusların yakın coğrafyası sayılan Orta Asya, Kafkasya, Karadeniz ve Balkanlarda bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan ülkeleri kendi tarafına çekmek ve batılı değerleri benimsetmek için birtakım politik ve ekonomik açılımlar yapmak istemekteydi. Karadeniz, bu anlamda ABD'nin ilgi alanına girmiş coğrafyalardan birini oluşturmaktadır. Avrasya bölgesinin ortasında yer alması, Ortadoğu ile Orta Asya'ya yakınlığı ve taşıdığı stratejik değeri sebebiyle havzada ABD'de çıkarlarını gerçekleştirebilmek için mutlaka Karadeniz'de egemen güç olmak istemektedir. Bunun için de Ukrayna ve Gürcistan'da siyasi literatüre renkli devrimler olarak geçecek süreci başlatmıştır. Yaşanan bu siyasi hareketliliğe konu olan Gürcistan ve Ukrayna'da devlet ve toplum birçok değişimi aynı anda yaşamak zorunda kalmıştır. Bu anlamda uzun yıllar Rus egemenliğinde kalmış olan Gürcistan ve Ukrayna 1991 sonrası dönemde Moskova'nın etkisinden uzaklaşmaya başlamıştır. ABD'nin amacı renkli devrimler ile Karadeniz'deki Rus hegemonyasını kırmak istemiştir. ABD'nin bölgede etkisini artırma çabasının bir başka nedeni, Rusya'nın Avrasya coğrafyasındaki enerji alanındaki hakimiyetini, dolayısıyla siyasi gücünü kırmak istemesidir. Ayrıca Karadeniz, ABD'nin Kafkaslardan Avrupa'ya kadar uzanan bir güvenlik ağını oluşturma projesinde de önemli rol

oynamaktadır. ABD'nin, Çek Cumhuriyeti ile Polonya'nın yanı sıra Romanya ile Bulgaristan'da da füze kalkanı sistemlerini oluşturma projeleri bunun bir göstergesidir (Kamalov, 2009:15).

Rusya ise havzada esas güç ve tarihsel bağlam perspektiften dolayı batılı güçlerin buradaki girişimlerini kendisine tehdit olarak görmektedir. Ayrıca Rusya; Ukrayna ve Gürcistan'ı yakın çevresinde kabul ettiği için ve buralardaki tarihsel – etnik bağları nedeniyle bu alanı kaybetmek istememektedir. Bu nedenle sık sık bölgede Batı ile karşı karşıya gelmekte olup, ABD - AB tarafından politikaları eleştirilmektedir. Batı; Rusya'yı, Gürcistan ile Ukrayna'nın iç işlerine karışmak ve insan hakları ihlali ile suçlamaktadır. Rusya, ise batıyı bu bölgede yayılmacı politikalar izlemekle ve bu ülkeleri kendisine karşı kıskırttığı ileri sürmektedir. Bu denklemde ise Gürcistan ile Ukrayna Batı ve Rusya arasında gelgitler yaşamaktadır.

3.1.1 Gürcistan Gül Devrimi

Gürcistan Avrupa'nın güneydoğusunda Kafkasya'nın batı kısmında yer alır. Kuzeyde Rusya, doğuda Azerbaycan, güneyde ise Türkiye ve Ermenistan ile sınır komşusudur. Batı sınırını ise Karadeniz oluşturur. Toplam yüzölçümü 69,7 bin km²'dir. Topraklarının 2/3'ü dağlarla kaplıdır. Ülke sınırları içerisinde çok sayıda akarsu bulunmaktadır. En uzun nehri Rioni Karadeniz'de sonlanmaktadır. Kars ilimizden başlayan Kura ırmağı, Gürcistan'dan geçip, Azerbaycan'da Hazar denizine dökülmektedir (Gürcistan, 2021). Gürcistan, tarihi boyunca jeo-stratejik konumu nedeniyle büyük güçlerin etkisi altına girmiş, kısa dönemler hariç her zaman egemen bir gücün altında yaşamıştır. Rusların siyasi birliğini sağladıktan sonra Sibiry ve Kafkasya'ya doğru ilerledikleri dönemde Çarlık hakimiyetine giren Gürcistan 1918'e kadar Moskova'ya bağlı olarak varlığını sürdürmüştür. Bolşevik devriminin ardından kısa süreli bağımsızlık süreci yaşayan Gürcistan, tekrardan Rus egemenliğine girmiş, toplum sosyalist rejimin öngördüğü esaslara göre yeniden şekillenmiştir. Sovyetlerin şekillenmesinde önemli yeri olan Stalin'in de doğduğu topraklar olan Gürcistan 1991'e kadar olan zamanda Moskova'nın belirlediği düzen içerisinde varlığını sürdürmüş, Güney Kafkasya'daki kalesi konumunda olmuştur. 1991'de bağımsızlığını ilan eden Gürcistan'da Rus nüfuzu bitmemiştir. Gürcistan bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomik ve sosyolojik anlamda bir geçiş sürecinden geçmiştir. İktisadi yönden sarsılan Gürcü ekonomisi o dönemlerde işsizlik, yüksek enflasyonla karşılaşmış, diğer SSCB ülkeleriyle arasındaki bağlar zayıflamıştır. Rusya bu dönemde diğer Sovyet cumhuriyetleriyle arasındaki bağları korumak

için BDT'yi kurmuş, bu devletler örgüt çatısı altında toplanılarak Moskova'nın eş güdümünde hareket etmişlerdir. Gürcistan'da çıkan siyasi karışıklık sonucu 1992'de yapılan seçimlerde Eduard Şevardnadze devlet başkanı seçilmiştir. Gamsakhurdia'nın iktidardan uzaklaştırılmasıyla Cumhurbaşkanlığı feshedildiği için Şevardnadze, yeni bağımsız Gürcistan'ın Devlet Konsey Başkanı oldu. Gürcü halkı Şevardnadze'yi, istikrarsızlık ve iç savaştan sonra ülkelerini huzura kavuşturacak isim olarak gördüler. Şevardnadze, başa geçmesinden sonra özerk Abhazya sorununa cesur müdahalesi, arkasına aldığı desteği ve saygınlığını daha da artırdı (Eduard Şevardnadze Kimdir?, 2003). Şevardnadze döneminde Tiflis, Moskova'nın desteğini alabilmek için ülkesinde askeri üsler kurmasına izin verdi, BDT'ye katılım yolunda çaba sarf etti. İktidarı yaklaşık on yıl süren, Şevardnadze'ye ilk dönemlerinde halkın desteği yüksek orandaydı; fakat ülkesindeki işsizliği, yolsuzluğu bitiremeyen, batı ile ülkesini bir türlü yakınlılaştıramayan Gürcü devlet adamının Avrupa ve ABD'de yetkinliği tartışılır olmuştur.

Tiflis'te başlayan, muhalefetin de desteğiyle diğer şehirlere yayılan gösteriler giderek büyüdü. Yeni meclisin ilk oturumunu yapmasına rağmen 25 Kasım 2003'de Anayasa Mahkemesi seçim sonuçlarını iptal etti. Bu gelişme üzerine 2000 yılında beş yıllığına devlet başkanlığına seçilmiş olan Şevardnadze görevinden istifa etti. Eski milletvekilleri ile toplanan meclis 2 Kasım seçimlerinin iptaline ve ayrıca devlet başkanlığı seçiminin Ocak 2004'te yapılmasına karar verdi (Ural & Tokgöz, 2011:53). Ekonomik ve sosyal kriz ortamından bir türlü kendini kurtaramayan Gürcistan, 2 Kasım 2003'de parlamento seçimlerine gitti. Seçimin ülkeyi siyasi bir krize sokacağı ilk günlerde ortaya çıkmıştır. Yapılan seçimleri Şevardnadze kazanmasına rağmen muhalefetin iddiaları üzerinde meclis önünde gösteriler başlamıştır. Şevardnadze karşıtları bu dönemde başkent Tiflis'te büyük kitlesel gösterilere yapmış, ülkede siyasi belirsizlik süreci doğmuştur. Muhalefet bu dönemde istediğini elde etmiş, Sovyetlerin son dönem dışişleri bakanlığını da yapmış olan Şevardnadze istifa etmek zorunda kalmıştır. Rusya'nın hemen sınırında Güney Kafkasya'da batı destekli siyasi değişim süreci yaşanmış, Moskova'nın uzun yıllardır nüfuz sahasında olan Gürcistan kaybedilmişti. İktidara ise ABD destekli Mihail Saakaşvili gelmiştir. Fiilen cumhurbaşkanından sonra ikinci güçlü koltuk olarak görülen, vali ve belediye başkanlığı yetki ve sorumluluklarına sahip bir makam olan Tiflis Şehir Konseyi Başkanlığı görevinde de bulunan Saakaşvili, Birleşik Ulusal Hareket Partisi'ni kurdu. Muhalefetin öncülük ettiği gösteriler giderek şiddetini artırırken, Saakaşvili'nin göstericilerle parlamento binasına girmesi, Şevardnadze'nin ise korumaları tarafından apar topar binadan uzaklaştırılması dünya medyasında geniş yer aldı. "Gül

Devrimi" olarak adlandırılan 23 Kasım 2003 tarihli bu halk hareketi sonucunda yeni bir yönetim oluşturuldu, Saakaşvili de 4 Ocak 2004 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini kazandı (Gül Devrimi Gürcistan'da 7. yılını doldurdu, 2011).

Saakaşvili taraftarlarının protesto gösterilerinde ellerinde gül olması nedeniyle bu siyasi hareketin adı literatüre “Gül Devrimi” olarak geçmiştir. Saakaşvili taraftarları meclisi basmış, Şaverdnadze ise bu olaylardan sonra Gürcistan'ı terk etmek edip Rusya'ya sığınmak zorunda kalmıştır. 2004 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini batı destekli Mihail Saakaşvili kazanırken bir yıl önce yapılan seçimler bahane edilerek başlayan Gül Devrimi gösterileri bu şekilde yeni bir evrim kazanmış oluyordu. Yaşanan yönetim değişikliği AB ve ABD büyük memnuniyet duymuş, Saakaşvili'nin yemin törenine dönemin ABD Savunma Bakanı Colin Powell'da katılmıştır. Rusya ise bu dönemde arka bahçesinde yapılan kendisi aleyhine gelişen bu siyasi olayda ilk zamanlar temkinli yaklaşmış, Saakaşvili yönetimine Moskova ile iyi ilişkilerin devam etmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Rusya'nın bu dönemde temkinli bir politika icra etmesinin sebebi ise Güney Kafkasya'nın güneyden gelen tehditlere karşı kale konumunda olması, bölgesel rakipler olan İran ve Türkiye'nin de Kafkasya ile etkileşim halinde olması ve Orta Asya ile Orta Doğu bölgesine yakın olması nedeniyle Moskova için yüzyıllardır stratejik önemi yüksek olup burayı başka bir güce kaptırmak istememektedir. Gül Devrimi ile Gürcistan'da yeni bir dönem başlamış, ABD'nin Karadeniz'de nüfuzunu artırabilme ve Rusya'nın çevrelenmesi için uygun koşullar ortaya çıkmıştır. Saakaşvili iktidarını ABD bölgede, Rusya'ya karşı koz olarak kullanabileceği, Hazar Bölgesi'nde ve Karadeniz'de kendi çıkarlarını koruyabileceği bir aktör olarak görmüş, Gürcistan ise bu dönemde Güney Osetya ve Abhazya sorunlarında batının aktif desteğini istemiştir. Saakaşvili bu dönemdeki hedefi ise bozulan ülke ekonomisini düzeltmek, ayrılıkçı bölgeler konusunu üniter yapı esas alınarak sorunu halletmek istemiştir.

2003 yılında Gürcistan'da gerçekleştirilen *Gül Devrimi* sonrası Batılı ülkelerin de desteklediği Mihail Saakaşvili iktidara geldi. Avrupa Birliği (AB) ve NATO üyeliğini Gürcistan'ın temel hedefi olarak belirleyen Saakaşvili, bu politikalarıyla bir anlamda Moskova'dan tamamiyle uzaklaşmak istediğini ilan ediyordu. Bu durumun kabul edilemez olduğunu her fırsatta dile getiren Rusya ise, Güney Osetya ve Abhazya'ya verdiği desteği arttırdı. 2006 yılında Güney Osetya'da bir bağımsızlık referandumu daha yapıldı ve Tiflis otoritesi yok sayıldı (Çalışkan, 2018). Gürcistan, bağımsızlığını yeni kazandığı dönemde Abhazya ve Güney Osetya meselelerini askeri olarak çözmek istemiş; fakat Gürcü birlikleri buralardan daha sonra çekilmek zorunda kalmıştır. Daha sonra bu sorunlu bölgelerde barışı

sağlamak için Rus barış gücü yerleşmiştir. Gürcistan'ın zaman zaman batı ile yakınlaşma girişimleri sonrası BDT ülkeleri arasında Moskova ile en çok kriz yaşayan ülkelerden biri Gürcistan olmuştur. Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya konusunda geçen seneler boyunca buralara destek vermesi Gürcistan'ın diğer bir alternatif noktası olarak Batıya yönelmesine sebep olmuştur. Saakaşvili yönetimine ABD ilk yıllarda büyük destekler vermiş, ordunun kullanması ve ülke bütçesinin bir kısmının karşılanması için mali yardımlar yapılmıştır. 2004 yılına gelindiğinde Saakaşvili oluşturmak istediği üniter yapı için ilk hedef olarak Acaristan'a yönelmişti. Acaristan yönetiminin Gürcistan'da oluşan yeni yönetime muhalif olması ilişkileri gerginleştirmiş, bir süre sonra Acaristan sınırına Tiflis, Gürcü askerlerini göndermiştir. Bunun üzerine Acaristan özerk yönetimi başkanı Aslan Abaşidze ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu krizin çözülmesinde Rusya'nın arabulucu olarak Aslan Abaşidze'ye Rusya'ya sürgüne gelmesini tavsiye etmesi etkili olmuş, Saakaşvili'nin ülkedeki saygınlığını artırmıştır. Aynı şekilde Güney Osetya meselesini de böyle çözebileceğini zanneden Saakaşvili beklenmedik bir tepkiyle karşılaşacaktır. Moskova'da, Saakaşvili'nin tahriklerini artırdığı endişeyle izleniyordu. Putin'in ikazlarına rağmen, Osetya macerasından sonra, ülkesinin NATO'ya kabulünü açıklayıp tekrarlamış, 2004 Aralığında da Ukrayna'daki "turuncu devrime" taraf olmuştu; üstelik bu devrimin Rus karşıtı söylemi "Güller devriminkinden" çok daha belirgindi (D'encausse, 2013:234).

Gürcistan'ın, Ukrayna'daki Turuncu Devrime destek vermesi, açık bir şekilde Rusya aleyhtarlığı yapması ve bu dönemde NATO üyeliğini dile getirmesi Moskova için kabul edilemez adımlar olarak görülmüştür. Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan renkli devrimler sonrası yakın coğrafyasında çevrelendiğini hisseden Rusya, sınırlarında hakim bir güç olarak NATO'nun faaliyet göstermesine izin veremezdi. Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan'ın ABD ile ekonomik, siyasi, ve askeri olarak yakınlaştığı bu dönemde Rusya'nın Güney Kafkasya'da müttefik olarak görebileceği sadece Ermenistan kalmıştı. Karadeniz'de ve Kafkaslarda, ABD tarafından iyice çevrelenmeye çalışılan Rusya'nın buna tepkisi ise ilerleyen dönemlerde sert olacaktır. O dönem için batıdan istediği desteği alan Gürcistan ise attığı adımlarla bölgede doğrudan Rusya'yı karşısına alması Kafkasya'da Rusya gibi küresel güç karşısında yalnız bırakmıştır. İlerleyen dönemde de Rusya; Gürcistan'ın, Abhazya ve Güney Osetya'nın özerkliğini kaldırarak merkezi yönetime dahil etme girişimlerini engelleyecek, Güney Kafkasya'daki bu donmuş çatışma bölgelerini aktif hale getirerek kendi çıkarına kullanmasını bilecektir.

Saakaşvili bu dönemde ABD'nin yanı sıra AB ile sıcak ilişkiler kurmuştur. Ülkede kamu kurumlarında Gürcü bayrağıyla AB bayrağı birlikte dalgalanmıştır. AB'de, Gürcistan ile gelişen ilişkiler bağlamında bu ülkeye yardımlarını artırmış, başlatmış olduğu AKP'ye Gürcistan'ı da dahil etmiştir. Gürcistan 2000'li yılların ortasından batılı ülke ve kurumlarca mali yönden desteklenmiş ve bu da ülke ekonomisine olumlu yansımıştır. Gürcistan renkli devrimden sonra bölge ülkeleriyle ilişkileri geliştirme çabasına girmiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, bugün Adana'nın Ceyhan limanında düzenlenen törenle resmen açıldı. 1768 kilometre uzunluğundaki boru hattı, Azerbaycan petrolünü, Gürcistan üzerinden Türkiye'nin Ceyhan limanına aktarıyor ve petrol buradan gemilerle Batı pazarlarına naklediliyor. Tasarımı 10 yıldan daha öncesine dayanan ve Amerika tarafından büyük destek alan proje, petrolü Rusya topraklarından geçmeden, Batı pazarlarına aktarmayı amaçlıyor (Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Açıldı, 2006).

Saakaşvili yönetiminin açıkça hesaplayamadığı etken ise Rusya ile olan sınır komşuluğu ve bu ülkeyle var olan tarihsel bağlardır. Gürcistan, uzun yıllar Rusya'nın hakimiyeti altında yaşamış olan, devlet yapısı ve toplumsal dinamikleri bu anlamda şekillenmiş bir ülkedir. 1991'den sonraki süreçte Rusya ile gerilimler yaşamış olsa da dengeli ilişkiler kurabilmeyi başarabilmiştir. Saakaşvili cumhurbaşkanı olmasından sonraki süreçte Rusya aleyhine faaliyetlere başlamış, NATO üyeliğini talep etmiş, Turuncu Devrimi aktif bir şekilde desteklemiştir. 2008 yılında yapılan devlet başkanlığını da kazanarak ikinci döneminde de yönetimde kalmayı başarabilen Saakaşvili 2013 yılına kadar yönetimi elinde bulunduracaktır. Yönetiminin ikinci dönemi ilk dönemi kadar parlak geçmemiştir. Sonunu getirecek olan olay ise 2008 yılında yaşayacağı Rusya ile olan savaştır. ABD, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü ve Güney Osetya ile Abhazya'yı da içine alacak şekilde politikalarına destek vermesi; Rusya'nın ise buralardaki ayrılıkçı hareketleri desteklemesi ve uzun süredir Saakaşvili yönetiminden memnun olmaması, Gürcistan'da ABD ve Rusya siyasi çekişmesinin önünü açmıştır. 2008 yılında Güney Osetya ve Gürcistan arasındaki gerilim yükselmiş ve bunun sonucu çatışmalar başlamıştır. Gürcistan, Nisan 2008'de hem Güney Osetya ile bağlarını güçlendirmiş hem de NATO ve AB'ye katılmak için diplomatik girişimlerde bulunmuştu. Moskova, Tiflis'in diplomasi yolunu kullanmasından duyduğu rahatsızlığı dillendirmeye başladı. Gürcü birlikleri ile Rus yanlısı ayrılıkçı gruplar arasında 2008 Ağustos ayı başlarında çatışmalar başladı. Tiflis yönetiminin Güney Osetya'nın ana şehri Tskhinvali'ye 7-8 Ağustos'ta başlattığı kara ve hava hareketine Rusya sessiz kalmadı. Birçok Osetyalının Rus pasaportuna sahip olması Rusya'nın Osetyalılar'a yardım etme bahanesi ile yapacağı

müdahaleyi kolaylaştırdı. Zaman ilerledikçe, Rusya kontrolü ele geçirdi, Gürcüleri Güney Osetya'dan çıkardı ve hatta Tiflis sınırlarına kadar ilerledi (Çıtak & Harris, 2018).

Fransa'nın arabuluculuğu sonucu her iki taraf kendi sınırlarına çekilmiş, beş günlük çatışma sonrası Güney Osetya ve Abhazya bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Rusya ise bağımsızlıklarını tanımış, uluslararası toplum Moskova'yı, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü ihlal etmekle suçlamıştır. Çatışmalar sırasında Saakaşvili; NATO'nun desteğini istemiş, fakat üyeler arasında fikir ayrılıkları sonrası ittifak bir bütün olarak hareket edememiş, Rusya'da bu durumdan faydalanarak Güney Kafkasya'da de facto bölgeler yaratarak istediğini elde etmiştir. AB, Rusya'nın bu girişimleri esnasında Gürcistan'a yeteri kadar destek vermemiştir.

Kafkaslar'daki savaşta ateşkesin sağlanması amacıyla Moskova'ya arabulucu olarak giden Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy, Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev'le temaslarda bulundu. Medvedev, ikili görüşmenin ardından düzenlenen basın toplantısında Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy ile 6 maddeden oluşan bir ilkeler deklarasyonuna imza attıklarını söyledi. Görüşmelerinin tek konusunun Güney Osetya'daki çatışmalar olduğunu belirten Medvedev, Sarkozy ile son iki gündür temas halinde olduklarını ve Rusya ile Fransa devlet başkanları olarak 6 ilkedan oluşan bir belge hazırladıklarını dile getirdi. AB bu politikasıyla Rusya'yı doğrudan karşısına almak istememiş; Fransa'nın devreye girmesiyle arabuluculuk vazifesini üstlenmiştir (Operasyon Bitti, Ancak Bilanço Ağır, 2008). ABD ise Gürcistan'a insani yardım amacıyla kısmi bir destek sağlayabilmiş, Atlantik'in de desteği sınırlı kalmıştır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi Rusya – Gürcistan çatışmasında yeniden gündeme gelmiştir. Montrö genel olarak yabancı güçlerin Karadeniz'de en fazla 21 gün kalabilmesini ve askeri nitelik taşıyan unsurların belli bir tonaja kadar Boğazlardan geçişine izin vermektedir. Rusya'nın bu durum çıkarlarına geldiği için Montrö'nün bu hükümlerini desteklemektedir, ABD'nin ise bölgeye girişini sınırladığı için, değiştirilmek istenmektedir. Türkiye ise Montrö'nün dolayısıyla Boğazların statüsünün değiştirilmesini egemenlik haklarını zedeleyeceği için bu duruma yanaşmamaktadır. Saakaşvili yönetiminde Gürcistan, Güney Osetya ile Abhazya'yı Rusya'ya kaptırmış; Moskova'ya rağmen Kafkasya ve Karadeniz'de politik adımlar atamayacağını görmüştür. Bu tarihten itibaren Saakaşvili'nin kamuoyu desteği azalmış; ekonomik darboğaz, yolsuzluk iddiaları, artan işsizlik sorunları gibi iç politik meselelerle uğraşmıştır. İktidarının ikinci döneminde prestij kaybına uğrayan Saakaşvili, batı nazarında da desteğini kaybetmiştir.

Gürcistan siyasi elitlerinde; Rusya ile ilişkilerin düzeltilmesi ve diyalog yolunun kurulması için 2013 seçimlerinde Saakaşvili'nin desteklediği adayın karşısına Giorgi Margvelaşvili çıkartılmıştır. Giorgi Margvelaşvili Gürcü Rüyasının adayı olarak girdiği cumhurbaşkanlığı seçimleri kazanarak bir devrin sonunu getirmiş oldu. Saakaşvili'nin cumhurbaşkanlığını bırakmasıyla birlikte batı destekli “Gül Devrimi” de bitmiş oluyordu. İvanişvili, eski bir rektör olan kendi adayı Margvelaşvili'nin cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından ülke yönetiminde bir reforma imza atmayı hedefliyor. Gürcistan güçlü bir başbakanlık sistemine geçecek. Başbakanlık yetkilerinin güçlendirilmesinin ardından, İvanişvili, daha önce söz verdiği üzere istifa edecek ve koltuğunu partisinden birine devredecek. 5.5 milyar dolarlık servetiyle ülkenin en zengini olan İvanişvili, başbakanlığı bıraktıktan sonra da siyasete devam edecek (‘Gül Devrimi’ Margvelaşvili ile sona erdi, 2013). Saakaşvili, cumhurbaşkanlığını bıraktıktan sonra Ukrayna'ya geçip burada Rusya karşıtı faaliyetlerine devam etmiş, Euromaidan gösterilerinde aktif görev almıştır. Bir süre sonra da Odessa Valiliği görevini üstlenmiş fakat burada da işler bir süre sonra istediği gibi gitmemiş, Petro Poroşenko ile yaşadığı sorunlar nedeniyle Ukrayna'dan sınır dışı edilmiştir. Zelenskiy döneminde ise Ukrayna'ya geri dönmüştür.

Sonuç olarak Saakaşvili batının desteğini alarak ülkesini Rusya'nın nüfuz sahasından kurtarabileceğini düşünmüş, ilk dönemlerinde kamuoyu desteğini sağlamış fakat zamanla gelişen olaylar aleyhine gelişerek Gürcistan'ı 2008 yılında felakete sürüklemiştir. Böylelikle batının desteğini sağlayarak geldiği iktidarı 2013 yılında sona ermiş, bu tarih aynı zamanda “Gül Devriminin” de sonu olmuştur. ABD, 11 Eylül sonrası dönemde hegemonyasını Karadeniz'e de genişletmek istemiştir. Gürcistan ve Ukrayna'yı bu anlamda rol model seçen Washington yönetimi buralardaki Rusya'ya muhalif yapıları desteklemiştir. Renkli devrimler ilk başta istenileni vermiş olsa da zaman sonra Batı destekli bu hareketler kamuoyunda desteğini kaybetmiştir. Gül Devriminin başarısız olması ile Karadeniz'deki renkli devrim süreçlerinin sonu da gelmiştir. Ukrayna ve Gürcistan gibi uzun yıllar Rus hakimiyeti altında yaşamış olan devletler, Batının desteğini alarak Moskova'nın ülkelerindeki etkilerini bir anda silebileceklerini düşünmüştür. Post Sovyet sonrası dönemde de Moskova yönetimi yakın çevresindeki ülkelerle iş birliğini en üst seviyede tutmak istemiştir. Bu ülkelerle var olan tarihsel ve etnik bağları da göz önünde bulundurulursa Rusya yakın alanda hakim güç olma arzusunu sürdürme niyetinde olup, bu anlamda ABD'nin havzadaki girişimlerini askeri olarak veya bölgedeki Rus azınlığı kullanarak engellemeye çalışmaktadır. Renkli devrimin sürecinin

bölgede başarısız olması ise Rusya'nın politik manevralarının ve bu ülkelerde yaşayan Rus azınlığın etkisiyle açıklanabilir.

3.1.2 Ukrayna Turuncu Devrimi ve Euro Maidan Olayları

Ukrayna bir devlet olarak herhangi bir jeopolitik anlamı haiz değildir; ne evrensel düzeyde özel kültürel değeri ne coğrafi derinliği ne de etnik özgünlüğü vardır. Tarihi anlamını, “Ukrayna” ismiyle yani “kenar bölge” (okraina), (hudut toprakları) olarak adlandırılması betimlemektedir. Kiev Rusya'sı devrinde şimdiki Ukrayna doğu Slav devletçığının merkezi iken, Vladimir (daha sonra Moskova) doğu, Novgorod ise kuzey kenar bölgeleri (ukraina) addedilmekteydi. Ancak Rusya Slav Devleti'nden Avrasya İmparatorluğu'na dönüştükçe en büyük merkezlerin jeopolitik işlevleri de radikal biçimde değişti. İmparatorluğun başkenti Moskova oldu, Kiev ise Avrasya ve Orta Avrupa etkilerinin karşılaştığı ikincil bir merkeze dönüştü (Dugin, 2016:205).

Ukrayna, Rus milliyetçileri tarafından her zaman Moskova'nın bir parçası görülmüştür. Ukrayna bir parçasıyla Avrupa'nın bir bölgesini diğer bir tarafıyla da doğunun bir parçasını temsil eden jeopolitik açıdan önemli bir bölgeyi ifade etmektedir. Sovyet devriminden sonra Ukrayna'nın devlet yapılanması ve toplum hayatı sosyalist ideolojiye uygun olarak yapılandırılmıştır. Sovyetlerin son devlet başkanı olan Mihail Gorbaçov döneminde uygulanan perestroika (yeniden yapılanma) ve glasnost (açıklık) politikalarından sonra diğer birlik ülkelerinde olduğu gibi Ukrayna'da da bağımsızlık dalgası kitleleri etkilemiş ve 1991'de egemen bir devlet olarak uluslararası alanda yerini almıştır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra Rusya'nın baskısıyla BDT üyesi olmuş, Rus nüfuz sahasında 1990'lar boyunca kalmaya devam ederek ılımlı ilişkiler yürütülmeye özen gösterilmiştir. Ukrayna'da bağımsızlığını kazanan diğer doğu bloğu ülkeleri gibi, bir süre sonra iktisadi sorunlarla karşılaşmıştır. Serbest piyasa ekonomisi, şeffaflık, demokrasi ve diğer liberal değerler bu ülkeleri de hızla etkilemeye başlamıştır. Ukrayna 1990'lı yılların ortasından itibaren de Rusya ile olduğu kadar batıyla işbirliğini geliştirmek için adımlar atmaya atılmıştır. Bu anlamda Karadeniz Havzasını ilgilendiren bir örgüt olan ve kuruluşunda batının da desteğini de alan KEİT'e, daha sonra Moldova, Azerbaycan, Gürcistan'ın üyeliğini oluşturduğu GUAM'a üye olarak bölgesel yapılanmalarda yer alarak dış politika da açılımlar gerçekleştirmiştir. Ukrayna bu kapsamda KEİT, GUAM gibi örgütlerin yanında NATO ile de yakın bir diyalog içerisine girmiştir. Ukrayna, Avrupa-Atlantik yapılarına entegrasyon çabalarını arttırma niyetini ilk kez 1997'de imzalanan NATO-Ukrayna Belirgin Ortaklık

Şartı'nda açıkladı. Bu Şart vasıtasıyla NATO-Ukrayna Komisyonu (NUK) kurulmuş ve danışmalar ve işbirliği yapılacak alanlar belirlenmişti. Ancak, Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik entegrasyonuna yönelik hedeflerini daha da geliştirmeyi amaçlayan işbirliği 2002 yılında başlatılan NATO-Ukrayna Eylem Planı ile daha fazla ağırlık kazanmıştı (Perepelytsia, 2007).

Ukrayna'nın, NATO ile ilişkilerini geliştirme adımları ilerleyen yıllarda yaşayacağı politik değişim sürecini aralayan bir gelişme olarak tarihe geçecektir. 2000'li yıllar eski Sovyet coğrafyasında batı destekli renkli devrimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Karadeniz'de ilk olarak 2004 yılında Gürcistan'da Saakaşvili iktidara gelmiş, ülkesindeki Rus politik nüfuzunu görmezden gelerek batı lehine birtakım değişiklik yapmak istemişse de başarılı olamamıştır. ABD'nin; Afganistan ve Irak'a müdahalelerinden sonra Karadeniz - Kafkas coğrafyasına ilgisi artmıştır. Bu coğrafyaların Orta Asya ve Ortadoğu'ya yakın olması, İran ve Rusya'nın çevrelemesi politikasının başarılı olabilmesi için havza civarında Washington destekli hükümetler kurulması elzem olmuştur. ABD bu amaçla ilk olarak Gürcistan'da Gül Devrimini desteklemiş ve başarılı olmuştur. Modern Rusya devletinin kuruluşundan itibaren her zaman Rus nüfuz sahasının içinde yer alan Ukrayna'da renkli devrimler sürecinden etkilenecek batı destekli bir hükümet kurulması yönünde adımlar atılmıştır.

Ukrayna'da o dönem cumhurbaşkanı olan Leonid Kuçma, anayasa gereği tekrar aday olamamış, o da başbakanlık görevini yapan Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç'i desteklemiştir. Muhalefetin adayı ise batı destekli Viktor Yuşçenko olmuştur. Ülkenin batısı genel olarak muhalefet adayı olan Viktor Yuşçenko'yu desteklerken, Ukrayna'nın doğu bölgesini oluşturan Donetsk, Luhank yerlerde Rus azınlığın çoğunluk olduğu yerlerde Yanukoviç lehine bir durum oluşmuştur. Seçim sonuçları açıklandığında iktidar ve muhalefetin adayları birbirlerine yakın sonuçlar almasına rağmen, Yanukoviç'in seçimleri kazandığı açıklanmıştır. Muhalefet seçimlerde hile yapıldığını ileri sürerek meydanlarda protesto gösterilerine başlamıştır. Kasım 2004'te başlayan gösteriler sonrası Ukrayna yüksek mahkemesi seçimlerin tekrarlanmasına hükmetmiştir. 2005 Ocak ayında tekrarlanan seçimler sonrası muhalefetin ve batının desteklediği Yuşçenko Ukrayna cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Bu siyasi hareketin literatürde Turuncu Devrim olarak anılmasının nedeni ise batı destekli Yuşçenko'nun seçim kampanyasında turuncu rengi kullanması etken olmuştur. Ukraynalılar, bugün Batı yanlısı Viktor Yuşçenko'nun devlet başkanlığına oturmasını sağlayan Turuncu Devrim'in birinci yılını kutluyor. Protesto gösterilerinin düzenlendiği başkent Kiev'deki Bağımsızlık Meydanı'nda toplanan binlerce kişi Turuncu Devrim bir kez daha anılıyor (Ukrayna Turuncu Devrim'i kutluyor, 2005).

Sovyetler sonrası yaşanan süreçte Moskova'nın, Ukrayna üzerindeki nüfuzu 2005'te Yuşçenko'nun yönetime devralmasıyla birlikte kısa süreliğine kaybetmiştir. Ukrayna yaşadığı “Turuncu Devrim” sonrası hızlı bir siyasi dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönemde ABD ve AB yakın ilişkiler kurulmuş, Rusya ile ilişkiler batının da etkisiyle birlikte bozulmaya başlamıştır. Yuşçenko iktidarının ilk döneminde halk nezdinde büyük beklentiler yaratmıştır. Ukrayna'nın kronik sorunları olan işsizlik, yüksek enflasyon ve yolsuzluk gibi etkenlerle mücadele sözü veren Yuşçenko bir süre bu beklentileri karşılamaktan uzak kalmıştır. Ocak 2005'te Yuşçenko koalisyonu oluşturduysa da, Timoşenko'nun Eylül 2005'e kadar Başbakan olarak görevde kalması fakat daha sonra Yuşçenko ile aralarındaki görüş ayrılığı nedeni ile yerine Eylül 2005'te Yuri Yekhanurov'un atanması ile istikrarsızlık yeni bir boyut kazanmış ve bu da, 2006 ve 2007 seçimlerine doğrudan yansımıştır. 2007 parlamento seçimleri, uğradığı 11 sandalyelik kayba rağmen Yanukoviç'in Bölgeler Partisi'nin meclis üstünlüğünü perçinleyecek, Timoşenko bloğunu ise %8,5'luk bir artışla güçlendirecektir. Ancak bu Turuncu devrim sürecinin de kesin başarısızlığı anlamına gelecektir (Sarıkaya, 2010:4).

Turuncu Devrim sonrası NATO'ya üyelik hedefi koyan, AB ile ilişkileri gerçekleştiren Ukrayna hükümeti bu dönemde hızlı bir şekilde Rusya'dan hızlı bir şekilde uzaklaşmaya başlamış, Moskova karşıtı söylemler ve batı kurumlarına üyelik hedefi Rus askeri ve siyasi çevreleri tarafından rahatsızlıkla karşılanmıştır. 2007 itibarıyla, AB'nin Ukrayna'ya en fazla bağış yapan kurum olduğu görülmektedir. 1991'den itibaren 2007'e kadar toplam 2.000.000.000Avro yardım yapılmıştır ve bu yıllık 70.700.000 Avroya tekabül etmektedir.³³ AB, Ukrayna'nın AB sınırları dışında istikrarlı, liberal ve demokratik bir ülke olmasını arzu etmektedir. Bunu sağlamak için; Ukrayna ile “Doğu Ortaklık Girişimi” ve “Avrupa Komşuluk Politikası” gibi programlar³⁴ vasıtasıyla ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu politikalar ve yapılan mali yardımlar, Ukrayna'nın Rusya'nın etkisinden kurtulmasına yetmemiştir (Köroğlu, 2015:37). Rusya bir taraftan BDT'nin mevcut liderlerine olan desteğini sürdürürken, diğer taraftan da uluslararası camiaya BDT ülkelerinin içişlerine karışmamaları yönünde uyarılarda bulunmaktadır. Görüldüğü üzere sivil devimler, küresel güç mücadelesinde silahsız, kansız ve sessiz bir savaşın yaşanmasına neden olmuştur. Bu süreç bugünü belirlediği gibi yarınları şekillendirme potansiyeline de sahiptir. Post-Sovyet ülkelerde demokrasinin mutlaka millî güç unsurları arasında ilk sıraya yerleştirilmesi gerekmektedir. ABD'nin demokrasiyi bir “silah” olarak kullandığı ve dış politikasında

öncelikli bir konuma yerleştirdiği günümüzde demokrasiye geçmek bu ülkeler için artık “stratejik bir zorunluluk” olarak ortaya çıkmaktadır (Oğan, 2011).

Rusya bu dönemde Ukrayna üzerinde iki tane stratejik unsuru kullanmıştır. Bunlar; Rusya’nın dış politikasının önemli bir aracı Gazprom ve ülkenin doğusunda yaşayan Rusça konuşan azınlıktır. Moskova, Ukrayna’ya verdiği gazı kesmek gibi tehditlerde bulunarak bu sayede Kiev üzerindeki siyasi çıkarlarını korumak istemiştir. Ukrayna ekonomisinin o dönemde yaşadığı ekonomik sıkıntılardan yararlanan Rusya, 2007 parlamento seçimlerinde, kendi etkinliğini arttırarak Moskova yanlısı grupların çoğunluğu sağlamıştır. Parlamentoda Rusya yanlısı grupların çoğunluğu sağlamasından sonra ise Ukrayna’da Yuşçenko iç siyasette zayıflamaya başlamıştır. ABD destekli renkli devrim; demokrasi, kalkınma, şeffaflık gibi değerleri savunarak gelmesi ve bunun da tamamen sivil toplum kuruluşları marifetiyle yapılarak meşruiyet kazandırılması amaçlanmıştır. ABD, bu yöntem ile yumuşak güç unsurlarını kullanmış, halk kitlelerini ayaklandırarak istediği sonuçları elde etmeye başlamıştır. Yuşçenko, muhalefeti bu söylemler üzerinden birleştirmiş; fakat devrimin ardından enerji, ekonomi ve güvenlik gibi alanlarda sürekli Rusya gibi küresel güçle çatışma içinde olması, ülkenin orta ve doğu kesiminde hoş karşılamamıştır.

"Turuncu Devrim" olduktan sonra "Turuncu Cephe" liderlerinin arası açılmaya başladı. Bir zamanlar omuz omuza yürüyen ve yakın müttefik olan Yuşçenko ile Timoşenko arasındaki fikir ayrılıkları giderek büyüdü. Birçok mücadeleden sonra, Ukrayna'daki siyasi arenada Devlet Başkanı Yuşçenko ve Başbakan Timoşenko'nun başını çektikleri iki büyük cephe oluştu. "Turuncu Devrim" in Batı yanlılarının zaferiyle sonuçlanmasından sonra Ukrayna'nın "Batı yanlısı" bir politika izlemesi ve NATO ile AB'ye üye olmayı hedeflemesi nedeniyle, geleneksel müttefiki Rusya'yla olan ilişkileri ciddi olarak zedelendi. 2006 yılının başında Ukrayna ile Rusya arasında doğal gaz sevkiyatı sorununda anlaşmazlıklar çıktı. Gitgide tırmanan bu anlaşmazlıklar, Ukrayna'daki sanayi ve maden işletmelerinin üretimlerini ve halkın normal yaşamlarını ciddi derecede olumsuz olarak etkilerken, Avrupa ülkeleri de zor durumda kaldı ("Turuncu Devrim" Ukrayna'ya ne getirdi?, 2009).

2010 yılı cumhurbaşkanlığı seçiminde muhalefet Viktor Yanukoviç etrafında birleşirken, iktidarı oluşturan gruplar arasında fikir ayrılığı belirgin düzeye çıkarak tek bir aday da birleşememişlerdir. Yanukoviç cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda elenirken, Viktor Yanukoviç ve Yuliya Timoşenko ikinci turda yarışmışlardır. Dört yıl önce Rusya'nın hegemonyasından kurtulup yüzünü batıya dönmek için Turuncu Devrim yapan Ukrayna,

aradan geçen 5 yılda Turuncu Devrimi sandığa gömdü, yüzünü tekrar Rusya'ya döndü. Devlet Başkanlığı seçimini Viktor Yanukoviç'in kazanması, Batı yanlısı Turuncu Devrim'in liderlerinin verdikleri sözleri yerine getiremediklerinin ve halktaki derin hayal kırıklığının resmi olarak nitelendiriliyor (Ukrayna'da Turuncu Devrim'in Sonu, 2010).

2004 yılında Kiev'de Yuşçenko taraftarlarının Bağımsızlık Meydanında başlayan protesto gösterileri sonrasında gerçekleşen "Turuncu Devrim" Rusya destekli Yanukoviç'in kazanmasıyla birlikte son bulmuştur. Yanukoviç döneminde Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkiler hızlı bir şekilde düzelmiştir. Yanukoviç devlet başkanlığını kazandıktan sonra batı ve Rusya arasında dengeli bir ilişki kurulacağı mesajını vermiştir. Rusya ile ekonomik alanda yakınlaşma olmuş, enerji alanında yapılan anlaşma sayesinde iki ülke arasında önceki yıllarda yaşanan doğalgaz krizi de çözülmüş oluyordu. O dönemde Kırım'da bulunan Rus askeri filosunun süresini de uzatan bir anlaşmaya imza atan Yanukoviç ülkesinin tekrardan Rusya ilişkilerini derinleştirmiş, ekonomi, siyasi ve askeri alanlarda da Moskova'nın etkisi altına girecek işlere imza atmıştır. Yanukoviç, dış politikada Rusya ile yakın ilişkiler kurduktan sonra batı ile işbirliğinin sürdüğünü savunmuş, bir anlamda pragmatist bir dış politika izlendiğinin mesajını vermiştir. Bunu yapmasının sebebi ise Ukrayna'nın batı kesiminde yaşayan topluluğun AB ile ilişkilerin geliştirilmesinden yana olması ve Rusya'ya soğuk bakmalarından dolayı kaynaklanmaktadır. Muhalefet o dönem Yanukoviç yönetiminin Rusya etkisi altına girdiğini savunmuş, AB ile olan ilişkilerin kesintiye uğradığını söylemlerini yoğunlaştırmıştır. AB ile imzalanması gereken ortaklık anlaşmasından vazgeçen Yanukoviç yönetimi bir anda tekrardan meydan gösterileriyle baş başa kalmıştır. Muhalefetin çağrısı üzerine halk Euromaidan Gösterileri olarak tarihe geçen protesto gösterileri sonrasında Yanukoviç ülkesini terk edip, Rusya'ya sığınmıştır. Ukrayna, 2000'li yıllarla birlikte ABD ve Rusya'nın bölgede nüfuz mücadelesine giriştikleri alanlardan bir tanesidir. Yuşçenko'nun iktidara gelebilmesi için "Turuncu Devrimi" destekleyen batı, ilk başlarda istediğini elde etmiştir. Ardından gelişen süreçte gerçekleşen renkli devrimin kamuoyunda bekleneni verememesi ve siyasi ayrılıklar bu sürecin başarısızlığa uğramasının nedenlerindendir. Yanukoviç'in Kırım'da bulunan Rus askeri filosunun burada bulunma süresini uzatması, AB ile ortaklık anlaşmasını imzalamaması, yönetiminin sonunu getirmiştir.

Euromeydan olayları, devrimsel bir süreç başlatmış ve Ukrayna'nın iç ve dış siyasetini yeni baştan kurmasının önünü açmıştır. Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı yasadışı ilhakı ve Doğu Ukrayna'da başlayan ayrılıkçı hareketlere destek vermesi, bölgeyi bir krize sürüklemiştir (Şahin, 2018:137). Gelişen süreçte ise Euromaidan Olaylarıyla birlikte

Ukrayna'da iktidara tekrardan AB destekli bir yönetim gelmiştir. Petro Poroşenko, Euromaidan Olaylarının ardından ülkesinin rotasını tekrardan batıya yöneltmiştir. Ukrayna'nın, Avrupa'ya gönderilen Rus doğalgazında transit konumunda olması stratejik potansiyelini artıran bir durumdur. ABD, Ukrayna'nın NATO ve AB ile ortaklığını geliştiremezse burada oluşacak nüfuz boşluğundan Moskova'nın yararlanabileceğini bilmekte olup, Washington'ın, Karadeniz'de gerçekleştirmek istediği eylemlerinin önünde engel olabileceğini düşünmektedir. Bu sebeptir ki ABD'nin Karadeniz'e açılım sürecinde Ukrayna'nın özel bir yeri vardır ve Amerikan çıkarlarının havzada gerçekleşebilmesi için bu alan Rusya'ya bırakılmamalıdır.

Sonuç olarak; Ukrayna, tarihsel perspektifte her zaman Rusya'nın parçası olarak kabul edilmiş ve bu ülkenin etki alanında değerlendirilmiştir. Çarlık döneminde imparatorluğun önemli merkezlerinden Kiev, Ukrayna'da Rus kültürünün tesis edilmesinde önemli rol oynamıştır. Çarlık sonrası dönemde de Moskova'nın nüfuz sahasında kalmaya devam eden Ukrayna'daki bu durum, Sovyetlerin dağıldığı döneme kadar sürmüştür. Bu ülkenin, Rus tarihindeki diğer önemi ise Sovyet lideri Nikita Kruşçev'in Ukrayna doğumlu olması ve Kırım'ı bu dönemde Kiev'e bağlanmasıdır. Ukrayna, bağımsızlık sonrası dönemde Rusya ile dengeli ilişkiler kurulmasına özen göstermiş; bu politikasını 2000lere kadar sürdürmüştür. Turuncu Devrim sonrası Ukrayna, batıya yönelmiş, bunun sonuçları ise birkaç yıl sonra kendisi için felaket olmuştur. Sovyet sonrası dönemde Ukrayna, Batı ile Rusya arasında kalmış; ülkenin batısı AB yanlısı politikalardan yanayken, doğusu ise Rusya ile birlikte hareket edilmesini savunmaktadır. Bu ikili durum ise Ukrayna'yı toplumsal hareketler ve politik anlamda etkilemektedir. Ülke, batı ve Rusya arasında bir anlamda köprü görevi görürken Moskova yönetiminin burada uzun yıllardır devam etkisini bir anda silmeye ve nüfuzunu kırmaya çalışan Batılı devletler Turuncu Devrim kısmen başarılı olsa da sonraki süreçte politikaları geri tepmiştir. Rusya'nın bu ülke ile olan tarihi, etnik ve sosyokültürel bağları göz önünde bulundurulsa Moskova'nın, Ukrayna'dan vazgeçemeyeceği açıktır. Turuncu Devrim sonrası Rusya'nın politik hamlesi ile Yanukoviç iktidara gelirken, ardından gelişen olaylarla Ukrayna politik bir kaos süreci yaşamıştır. Kırım bölgesi ilhak edilmiş, Donetsk ve Luhansk'ta ise çatışmalar yaşanarak ülke bölünmenin eşiğine gelmiştir. Ülkenin doğusunda yaşayan Rus kökenliler ile Moskova arasındaki bağ ve Ukrayna'nın enerji konusunda Rusya'ya bağımlı olması gibi etkenlerle Rusya'nın Ukrayna üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Bölge dışı unsurlar Rusya'nın, Ukrayna ile etkileşimi azaltılmak istemiş,

fakat Moskova'nın agresif politikalarıyla Turuncu Devrim ile başlayan çevreleme politikası başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

3.2 Rusya ve Karadeniz'deki Donmuş Çatışma Bölgeleri

Karadeniz Bölgesi, SB'nin dağıldığı yıl olan 1991'e kadar durgun bir dönem geçirmiş, donmuş çatışma bölgelerinde bu zaman diliminde herhangi bir hareketlenme olmamıştır. Mihail Gorbaçov'un Sovyetlerin son dönemlerinde hayata geçirdiği perestroika (yeniden yapılanma) ve glasnost (açıklık) politikaları sonucu birliğin çökmesini engelleyememiş, Balkanlar ve Karadeniz coğrafyasında birçok devlet bağımsızlığını elde etmiştir. Bağımsızlık sürecini bazı devletler iyi bir şekilde yönetememiş olup, beraberinde etnik ve siyasi çatışmaları getirerek donmuş çatışma bölgelerini aktif bir hale getirmişlerdir. Havzada çift kutupluluğun sona ermesinden sonra RF'nin bu yıllarda iç siyasi ve ekonomik sorunlarla uğraşması beraberinde havzada otorite boşluğunu beraberinde getirmiştir. Etnik milliyetçiliğin yükseldiği bu yıllarda havzanın doğu ve batı kesimlerinde ayrılıkçı hareketler meydana gelmiş, Gürcistan, Ukrayna, Moldova ve Azerbaycan'ın içişlerine müdahale için elverişli ortam çıkmıştır. Geniş Karadeniz havzasında dondurulmuş çatışma bölgeleri olarak adlandırılan alanlar; Dağlık Karabağ, Abhazya, Güney Osetya, Kırım, Donetsk – Luhansk, Transdinyester ve Kosova'dır. Rusya'nın, havzadaki genel politikası ise dondurulmuş çatışma bölgelerindeki istikrarsızlık ve çözümsüzlüğü kullanarak bölgenin geleceğinin şekillenmesinde tek güç olmak istemektedir. Rus dış politikasının uzun yıllardır kullandığı böl ve yönet taktiği Karadeniz'de başarılı olmuş, havza ülkelerinin ve halklarının kaderini etkilemiştir. Rusya'nın yakın çevresi olarak adlandırılan Kafkasya ve Karadeniz'i oluşturulan alanda tarihsel ve sosyolojik bağları bulunmaktadır. Dondurulmuş çatışma bölgelerini oluşturan bölgelerde yaşayan halkların Rusya ile dolaylı veya doğrudan bağlantısı bulunmakta olup, buralarda ana aktör Moskova yönetimidir.

Çok kutupluluk ekseninde bir uluslararası sistem oluşumunu arzulayan Rusya, böyle bir yapı içerisinde “küresel” bir güç olarak yer almak ve sistemin gidişatına yön veren temel aktörlerden biri olmayı istemektedir. Moskova, bunun gerçekleşebilmesi için, özelde eski Sovyet coğrafyası; genelde ise Avrasya'daki siyasal gelişmelere yön vermesi ve bu bölgede etkinliğini arttırması gerektiğinin farkındadır. Moskova, yakın çevresinde yer alan ülkelerde etnik/dinsel kimlik bağlamında ortaya çıkan ve oluşumunda SSCB döneminde çizilen sınırların önemli rol oynadığı donmuş çatışma bölgelerini, bu ülkelerin dış politika yönelimlerini kendi çıkarları doğrultusunda manipüle edebilmek için kullanmaktadır. Hatta bu

stratejinin, Kafkasya, Ukrayna ve Moldova özelinde “kendisi adına” olumlu sonuçlar doğurduğu da ortadadır (Tüysüzöğlu, 2017:185). Donmuş çatışma bölgelerindeki sorunların temeli SSCB döneminde atılmış olup, Rusya günümüzde bu mirasın getirmiş olduğu taraflar arasındaki problemleri sahada kendi avantajına kullanmaktadır. Kafkasya ve Karadeniz coğrafyasındaki Rusça konuşan azınlığı koruma misyonunu kendisine amaç edinen Moskova yönetimi bu alandaki tarihsel yakınlığı ve dil avantajını kullanarak bölgede başat güç olmaya devam etmektedir. Donmuş çatışma bölgeleri birbirinden farklı milletlerin bir arada yaşadığı, de facto cumhuriyetler ile ilhak edilmiş bölgelerden oluşan etnik ve siyasi açıdan karmaşık bir alanı oluşturmaktadır. Rusya donmuş çatışma bölgelerindeki taraflar arasında ilişki kurmakta olup, bu sayede sorunlu alanların içerisinde barındıran ülkelerin içişlerine karışma fırsatı yakalayabilmektedir. Sovyetler sonrası oluşan güç sisteminde yeniden global aktör olmak isteyen Rusya yakın çevresinde hakim güç olmayı hedeflemektedir. Rusya’nın, yumuşak gücü kullanma kapasitesi ekonomisinin yetersizliği nedeniyle sınırlı olup, yakın çevresinde askeri güç ve donmuş çatışma alanlarını kullanarak bölgede Batıyı sınırlama stratejisine dayanmaktadır. Eski Sovyet ülkelerinin, Batı ile yakınlaşma çabalarını donmuş çatışma bölgelerini zaman zaman koz olarak kullanarak bunu engellemeye çalışan Moskova yönetimi kendi lehine kullanmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda donmuş çatışma bölgelerinde çözümsüzlükten yana tavır alan Rusya bu alandaki etnik – dinsel farklılıklardan yararlanarak sorunları çıkarları doğrultusunda yönlendirmektedir. Dağlık Karabağ, Abhazya, Güney Osetya, Kırım, Donetsk – Luhansk, Transdinyester ve Kosova geniş Karadeniz bölgesindeki donmuş çatışma bölgelerini oluşturmaktadır.

Dağlık Karabağ sorunu, XIX. Yüzyıl başlarında meydana gelen Azerbaycan-Ermenistan anlaşmazlığının devamı olarak günümüze kadar gelmiştir. Azerbaycan ile Ermenistan arasında sürüp gelen söz konusu iki asırlık problem, özünde XVIII. yüzyıl başlarında Rusya’nın bölge ile ilgili politikaları doğrultusunda oluşturulmuş yapay bir sorundur. Buna göre XVIII. yüzyıldan itibaren, Rusya’nın yayılmacı politikaları doğrultusunda bölgenin demografik yapısı alt-üst edilerek, söz konusu bölge problemli hale getirilmiştir. Taraflar arasındaki etnisite-milli sınırlar iddiaları çerçevesinde giderek büyüyen problem, günümüzde, küresel aktörlerin de dahil olmasıyla, Rusya’nın tek başına arabuluculuğunu aşan uluslararası bir boyut kazanmıştır (Özyılmaz, 2013:193). Karabağ sorunu olarak ifade edilen bu mesele, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sorunudur. Bu sorun, Azerbaycan’ın iç meselesi olarak görülmesi nedeniyle başlangıçta Rusya ve İran soruna müdahale konusunda isteksiz davranmış ancak 1992’den sonra

Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki devletlerarası bir ihtilafa dönüşmüştür. Dağlık Karabağ sorunu, çatışmaya taraf olan her iki ülkenin ulusal kimliklerinin oluşumunda meydana getirdiği etki yüzünden çözümün önündeki büyük engellerden birini içerisinde barındırmaktadır. Sorunun tarafları olan Ermenistan Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti, SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını ilan ederek geç kalan uluslaşma süreçleri içerisinde devlet ve kimlik inşası oluşturma girişimlerini başlatmışlardır (Ekici, 2017:62).

Dağlık Karabağ sorunu, Sovyetlerin dağılmasından sonraki dönemde oluşan otorite boşluğundan yararlanan Ermeni tarafının saldırıları sonucunda bölgesel kriz haline gelmiştir. Ermenistan güçleri, Rusya destekli olarak Azerbaycan toprağı sayılan Karabağ'ı işgal etmiştir. BM kararlarına göre Azerbaycan'a ait olan Karabağ'da, Ermeni işgalinin gerçekleştiği yıl olan 1992'de Hocalı'da soykırım gerçekleşmiştir. Sorunun çözümü kapsamında AGİT Minsk çalışma grubu çalışma kurulmuş, ancak taraflar meselenin çözümü konusunda anlaşamamışlardır. Dağlık Karabağ meselesinde Rusya'nın konumuna değinilecek olursa, Moskova yönetimi sorunun başlangıcından iki ülkeyle yakın siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilere sahiptir. Rusya'nın, Ermenistan'da askeri üsleri bulunmakta olup, Ermeni ekonomisi de büyük oranda Moskova'ya bağımlı durumdadır. Azerbaycan ise son yıllarda enerji, ekonomi ve askeri konularda başta Türkiye olmak üzere diğer batılı ülkelerle de işbirliğine gitmektedir. Buna rağmen Rusya'nın, Azerbaycan üzerinde yadsınamayacak etkisi sürmektedir. Dağlık Karabağ sorunun çözümü için taraflar zaman zaman Rusya'nın ev sahipliğinde görüşmeler yapmaktadır; fakat müzakerelerde ilerleme sağlanamamaktadır. Güney Kafkasya'da ABD ve AB'nin etkili olmasını istemeyen Rusya, Dağlık Karabağ meselesinde çözümsüzlükten yana tavır almaktadır. Bu sayede Ermenistan ve Azerbaycan üzerindeki nüfuzunu koruyabilmektedir. Enerji alanında AB'nin dikkat çeken Azerbaycan, BTC boru hattı projesiyle kaynaklarını dünya pazarına sunabilmektedir. Azerbaycan'ın batı ile ilişkilerini geliştirmesi ise Rusya'yı hoşnut etmemekte olup, Moskova yönetimi askeri ve siyasi yatırımlarını Ermenistan'a yapmaktadır. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü çatısında aynı tarafta bulunan Rusya, Ermenistan'ın güvenliğini bu anlaşma kapsamında kendisinin taahhüt ederken, Erivan'ın kendisine olan bağımlılığını da artırmaktadır. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki yaşanan son Karabağ çatışmalarında da örgüt gündemine gelmiştir.

Rus Interfax haber ajansı, Dağlık Karabağ'daki çatışmaların Ermenistan'ın egemenliğini tehdit etmesi halinde Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (CSTO) üyesi ülkelerin Rusya'nın liderliğinde bölgedeki olaylara müdahil olabileceğini duyurdu

(Ermenistan tehdit edilirse Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Dağlık Karabağ'a müdahale edebilir, 2020). Rusya, 18.yüzyıldan itibaren Kafkaslarda nüfuzunu artırmış olup, bugün bölgenin kuzeyini sınırları içerisinde barındıran, güney kısmı ile sürekli etkileşim halinde olan devlettir. Kafkasya ile dini ,etnik ve tarihsel bağları olan Rusya bölgede hala bir numaralı güç olup, ABD'nin buradaki etkisini sınırlamaya çalışmaktadır. 2020'de yaşanan Dağlık Karabağ çatışmasından sonra ateşkesin imzalanmasında etkili olan Moskova yönetimi Güney Kafkasya'daki çatışma bölgesine askerlerini konuşlandırma fırsatını yakalamıştır. Rusya askeri kuvvetlerini konuşlandırarak artık alanda tam kontrolü sağlamış oldu. Toplam 2000 kadar paraşütçü görev yapacak. Ama artık anlaşma yapılmış bulunuyor ve Rusya geleneksel nüfuz alanında kontrolü sağlamış görünüyor (Ismailov, 2020). Askerlerini bölgeye bu sayede yerleştiren Rusya, Kafkasya'daki konumunu güçlendirmiş olup, Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ sorununda belirleyici olmaya devam edecektir. Ermenistan üzerindeki nüfuzunu tekrar gösteren Moskova, yaşanan bu hadiseden sonra batı yanlısı Paşinyan yönetimine Rusya'yı dışlamaması gerektiğini tekrar hatırlatmıştır.

Kafkasya'daki diğer dondurulmuş çatışma alanlarını Güney Osetya ve Abhazya oluşturmaktadır. Sovyetlerde ortaya konan açıklık ve yeniden yapılandırma politikaları sonucunda sosyalist sistem çatırdamaya başlamış, milliyetçi akımlar güçlenmeye başlamıştır. Sovyetlerin dağılması sürecinde bağımsızlıklarını ilan eden Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan için yeni ekonomik, siyasi ve kültürel şartlar meydana gelmiştir. Diğer yandan, Sovyet sisteminin çöküşünün yarattığı yeni ortamda güçlenen milliyetçilik akımı, Kafkasya'daki etnik grupların kendi kaderlerini tayin etme yönündeki eğilimlerini arttırmış ve bölgede istikrarsızlık unsurları olmuştur (Bozkaya;Eylemer, 2019:116-117).

Abhazya'da, Gürcistan içerisinde varlığını 1991'e kadar otonom şekilde sürdürmüştür. Gürcistan devlet başkanı olan Gamsahurdia döneminde artan milliyetçi söylemlerden Abhazlar rahatsız olmuş, Gürcistan ile Abhazya arasında 1992 yılında çatışmalar başlamıştır. Rusya bir süre sonra çatışmalara Abhazya lehine taraf olmuş, Gürcü kuvvetlerinin ilerleyişi durdurulmuştur. Rusya'nın bölgeye askerlerini yerleştirmesinden sonra Abhazya'da de facto durumun temelleri atılmıştır. 1990'larda yaratılan de facto durum ile birlikte taraflar arasında ateşkes sağlanmış, bu durum Saakaşvili'nin iktidara gelmesine kadar sürmüştür. Gül Devriminden sonra Gürcistan'da Saakaşvili devletin üniter yapısını güçlendirme yolunu seçmiş, milliyetçi söylemlere ağırlık vermiştir. Saakaşvili dönemiyle ABD ve AB, Güney Kafkasya'da etkili olmaya başlamış, Rusya'nın rolünü kısıtlamaya başlamışlardır. Gürcistan'da artan batı etkisiyle birlikte bu ülkenin NATO üyesi dillendirilmeye başlamış,

Rusya aleyhtarlığı açıkça ortaya konmuştur. Saakaşvili'nin kamuoyunu desteğini kaybettiği bir dönemde Abhazya'ya saldıran Gürcistan karşısında doğrudan Rusya'yı bulmuştur. 2008 Ağustos'ta başlayan çatışmalar sonucunda Saakaşvili yönetimi kuvvetlerini bölgeden çekmek zorunda kalmış; Gürcistan siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda zor duruma düşmüştür. Rusya'nın Gürcistan'ı bir tehdit olarak gördüğünü belirten Saakaşvili, 2003'teki Gül Devrimiyle hükümeti iktidara geldikten sonra Rusya'nın ekonomik ambargolar uyguladığını, Gürcistan'ı dışarıda bırakmak için sınırlarını kapadığını ve Rusya'daki binlerce Gürcüyü yasal olmayan şekilde sınır dışı ettiğini kaydetti. Gürcü-Rus savaşının en çok eleştirilen isimlerinden Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili, Rusya'nın varmayı amaçladığı hedeflerini açıkladı. Saakaşvili, Batılı ülkeleri de savaşın sonuçları hakkında uyardı ("Rusya'nın istemediği adam" Batıyı uyardı, 2008).

Saakaşvili döneminde Rusya'nın uyguladığı politikalar nedeniyle ekonomisi de zor duruma düşen Gürcistan 2008'de yaşanan çatışmalardan sonra Rusya ile ilişkilerinde daha ılımlı bir tavır takınmış, 2013'te Saakaşvili'nin görev süresinin bitmesiyle birlikte Gül Devrimi de son bulmuştur. Gül Devriminin gerçekleşmesi ile Rusya'nın, Gürcistan üzerindeki nüfuzu bir süreliğine kırılmış olup, ABD istediğini elde etmiştir. Saakaşvili'nin Moskova'nın telkinleri yok sayıp, Abhazya ve Güney Osetya sorunlarını üniter yapı çözme girişimleri ters tepmiştir. Rusya'nın 18. Yüzyıldan itibaren Kafkasya'ya genişleme faaliyetleri sonucunda bu bölgeyle etnik, tarihi ve sosyolojik bağları güçlenmiştir. Gürcistan uzun yıllar Moskova'dan idare edilen, toplumsal hayatı ve devlet düzeni Rusya'dan gelen direktiflerle dizayn edilmiştir. Saakaşvili dönemiyle birlikte Gürcistan'ın, bir anda Rusya'nın etkisinden çıkabileceği düşünülmüştür. Bu yönde de adımlar atılmış; fakat 2008'de yaşanan çatışmalardan sonra Tiflis yönetimi tekrardan Rusya ile dengeli ilişkiler yürütmek zorunda kalmıştır. Yaşanan çatışmalardan sonra Abhazya'yı fiilen kaybeden Gürcistan, bu dönemde Batıdan umduğu desteği bulamamıştır. Rusya ise Güney Kafkasya'ya askerlerini kalıcı olarak yerleştirme fırsatı bulmuş olup, Gürcistan üzerinde bu konuyu kullanmaya başlamıştır. De facto cumhuriyetler sayesinde Sovyet sonrası dönemde de Kafkasya ve Karadeniz'de hegemon güç olma unsurunu sürdürmekte olup, Batılı güçleri bölgede sınırlamaktadır. Bölge halklarının da Rusya'ya bağlanma istekleri ve Gürcistan'ın otoritesini tanınamaları sayesinde Moskova yönetimi Abhazya ve Güney Osetya sorunlarını istediği şekilde yönetebilmektedir.

Güney Osetya'da, tıpkı Abhazya'ya benzer bir süreci yaşamış Kafkasya'daki dondurulmuş çatışma bölgelerindendir. Güney Osetya sorunu, Gürcistan'a bağlı iken kendi bağımsızlığını ilan eden Güney Osetya bölgesinin Gürcistan'dan ayrılarak Rusya

Federasyonu'na (RF) bağılı Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyeti ile birleşme ve Oset birliğini gerçekleştirme isteğine dayanmaktadır. Osetlerin ayrılma talebinin Gürcistan tarafından, toprak bütünlüğünün ihlal edileceği gerekçesiyle reddedilmesi, sorunu çatışmalara götürmekte; Rusya ve ABD'nin ise Güney Kafkasya'da Gürcistan üzerinden etkin olma yarışını sorunu çok taraflı hale getirmektedir (Yapıcı, 2007:71-72).

1989'da Sovyet Gürcistan'ından özerklik isteyen; ancak bu talepleri reddedilen Osetler, Gamsahurdia'nın yönetime gelmesinden sonraki süreçte artan Gürcü milliyetçiliğine paralel olarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlık girişiminden sonra ise Gürcistan, Osetya'nın özerkliğini kaldırmış, ilerleyen süreçte taraflar arasında bir yıldan fazla sürecek olan çatışmalar başlamıştır. Gürcü kuvvetleri çatışmaların başında Osetlere karşı üstünlük sağlamış, fakat bir süre geri çekilmek zorunda kalmıştır. Gamsahurdia'dan sonra devlet başkanı seçilen Şevardnazdze ise Osetya'yı tamamen kaybetmemek için Rusya ile müzakerelere başlamış, ateşkes yönünde karar kalınmıştır. Sorunun çözümüne yönelik takip eden yıllarda girişimler olmuş; ancak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Gül Devriminden sonraki süreçte Kafkasya yeniden hareketlenmiş; Gürcistan üzerindeki ABD ve AB etkisi hızlı bir şekilde artmıştır. Ülkede bu dönemde kamu kurumlarında Gürcü bayrakları ile AB bayrağı yan yana dalgalanmış; Gürcistan'ın NATO üyeliği dillendirilmeye başlamıştır. Rusya'nın arka bahçesi sayılan Güney Kafkasya'da yaşanan Gül Devrimi sonucu siyasi nüfuzu azalırken, askeri rakibi sayılan NATO'nun Gürcistan'a artan yardımlarından rahatsız olmuştur. Rusya, Gürcistan'a karşı siyasi ve ekonomik önlemler açıklarken, Güney Osetya'ya da yardımlarını artırmıştır. Kosova'nın bağımsızlığını takip eden süreçte Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'da benzer bir yol izlemiştir. Gürcistan, bu girişimi kabul etmemiş ve Güney Osetya'ya askeri hareket başlatmıştır. 2008'de yaşanan çatışmalarda ağır kayıplar yaşayan Gürcistan hukuken kendisine ait sayılan toprakları da kaybetmiştir. Güney Osetya ile Abhazya'nın bağımsızlığını Rusya ve birkaç müttefiki dışında tanınmamıştır. Gül Devrimi ile başlayan süreçte NATO ve AB, Güney Kafkasya'da hegemonyasını artırırken, Rusya'yı da havzada çevrelemeye çalışmışlardır. Rusya'nın tepkisi ise 2008 Ağustos'ta yaşanan çatışmalardan sonra Güney Osetya ile Abhazya'nın bağımsızlıklarını de facto tanıyarak göstermiş, eski Sovyet cumhuriyeti olan Gürcistan'a bölgedeki hakim gücün kim olduğunu göstermiştir.

Gürcistan kuvvetlerinin zayıflığı ve erken teslim olması savaşın kısa sürmesini ve bu nedenle de ölü sayısının artmasını engelledi. Savaşı başlatan tarafın Gürcistan olması bu ülkenin ve özellikle Sakaşvili'nin saygınlığına büyük darbe indirdi. Sakaşvili'ye destek veren

Batılı ülkeler saldırıyı onun başlatması nedeniyle Gürcistan'ı savunmakta zorlandılar. Bu da Rusya'nın işini kolaylaştırdı. Gürcistan'ın savaşta aldığı ağır yenilgi ülkenin alt yapısının ve ekonomisinin bütünüyle çökmesine neden oldu. Batı'dan almış olduğu ekonomik yardımlar savaş nedeniyle tamamen heba oldu ve savaş ülkeyi dış yardıma daha çok muhtaç hale getirdi. Ancak Gürcistan için asıl önemli kayıp Güney Osetya ve Abhazya'yla bağlarının fiilen tamamen kopmasıydı (Erkan, 2015:88). Askeri açıdan sağladığı başarıyı uygun diplomatik hamleler ile desteklemeyi de başaran Rusya, önce akıllı zamanlamalar ile ateşkes ilan etmiş, ardından da askerlerini bulundurduğu bölgelerde, meşruiyetini sağlayarak askeri birliklerini konuşlandırmıştır. Kısa bir süre sonra da Rusya Parlamentosu diğer ayrılıkçı bölge olan Abhazya ile birlikte Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıyan bir karar almıştır. Bu kararın kısa vadede bir anlamının olmayacağı açıktır. Sırf Rusya tanıdı diye bu iki bölgenin uluslararası sistemin bağımsız üyeleri olmaları söz konusu değildir. Hatta Rusya'yı bazı başka ülkeler takip edip bu iki bölgenin bağımsızlığını tanısalar bile durumun çok fazla değişmeyeceğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla Rusya açısından Gürcistan ile ilgili nihai hedeflerini rasyonel anlamda gerçekleştirmenin en uygun yolu Güney Osetya'nın bağımsızlığının uluslararası topluma tescil ettirilmesidir (Çakmak, 2009:52).

Güney Osetya'nın nihai amacı ise Kuzey Osetya ile birleşip, Rusya'ya dahil olabilmektedir. Güney Osetya'daki de facto durum Gürcistan üzerinde baskı yarattığı için Rusya için şu anki durum kullanılmaya daha elverişlidir. Osetya, halkının Moskova ile olan dinsel ve tarihi bağları nedeniyle tarih boyunca Gürcü egemenliğini kabul etmemiş, Sovyetlerin çöküşünden sonra Tiflis ile sorunlar yaşamaya başlamıştır. 2008'deki savaştan sonra Rusya, Güney Kafkasya'da istediğini elde etmiş, bölgeye askerlerini yerleştirerek alanda kalıcı olmayı sağlamıştır. Bölge dışı unsurlar AB ile ABD'nin Karadeniz'deki siyasi projelerine askeri müdahale ile cevap vermiştir. Ağustos 2008'deki çatışmalarda Rusya'nın işini kolaylaştıran diğer etmen ise Montrö olmuştur. Montrö sayesinde Rusya, bölge dışı aktörlerin sınırlandırılacağını, Türk boğazlarının kullanımı ve kıyıdaş olmayan ülkelerin bölgede kalma sürelerinin 21 gün olduğunu gündeme getirmiştir. Montrö sayesinde Karadeniz'deki statükonun devam edebileceği kanısında olan Rusya ise Türkiye'ye bu konuda destek vermektedir.

Karadeniz'deki diğer dondurulmuş çatışma alanı ise modern Rusya'nın kuruluşundan itibaren Moskova'nın nüfuz sahasında yer almış olan Kırım'dır. Kırım; Sovyetler döneminde Ukrayna'ya bağlanmış, Ukrayna bağımsızlığını kazandıktan sonra da Kiev'e bağlı özerk bölge olarak varlığını sürdürmüştür. Turuncu Devrim yaşanana kadar Ukrayna ile Rusya

arasındaki ilişkiler dengeli seyretmiştir. Turuncu Devrim sonrası Kiev ile Moskova arasındaki ilişkiler gerilmiş, ABD ile AB'nin siyasi nüfuzu Ukrayna üzerindeki etkisi artmıştır. Yuşçenko, batı destekli olarak iktidarı devralmış, ilk dönemlerinde halkın beklentileri yüksek olduğu için kamuoyunda da desteğini yüksek seyretmiştir. Yuşçenko, daha sonraları beklentileri karşılayamadığı için Yanukoviç karşısında devlet başkanlığı seçimlerini kaybetmiş, Ukrayna'daki renkli devrim süreci bu şekilde son bulmuştur. Yanukoviç döneminde Rusya, Ukrayna'daki nüfuzunu artırmış, askeri ve enerji alanlarında işbirliğine gidilmiştir. Batı ile ilişkiler bu dönemde ikinci plana düşmüş, ülkenin batısında yaşayan AB yanlısı kesimin tepkisi artmaya başlamıştır. Yanukoviç'in, AB ile imzalanması beklenen ortaklık anlaşmasını veto etmesi üzerine 2013'te meydan gösterileri başlamış, Moskova destekli yönetim ülkeyi yönetemez hale gelmiştir. Yanukoviç başlayan protestolar üzerine ülkeyi terk ederek Rusya'ya sığınmış, yapılan seçimleri AB destekli Petro Poroşenko kazanmıştır. Poroşenko dönemiyle Ukrayna üzerinde imtiyazını kaybeden Rusya ise ülkenin doğusunda çoğunluğu oluşturan Rus azınlığı ayaklandırma yoluna gitmiştir. Donbass ve Luhansk'ta ayaklanan Moskova taraftarı milisler nedeniyle Kiev hükümeti Doğu Ukrayna'da hakimiyetini kaybetmiştir. Takip eden günlerde ise Kırım'da ise sembolik bir referanduma gidilmiş, çıkan sonuç sebebiyle Rusya burayı ilhak etmiştir.

Avrupa Birliği'nin, Rusya için hem stratejik açıdan, hem de tarihi ve kültürel açılarından büyük bir öneme sahip Ukrayna ile yakınlaşması ise Rusya'nın harekete geçmesine ve Ukrayna üzerindeki baskısını artırmasına neden olmuştur. Bu baskı Ukrayna'da, Rusya yanlıları ile Avrupa Birliği yanlıları arasında çatışma ve iç karışıklıkların yaşanmasına neden olmuş, Rusya yanlısı devlet başkanı Viktor Yanukoviç'in ülkesini terk ederek Rusya'ya sığınmasıyla sonuçlanmıştır. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, dünya kamuoyunda büyük bir yankı uyandırmış, Avrupa Birliği ve ABD, Rusya'ya karşı birtakım yaptırımlar uygulamış, bölgesel bir sorun bir anda küresel bir sorun haline gelmiştir (Konak, 2019:80). Rusya için bu denli önemli olan Kırım bölgesi doğal olarak Ukrayna için de aynı öneme sahiptir. Kırım bölgesinin kaybı, Ukrayna için hem enerji yollarının kontrolünün kaybı ve Karadeniz'deki etkinliğin zayıflaması hem ekonomik açıdan büyük kayıpların ortaya çıkması hem de siyasi açıdan bir zayıflama sürecinin yaşanması anlamına gelmektedir. Bu nedenlerden dolayı da Ukrayna Kırım bölgesinin elde tutulabilmesi için büyük bir mücadele vermiştir (Konak, 2019:86).

Ukrayna, Rusya ve Batı arasında gidip gelen, siyasi bölünmüşlüğü toplumun geneline yansıdığı sancılı bir geçirmektedir. Uzun yıllar boyunca Moskova'dan idare edilen Ukrayna,

Sovyet sonrası dönemde ABD ile yakınlaşmaya başlamış, 2005 sonrası dönemde bu işbirliği süreci hız kazanmış olup ülkenin NATO üyeliği dahi söylemlerde ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Rusya'nın, Avrupa'ya gaz sevkinde kritik rol oynayan Ukrayna'nın, batıya yönelmesi Moskova'yı rahatsız etmiştir. Bu ülkede yaşayan önemli oranda Rus azınlık ile bağları olan Moskova'nın, bu sayede Ukrayna'nın iç işlerine müdahale etme zemini kolaylaşmıştır. Rus tarihçilere göre Moskova'nın parçası olarak görülen Ukrayna'nın kaybedilmesi ise stratejik olarak batıya karşı yenilginin açık göstergesi olacaktır. Rusya, Ukrayna'da iktidara gelen batı yanlısı yönetimleri ise Kırım'ın ilhakı, Donetsk – Luhansk'ta yeni de facto cumhuriyetler yaratmak ve ülke ekonomisini Gazprom aracılığıyla cezalandırarak göstermiştir. Turuncu Devrim sonrasında Ukrayna'daki siyasi nüfuzunu kaybetmiş olsa da, Rusya son yıllarda tekrar ülke üzerinde özellikle askeri alan ve etnik unsurlar üzerinde nüfuzunu göstermiştir. Kırım, Donetsk – Luhansk gibi çatışma bölgelerini kullanarak istediğini elde eden Rus yönetimi havzanın diğer bölgelerinde uyguladığı stratejiyi Ukrayna üzerinde de gerçekleştirerek Post Sovyet dönemde de Karadeniz'de çıkarlarını koruyabilmektedir.

Ukrayna, 2014'ten sonraki süreçte Kırım'ı kaybetmiş, ülkenin doğusunda kalan ve Donetsk ile Luhansk'ı da kapsayan de facto Novorossiya Federal Devleti sorunuyla yüz yüze kalmıştır. 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakının ardından Doğu Ukrayna'da Kremlin yanlısı ayrılıkçıların Donbass'da kontrolü büyük oranda ele geçirmeleri sonrası başlayan çatışmalarda 13 binden fazla kişi ölmüştü. Ayrılıkçıların Ukrayna'dan bağımsızlıklarını ilan ederek kurduklarını duyurdukları "Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetleri"ni hiçbir ülke tanımamıştı. NATO ve Batılı bazı istihbarat uzmanları Rusya'yı, ayrılıkçıları, bölgeye muharip birlikler ve ağır silahlar göndererek desteklemekle suçluyor. Rusya ise suçlamaları reddediyor, bazı "Rus gönüllülerin" ayrılıkçılarına yardımcı olduğunu savunuyor (Putin ve Zelenskiy Doğu Ukrayna'da Ateşkesin Uygulanmasında Anlaştı, 2019).

. Havzadaki dondurulmuş çatışma bölgelerinden bir tanesi de Moldova'ya bağlı Transdinyester bölgesidir. Transdinyester sorunu incelendiğinde Romanya'nın bağımsızlığını kazandığı 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Romanya, Osmanlılardan bağımsızlığını kazandıktan Baserabya denilen günümüz karşılığı Moldova olan toprakları ilhak etmiştir. Sovyetler, 1924'te Moldova Sovyet Cumhuriyetini kurmuş; ikinci dünya savaşının ardından Romanya, SSCB tarafından ilhak edilmiştir. Etnik olarak çoğunluğun Rusların ve Ukraynalıların oluşturduğu Transdinyester'de çoğunluk Moldova'nın egemenliğini kabul etmemektedir. Sovyetlerin çözülme sürecine girdiği 1980'lerin sonunda havzadaki diğer

alanlarda olduğu Moldova'da Rumen milliyetçiliği güçlü hale gelmiş, çoğunluğun Rus ve Ukraynalıların oluşturduğu Transdinyester'de bu politikalar tepkiyle karşılanmıştır. Rumen halkının çoğunlukta olduğu Moldova'nın 1989 yılında "Rumence"yi devlet dili olarak kabul etmesi ve Kiril alfabesinden vazgeçerek Latin alfabesine geçmesi, çoğunluğu Ruslardan oluşan Transdinyester halkı tarafından tepki ile karşılandı. Transdinyester halkının, Aralık 1990'da referandum yaparak bağımsız devlet olduklarını ilan ettikten sonra Moldova ile Transdinyester arasında ilk silahlı çatışmalar başladı. Taraflar arasında 22 Temmuz 1992'de ateşkes imzalanmasından sonra sorunun çözümü için diplomatik girişimler başlatılmıştır. (Transdinyester Sorununa Çözüm Arayışları, 2014).

Bağımsızlık sonrası süreçte Romanya ile Moldova'nın yakınlaşması iki ülkenin birleşeceği yönünde yorumlanmış, bu gelişme 1992'de bölgede çatışmaları alevlendirmiştir. Çatışmaların ardından Rusya, Moldova, Ukrayna'nın mutabık kalması üzerine Moskova'ya bağlı 14. Tümen askerleri bölgeye konuşlanmıştır. 14. Tümen askerlerinin bölgeye yerleşmesinden sonra Moldova hükümeti Transdinyester üzerindeki etkisini tamamen kaybetmiştir. Rusya'nın, Transdinyester'e barış gücü adı altında askerlerini yerleştirmesi Moldova'nın iç işlerine karışma konusunda istediği fırsatı vermiştir. Osetya ve Abhazya'nın yalnızca RF, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin yalnızca Türkiye, Karabağ'ın yalnızca Ermenistan tarafından tanınmasına benzer biçimde, 1992 yılında Rus ordusunun desteğiyle ayrılıkçı güçler 'de facto' olarak Transnistria'nın bağımsızlığını ilan etmiş, bu yolda yapılan referandum da bekleneceği gibi halk tarafından büyük bir çoğunlukla kabul edilmiş, ancak bu bağımsızlık ilanı Rusya dahil başka ülkeler tarafından tanınmamıştır. Rusya'nın Transnistria'ya desteği tam olmakla birlikte, şu ana değin farklı nedenlerle ülkenin bağımsızlığını tanıma ve/veya ülkeyi ilhak yoluna gitmemiştir (Eker, 2014:10). Rusya'nın Transdinyester konusundaki elini güçlendiren ise bölgenin, Rus kültürünü benimsemiş olması, Moldova'nın geri kalanından ekonomik açıdan daha iyi koşullara sahip olması olarak açıklanabilir. Sorunun çözümüne yönelik ilerleyen yıllarda 5+2 formatında görüşmeler yapılmış; fakat Transdinyester yönetimi müzakerelerde daha fazla söz sahibi olmak isteyen AB'nin rolünü bahane ederek görüşmelerden çekilmiştir. 2006'da başlayan Transdinyester sorunun çözümüne yönelik girişimler 2011'e kadar dondurulmuştur. Görüşmelerin başarısızlığa uğramasının diğer nedeni de Batı ile Rusya'nın birbirine karşı duyduğu güven problemidir. Havzada gerçekleşen renkli devrimleri kendisine karşı yapılmış düşmanca bir eylem gören Rusya, eski Sovyet coğrafyasındaki dondurulmuş çatışma bölgelerindeki sorunların çözülmesini istememektedir.

Avrupa'nın enerji nakil hatları üzerinde konumlanan; etnik, kültürel, tarihi rekabet ve hegemonya savaşına sahne olan Moldova toprakları bir “deprem bölgesi” görünümündedir. Çözümü için gerçekleştirilen görüşmelerin hiçbirinde kayda değer bir sonucun alınamadığı Transdinyester meselesi siyasi anlamda Avrupa'nın “fay hattı”nda yer almaktadır. Rusya'nın SSCB'nin yıkılmasının ardından kaybettiği hâkimiyet alanları üzerinde yeniden otorite ve güç kurmaya yönelik hamleleri AB ülkelerini endişeye sevk etmektedir. Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle AB'nin artan güvenlik problemi ve riskleri savunma refleksini ön plana çıkarmıştır. Rusya'nın yayılmacı siyasetinin Kırım'dan sonra Transdinyester olacağına dönük analizler AB'ni farklı politikalar uygulamaya zorlayıcı niteliktedir. Ancak konjonktürel bağlamda Rusya'nın olaylarda ön plana çıkan askeri müdahalesine Avrupa Birliği ekonomik ambargo ile karşılık vermeye çalışmaktadır (Aksöz, 2016). Rusya'nın elinde hep Avrupa'yı tehdit eden güçlü bir silah var. Bu silah Avrupa'nın Rusya'ya olan doğal gaz ihtiyacıdır. Rusya sıkıştığı noktada hep bu silahı kullanıyor ve kendi isteğini çoğu zaman hayata geçirmeyi başarıyor. Ukrayna ve Belarus'u da Rusya'ya bağımlı durumda tutan yine bu “gaz silahı”dır. Olayların bu hat üzerinde gelişimi gösteriyor ki, Transdinyester sorununun kısa vadede çözümü imkânsızdır. Belirtildiği üzere Rusya çatışmaların çözümünde başlıca engeldir ve pozisyonunu değiştirmesi için güçlü bir motivasyon unsuru da bulunmamaktadır (Hasanov, 2013).

Transdinyester'de bulundurduğu askeri kuvvet sayesinde Moldova'da, Batıya karşı avantajlı konumda olan Rusya bunu korumak istemektedir. Moldova'da 2016'da yapılan seçimlerde iktidara Moskova yanlısı İgor Dodon gelmiştir. Batıya karşı mesafeli Dodon, dış politikada ise Rusya'ya daha yakın bir çizgi izlemektedir. Dodon'un, Rusya ile ılımlı ilişkiler kurması ve çözüm sürecinde Moskova'yı ön plana tavırları nedeniyle AB sürecin arka planında kalmıştır. 2020 seçimlerinde AB yanlısı Maia Sandu karşısında devlet başkanlığını kaybeden Dodon koltuğunu devretmek zorunda kalmıştır. Sandu ise Rusya'nın, Transdinyester'deki askeri varlığına açıkça karşı çıkmaktadır. Ayrılıkçı Transdinyester bölgesindeki Rus barış birlikleri yerine sivil AGİT gözlemcileri getirilmesini istiyor. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana ülkede bulunan Rus birlikleri, birçok görevin yanı sıra devasa bir mühimmat deposunu da koruyor. Moskova'daki dışişleri bakanlığı bu girişimi tepkiyle karşıladı (Drise, 2020). Tiraspol yönetiminin Sovyet sonrası dönemde Moldova ile birleşme niyeti olmamış, tam aksine amacının en başından Rusya ile entegre olmaktır. Rusya ise Transdinyester'in şu anki konumunu AB ve Moldova'ya karşı kullanabilmekte olup, olası bir birleşme planına karşı çıkmaktadır. Transdinyester'de yaşayan

halkın Rus ve Ukrayna kökenli olması, Rusçanın konuşulması sayesinde Moskova yönetimi bölgedeki istediği yönde konsolide edebilmektedir. SSCB'nin çöküşünden sonra nüfuz sahasını korumakta kararlı gözüken Rusya attığı askeri adımlarla donmuş çatışma bölgelerindeki varlığını güçlendirmektedir. Rusya'nın attığı adımlar karşısında AB ise Moskova'ya ekonomik yaptırımlar uygulamaktadır. Bu bağlamda Transdinyester, Batı ile Rusya arasında nüfuz mücadelesine dönüşmüş durumdadır. Moldova'nın iç sorunu olarak başlayan Transdinyester meselesi artık uluslararası aktörlerin güç mücadelesine dönmüş bulunmaktadır. 5+2 görüşmelerinin sonuçsuz kalmasından sonra meselenin diplomatik yollardan çözülmesi taraflar arasındaki güvensizlik nedeniyle imkansız durmaktadır.

Kosova; tarihi kanlı bir sürece sahip olan geniş Karadeniz havzası çerçevesinde ele alındığında bölgenin batısında yer alan dondurulmuş çatışma bölgelerinden birisidir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlarda Arnavut, Makedon, Sırp ve Hırvatların bir araya getirilmesiyle Yugoslavya Krallığı kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaşın meydana getirdiği konjonktür nedeniyle krallık, Tito'nun önderliğinde Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'ne dönüşmüştür. Federal cumhuriyetle birlikte, devleti meydana getiren bütün ulusların eşit bir şekilde temsil edilmesi amaçlanmış; Kosova'nın, Yugoslavya içerisindeki statüsü ise Sırbistan'a bağlı özerk bölge olarak varlığını sürdürmüştür. Tito'nun ölümüyle birlikte Yugoslavya'da cumhuriyetleri oluşturan milletlerin arasındaki bağlar zayıflamış, bağımsızlık fikirleri güçlenmeye başlamıştır.

Kosova sorununun temelinde demografik yapıdaki etnik gerçeğin siyasal yapıya yansıtılmamış olmasının yattığı görülmektedir. Daha açık bir ifade ile hemen hemen her zaman büyük çoğunluğu Arnavutların oluşturmalarına karşılık Arnavutlara kendi kaderini belirleme hakkının tanınmayıp Arnavutları, Kosova'da küçük bir azınlık olan Sırpların yönetmesi ve dikta yönetimini Arnavutlara zorla kabul ettirmeye çalışmasından kaynaklanmaktadır. Soruna yönelik tarafların ileri sürdükleri tezlerin ortaya konmasıyla, Kosova sorununun ne denli içinden çıkılması güç bir durum olduğu anlaşılabacaktır (Özdağ, Önal, 2017:560).

Yugoslavya'da, milliyetçi fikirlerin önünü kesebilmek adına Kosova'nın 1989'da özerkliği kaldırılmış; fakat Miloseviç liderliğindeki Yugoslavya'daki yapı içerisinde Sırpların önünü açacak hamleler de yapmıştır. Sistem içerisinde Sırlara yönelik ayrıcalıkların artması da çatışma sürecini hızlandıran bir unsur olmuştur. Sovyetlerin çöküşü ile önemli bir müttefiğini kaybeden Yugoslavya'da toplumsal hareketlenmeler artmış, 1991'de Hırvatistan

ve Slovenya bağımsızlarını ilan etmiştir. Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesinden sonra Balkanlarda 1992 – 1995 arası kanlı bir sürece girilmiştir. 1995'te imzalanan Dayton Antlaşması ile Bosna Hersek'teki çatışmalar durulmuş, bir diğer kriz bölgesi olan Kosova'da çatışmalar başlamıştır. Kosova'da UÇK'nın silahlı mücadeleye başlamasının ardından Sırp yönetiminin orantısız güç kullanmasından sonra batılı devletler nezdinde bölgeye müdahale fikirleri oluşmaya başlamıştır. Soğuk Savaşın ardından Rusya ve ABD, Balkanlarda karşı karşıya gelmiş, Moskova bölgeye yönelik gerçekleştirilecek olan askeri müdahaleye karşı çıkmıştır. 1999'da BMGK kararı olmadan NATO, Sırbistan'a müdahale etmiş, Miloseviç hava hareketinin ardından Kosova'da oluşan durumu tanımak zorunda kalmıştır. Kosova'da güvenliği sağlamak için NATO destekli uluslararası destekli barış gücü KFOR yerleşmiştir. 2000'li yıllarda Kosova sorunun çözümüne yönelik ABD, Rusya, Sırbistan ve Kosova temsilcilerinin bir araya gelmesiyle birlikte müzakereler başlamıştır.

Birleşmiş Milletler'in Kosova özel temsilcisi Martti Ahtisaari'nin Nisan'da sunduğu plan, bölgeye uluslararası denetim altında bağımsızlık öneriyordu. Buna göre Kosova'nın tam bağımsızlığı, uluslararası kuruluşların gözetiminde işleyecek bir süreç sonunda gerçekleşecekti. Bu sürecin BM üyeliği ile noktalanması öngörülmüştü. Ahtisaari planı, Kosova'nın Arnavutluk ile birleşmesini engellemenin yanı sıra, Sırp azınlığın yaşadığı bölgelerin de koparak Sırbistan'a katılmasının önüne geçmeyi hedefliyordu. Sırp azınlığa, yerel yönetimler ve parlamentoda belirli bir kota ayrılacak, polis ve kamu hizmetlerinde orantılı temsilleri sağlanacaktı. Ayrıca Sırp Ortodoks Kilisesi'ne de özel statü tanınacaktı (Kosova: Sorular ve Cevaplar, 2007).

Aşamalı bağımsızlık planını ön geren Antisaari Planı hazırlanmış; ancak Rusya ve ABD'nin bu konuda farklı tutum takınmaları nedeniyle uygulanamamıştır. AB ve ABD'nin desteğini alan Haşim Taci liderliğindeki Kosova 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Kosova'nın bağımsızlık ilanını Türkiye, ABD ve diğer Avrupalı devletler tanıırken Rusya, İspanya ve Yunanistan gibi ülkeler ise tanımamıştır. Rusya, KKTC'nin durumunu örnek göstererek bu bağımsızlık girişimini tanımamış, Güney Osetya ile Abhazya sorununda da batının takındığı tavrı takınmıştır. Rusya, genel olarak Sırbistan'ın savlarını desteklemekte olup, Kosova'nın bağımsızlığı sonrasında Balkanlarda önemli bir kalesini kaybetmiştir. Sırbistan'ın da artık AB üyesi olmak istemesi nedeniyle Kosova sorununda diplomasiye ağırlık vermektedir. Rusya ise geçmişte olduğu gibi günümüzde de Slavların koruyucusu olduğunu Batıya göstermek ve Balkanlardaki hegemonyasını korumak için Kosova'nın bağımsızlık girişimini tanımamıştır. AB'nin de, Balkan devletlerini içine alacak şekilde

genişleme sinyalleri vermesi ve Sırp yönetiminin de birlik üyeliğini kendisine hedef olarak koyması Rusya'nın, Doğu Avrupa üzerine yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Balkanlarda yaşayan halkların üzerinde dini ve etnik yönden yakınlığını bulunan Moskova yönetimi bu bölgeye yapmış olduğu mali yatırımlarını artırmaktadır. Balkan ülkelerinde altyapı ve sanayi yatırımlarını artıran Rusya bölgede ekonomik güç olarak AB'nin karşısına çıkmaktadır. Bulgaristan ile Romanya'nın NATO ve AB üyesi olması üzerine Sırbistan, Karadağ gibi ülkelerle ilişkilerine önem veren Rusya buralarda Moskova yanlısı siyasetçileri de desteklemektedir. Donmuş çatışma bölgesi sayılan Kosova'da, Batı avantajlı konumda olup, Rusya ise Sırbistan ile olan ilişkilerine önem vermekte olup, bu ülkeyi altyapı, sanayi yatırımlarıyla ekonomik olarak da desteklemektedir. Günümüzde Balkanlarda önemli bir aktör olan Rusya'nın bölgedeki rakibi ise ekonomik refahıyla havza ülkelerinin üye olmak istediği AB'dir. AB ile siyasi anlamda rekabet yaşayan Rusya için Avrasya'da egemen güç olabilmek için bu alan mutlaka elde tutulması gereken ve ABD'ye kaptırılmaması gereken bir bölgedir. Rusya için Avrasya'nın egemenliği mücadelesinde Balkanların stratejik değeri önemli olup, bölge ülkeleriyle geliştirilen siyasi ve ekonomik ilişkiler bu anlamda ele alınmalıdır.

Havzada, AB ve ABD'nin 2000'li yıllarla birlikte genişleme siyaseti izlemesiyle birlikte dondurulmuş çatışma bölgeleri yeniden hareketlenmiştir. Renkli Devrimler süreciyle birlikte Karadeniz'deki nüfuz sahalarını kaybetmeye başlayan Rusya, Ağustos 2008'de Gürcistan ile yaşadığı altı gün süren çatışmaların ardından yakın çevresinde batının kendisine karşı izlemiş olduğu çevreleme politikasına karşı duruş izlemeye başlamıştır. Renkli Devrimler sonrasında ABD destekli iktidara gelen yönetimlerin Ukrayna ve Gürcistan'daki etkisi kırabilmek ve buraları yönetilemez hale getirebilmek adına dondurulmuş çatışma bölgelerindeki sorunları tekrardan alevlendiren Rus yönetimi bu sayede geçmişte boyunduruğu altında yaşayan ülkeleri kontrol altına almayı amaçlamıştır. Güney Osetya ile Abhazya'nın bağımsızlığını tanımış, Ukrayna'nın doğusundaki Rus kökenlileri silahlandırarak Novorossiya Federal Devleti adı altında yeni bir de facto cumhuriyetin oluşmasına olanak tanımış ve Kırım'ı ilhak etmiştir. Dağlık Karabağ konusunda her iki tarafa da eşit mesafe de görünse bile tarihsel, dini vb. nedenlerle Rusya, Ermenistan'a siyasi olarak daha yakın durmaktadır.

Rusya'nın Ermenistan'da iki askeri üssü bulunmaktadır: 102. Gümrü askeri üssü ve aynı üsse ait olan ve başkent Erivan'daki Erebuni askeri havaalanında yer alan 3624. hava üssü (Ermenistan'daki Rus Askeri Üsleri: Bölgesel Güvenliği Tehdit Ediyor, 2020).

Ermenistan askeri - ekonomik açıdan Rusya'ya bağımlı durumdadır. Azerbaycan ise petrolün etkisi ile ekonomik ve askeri açıdan son yıllarda atılım yapmış, Türkiye ile AB ülkeleriyle olan ilişkilerini geliştirmiştir. Transdinyester sorunu ise Moldova'nın bağımsızlığını kazandığı dönemden beri Rusya tarafından zaman zaman gündeme getirilerek baskı unsuru olarak kullanılmaktadır. Transdinyester'de, Moskova'ya bağlı 14. Tümen askerleri konuşlu olup, bölgede uzun yıllardır görev yapmaktadır.

Kosova'dan Dağlık Karabağ'a kadar uzanan geniş coğrafyada Rusya'nın dondurulmuş çatışma bölgelerinde askeri varlığı ve siyasi nüfuzu bulunmaktadır. Sovyetlerin çöküşünden sonra Batı, bu coğrafyaya sirayet etmek için girişimlerde bulunmuştur. Batı, havzada yumuşak güç enstrümanlarını kullanarak etkili olmaya çalışmış, bu ülkelerin kamuoylarında sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yaptığı çalışmalarla başarılı olmuştur. Batının, kullandığı yöntemler karşısında ise Rusya bölgede askeri güç unsuru ön plana çıkarmış, dondurulmuş çatışma bölgelerindeki fay hatlarını harekete geçirerek Gürcistan, Ukrayna ve Moldova gibi ülkelerin yönetimlerini tesiri altına çalışmıştır. Rusya'nın bölgedeki avantajı; yakın coğrafyasında sınırları dışında yaşayan çevre ülkelerde önemli oranda Rusça konuşan nüfusun olması, küresel düzeyde askeri bir güç olması ve eski Sovyet ülkelerinin halen büyük oranda ekonomik anlamda Rusya'ya bağımlı olması olarak söylenebilir. AB'nin ekonomik anlamda büyük güç olmasının yanında birlik üyeleri arasında yaşanan fikir ayrılıkları nedeniyle Rusya'ya karşı ortak bir duruş sergileyememesi ve ABD'nin Montrö'nün getirmiş olduğu sınırlamalar nedeniyle sınırlı askeri kapasitede havzaya erişim sağlayabilmesi nedeniyle bölgede Rusya karşısında zaman zaman geriye düşebilmektedir. Batı, havzada yumuşak güç unsurlarını etkili bir şekilde kullanarak renkli devrimler yapabilmekte olup, bu sayede eski Sovyet ülkelerini kendi tarafında çekebilmeyi başarabilmektedir. ABD destekli olarak Karadeniz'de KEİ, GUAM gibi oluşumlar hayata geçirilmiş; fakat bunlar zaman sonra işlevsiz hale gelmişlerdir. Ülkeler arasındaki siyasi anlaşmazlıklar, Rusya'nın baskıları gibi unsurlar nedeniyle bölgede ülkeler arasındaki iş birliği istenilen düzeye erişememiştir. Sovyetlerden bağımsızlığını kazanan ülkelerde önemli oranda Rusça konuşan kitle bulunmakta olup, Rusya sınırları dışında yaşayan bu kitleyi korumayı kendisine misyon edinmiştir. Gürcistan, Ukrayna, Moldova gibi ülkelerde yaşayan Rus azınlık sayesinde Moskova yönetimi bu ülkelerin iç işlerine karışabilmektedir. Donmuş çatışma bölgelerindeki halkla tarihi, etnik ve dini bağları bulunan Rusya'nın buralardaki tarafları istediği yönde etkileyebilme gücü olup, bölge dışı unsurların soruna dahil olmasını engelleyebilmektedir.

Bu çerçevede ülkesinde önemli bir Rus nüfus barındıran Ukrayna ve ona bağlı özerk bir cumhuriyet olan Kırım, Rusya açısından ön plana çıkmıştır. 2014 yılının Şubat ayında Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in görevinden azledilmesinin ardından Rusya'nın, nüfusunun çoğunluğunu Rusların oluşturduğu Kırım'ı önce işgal ardındansa ilhak etmesi, yakın çevre politikasının ve bu politikanın temel amacı olan dış Rusların ve haklarının korunması konusunu tartışmaya açmıştır (Saraçlı, 2015:19).

Zira, son yıllarda sergilediği büyük güç aktivizminden de görüleceği gibi Rusya, uluslararası siyasi dinamiklere etki edebilen önemli bir ülkedir. Dolayısıyla, bu ülkenin uluslararası tasavvurunu ve çok kutupluluğun bu tasavvurda nasıl bir yere sahip olduğunu anlamak, küresel siyasi dengelere ilişkin bir perspektif sahibi olmak için önemli ve gereklidir (Alım, 2019:1). Çok kutuplu sistemin belirginleşmekte olduğu mevcut konjonktürde, Rusya'nın birçok farklı bölgede çıkar arayışlarını yoğunlaştırması bu tartışma bağlamında önemli ipuçları sunmaktadır. Dünya Düzeni olarak da tanımlanan çok kutuplu sistemin hakim kılınması, Rusya'nın küresel ölçekte büyük güç potansiyelini realize etmesi için önemli bir ön koşuldur. Rusya, yakın çevresinde istediğini elde edemediğinde Gürcistan ve Ukrayna örneklerinde olduğu silahlı güç unsurlarını da kullanmaktan çekinmemektedir. Rusya'nın havzadaki asli amacı ise eski Sovyet ülkelerinin merkezinde olabilmek ve bu ülkelerin dış politikada karar alırken Moskova'ya tabi olmasıdır. Bu bağlamda donmuş çatışma bölgelerinde sorunların diplomatik yollardan çözülmesini çıkarlarına ters gören Rusya, taraflar arasındaki meseleleri derinleştirerek olası bir uzlaşma zeminini de yok etmektedir. Batının, bölgede siyasi ve askeri anlamda genişlemesini engelleyerek havzanın asli gücü olmayı ve Avrasya'nın egemenliği yolunda rakip güçler görmek istememektedir.

3.2.1 Abhazya

Abhazya; Karadeniz'in doğusunda, Gürcistan'ın kuzey kesiminde yer alan dağlık bir coğrafyayı oluşturan bir bölgede yer alan bölgenin kadim halklarından Abhazların yaşadığı de facto bir cumhuriyettir. Abhazya, Kafkasya'nın müstesna köşelerinden biri. Sessiz, sedasız bir "Riviera" ama kendi zaman diliminde birden bire devinim kazanabilen "Canlar Ülkesi". "Canlar ülkesi", Abhaz dilinde ülkenin adı için kullanılan Apsnı'nın karşılığı (Taştekin, 2019).

Etnik ve dil yönünden Gürcülerden farklı olan Abhazlar tarih boyunca Gürcistan ve Rusya arasında kalmış, bu iki devlet arasında varlık mücadelesini sürdürmüştür. Zengin bir tarihe sahip olan Abhazya'nın Türklerle etkileşimi ise Osmanlıların kuzeye doğru genişlediği dönemlere rast gelmektedir. Kırım'ın, Ruslara kaybedilmesinden sonra gözünü Kafkasya'ya

diken Çarlık Rusya'sı 19. yüzyıla gelindiğinde bu bölgede Osmanlılara karşı üstünlük sağlamaya başlamıştır. 1829 Edirne Anlaşmasıyla Osmanlılar, Kafkasya'daki bazı toprakları Çarlık Rusya'ya vermiş, buradaki haklarından da vazgeçmiştir. Çarlık Rusya'nın, Kafkasya'ya yerleşmesiyle birlikte Kafkas halkları sistematik bir şekilde yerlerinden edilmiş, Osmanlı topraklarına zorunlu bir göçe zorlanmışlardır. Ekim Devrimiyle birlikte Rusya'da Bolşevikler iktidara gelmiş, bu çerçevede Kafkasya'yı dizayn etmişlerdir. 04 Mart 1921'de Abhazya'da, tekrar Bolşevik yönetim iktidara gelir "Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti"nin(SSCB) kurulmasıyla siyasal-hukuksal ve kültürel olarak bağımsız bir devlet statüsü kazanılır. Bu devlet, kısa bir dönem sonra da "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği"nin kuruluşunda bağımsız bir devlet olarak yerini alır. Abhazya, SB'nin içinde 10 yıl bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürürken, 1924'te Lenin'in ölmesiyle iktidara gelen, Gürcü asıllı Sovyet lider Josef Stalin tarafından halkın iradesi ve istemi dışında 1931 statüsü düşürülerek Gürcistan'a bağlamıştır (Abhaz Tarihi, 2014).

Stalin döneminde Gürcüler yoğun bir şekilde Abhazların çoğunluk olduğu bölgelere göç ettirilerek nüfus yoğunluğunda değişimler sağlanmış ve Abhazlar yaşadıkları yerlerde azınlık durumuna düşmüşlerdir. Abhazya'nın Sovyetler içerisindeki statüleri değiştirilip Gürcistan'a bağlanmasından sonra diğer etnik gruplara baskılar artmış, azınlıkların taleplerini göz ardı etmiştir. Abhazya ile Güney Osetya'da milliyetçi örgütlenmeler ortaya çıkmış ve Gürcülerin artan baskılarına karşın Abhazya'nın önde gelenleri özerk yapılarını korumak için Rusya'nın himayesini istemişlerdir. Abhazya, 1991'e kadar Gürcistan'a bağlı otonom bölge varlığını sürdürmüş, Sovyetler dağılmadan önce bağımsızlığını da ilan etmişlerdir. Gürcistan'da düzenlenen bağımsızlık referandumunu Abhazya boykot etmiş, onun yerine Sovyetlerde kalma yönünde halk oylaması gerçekleştirmiştir. O dönem için Gürcistan'da iktidarda olan Zviad Gamsahurdia'nın milliyetçi söylemleri ve Abhazya'nın isteklerini tanımaması sonucunda çatışmalar yaşanmıştır. Karşılıklı kararlar sürecinden sonra Abhazya, 1925 Anayasasına dönülmesi yönünde karar almış, Abhazya'nın 1931 yılında Sovyet Gürcistan'ına bağlanmadan önceki koşullarına dönülmesi kabul etmiştir. Gürcistan ise bu durumu kabul etmemiş, Abhazya'nın fiili durumuna askeri operasyonla karşılık vermiştir. 1992 yılında Gürcistan'ın "Kılıç" adını verdiği operasyonun başlangıcında Gürcü kuvvetleri başarılı olmuştur. Abhazya'nın oluşturmuş olduğu milis kuvvetleri Gürcü askerlerine zaman sonra üstünlük kurmuş, Tiflis yönetimi ele geçirdiği yerleri terk etmek zorunda kalmıştır. Abhazya konusunda tüm inisiyatifi kaybeden Gürcistan, Rusya'nın belirlediği şartlar

çerçevesinde masaya oturmak zorunda kalmıştır. Bu görüşmelerde sorunun siyasi çözümüne ilişkin somut bir ilerleme sağlanamadı.

Mart 1994'te Bağımsız Devletler Topluluğuna (BDT) üye olan ve aynı yıl Dünya Bankası ve IMF reçeteleri uygulanmaya başlayan Gürcistan'ın talebi üzerine, BDT da Abhazya'ya ağır yaptırımlar içeren ambargo uygulamaya başladı. Ancak tüm zorluklara rağmen Abhazya konumunu korudu. 1997'de, Abhazya Gürcistan'a siyasi bir proje sundu. Tarafların ilişkisini federatif bir yapıya oturtan ve karşılıklı statüleri belirleyen bu projeye Gürcistan, olumlu ya da olumsuz hiçbir yanıt vermedi. Bunun üzerine Abhazya projesini geri çekti (Aslan, 2009:7).

1998 yılında Gürcistan ve Abhazya arasındaki sorunların çözümüne yönelik BM ve AGİT çatısında arabuluculuk girişimleri olmuş; fakat uluslararası kuruluşlarında devreye girmesi etkili olmamıştır. Vladislav Ardzınba'nın cumhurbaşkanlığını ikinci kez kazandığı 1999 yılında Abhazya halkı tekrar halk oylamasına gitmiş ve bağımsızlık taleplerini yenilemiştir. Halkın bağımsızlık yönünde oy kullanması ve referandum sonucunun bu yönde çıkması barış görüşmelerini de sekteye uğratmıştır. Eduard Şevardnadze döneminde Abhazya sorunun çözümünde birtakım girişimler yapılmakla beraber bunlar başarısız olmuştur. 2003 yılı seçimlerine usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle başlayan protesto gösterilerinden sonra ülkeyi terk etmek zorunda kalan Şevardnadze iktidarı "Gül Devrimi" ile Mihail Saakaşvili'ye bırakmıştır. Gül Devrimi sonrası dönemde Abhazya ve Güney Osetya sorunlarını milliyetçi bir çizgide ve üniter yapı esasında çözmeyi hedefleyen Saakaşvili'nin bu amaçları ise tepkiyle karşılanmıştır. Bu amaçla Saakaşvili ilk önce özerk bölgelerin yetkilerini azaltmak istemiş ve merkezi yönetimle Acara özerk yönetimi arasında gerginlik yaşanmıştır. Acaristan Özerk Cumhuriyeti lideri Aslan Abaşıdze, istifa ederek, yurtdışına gitti. Batum'da muhaliflerin başlattığı kutlamalara katılan Gürcistan Devlet Başkanı Mihail Saakaşvili, Acaristan'da diktatörlüğün bittiğini ve demokrasinin geldiğini söyledi (Abaşıdze, Acaristan'ı terk etti , 2004).

Saakaşvili'nin Acara konusunda takındığı tavır Abhazya ve Osetya meselelerinde de aynı yöntemi izleyeceğinin işareti sayılmıştır. Bu amaçla Saakaşvili ordunun Abhazya sınırına yığınak yapmasına destek vermiş; Gürcü askerlerin Kodor Vadisine gelmesine göz yummuştur. Gürcü askerlerin Kodor Vadisine girmesinden sonra Abhazya ve Gürcistan arasındaki bağlar tamamen kopmuş, diplomasi seçeneği ortadan kalkmıştır. Saakaşvili, iktidara geldikten sonra Rusya dengeli bir ilişki yürütmemiş, NATO ve AB üyeliğini

ülkesinin hedefi haline getirmiştir. Renkli devrim sonrası Gürcistan'da Rusya düşmanlığı giderek belirgin bir hal almış, Tiflis ve Moskova arasındaki ilişkiler kopmuştur. Rusya, Saakaşvili'nin NATO'ya üyeliğini öncesini kendisine tehdit olarak görmüş, buna karşılık o dönemden itibaren Abhazya ve Güney Osetya'daki varlığını güçlendirmiştir. 2006'dan itibaren Batı'nın 2003'teki 'Gül Devrimi'nin ardından Gürcistan üzerinden Kafkasya'ya yüklenmesiyle Rusya'nın Abhazya politikasının değişmesi, bu çerçevede Moskova'nın ambargoları tek taraflı kaldırmakla kalmayıp Abhazların yurtdışına çıkışlarını kolaylaştırmak için Rus pasaportu dağıtması, son olarak düne kadar Kafkas halklarına katliam ve sürgünden başka bir şey yaşatmamış emperyal güç olarak Ağustos 2008 savaşında Osetlerin ve namlunun ucundaki öteki halk Abhazların kurtarıcısı kesilmesi Ruslara bakışını değiştirdi (Taştekin, 2010:154).

Rusya, Kafkasya'daki duruma Abhazya ve Güney Osetya lehine müdahil olurken, Gürcistan ile olan ilişkileri geri döndürülemez bir şekilde hasar almıştır. Rusya 2006 yılından itibaren Gürcistan ile olan ekonomik ve siyasi ilişkilerini dondurma kararı almıştır. Dış ticarete Gürcistan'ın en büyük ortağı olan Rusya kendi pazarına bazı Gürcü mallarının girmesini yasaklamıştır. Rusya'nın attığı bu adımlar iktisadi yönden zaten zayıf konumda Gürcistan için darbe niteliğinde olmuştur. 2008 yılına gelindiğinde ise Kosova bağımsızlığını ilan etmiş ve bu karar batı dünyasında karşılığını da bulmuştur. Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Türkiye ve diğer uluslararası kuruluşların Kosova'nın bağımsızlık girişimini tanıması Kafkaslardaki yeni jeopolitik gelişmelerin öncüsü olmuştur. Güney Osetya'da bu kararı gerekçe göstererek Gürcistan'dan ayrıldığını ve tek yanlı olarak bağımsızlığını ilan ettiğini duyurmuştur. Gürcistan ve uluslararası toplum bu tek taraflı girişimi tanımamış, Güney Osetya'nın bağımsızlığı de facto düzeyde kalmıştır. Ağustos 2008'de Gürcistan yönetimi ülkedeki ayrılıkçı hareketlere son vermek için Güney Osetya topraklarına askeri operasyon düzenleme kararı almıştır. Gürcü ordusunun Güney Osetya'daki bazı yerleşim yerlerinin kontrol altına aldığını açıklamasından sonra Rusya, vatandaşlarını korumak bahanesiyle Güney Osetya sınırına kuvvetlerini yığmıştır. Abhazya'nın, bu savaş sürecinde Güney Osetya'ya yardım sağlaması üzerine Gürcü kuvvetlerini kontrol ettikleri yerlerden çekilmek zorunda kalmıştır. Çatışmalar esnasında Rus kuvvetlerinin Gürcistan'ın Gori şehrine girmesi üzerine Fransa devreye girerek ateşkes antlaşması imzalanmasını sağlamıştır. Ateşkes sonrası Gürcü ve Rus kuvvetleri eski sınırlarına çekilmiş, Güney Osetya'da güvenliğin sağlanması için ilave önlemler alınmıştır. Ateşkes sonrası dönemde Abhazya ve Güney Osetya meclisleri bağımsızlık kararı aldıklarını duyurmuşlardır. Bağımsızlık kararı Rusya tarafından tanınırken,

BM, NATO ve AB gibi uluslararası kuruluşlar tarafından tanınmamışlardır. Abhazya ve Güney Osetya'nın bu girişimleri de facto devlet düzeyde kalmış, uluslararası hukuk gereği bu iki bölge halen Gürcistan'ın bir parçası kabul edilmektedir.

Şu an itibariyle Gürcistan ve Rusya ilişkilerinin en önemli noktasını ayrılıkçı bölgeler oluşturmaktadır. Zira diğer bir çok problem bu problemle doğrudan ya da dolaylı bir bağlantı içindedir. Milliyetçi Gürcü yönetimlerinin Rusya'ya karşı yanlı tutumlarının doğal bir sonucu olarak Rusya yönetimi, Güney Osetya'daki ayrılıkçılara ılımlı yaklaşırken, Gürcü hükümetlerine karşı katı bir politika yürütmüştür. Diğer yandan, Rusya'nın o dönemdeki dış politikasının Kafkasya ayağının önemli bir unsuru olan Gürcistan'ı kaybetmeyi göze alamayan Rusya, Gürcistan'ın istikrarlı ve bağımsız bir ülke olmasına büyük önem verdiğini dile getirmekten de geri kalmamıştır. Bir bakıma Rusya bölgenin kendisinin nüfuz alanı olduğunu ve bölgesel problemlerin Rusya'nın katılımı olmaksızın çözülemeyeceğini fiili olarak göstermeye çalışmıştır (Yılmaz R., 2010:36).

Rusya, savaş sonrası dönemde askeri varlığını artırmış olup, bu durum sorunun çözümü ve bölgenin istikrara kavuşabilmesi önünde engel oluşturmaktadır. Kafkasya'da Güney Osetya merkezli yaşanan son gelişmeler, Rusların ciddi çabalarla oluşturduğu dondurulmuş ayrılıkçı bölgeler sorununun bölge barışı için ne kadar tehlikeli olduğunu açık olarak göstermiştir. Aslında Gürcistan ile Rusya arasındaki bu gerilim Rusya'nın maskesinin düşerek gerçek yüzünün görülmesine yaramıştır. Emperyalist imparatorluk kültürünün devlet karakteri haline geldiği Rusya'nın her olayda güç kullanarak problemlerin halline yönelmesi, irade dışı bir refleks olarak bir kez daha kendini göstermiştir. Böylelikle, Batılı ülkeler Rusya'yı uzlaşma kültüründen uzak, Batılı değerleri tehdit eden bir güç olarak yeniden tanımlamıştır (Yılmaz R., 2010:36-37).

Abhazya'da bağımsızlık sonrası dönemde Rusya ile ilişkiler gelişmiş; askeri yönden Rusya buradaki varlığını güçlendirmiş, Abhazya vatandaşlarına Rus pasaportu vermiştir. ABD'nin Karadeniz'e artan ilgisi ve Gürcistan ile Ukrayna'da renkli devrimleri desteklemesi Rusya'yı rahatsız etmektedir. Kafkasya'da, Sovyetler yıkıldıktan otorite boşluğu olmuş, ABD bu açığı doldurmaya çalışmıştır. 2000'li yıllardan itibaren Gürcistan, Batı ile entegrasyonu tercih etmiş, Abhazya ve Güney Osetya sorunları bu tarihten iyice gün çıkmıştır. ABD ve AB, yakın ilişkiye giren Gürcistan ekonomisini ve silahlı kuvvetlerini Batı'nın ön gördüğü programa göre reform etmiştir. Putin'in iktidara gelmesinden sonra Rusya, yakın çevresinde nüfuzunu iyice artırmış olan ABD'ye karşı stratejisini değiştirmiştir. Rusya, Gürcistan ile

ilişkilerinin bozulmasından sonra Kafkasya'daki ayrılıkçı çatışma bölgelerini kullanmaya başlamıştır. Stratejisini ayrılıkçı bölgelerdeki sorunları kullanmak üzere inşa eden Moskova yönetimi bu sayede eski Sovyet ülkelerindeki nüfuzunu korumayı başarabilmiştir.

Güney Osetya ve Abhazya ise savaşın ardından Rusya'nın beklenmeyen biçimde gelen bağımsızlık tanıma kararı ile birlikte krizden avantajlı çıkmış görünse de, Rusya'ya olan bağımlılıkları neredeyse geri dönülmez bir hal almıştır. Rusya'nın etkisi ve kontrolü altındaki bu bölgelerin bağımsızlıklarının Batı tarafından tanınması görünür gelecekte neredeyse imkansızdır. Bu nedenle Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarının sınırlı sayıda ülke tarafından tanınacağı ve uluslararası toplumun bu iki unsuru uzun yıllar, belki de hiçbir zaman bağımsız ülkeler olarak kabullenmeyeceği açıktır (Karabulut, 2012:201). Sonuç olarak Rusya'nın, Kafkasya'daki temel hedefi ayrılıkçı donmuş çatışma bölgelerini kullanarak bölgede egemen güç olmaya devam etmektir. 19. yüzyıldan itibaren bölgeye yerleşmiş olan Rusya'nın bölge halkı ile tarihi, ekonomik bağları bulunmakta olup, ayrıca Abhazya'yı siyasi olarak da desteklemektedir. Verilen destekler sayesinde Abhaz halkı ile ilişkilerini her zaman iyi tutmuş olan Moskova yönetimi, alanda Gürcistan'a karşı istediğini elde edebilmiştir. Abhazya'nın de facto bağımsızlık girişimi bugün Dünya'da birkaç ülke tanımaktadır. Batılı devletler bu bağımsızlık girişimini tanımamış olup, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden yana tavır almaktadır. Batının amacı Sovyetlerin yıkılışından sonra Karadeniz'de etkin bir güç olabilmek ve Rusya'yı havzada çevrelemektedir. 2008'de yaşanan savaştan sonra Rusya bölgede tekrar etkin bir olarak ortaya çıkmıştır. ABD ve AB, Gürcistan ile ilişkilerini geliştirirken, Rusya ise ayrılıkçı bölgelerdeki varlığını kalıcı hale getirmiştir. Rusya, Putin dönemiyle birlikte havzada Batılı güçlerin hegemonya tesis etmelerine karşın, Gürcistan, Ukrayna gibi ülkelerde askeri gücünü, bölgede yaşayan Rus azınlığı ve geçmişten tesis ettiği ilişkiler nedeniyle ayrılıkçı donmuş çatışma bölgelerini kullanmaktadır.

3.2.2 Güney Osetya

Kafkasya sıradağlarının güneyinde bulunan Güney Osetya 3.990 km²'lik oldukça küçük ve dağlık bir coğrafyaya sahiptir. Nüfusu yaklaşık olarak 70 bin'dir. Bu nüfusun yaklaşık olarak 50 bini Oset, 15 bini Gürcü, 5 bini ise çeşitli Sovyet halklarından insanlardır. Kuzey Osetya'da yaklaşık 500 bin Oset bulunmaktadır. RF, Kuzey Kafkasya ve Oset diasporası ile birlikte dünyada yaklaşık olarak 800 bin Oset bulunmaktadır. Osetler iki dinli bir halktır (Akbolat, 2008).

Kafkasya'ya tahmini olarak 13.yüzyıl gibi gelip yerleştiği tahmin edilen Osetler bu tarihten itibaren Gürcülerle kaynaşmıştır. Kafkasya'ya geldikten sonra Hristiyanlığı benimseyen Osetler din faktörünün de etkisiyle Gürcülerle birlikte uzun süre birlikte yaşamışlardır. Kafkasya'ya göç ettikten sonra tarihi boyunca hep büyük güçlerin himayesi altında yaşayan Osetler 16.yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti egemenliği altında yaşamışlardır. Osmanlı – Rus savaşı sonucu imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması sonucu yaşadıkları toprakların büyük çoğunluğu Ruslar tarafından istila edilmiştir. Ruslar tarafından kademe kademe ele geçirilen Kafkasya her zaman stratejik açıdan Moskova tarafından özel önem verilen bölgelerden birisi olmuştur. Çarlık Rusya'sı bölgede kendisi sağlama alabilmek için Abhazların ve Osetlerin yaşadığı bölgeler olan Kuzey Kafkasya'yı; Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ı ele geçirmek için üs olarak görmüştür. Ruslar, Kafkasya'da egemenliğini sağlamlaştırmak için stratejik Vladikavkaz şehrini kurmuşlardır.

19. Yüzyıla gelindiğinde ise Ruslar, Güney Kafkasya'yı içine alacak şekilde Karadeniz ve Hazar Bölgesinde egemenliğini artırmıştır. Osetlerin yaşadığı toprakların bir kısmı bu tarihten itibaren Gürcistan tarafına bırakıldığı için bölünmüş durumdadır. Rusya 1917 Ekim Devrimi ve bunu izleyen senelerde iç siyaset dalgalanmaları yaşarken 1918 dolaylarında Güney Osetya toprakları Menşevik Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin parçası kabul edilmiş, bölge halkı bu durum karşısında pek çok isyan çıkarmıştır. Önce 1922'de Güney Osetya, Gürcistan SSCB'ne olarak kabul edilmiş; daha sonra 1924'te Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı özerk gölge sayılan Kuzey Osetya, 1936 yılında özerk cumhuriyet statüsüne sahip olmuştur (Duran, Geçmişten Bugüne Osetya Sorunu, 2019). Özerkliği kabul edilen Güney Osetya, Sovyet Gürcistan'ı içerisinde konumunu dağıldığı tarih olan 1991' e kadar bu şekilde sürdürmüştür. Gorboçov döneminin sonuna doğru başlayan değişim politikaları Sovyetler içindeki toplulukları etkilediği gibi Osetyalılar da bu politikalara istinaden 1989 yılında özerklik taleplerini Sovyet yönetimine iletmışlerdir.

Gürcistan'ın 1989'da Sovyetler Birliğinden bağımsızlığını ilân etmesi sırasında Güney Osetya da Gürcistan'dan bağımsızlığını ilân ederek bağımsız bir ünite olarak kalmak ya da Kuzey Osetya ile birleşmek istedi. Aynı süreçte Abhazya da Gürcistan'dan bağımsızlığını ilân etmişti. Gürcistan Hükümeti bu bağımsızlıkları tanımayarak her iki özerk bölgeye de askeri birlikler göndererek kontrolü sağlamaya çalışınca ayrılıkçılarla çıkan çatışmalar sonucunda binden fazla insan hayatını kaybetti. Ancak Gürcistan bölgeleri itaat altına alamadığı gibi, Devlet Başkanı Ziviad Gamshakurdia'ya karşı başlayan muhalefet eylemleri nedeniyle bir iç savaşa sürüklendi. 1992'de ülkenin önde gelenleri Gürcistan'ı hem iç savaştan çıkaracak hem

de Güney Osetya ve Abhazya'nın ayrılma eğilimlerini durduracak beklentisiyle eski Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Eduard Şevarnadze'yi Devlet Başkanlığına getirdiler. Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in de girişimiyle 1992'de taraflar arasında Sochi Anlaşması imzalandı ve çatışmalara son verildi (Erkan, 2015:72). Osetlerin özerklik isteme gerekçesi Gürcistan'ın kendi kimliklerine ve dillerine saygı duymadığı, Gürcülüğü kendilerine dayattığı şeklindedir. Bir yıldan fazla süren iç savaş Rusya'nın araya girmesiyle taraflar arasında ateşkes ilan etmişlerdir. Gürcü milliyetçisi Zviad Gamsahurdia'nın devrilmesi sonrasında yerine gelen Şevarnadze Güney Osetya konusunda kısmen ılımlı siyaset izlemiştir. Rusya'nın iç savaş döneminde Güney Osetya tarafında yer alması, Gürcistan'ı izlediği politikalar sebebiyle eleştirmesi Tiflis yönetimini geri adım atmaya zorlamıştır. 1992 yılında ateşkes koşullarını belirlemek için bir araya gelen Rus, Gürcü ve Oset liderler Gürcistan – Güney Osetya sınırına olası çatışmaların önüne geçmek için barış gücü konuşlandırılmasına karar vermişlerdir. Ayrıca Rusya'nın istediğiyle ateşkesin geçerliliğini denetlemek ve ihlalleri denetlemek amacıyla Ortak Kontrol Komisyonu kurulmasını sağlamıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından takip eden bu süreçte Rusya Federasyonu; Sovyetler Birliği'nin eski üyeleriyle Aralık 1991'de Bağımsız Devletler Topluluğunu kurmak için anlaşma imzaladı. BDT'nin Rusya öncülüğünde olması, Gürcistan'ın bu oluşuma katılmaya sıcak bakmamasının sebebi olsa da Güney Osetya ve Abhazya krizlerindeki başarısızlık ve mevcut ekonomik problemler Gürcistan'ı Bağımsız Devletler Topluluğu'na katılmaya mecbur kıldı. Bu dönemde Rusya da Gürcistan'ı kendisine yaklaştırmak için faaliyetlerde bulunmuş; 19 Mart 1992'de Güney Osetya'da yapılan referandumda halkın Rusya ile (Kuzey Osetya) yeniden birleşme kararını kabul etmemesi bunun bir örneğidir (Alemdar, 2021). Şevardnadze döneminde Güney Osetya sorunun çözümüne ilişkin taraflar arasında görüşmeler yapılmış, Osetya'nın statüsünün belirlenmesi için müzakere girişimleri olmuştur. Şevarnadze, Güney Osetya konuda batının desteğini de almaya çalışmış, AGİT'de bu sürece dahil olmuştur. Güney Osetya meselesindeki yumuşama ise Gül Devriminin gerçekleşmesi ve ardından Şevardnadze'nin iktidarını kaybetmesinin ardından çözümsüzlüğe doğru evrilmiştir. Saakaşvili'nin Gürcistan'daki yolsuzluğu, ekonomik sorunları ve ayrılıkçı bölgeleri doğrudan merkeze bağlayarak üniter devlet yapısı kurmayı amaçladığını belirterek kamuoyunu desteğini yükseltmiştir. Bu amaçla Saakaşvili merkezi yapıyı güçlendirmek için özerk bölgelerin ayrıcalıklarının azaltılacağını belirtmiş, buna Acaristan ile başlamıştır.

2004'te anayasada yapılan değişikliklerle birlikte Acaristan'ın özerkliği azaltmış, merkezi yönetimin lehine değişiklikler yapılmıştır. Acaristan özerk bölgesinin başkanı Aslan

Abaşidze yaşanan gerginlik sonrası ülkeyi terk edip, Rusya'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Acaristan'da istediğini elde eden Saakaşvili, Güney Osetya'da kuvvet kullanarak aynı şekilde çözebileceğini düşünmüş, müzakere yerine askeri yöntemi tercih etmiştir. Gürcü yönetiminin bu dönemde Güney Osetya sınırında kaçakçılıkla mücadele planını yürürlüğe koyması ve askeri birliklerin sayısını artırmasını Güney Osetya yönetimi ekonomisine ve güvenliğine tehdit olarak görmüştür. Saakaşvili'nin Güney Osetya'ya attığı adımlar karşısında Rusya'nın sessiz kalacağını düşünmüş; fakat Osetya sınırında yaşanan çatışmalar sonrasında Moskova aleni şekilde bölgede statükonun devamından yana tavır almıştır. Rusya'nın politika değişikliğinin altında yatan sebep ise; Saakaşvili'nin batı desteğiyle iktidara gelmesi ve ardından Moskova aleyhine söylemlerde bulunması, NATO ile AB üyeliğini vurgulaması ve Kafkaslarda Rus çıkarlarına aykırı girişimlerde bulunması gibi etkenler burada etkili olmuştur. Bu dönemde Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan renkli devrimlerin ardından, Rusya yakın çevresinde batıya karşı çıkarlarını korumak için daha sert önlemler almıştır. Bu kapsamda dondurulmuş çatışma bölgelerinden olan Abhazya ve Güney Osetya ile ilişkilerinde yeni bir sayfa açmıştır.

Saakaşvili'nin iktidarının ilk günlerinde, Güney Osetya sorununu çözmek için demokratik hakların genişletilmesi önerisi BM tarafından da takdirle karşılandı. Ancak 2006 yılından itibaren bölgede krizin yeniden tırmanması sırasında BM adeta olaylara seyirci kaldı, hatta bölgedeki BM Gözlem Misyonu neredeyse görev yapamaz duruma geldi. Güney Osetya'da bağımsızlık referandumu düzenlenmesi BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın yerine Banki Moon'un gelmesi sürecine denk gelmişti. Yeni Genel Sekreterden, zaten çözümü çok zor olan soruna kısa vadede çare bulmak beklenemezdi (Erkan, 2016:44). Saakaşvili'nin, Moskova karşıtı söylem ve eylemlerine devam etmesi üzerine Rusya 2006'da bir dizi ekonomik önlem öngören paket açıklamıştır. Rusya, ülkede bulunan Gürcülerin kaçak olduğunu, bunun yanı sıra Gürcü vatandaşlarına vize verilmemesini ve Tiflis'teki büyükelçisini geri çağırıştır. Kosova'nın 2008'de bağımsızlığını ilan etmesine Rusya'nın karşı çıkması ve buna batının destek vermesi üzerine Karadeniz'deki donmuş çatışma bölgelerinin durumunu etkilemiştir. Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonraki süreçte Güney Osetya ve Abhazya'da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir; fakat bu girişimi uluslararası alanda Rusya ve birkaç müttefiki dışında diğer ülkeler tarafından kabul görmemiştir. Gürcistan ile Güney Osetya arasındaki gerilim artarken Rusya'da Kafkasya'daki çıkarlarını korumak için bölgeye askerlerini yollamaya başlamıştır.

2008 yılında Tiflis yönetiminin toprak bütünlüğü politikalarıyla mevcut Oset-Gürcü gerilimi farklı bir boyut kazanmış, aynı yılın Ağustos ayında Gürcistan'ın Güney Osetya'ya girmesiyle başlayan Rus-Gürcü Savaşları Osetlerin asla tam olarak bir devletin boyunduruğu altında kalamayacaklarının belgesi olmuş ve bölgedeki etnik Gürcü fanatizminin sonunu hazırlamıştır (Duran, 2019). Ağustos 2008'de sınır bölgesinde Gürcü askerleri ve Oset milisler arasında başlayan çatışmalara Abhazya'da dahil olmuştur. Rusya ise çatışmalara kendi vatandaşlarının can güvenliklerini ve bölgedeki barış gücünün saldırıya uğradığını bahane ederek Gürcistan'a saldırılara başlamıştır. Rusya'nın çatışmalara dahil olmasından sonra Gürcistan'ın iç meselesi olan Güney Osetya ve Abhazya meselesi uluslararası bir krize dönüşmüştür. Rusya'nın çatışmalara dahil olmasından Gürcü ordusu ele geçirdiği Abhazya ve Güney Osetya'daki yerleşim yerlerinden çekilmek zorunda kalmış, Gürcistan'ın önemli şehirleri Rus ordusu tarafından bombalanmıştır. Fransa'nın arabuluculuğu sayesinde iki taraf arasında ateşkes antlaşması imzalanmış, Rus ordusu savaştan önceki sınırlarına çekilmiştir. Uluslararası hukukta Güney Osetya ve Abhazya Gürcistan'ın parçası olarak kabul görmekte olup, bu iki özerk bölgenin bağımsızlık girişimi de facto olarak kalmıştır. Rusya, yakın çevresinde Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanıyarak Gürcistan ile olan bağlarını iyice zayıflatmış, hassas noktası olan Kuzey Kafkasya'nın güvenliğini sağlamış oluyordu. Donmuş çatışma bölgelerindeki statünün değişimi süreci Kosova'nın bağımsızlık girişiminin Batı tarafından tanınması ile bozulmuştur. Fakat bugün Gürcistan'da yaşanmakta olan gelişme, 2008'in Şubat ayında Sırbistan'da yaşanmıştı. Kosova, aynen Abhazya ve Güney Osetya gibi, tek taraflı olarak bağımsızlık ilan etti. Bu bağımsızlık ilanı, ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya bata olmak üzere Batı İttifakı tarafından derhal tanındı. Akabinde Kosova Cumhuriyeti ile Batılı büyük güçler arasında diplomatik ve ekonomik ilişkiler başlatıldı ve hızlandırıldı (Sancaktar, 2008). Batı; Kosova'nın bağımsızlığını tanıırken, Güney Osetya ve Abhazya'nın bu girişimini görmezden gelmesi kendi içindeki tutarsızlığı yansıtmaktadır.

SSCB'nin dağılmasının ardından RF'nin jeopolitik kaygılarına dönük olarak ise, Kuzey Kafkasya'daki sınır güvenliği zafiyetinin RF'yi yeni bir parçalanma sürecine sürüklemeye potansiyeli görülmektedir. RF'nin sınır güvenliğini sağlama hedefinde, yakın çevre sınırları RF savunma stratejisi için temel alınmıştır. Bu nedenle yakın çevrenin etki altında tutulmaya çalışıldığı görülmektedir. RF yakın çevresinin önemli bir bölümü oluşturan Güney Kafkasya'daki bağımsızlığını kazanmış üç devletle yakın ilişkilerini sürdürmüştür. RF için yakın çevre devletlerinde askerî varlığını sürdürmesi ve güçlendirmesi çabasının ön planda

olduğu görülürken, Gürcistan ile ilişkilerinde askerî üsler ve Gürcistan topraklarında Rus kuvvetlerinin bulunması ile ilgili konularda sorun yaşamıştır. Gürcistan'ı kontrol altında tutabilmek için hem motivasyon hem de baskı unsurlarını kullandığı ancak buna pek başarılı olamadığı görülmektedir (Öztürk, 2009:235-236). Gül Devriminin ardından Gürcistan üzerindeki nüfuzunu tamamen kaybeden Rusya güney sınırında Batı destekli bir hükümetin iş başına gelmesinden ötürü rahatsızlık duymuştur. Saakaşvili'nin iktidara gelmesinden sonra Gürcistan, dış politikasında Rusya'yı dış politikasında dışlayan bir tutum izlemiştir. 2003'ten sonra Batı ile yakınlaşan Tiflis yönetimi, ABD'nin Karadeniz'deki stratejini gerçekleştirme planında üs konumu görmüştür. Bu dönemde ABD'den mali, siyasi ve askeri destek gören Gürcistan, ordusunu da modernize etmiştir. ABD'nin genel olarak havzada amacı, NATO aracılığıyla Karadeniz'deki askeri gücünü etkin olarak kullanmak olup, Rusya'yı çevrelemektir. Ukrayna, Gürcistan ve Moldova'da Moskova yanlısı hükümetleri yönetimden uzaklaştırarak AB yanlılarını bu ülkelerde desteklemiştir. ABD'nin, havzada Rusya'ya uygulamış olduğu çevreleme politikası kısmen başarılı olmuş olup, alanda Sovyetler sonrası oluşan boşluğu doldurmaya çalışmıştır. Karadeniz'in; Orta Asya, Ortadoğu ile Balkan coğrafyasının merkezinde olması ve enerji boru hatlarının güzergahında olması nedeniyle ABD için vazgeçilmez bir bölgedir.

Rusya açısından ise Karadeniz yüzyıllardır sıcak denizlere çıkış noktasında erişim sağladığı için bölge stratejik bir konumdadır. Avrasya'ya hakim olma noktasında Karadeniz'e yerleşebilecek herhangi bölge dışı bir güç Rusya'nın bu hedefini tehlikeye sokacaktır. ABD'nin desteklediği yönetimlere karşı Rusya ise donmuş çatışma bölgelerini harekete geçirmekte, ayrılıkçı unsurları desteklemektir. Putin dönemiyle dış politikasında değişikliğe giden Rusya, sınırları dışında yaşayan Rusça konuşan toplulukları koruma misyonunu kendisine amaç edinmiştir. Ayrılıkçı bölgeler ve Rusça konuşan toplulukları bahane ederek Moskova yönetimi Ukrayna, Gürcistan ve Moldova'nın iç işlerine karışabilme ve askerlerini bu bölgelere yerleştirebilme fırsatı elde etmiştir. Güney Osetya meselesinde de olduğu gibi Gürcü yönetiminin kendisini dışlayıp, Batı ile yakınlaşması üzerine donmuş çatışma bölgelerini kullanmıştır. Oset halkının yüzyıllardır Rusya ile olan yakınlığı sayesinde bölgeye rahat bir şekilde yerleşen Moskova, Gürcistan'a karşı büyük koz elde etmiştir. 2008'de yaşanan savaştan sonra ise Güney Osetya, Gürcistan'dan ayrılıp bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu girişim de facto düzeyde kalmış olup, uluslararası hukukta halen Osetya toprakları Gürcistan'ın sayılmaktadır. Rusya, 1991'den sonraki dönemde yeniden hareketlenen donmuş çatışma bölgelerini, Karadeniz'in hakimiyeti konusunda çıkarlarına uygun olarak

kullanmaktadır. Bölgenin tek egemen gücü olmak için dış politika konseptinde değişikliğe giden Rusya, bölge dışı unsurları engellemek adına son zamanlarda asker gücünü ve ayrılıkçı bölgeler sorununu ön plana çıkarmaktadır.

3.2.3 Kırım

Kırım, Karadeniz'in kuzeyinde yer alan, doğusunda Azak Denizi ile çevrelenmiş stratejik yarımadadır. Tarihi çok eskilere dayanan birçok medeniyetin egemenliğine girmiş olan Kırım'ın yeri Türk tarihi açısından da önemlidir. II. Mehmet döneminde Osmanlı'nın sınırlarına dahil olan üç asır boyunca bu özelliğini korumuş, 1776 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım'ın Osmanlı Devleti bağları sembolik hale gelmiş, 1792 Yaş Antlaşması ile Çarlık Rusya'sına geçişi kabul edilmiştir. Rus Çarlığı döneminde ilhak edildikten sonra Kırım'ın demografik yapısı hızlı bir şekilde değişmeye başlamıştır. Kırım'daki Tatar nüfusu çeşitli tarihlerde zorunlu göçe zorlamış, bölgeye Ukrayna ve Rus kökenliler yerleştirilmeye başlanmıştır. Çarlık yönetimi çöktükten sonra Sovyetlere bağlı özerk bölge olarak varlığını devam ettiren Kırım için tarihteki dönüm noktası 1944'te Stalin döneminde yaşanan zorunlu göç uygulamasıdır. Sosyalist rejim sırasında beş yüz bin civarında Kırımlı Türk yarımada dışına çıkartılırken, ülkenin nüfusunu değiştirmek üzere zengin Rusların bu ülkeye yerleşmeleri devlet politikaları ile desteklenmiştir. Kırım'ın bir Türk yurdu olmaktan çıkarak Rus ülkesi olması, Osmanlı imparatorluğunun zayıflamasıyla başlayan bir süreç olarak bugüne kadar gelmiş ve Türk asıllı Tatar nüfus her yol denenerek bu ada üzerinden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır (Çeçen, 2019).

1954 yılına gelindiğinde ise Kruşçev, Kırım'ı Rusya ile Ukrayna'nın birleşmesinin 300. yıl dönümü sebebiyle Kiev'e bağlamıştır. Sovyetlerin dağılmasından sonra ise Kırım, Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyet olması konusunda statüsü belirlenmiştir. Ukrayna'nın 1996'da kabul ettiği anayasaya göre Kırım'ın özerkliği kabul edilmiş, bu özerk bölgenin kendi parlamentosu, hükümeti ve bayrağı vardır. Ancak Kırım'da yaşayan Rus azınlık ve Sivastopol'de bulunan askeri filo nedeniyle bölgenin özerkliği o dönemde sembolik olmuştur. Rusya, Ukrayna ile yaptığı Dostluk Antlaşması gereği soncunda Kırım'ın statüsünü kabul etmiş, yarımada bir donanma filosu bulundurma fırsatı yakalamıştır. Leonid Kuçma Ukrayna cumhurbaşkanı seçildikten sonra Moskova'nın, Kiev ile olan ilişkileri 1990'lı yıllar boyunca ılımlı bir seyir izlemiştir. Kuçma'nın hakkında çıkan yolsuzluk iddiaları üzerine yerine 2004 devlet başkanlığı seçimlerinde Rusya yanlısı Yanukoviç aday olmuş ağırlıklı olarak ülkenin doğu kesiminden oy almıştır. Rakip olarak batının desteklediği Yuşçenko

adaylığını koymuştur. Yanukoviç'in kazandığı seçimleri seçimde usulsüzlük olduğu gerekçesiyle Batı tanımamış ve Turuncu Devirme giden yol açılmıştır. Ukrayna halkı Turuncu Devrimle birlikte Rusya yerine batıyı tercih etmiş, tıpkı Gürcistan'daki Gül Devrimine benzer bir süreci yaşamıştır.

Ukrayna'da tekrarlanan devlet başkanlığı seçimlerinin ikinci turunda muhalefet lideri Viktor Yuşçenko zaferini ilan etti. Yüzde 90'ını sayılan oyların yüzde 52'sinden fazlasını aldığı açıklanan seçimlerde büyük bir yolsuzluk olayının da yaşanmadığı kaydedildi (Yuşçenko Zaferini İlan Etti, 2004). Rusya, Batıyı seçimlere müdahale etmekle suçlamış, Putin yakın çevresindeki ülkelerin Moskova'nın çıkarlarıyla örtüşmeyen hükümetlerin gelmesinden rahatsız olmuştur. Ukrayna'da başlayan renkli devrim halk düzeyinde bekleneni verememiş, ülkedeki siyasi çalkantılar devam etmiştir. Rusya ise Turuncu Devrimin rövanşını Yanukoviç'in seçildiği 2010'daki seçimlerde almayı başarabilmiştir. Havzadaki renkli devrimler süreci Saakaşvili'nin Gürcistan'da, Ukrayna'da da Yuşçenko'nun iktidarını kaybetmesiyle son bulmuştur.

Yanukoviç, yönetimi devraldıktan sonra Rusya ile ekonomik ve siyasi ilişkileri düzeltmiş, Kırım'daki Rus askeri üssünün süresini uzatmıştır. Kırım'daki askeri üssün kullanılmasının süresinin uzatılması karşılığında Ukrayna, Rusya'dan aldığı doğalgazın fiyatında kısmen bir indirim elde etmiştir. Böylelikle Ukrayna'nın Rusya'ya olan ekonomik, siyasi ve askeri bağımlılığı artmış, Putin'in Kiev yönetimi üzerindeki kozları artmıştır. Rusya Avrasya İmparatorluğu kurma iddiasının peşinden gitmektedir. Hatta bu iddiasını Rusya'nın uluslararası siyasi manevralarını kısıtlayan en büyük sorunu olan ekonomisinin kötü gidişatına rağmen sürdürmektedir. Büyük Avrasya İmparatorluğu kurmayı amaçlayan ve Rus kimliğinin varlığını da böyle bir ideale bağlayan Rusya, bu içinden çıkılmaz ekonomik sorununa rağmen, Kırım örneğinden de anlaşıldığı üzere yayılmacı politikasında keskin adımlar atmaya başlamıştır (Al & Ayvaci, 2013:230). Yanukoviç döneminde istediği gibi Ukrayna'da istediğini elde eden Rusya'nın bu durumu ise 2013 yılına kadar devam etmiştir. Yanukoviç döneminde de Ukrayna'da iktisadi alanda sorunlar devam etmiş, halkın bu anlamda refahı sağlanamamıştır. AB, Ukrayna'ya tam üyelik için perspektif vermemesine rağmen ortaklık antlaşması imzalanması için tarih vermiştir. Ukrayna halkının bu bağlamda siyasi ve ekonomik yönden beklentisi AB'den yüksek olmuş, Kiev yönetimi batı ve Rusya arasında bir denge kuramamıştır.

Baskıların gölgesinde Mart 2013'te Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile yaptığı görüşmede Rusya-Kazakistan-Belarus Gümrük Birliği'ne (Avrasya Ekonomik Birliği) katılma yönünde sinyaller vermeye başladı. AB bu duruma tepki gösterdi. Dönemin AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso, Ukrayna'nın hem Avrasya Ekonomik Birliği'nin üyesi olup hem de AB Serbest Ticaret Anlaşması'na dahil olamayacağını ifade etti. İlginç bir şekilde, 2013 kasım ayında Ukrayna'nın AB ile yakınlaşmasına engel olacak gelişmeler yaşanmaya başlandı. 11 Kasım'da Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'e iş dünyasını temsilen kaleme alınmış bir mektup gönderildi. Mektupta, Ukrayna sanayisinin güçlü ve rekabete dayanıklı bir yapıya sahip olmadığı vurgulanarak, AB ile ortaklık anlaşmasının ertelenmesi isteniyordu. İşte bu karar, Ukrayna'da krizin başlamasına neden oldu (Yıldız, 2020:4). Yanukoviç döneminde Rusya'nın ülke üzerindeki etkisinin belirgin şekilde artması AB ve NATO ile taraftarlarının tepkisini çekmiş, protesto gösterilerinin fitilinin ateşlenmesine neden olmuştur. Protestoların başladığı tarih olan Kasım'dan sonra süreci doğru bir şekilde idare edemeyen Yanukoviç'in kamuoyu önündeki desteği günden güne düşmüştür. Protestoların merkezi haline gelen Bağımsızlık Meydanındaki göstericiler Ukrayna'nın tercihinin AB ve NATO olması yönündeki taleplerini dile getirmişlerdir. 22 Şubat'ta Parlamento, başkan Yanukoviç'in görevden alınması için oylama yapmış ve Yanukoviç ülkeyi terk etmek durumunda kalmıştır. Aynı gün Parlamento, hapiste bulunan eski başbakan Julia Timeshenko'nun serbest bırakılmasına karar vermiştir. Ardından Yanukoviç için Parlamento tarafından "toplu cinayet" suçundan tutuklanma kararı çıkartılmıştır. 23 Şubat'ta Parlamento sözcüsü olan Olexander Turçinov başbakanlık icra yetkisine sahip olmuştur. Ukrayna'daki siyasal sistemin kırılgan ve istikrarsız olması kaotik ortamın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ukrayna'da hiçbir siyasal blok/parti ülkenin siyasetine tam anlamıyla hâkim olamamıştır (Taşdemir & Özer, 2015:50).

Ukrayna'da yaşanan kriz sonrası ülkenin doğusunda ve güneyinde yer alan Kırım'da da Rus kökenlilerin oluşturduğu bir eylemler silsilesi başlamıştır. "Yeşil adamlar" olarak adlandırılan Rus yanlısı bu milis güçler kısa sürede hükümet binalarının yanı sıra Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nu da ele geçirdi. Kiev'deki yönetimin değişmesine karşılık Rus yanlısı silahlı grupların baskısı altındaki parlamentoda "Kırım, Ukrayna'nın bir parçası olarak kalsın mı yoksa Rusya'ya mı bağlansın" sorusunun yarımada sakinlerine yöneltileceği bir referandum kararı çıkarılmak istenildi. Eli silahlı "yeşil adamların" gölgesinde 6 Mart'ta toplanan Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu, Kırım'ın Rusya'ya bağlanması için

referandum yapılması kararı alındığını ilan etti (Rusya'nın Kırım'ı Yasa Dışı İlhakının 5.Yılı, 2019).

Kırım'da gerçekleştirilen sembolik halkoylamasına katılım düşük olmasına rağmen sonuç evet yönünde çıkmış ve Kırımlı Tatarlar bu süreci başından itibaren boykot etmiştir. Halkoylamasının sonucu uluslararası arenada kabul görmemiş; BM, AB, ABD ve NATO gibi kuruluşlar kabul etmemiştir. Referandum Moskova tarafından tanınmış; Kırım, Rusya'nın resmen bir federal bölgesi haline gelmiştir. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesindeki gerekçeler ise şöyle sıralanabilir:

a) Rusya'ya göre Yanukoviç Ukrayna'nın meşru lideridir, yönetimine karşı yapılan gösteriler ve iktidardan uzaklaştırılma şekli hukuk dışıdır.

b) Meydan gösterileri sırasında Ukrayna'da insani bir kriz meydana gelmesi

c) Rusya kendi sınırları dışında yaşayan Rus kökenlileri korumakla kendisine görev addediyor ve Ukrayna'daki azınlığı korumak için gerekirse askeri yöntemleri de kullanabileceğini açıkça dile getirmektedir.

Kırım'ın 2014 yılında uluslararası alanda siyasi kriz olmasının bir diğer boyutu da AB ve ABD'nin meseleye taraf olmasından kaynaklanmaktadır. Ukrayna, ABD'nin Karadeniz politikasında Rusya'ya karşı set görevi görmekte olup, son yıllarda bu ülkeye olan siyasi ve ekonomik desteği artmıştır. Kırım'ın, Rusya tarafından ilhak edilmesine bu açıdan sessiz kalması uluslararası hukukun ihlaline ve bunu onaylaması anlamına gelebilirdi. AB açısından ise Ukrayna, Rusya üzerinden ithal edilen enerjinin arzı meselesinde transit ülke konumundadır. Kırım'ın ilhak edilmesinden sonra ABD, tarafından Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımları içeren bir dizi paket açıklanmıştır. AB ise Rusya'ya karşı uygulanan ekonomik yaptırımlara temkinli yaklaşarak daha sonradan katılmıştır. AB'nin Rusya ile olan iktisadi ilişkileri düşünüldüğünde uygulanacak olan kısıtlamaların kendi ekonomilerini olumsuz etkilemesine rağmen yaptırımlara katılmışlardır.

Batılı ülkeler Rusya'nın yasalara aykırı olarak Kırım'ı ilhak edip Ukrayna'nın doğusuna müdahale etmeye başlamasına ekonomik yaptırımlarla tepki verdi. Yaptırımlar Haziran 2014'te Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve diğer müttefikler ve ortaklar tarafından koordineli biçimde yürürlüğe girdi. Bu yaptırımlar Eylül 2014'te daha da sıkılaştırıldı. AB'nin Temmuz 2015'te sona ermesi planlanan yaptırımları Ocak 2016 tarihine kadar uzatıldı. ABD ve Kanada'nın yaptırımları ise

halen açık uçlu (Christie, 2015). AB, 2014'te uygulamaya koyduğu yaptırımları 2016'da tekrar uzatma kararı almış, kısıtlamalara ek olarak Moskova'ya silah satışı da yasaklanmıştır. Rusya ile ticari ilişkileri bulunan Almanya'nın Kırım krizinden sonraki süreçte ise belirgin bir şekilde azalmıştır. Batının ekonomik yaptırım kararına enerji kozuyla direnen Rusya ise Kırım konusunda geri adım atmamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Ukrayna, Rusya'ya karşı Batı ile yakınlaşmaya başlamıştır. Rusya, yakın çevresi sayılan Karadeniz'i ABD'ye kaptırmamak için Putin döneminden itibaren dış politikada agresif bir tutum izlemeye başlamıştır. Yanukoviç'in devrilmesinden sonra Ukrayna'da yaşayan Rus azınlığı kullanarak ayrılıkçı hareketleri destekleyen Rusya, Kırım'ı bir süre sonra ilhak etmiştir. Ukrayna üzerinde Rus azınlığı kullanarak ve ülkenin doğusundaki ayrılıkçı bölgelerdeki milisleri silahlandırarak baskı kurmaya çalışan Moskova yönetimi bu ülke üzerinde nüfuzunu korumaya çalışmıştır. Batının bölgedeki amacı ise Rusya'yı çevreleyerek etkin bir güç olabilmektedir. Sovyetlerin dağılmasından sonraki dönemde çıkan güç boşluğunu doldurmaya çalışan ABD, havzada kendisine yakın gördüğü figürleri renkli devrimler yoluyla yönetime getirmiştir. Fakat renkli devrimler sonrasında Batılı devletler donmuş çatışma bölgeler sorunuyla karşılaşmıştır. ABD bölgede siyasi olarak, AB ekonomik gücüyle havzada var olmak istemişlerdir. Gürcistan ve Ukrayna'da istedikleri etkiyi yumuşak güç unsurlarıyla elde eden Batılı güçler bu anlamda kısmen başarılı da olmuşlardır. Ancak Ukrayna, Batı ile yakınlaşmasının sonucu olarak Kırım'ı kaybetmiş, ülkenin doğusunda yer alan Donetsk ile Luhank'ta fiili hakimiyetini kaybetmiştir. Rusya'nın, Kırım'da düzenlediği halkoylaması uluslararası hukuka aykırı bir durum oluşmuştur. Rusya'nın ilhak kararına rağmen Kırım, Ukrayna'nın bir parçası kabul edilmektedir. Bu durum açıkça Ukrayna anayasasında belirtmekte olup, referanduma katılımın düşük olması ve oy kullananların çoğunun Rus kökenli olması sebebiyle eleştirilmektedir. Ukrayna meselesi Rusya için çıkarları açısından büyük önem arz etmektedir. Rusya, yakın çevresi gördüğü buralarda NATO veya AB etkisini sınırlandırmak istemektedir. Bunun yerine Putin yönetimi eski Sovyet ülkelerini AEİ gibi oluşumlar içinde tutarak nüfuzunu genişletmek istemektedir. Batı karşısında karşı bir güç olarak var olmaya çalışan Moskova yönetimi donmuş çatışma bölgelerini ve enerji kozunu kullanarak Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'da istediğini elde etmeye çalışmaktadır.

3.2.4 Donetsk ve Luhansk

Ukrayna, ülke olarak bağımsızlığından günümüze kadar birçok sıkıntılarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Serbest piyasaya geçiş sancıları, yolsuzluklar, ekonomik krizler ve oligarkların varlığı sıkıntılardan başlıcalarıdır. Bu sorunlardan biri olan iki toplumluluk ise ülkeyi doğu ve batı olarak ikiye bölme noktasına vardırmıştır. Ukrayna'nın doğu bölgeleri olan Donetsk ve Lugansk ile beraber, Don ırmağı boyunca Rusya'nın batı kesiminin bir kısmını da içine alan havza Donbas olarak adlandırılmıştır. Doğu eyaletlerinin Ukrayna Meclisi'nde temsil edilme oranı neredeyse toplam sayının üçte biridir ve bu bölge ülkenin ekonomisine ve politikalarında çok büyük etkilere sahip olagelmıştır (Uyaniker, 2018:150). Bağımsızlıktan sonraki dönemde ülkenin doğusunda yaşayan Rus kökenliler Ukrayna'nın hassas noktasını oluşturmuştur. Yanukoviç'in ülkeyi terk etmesinden sonra siyasi karışıklık başlamış, takip eden süreçte Kırım, Rusya tarafından ilhak edilmiştir.

Ukrayna'da cumhurbaşkanı seçilen Petro Poroşenko yemin ederek görevine başladı. Poroshenko yemin töreni sırasında Ukrayna'nın doğusundaki çatışmalara son vermek için bir plan açıkladı (Ukrayna: Poroşenko Cumhurbaşkanı Olarak Yemin Etti, 2014). Bu dönemde Ukrayna'da Yanukoviç sonrası dönemde ülkenin doğusunda yaşayan Rus azınlığın bağımsızlık talepleri gündeme gelmiştir. Rusya yanlıların çoğunlukta olduğu Donbass ve Luhansk gibi şehirlerde 2014'ten itibaren merkezi hükümetle ilişkiler kopmuş, bu da iç savaşa giden sürecin başlangıcı olmuştur. Ukrayna halkının etnik profiline bakıldığında bir bütünlük sağlamamaktadır. Ülkenin doğusunda Moskova'yı destekleyen Ortodoks ve Rus kökenli topluluk varken; batısında Ukrain denilen AB taraftarı, Katolik halk yaşamaktadır. Bu anlamda 2014 meydan olaylarından sonra Yanukoviç'in ülkeyi terk etmesi siyasi bir krizi tetiklemiştir. Ülke adeta bu olaylardan sonra siyasi yönden Avrupa taraftarları ve Rusya yanlıları olmak üzere ikiye bölünmüştür. Toplumdaki bölünmüşlük gerçekleşecek olan iç savaşın adım adım habercisi olmuş, Rusya tarafından desteklenen isyancılar 2014'te Donbass'ta ayaklanmışlardır. Donbass'ta ayaklanan Rusya taraftarları kısa sürede hükümet binalarını ele geçirmiş, merkezi hükümet ayaklanma çıkan bölgelerde kontrolü kaybetmiştir. Kiev yönetimi ülkenin doğusundaki isyancılarla müzakere yoluna gitmiş olsa da bu konuda istediğini elde edememiştir. Bunun üzerine Poroşenko yönetimi Ukrayna ordusunu bölgeye göndermiş, isyancılarla ordu arasında çatışmalar başlamıştır. AB ve ABD isyancıların Rusya tarafından desteklendiğini belirtmiş, fakat Moskova yönetimi milislerle herhangi bir ilgisinin bulunmadığını belirtmiştir. Rusya Kırım problemini hallettikten sonra bu bölge üzerinde yoğunlaştı ve kendi senaryosunu uygulamaya koydu. Bu senaryoda Ukrayna, ABD ve AB'ne

ise savunma ağırlıklı rol verdi. Rusya'nın Ukrayna'nın doğusunda ayrılıkçı talepleri desteklemesinin esas nedenlerinden biri de, bu ülkeyi tam olarak kontrol altına ala bilmeyeceği takdirde doğu bölgesini de-facto veya de-jure koparmak olmuştur. Aynı zamanda Rusya bununla Kırım'ın ilhak edilmesi konusunun müzakerelere açılmasına engel oldu (Cabbarlı, 2016:111).

Rusya destekli isyancılar Donbass ve Luhansk gibi şehirlerde önemli ölçüde kontrolü sağlamışlar, ağır sanayinin bulunduğu bu şehirlerin kaybedilmesi Ukrayna ekonomisi açısından ülkeyi zor durumda bırakmıştır. Ukrayna ordusu bir süre sonra ülkenin doğusundaki isyancıların ilerleyişini durdurmuş; fakat Donetsk 7 Nisan'da, Luhansk'ta 28 Nisan'da cumhuriyet ilan edilmiştir. Donbass ve Luhansk'ta referandum yapılmış ve Rusya, oylama sonucu çıkan bağımsızlık kararını desteklemiştir. Ukrayna'nın doğusunda yaşanan krizin sonucu olarak ülkenin Donetsk ve Lugansk bölgeleri referandum yoluyla bağımsızlığını ilan etmişti. Donetsk hükümet binasında bir araya gelen Donetsk ve Lugansk temsilcileri, iki bölgenin birleştiğini ilan ederek, Halk Birliği Cumhuriyeti'ni kurdu (Halk Birliği Cumhuriyeti kuruldu., 2014).

İki de facto cumhuriyet daha sonra birleştikten sonra adını Novorossiya (Yeni Rusya) olacak şekilde değiştirmiştir. İç savaşın etkileri Ukrayna için olumsuz olmuş, savaş boyunca binlerce insan ölmüş, ülke içinde birçok insan yaşadığı yerleri terk etmek zorunda kalmıştır. Çatışmalardan sonraki süreçte ise Donbass ve Luhansk bağımsızlıklarını ilan ederek de facto cumhuriyet olmak istemektedirler. Rusya yanlısı isyancıların ilan ettikleri Donbass ve Luhansk'taki halk cumhuriyetleri Moskova tarafından desteklenme olup, Ukrayna bu sorunun askeri yollardan çözülemeyeceğini anladıktan sonra batılı devletlerin de desteğini alarak Rusya ile müzakere yolunu seçmiştir. Bu kapsamda Almanya ve Fransa'nın devre girmesiyle birlikte Ukrayna ile Rusya arasında Minsk Süreci başlamıştır. Minsk Süreci ile birlikte Donbass ve Luhansk'ın Ukrayna'ya bağlı özerk bölge olmaları amaçlanmıştır. Batı, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemekle birlikte Rusya'nın isyancıları desteklemesi Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne zarar vermiştir. Bu çözümsüzlük süreci ise Rusya'nın Ukrayna üzerindeki siyasi kozunu artırmaktadır. Minsk Görüşmeleri ile amaçlanan sınır bölgelerinin denetlenmesi, AGİT gözlemcilerinin denetimlerini yapabilmesi, esir ve tutukluların değişiminin yapılabilmesi bir takım hedefler belirlenmişse de bu girişim başarısız olmuştur. 2015'te taraflar tekrar masaya oturmuşlar ve Minsk II sürecini başlatmışlardır. Minsk II süreci de anlaşma olarak birincisine yakın sonuçları taşımakla beraber, Ukrayna ordusu ve Donetsk ile Luhansk sınırındaki çatışmalar devam etmiştir. Siyasi olarak çözüme

kavuşamayan Donetsk ve Luhansk'ın yeni bir Kırım olacağının işaretleri ise Putin'in burada yaşayan halka Rus pasaportu dağıtmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. 2019'a gelindiğinde ise Batı ve Rusya arasında Ukrayna'daki çatışma bölgelerinin çözümü için Steinmeier Formülü üzerinde anlaşmışlardır. Ukrayna, Rusya ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'ndan (AGİT) oluşan Trilateral İletişim Grubu Ukrayna'nın Rus kontrolü altındaki doğu bölgesi Donbas'ın yerel seçimler gerçekleştirildikten sonra özerk bir statüye geçmesi konusunda uzlaştı. AGİT onay verirse Donbas otomatikman özerk statüye kavuşacak (Aktan, Ukrayna ve Rusya 'Steinmeier Formülü' üzerinde uzlaştı: Donbas bölgesi seçime gidip özerk olacak., 2019).

Günümüzde zaman zaman aralıklarla devam eden çatışmalar nedeniyle sorunu Ukrayna'nın iç meselesi olmaktan çıkarmış olup, uluslararası bir krize dönüşmesine neden olmuştur. İsyancılara Rusya'nın lojistik vermesi ise sorunun çözümünü imkansız hale getirmektedir. Ukrayna üzerinde baskısını iyice artıran Rusya, AB'nin bu soruna zayıf tepki vermesi nedeniyle kısa vadede istediğini elde etmiştir. Sürdürebilir bir gerginliğinden yana olan Rusya, Kırım'ı ilhak etmiş, Donbas ve Luhansk'ta de facto cumhuriyet kurdurtmuştur. Gürcistan'dakine benzer bir süreç yaşayan Ukrayna ise Batı ve Rusya arasında siyasi anlamda sıkışmış durumdadır. Ukrayna cumhurbaşkanı Zelensky ısrarla AB ve NATO üyeliğini vurgulamakta olup, ülkesinin geleceğini Batı'da aramaktadır. AB'nin ekonomik yardımları ve ABD'nin siyasi desteği sayesinde ülkesindeki Rus baskısını azaltmayı hedefleyen Ukrayna yönetimi Donetsk – Luhansk sorununu çözmeyi hedeflemektedir. Rusya ile başlatılan müzakerelerde şu ana kadar herhangi gelişme kaydedilememişse de Zelensky yönetimi bu konuda AB'nin tam desteğini almış bulunmaktadır. AB'nin amacı da Ukrayna'yı ekonomik ve siyasi konularda Rusya'ya karşı kendisine bağımlı kalmasını sağlayarak, Ukrayna üzerinde nüfuzunu sağlamlaştırabilmektir. Fakat Rusya sınırları dışında yaşayan Rus azınlığı koruma siyaseti ve ayrılıkçı bölgelere verdiği destek sebebiyle Ukrayna'ya istediği gibi etki edebilmektedir. Ayrıca Rusya'nın dış politikada siyasi koz olarak kullandığı bir diğer araç ise Gazprom'dur. Doğalgaz konusunda büyük oranda Rusya'ya bağımlı durumda olan Ukrayna, Moskova ile ilişkileri gerginleştğinde Gazprom tehdidiyle karşılaşmaktadır. Bu nedenle Ukrayna, Donetsk –Luhansk meselesini bir çözüme kavuşturmak istiyorsa bunu Rusya ile gerçekleştirecektir. Rusya ile uzun yıllar tarihsel bağları olan Ukrayna'nın içerisinde önemli oranda Rusça konuşan azınlık bulunmakta olup, ekonomi ve enerji alanlarında da bağımlılığı bulunmaktadır. Rus yönetiminin 2014'ten sonra gerçekleştirdikleri eylemlere bakıldığında da yakın çevresindeki nüfuz alanlarını korumaya yönelik kararlılığı dış politikasına yansımıştır.

3.2.5 Transdinyester

Transdinyester sorunu kökeni Romanya'nın bağımsızlığını kazandığı 19. yüzyıl sonlarına kadar dayanmaktadır. Romanya, Osmanlı Devleti'nden ayrılıp egemen bir devlet olduktan sonra Moldova topraklarının o zamanki ismi olan Besarabya bölgesini işgal etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın galibi Romanya, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya safında yer alınca, topraklarının önemli bir bölümünü kaybetti. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Rusya'dan ayrılarak Romanya'ya dâhil olan 'Besarabya' ve kuzey Bukovina Haziran 1940'ta Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından işgal ve ardından ilhak edildi, yani 'Eflak' ve 'Boğdan', yeni dönemde de Romanya ve Moldova olarak iki ayrı siyasi coğrafyaya bölündü. Moldova bu kez SSCB'nin bir parçası oldu yani SSCB'nin on altı cumhuriyetinden biri haline geldi. Böylelikle, SSCB görünümü Rusya, Moldova'yı yeniden ele geçirdi (Eker, 2011:3). Sovyetler, Moldova sınırlarında bazı düzenlemeler yapmış, Rus ve Ukrayna kökenlilerin ağırlıklı olduğu Transdinyester'i Moldova egemenliğinde bırakmıştır. Moldova etnik olarak Rumenlerin çoğunluk olduğu bunun yanı sıra Rus, Ukrayna ve Gagavuz Türklerinin de yaşadığı multi kültürel bir toplum yapısına sahiptir. Transdinyester, coğrafi olarak Karadeniz'e kıyısı olmayan, Ukrayna'ya sınır olan bir bölgedir. Sovyetlerin çözülme sinyalleri verdiği 1980'li yılların sonuna doğru milliyetçiliğin etkisiyle halklar arasındaki ihtilaflar iyice gün yüzüne çıkmış, Dağlık Karabağ, Kırım, Osetya, Abhazya, Kosova ve Transdinyester gibi bölgelerde çatışmalar alevlenmiştir. Sovyet sonrası dönemde ortaya çıkan otorite boşluğundan faydalanan yerel aktörler avantajlı konuma gelmek için silah kullanmışlar ve bölgesel çatışmaları da tetiklemiştir. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası politika yeni bir boyut kazanmaya başlamıştır. Değişim sürecinden Karadeniz Havzası da etkilenmiş, bölgede yeni devletler ortaya çıkmıştır. Karadeniz Havzasında yer alan, aynı şekilde Doğu Avrupa ve Balkan coğrafyasında bulunan Moldova 1991'de bağımsızlığını kazanan ülkelerden biridir. Moldova'da ayrılıkçı bölge sorunları ile karşı karşıya kalmıştır. Transdinyester ve Gagavuzya sorunları bunlardandır. Aslında Transdinyester sorunu eski Sovyetlerden kalma bir taktik olan "böl ve yönet" stratejisinin tezahürü idi. Transdinyester sorunu, Kişinev (Başkent) merkezi yönetimiyle ayrılıkçılar arasında çatışmalara yol açmasının yanında, aynı zamanda 21. yüzyılda hala nihai bir çözüme de kavuşturulamamıştır (Batı, s. 1-2).

Sovyetlerin son döneminde uygulanan Glasnost ve Prestroyka politikaları sonrasında Moldova'da Rumen milliyetçiliği yükselişe geçmiştir. Moldova Ulusal Cephesinin uygulamaları da Transdinyester'de tepkiye neden olmuş, bölgenin çoğunluğunu oluşturan Rus

ve Ukrayna kökenliler Moldova'dan ayrılma taleplerini sıkça dillendirmeye bu dönemde başlamışlardır. Moldova birden fazla etnik grubu içinde barındıran çok kültürlü bir yapıya sahip olan toplumdur. Çoğunluğu oluşturan Rumenler üzerinden Moldova'da bağımsızlık sonrası dönemde yeni bir ulus kimliği inşa edilmek istenmiştir. Bu dönemde Moldova ile Romanya'nın Rumen kimliği üzerinden yakınlaşması, Rusçanın resmi dil olmaktan çıkarılmak istenmesi ve diğer etnik unsurların haklarının kısıtlama girişimleri ülkedeki ayrılıkçı hareketlerin destek görmesine sebep vermiştir.

Diğer bir ifadeyle, ülkelerindeki Rus idaresini işgalci, bölücü ve emperyalist olarak görmeye başlayan Moldovalılar'ın Transdinyester'in Moldovacaya ilave olarak Rusçanın da resmi dil olmasını istemesini, bölgenin RF ve BDT ile işbirliği/entegrasyondan yana olmasını ve 14. Ordu'nun bölgede kalmasını savunmasını kendi kimliklerine yönelik varoluşsal bir tehdit olarak görmelerine sebebiyet vermiş ve daha üst bir kimlik kategorisi olan Romen kimliğine (Romanya'yla birleşmeye) yönelmelerine neden olmuştur. Transdinyester sorununda tarafların kimliklerine yönelik bahsi geçen hususlara dayalı olarak ortaya çıkan karşılıklı tehdit algılamaları 1992'de silahlı çatışmaların yaşanmasına yol açmıştır (Kurt & Khasonov, 2019:427).

Çatışmaların başlamasından sonra Rusya, Ukrayna, Moldova'nın mutabık kalması üzerine, Rus ordusuna bağlı 14. Tümen Transdinyester'e konuşlandırılmıştır. Kısa bir süre sonra Transdinyester'de ayrılıkçılar ile Moldova askerleri arasında tekrar çatışmalar başlamıştır ve Rus ordusuna bağlı kuvvetler ayrılıkçıların yanında almasına bağlı olarak Moldova hükümeti Transdinyester üzerinde etkisini yitirmiştir. Çatışmaların ardından yapılan ateşkes anlaşmasına göre Rus ordusuna bağlı 14. Tümen bölgeye barış gücü olarak yerleştirilmiş, Karadeniz'de Sovyet sonrası dönemdeki ilk de facto cumhuriyetin temelleri atılmıştır. Transdinyester, Moldova'nın geri kalanından farklı olarak gelişmiş sanayi, hayat koşullarının kısmen daha iyi olduğu, Rus kültürünü benimsemiş toplulukların yaşadığı ve Moskova ile bütünleşmeyi esas alan bir yönetime sahiptir. Transdinyester sorunun çözümü için Rusya, Moldova, Ukrayna ve Transdinyester AGİT bünyesinde toplanarak çözüm için müzakerelere başlamışlardır. Gerçekleştirilen müzakerelerin ana konusu ise Rus birliklerinin bölgedeki geleceği ve Transdinyester'in statüsünün belirlenmesi olmuştur. Ateşkesten sonraki süreçte ise Moldova ile Transdinyester'in ilişkilerinin statüsünün ne olacağı ilgili ise 1997'de Moskova Memorandumu imzalanmıştır.

1997-1998 yılları: Rusya ile beraber 1997 yılından itibaren Ukrayna’da görüşmelere katıldı. Hatta çözüm sürecinin en aktif dönemi 1997-98 yılları olarak kabul edilir. Sonuç olarak, 1998 yılında Odessa görüşmelerinin sonucu olarak karşılıklı güven ve normalleşme yolunda belgeler imzalandı (Aşırılı, 2016). Kişinev’in, Moskova’ya olan enerji ve iktisadi alandaki bağımlılığı nedeniyle memorandumdan istediğini elde edememiş, Transdinyester’in statüsündeki belirsizlik devam etmiştir. Moldova’ya göre Transdinyester’in statüsündeki belirsizlik yasa dışı uyuşturucu, silah satışı, insan kaçakçılığının merkezi yapmış, bu durum bölgenin istikrarını tehlikeye sokmuştur. 1990’lı yıllarda Transdinyester konusunda istediğini elde edemeyen Moldova’da sorunun çözümü için 2001 seçimlerinde Rusya ile işbirliğini geliştirmek isteyen Vladimir Voronin cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Voronin, Transdinyester konusunda ilerleme kaydedilebilmesi için Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini bu sayede sorunun Moldova’nın toprak bütünlüğü içerisinde çözüme kavuşabileceğini savunmuştur. Voronin yönetimi sorunun çözümü kapsamında Batıyı sürece dahil ederek elini güçlendirmeye çalışmış, Rusya’ya bağımlı kalmamaya özen göstermiştir. Moldova, Rusya ile o dönemde yaptığı müzakerelerden sonra federatif yapıyı esas alan bir plan üzerinde anlaşmış olsa da bu uygulamaya Batının baskıları üzerine hayata geçememiştir. Voron’in 2005’te tekrar cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Transdinyester sorunun çözümüne yönelik müzakere girişimleri tekrar başlamıştır. Ukrayna ve Moldova’nın ısrarlı isteğiyle, ABD ve AB de görüşmelere gözlemci olarak katılmış ve görüşmeler “5+2” denilen format içinde yürütülmüştür. Ne var ki Moldova yönetiminin Ukrayna ve AB’nin daha fazla sorumluluk alma talebine karşı çıkan Transdinyester yönetimi, 2006 yılında masadan kalkmış ve 2011 yılına kadar görüşmeler askıya alınmıştır. Gayri resmi yollardan yürüyen görüşmelerde, politik sorunların çözümünde bir yol alınamazken, güven artırıcı önlemlerin inşası üzerinde çalışılmıştır (Gökdağ, 2014:21).

Yapılan görüşmelerde Transdinyester’in Moldova’nın toprak bütünlüğünü bozmayacak şekilde özerkliğinin sağlanarak sorunun çözülmesini sağlamaktı. Rus 14. Tümen askerlerinin bölgeden çekilmesini isteyen Kişinev sorunun çözümü için bunu şart koşarken, Tiraspol askerleri mevcut durumda koz olarak gördüğü için bu öneriye karşı çıkmaktadır. Transdinyester’de 2006’da yapılan halkoylaması ile Rusya’ya bağlanma yönünde karar çıkmış, Moskova’nın bu kararı desteklenmesi beklenmiştir. Fakat Rusya, Karadeniz’deki donmuş çatışma bölgelerini bağımsızlıklarını kazanmasını ve kendisine bağlanmasına karşı çıkmaktadır. Bunun yerine Moskova’nın havzada izlediği strateji Gürcistan ve Ukrayna örneklerinde olduğu gibi donmuş çatışma bölgelerini ülkelerin iç işlerine karışma ve batıya

yakınlaşmalarına karşı koz olarak kullanmaktadır. Bu bağlamda Moskova, Transdinyester sorununda çözümsüzlükten yana tavır alarak Moldova'nın AB ile yakınlaşmasını önlemek hem de Rus azınlığı bahane ederek iç işlerine karışma fırsatı elde edebilmektedir.

Moldova ile Transdinyester arasında 1993'te Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) bünyesinde başlayan çözüm görüşmeleri halen devam ediyor. AGİT bünyesinde 5+2 formatında yapılan müzakerelere, Transdinyester, Moldova, Rusya, Ukrayna, ABD ile AGİT ve AB temsilcileri katılıyor (Moldova'da, Rus Askeri Güçlerin Transdinyester'deki Varlığı Protesto Edildi., 2020). Transdinyester meselesinin çözümü için AGİT 'in arabulucunda başlayan 5+2 (Moldova, ABD, Rusya, Ukrayna, Transdinyester, AB ve AGİT) görüşmelerinden Batının ve Rusya'nın birbirlerine olan güvensizlikleri ve Tiraspol'un, Moldova'nın vaat ettiği özerklik yerine ısrarla Rusya'ya bağlanmak istenmesi sorunu çözümsüzlüğe iterek başlatılan müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur.

Havzada 2000'li yılların ortalarından itibaren art arda gerçekleşen batı destekli renkli devrimlerden sonra Rusya, Karadeniz'e yönelik stratejisinde değişikliğe giderek daha agresif politika izlemeye başlamıştır. Rusya bu anlamda 2008'de yaşanan Gürcistan ile olan savaştan sonra Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanımış; Ukrayna'yı baskılamak için Kırım'ı ilhak etme yoluna gitmiş ve ardından ülkenin doğusundaki Rus nüfustan yararlanarak Donbass ve Luhansk'ta ayrılıkçıları silahlandırarak burada da de facto cumhuriyetler yaratmıştır. Bu bağlamda Moldova'nın da tıpkı Gürcistan ve Ukrayna gibi kendi yörüngesinden çıkabileceği endişesiyle hareket eden Rusya, Transdinyester ve Gagavuzya sorunlarını gündemde tutarak Kişinev yönetiminin iç işlerine karışma fırsatı yakalamaktadır. Moldova'da buna karşın diğer Balkan devletleri gibi ekonomik ve siyasi sorunlarını AB'ye üye olarak çözmeyi ummaktadır.

Rusya, Moldova'nın Batı yöneliminin ayırdındadır. Nitekim ülkede AB yanlısı bir hükümet iktidardadır. Doğu Avrupa özelinde daha fazla gücünü yitirmek istemeyen Rusya; Beyaz Rusya, Moldova ve Ukrayna'yı vazgeçilemez ülkeler olarak görmekte ve onların NATO ve AB şemsiyesi altına girmesini istememektedir. Avrupa'nın en fakir ülkesi olarak bilinen ve AB'yle yakınlaşarak bu durumdan kurtulabileceğini düşünen Kişinev, Rusya'nın kendisi üzerindeki siyasal/askerî baskısını da NATO aracılığıyla kırabileceğine inanmaktadır. Ancak Rusya da bu durumun farkındadır ve ülkedeki çeşitli siyasal parti ve gruplarla temas kurmaya çalışmaktadır (Tüysüzoğlu, 2017:209). Moldova'da 2016'daki seçimlere kadar AB yanlısı bir yönetim var iken, Igor Dodon'un seçilmesiyle birlikte ülkedeki siyasi denge Rusya

lehine dengelenmiştir. 2014'te AB ile imzalanan işbirliği anlaşmasını referanduma götüreceğini belirtti. Igor Dodon, AB yerine Rusya öncülüğündeki Avrasya ekonomik topluluğuna girmeyi teklif ediyor (Moldova'da Rusya yanlısı Igor Dodon dönemi resmen başladı, 2016). Dodon'un ülkesinde uygulamaya koyduğu Rusya yanlısı politikalar batı taraftarlarının tepkisini çekmekte olup, Transdinyester sorunun çözümüne katkı sağlamamaktadır. Kırım'ın, 2014'te ilhak edilmesinden sonra Kişinev yönetiminin Transdinyester meselesinin diplomatik yollarla çözüleceğine dair umutları zayıflamıştır. 2020'de görev süresi dolan mevcut cumhurbaşkanı Igor Dodon karşısında Batı yanlısı Maia Sandu ile yarışmıştır.

Bağımsız aday Igor Dodon ile Eylem ve Dayanışma Partisi (PAS) lideri olan eski Başbakan Maia Sandu'nun yarıştığı seçimde, oyların yüzde 99,91'i sayıldı. Moldova Merkez Seçim Komisyonun kesin olmayan sonuçlarına göre, yurt dışında yaşayan dahil 3 milyon 287 bin 140 seçmenin bulunduğu ülkede, seçime katılım oranı yüzde 52,78 oldu. Moldova'da cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci turunda, kesin olmayan sonuçlarına göre, Batı yanlısı Sandu, en çok oyu alarak ülkenin ilk kadın cumhurbaşkanı oldu (Chirciu, 2020). Batı yanlı politikalarıyla bilinen Sandu, ülkenin Avrupa Birliği'ne (AB) entegrasyonunu ve Rusya'nın Moldova üzerindeki etkisinin azaltılmasını savunuyor. Ayrıca, Sandu, Rusça karşıtı tavır alarak ülkede sadece Moldovacanın konuşulması gerektiğini vurguluyor (Moldova'da Batı Yanlısı Maia Sandu İlk Kadın Cumhurbaşkanı Oldu, 2020). Kaybettiği 2016 seçimlerinden pek farklı bir politika izlemeyen Sandu, AB entegrasyonu ve Romanya ile birleşme yönündeki isteğini açık ve kuvvetli şekilde ortaya koymuştur. Sandu'nun bu açıklamaları, Dodon'un 2016 yılında başa geldiğinde, AB-Rusya arasında dengeli bir politika izleyeceğini belirttiği söylemlerini hatırlatmaktadır. Nitekim yukarıda belirtildiği gibi görevi süresince Dodon için ibre daima Rusya tarafını göstermiştir. Sandu'nun cumhurbaşkanlığının, Moldova'nın geleceğinde önemli kırılmalara sahne olacağı aşikardır. Bu kırılmalardan birinin Transdinyester konusunda yaşanması hiç de sürpriz olmayacaktır. Özellikle Sovyet coğrafyasındaki dondurulmuş sorunlardan Karabağ'ın ciddi oranda eridiği şu zamanlarda, bir dondurulmuş sorunun daha erimeye başlaması olası gözükmemektedir (Çiftçiler & Mican, 2020).

Moskova yönetimi Putin'in iktidara gelmesinden Karadeniz, Kafkasya ve Balkanlarda hegemonyasını batıya karşı korumak için buralardaki hassas durumdan faydalanmaya çalışmaktadır. AB ve NATO'nun havzadaki genişleme stratejisini engellemek için Rusya donmuş çatışma bölgelerindeki siyasi ve etnik çatışmalardan yararlanmaktadır. Yakın çevresi

sayılan eski Sovyet coğrafyasındaki ülkeleri AEB çatısı altında toplamaya çalışan Rusya bu sayede kendi nüfuz sahasını korurken, batıya karşı da set çekebilmektedir. Bölgede Ukrayna, Gürcistan gibi batı ile yakınlaşan, kendisi aleyhine hareket eden yönetimleri askeri yöntem ve enerji kartıyla cezalandırabilen Rusya, bu ülkelerin dış politikalarını sahip olduğu kozlarla etkileyebilmektedir.

Uluslararası sistem Sovyetlerin dağılmasından sonra hızlı bir şekilde değişmiştir. Tek kutupluluğun yerini günümüzde dünya siyasi dengesi çok aktörlü bir evreye doğru gitmektedir. Batı, eski eski Sovyet coğrafyasında Rusya'yı çevreleyerek onun nüfuzunu kırmaya çalışmıştır. Uyguladığı politikalarla kısmen başarılı da olan Atlantikçi yapı, Rusya'nın yakın çevresindeki ülkelere değerlerini empoze edebilmiştir. Rusya ise bu politikalara karşı ayrılıkçı bölgeleri kullanarak bu ülkelerin üzerindeki hegemonyasını korumayı başarabilmiştir. Rusya tarihsel gelişim perspektifinden bakıldığında Kafkasya, Karadeniz, Balkanlar ve Baltık bölgelerini her zaman kendine ait bölgeler olarak görmekte olup, emperyal hedeflerinden vazgeçmemiştir. Rusya zaman zaman AB ve NATO üyeliğini dillendiren ve batılı kuruluşlara üye olmak çalışan Moldova gibi ülkelere karşı donmuş çatışma bölgelerindeki çatışmalardan yararlanarak ve siyasi baskılar kurarak nüfuzunu korumaya çalışmaktadır.

Donmuş çatışma stratejisini Rusya hem iç hem dış politikada kendi çıkarlarını maksimize etmek için kullanabilir. Rusya açısından iç politika açısından donmuş çatışma stratejisinin yararları olabilecektir. Rusya'nın Batı yaptırımları sonucu ekonomik açıdan zayıflamıştır. İç politikada yaşanan sıkıntılara karşı her zaman dış düşman aramak gerekebilir. Rusya'nın yukarıda belirtildiği gibi donmuş çatışma stratejisi uyguladığı Dağlık Karabağ, Güney Osetya, Abhazya, Moldova çatışmalarında şu strateji izlenmiştir. Rusya ayrılıkçıları desteklemiştir. Onlara gerekirse askeri destek sağlamıştır. Mali açıdan destekleme yanında gerektiğinde bu bölgelerde yaşayanlara Rus pasaportu verilmektedir. Donmuş çatışmanın olduğu ülkelerde iç siyasi reformlar ve AB ve Batı kurumları ile entegrasyon, sekteye uğramaktadır. Ülkelerde istikrarsızlık yaratılması ve belirsizlik ortamı bu stratejinin diğer önemli ögesidir. Bu aslında bir bakıma o ülkelerin içine, donmuş çatışma şeklinde "Truva atı" sokmaktır. Rusya bu çatışmaları istediği zaman alevlendirerek küresel politikadaki stratejik hedefleri için kullanabilir. Donmuş çatışma bölgelerinde Rusya'nın bir diğer taktiği ise bu bölgelere askeri güç yerleştirmesidir (Özçelik, 2016). Moskova yönetiminin Transdinyester sorunundaki avantajı ise, bölgenin Rusya'ya bağlanmayı istemesi ve çoğunluğun Rumen kökenli olan Moldova ile herhangi bir bağının bulunmamasıdır. Bu

sayede meseleyi istediği gibi kullanabilen Rusya, Moldova'nın iç işlerine karışabilme fırsatı da yakalayabilmektedir. Avrupa'nın, bu noktasında bir nevi Truva atı işlevi gören Transdinyester'de, AB'nin de herhangi bir tesiri olmadığı için bölge tamamen Rus kontrolünde bulunmaktadır. Bu nedenle geçmiş yıllarda yapılan Moskova'ya bağlanma yönündeki halk oylamalarına rağmen, Rusya bölgede istediği şekilde hareket serbestisine sahip olduğu için Transdinyester konusunda belirsizlik hakimdir. 5+2 görüşmelerinden de istediğini elde edemeyen Moldova için Transdinyester sorunu çözümsüzlük hakim olup, müzakerelerde herhangi bir ilerleme meydana gelmemiştir. Moldova'da şu an iktidarda AB yanlısı Sandu bulunmakta olup, Batı'nın Moldova özelindeki tek lehine durum budur. Transdinyester'de istediğini elde edemeyen AB, cumhurbaşkanlığına Batı ile bütünleşmeyi Sandu'nun gelmesiyle Kişinev üzerindeki Rus nüfuzunu bu şekilde kırabilmeyi ummaktadır. Moldova, Batı ile ne zaman yakınlaşmaya başlasa Rusya tarafından Transdinyester sorunu tekrar gündeme getirilip, Kişinev yönetimi tekrar kontrol altına alınabilmektedir. Transdinyester sorunun yakın gelecekte mevcut siyasi koşullar altında çözümü mümkün gözükmemekte olup, Moldova için baskı unsuru olmaya devam edecektir.

3.2.6 Kosova

Balkanlar, tarih boyunca birçok kadim uygarlığa sahiplik yapmış olan bir coğrafyadır. Bu bölgenin kaderini geçen yüzyıllar boyunca Roma İmparatorluğu, Doğu Roma, Osmanlı Devleti gibi birçok köklü medeniyete sahip devletler şekillendirmiştir. Avrupa'nın beş büyük yarımadasından biri olan Balkan Yarımadası, Orta Avrupa'ya ve Akdeniz'e uzanan Jeostratejik konumu ile önemli özelliklere sahiptir. Fiziki coğrafya açısından Balkanların sınırları kuzeyde Tuna Nehri ve Sava Irmağı, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege Denizi, güneyde Akdeniz, güneybatıda İon Denizi ve Adriyatik ile çevrilidir. Siyasi coğrafya açısından ise Balkanlar; Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye'nin Avrupa'daki toprakları ve eski Yugoslavya ile Romanya'nın tümünü içine alır (Balkanlar, 2021).

Bu sebeptendir ki tarih boyunca Balkanlar büyük güçlerin nüfuz mücadelesine sahne olmuştur. Osmanlı Devleti'nin 1389 I. Kosova Savaşı'ndan sonra hakimiyetini iyice pekiştirdiği bir coğrafya olan Balkanlarda 20.yüzyıl başlarına kadar sürecek Osmanlı egemenliği bölgeye hakim olmuştur. Fransız İhtilali'nin sonra ortaya çıkan milliyetçilik akımı Balkanları da etkilemiş, Sırp lar bağımsızlık girişimde bulunan ilk ulus olarak 1829 Edirne Anlaşmasından sonra özerklik kazanarak bağımsızlık yolunda ilk adımı da atmışlardır. 93 Harbi sonrası Osmanlı Devleti Berlin Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmış ve Balkanlarda

büyük toprak kayıplarına uğramıştır. Osmanlı'nın Balkanlardaki hakimiyetine kesin darbeyi ise Balkan Savaşları vurmuştur. Bu savaştan sonra Osmanlıların Rumeli'deki egemenliğine kesin bir şekilde son verilmiş olup, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlar yeniden şekillenmiştir. 1918'de Makedonya, Kosova, Sırbistan, Bosna Hersek ve Hırvatistan'ı kapsayacak şekilde Yugoslavya Krallığı kurulmuştur. Yugoslavya Krallığı II. Dünya Savaşı'ndan sonra Tito'nun liderliğinde Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti ismini alarak Sırp, Hırvat, Arnavut, Makedon gibi ulusların hepsinin temsil edildiği bir devlet yapısı inşa edilmeye çalışılmıştır. Kosova'da, bu sistem içerisinde Sırbistan'ın parçası olarak yeni kurulan Yugoslavya içerisinde yerini almıştır. Kosova'ya bu cumhuriyetlerden farklı olarak, Sırlara bağlı özerk statü tanınmıştır. Yugoslavya'yı oluşturan diğer cumhuriyetler kadar geniş haklar elde edemeyen Kosovalı Arnavutlar, Yugoslavya dönemi boyunca yıllarca kendileri için de cumhuriyet statüsü verilmesini talep etmişlerdir. Fakat Kosova, Yugoslavya içinde hiçbir zaman cumhuriyet statüsünü kazanamamıştır (Oduncu, 2019:4). Tito, bu dönemde Kosovalı Arnavutların, Enver Hoca'nın etkisine girmesini engellemek için bazı tavizler vermek zorunda kalmıştır. Kosova'ya bir takım ayrıcalıkların verilmesi ise Sırları rahatsız etmiş, ekonomik açıdan Yugoslavya'daki diğer federal cumhuriyetlere kıyasla ekonomik açıdan geri kalmış bir bölge olması da Sırların göç etmesine neden olmuştur. Sırların boşalttığı yerleri Arnavutlar bu yıllarda doldurmuş, Kosova'da demografik olarak baskın duruma gelmeye başlamışlardır.

Tito, Yugoslavya Federasyonu içinde Sırların etkinliğinin artmasından rahatsızlık duymaktaydı. 1974'te çıkarılan ve Yugoslavya'nın kesin olarak parçalanmasına kadar yürürlükte kalan yeni anayasa ile Kosova ve Voyvodina'ya kadar pek çok bakımdan altı cumhuriyete eşit bir statü tanıdı. Bu statüye göre Kosova Özerk Cumhuriyeti Yugoslavya'nın ana federal organlarına kendi temsilcilerini gönderirken aynı zamanda Sırbistan Anayasası dışına çıkmamak kaydıyla kendi bölgesinde istediği kararı alabilecekti. Yugoslavya içerisinde çok kapsamlı bir otonomi elde eden Kosova, 1974'ten 1989'a kadar Yugoslavya'yı oluşturan altı kurucu cumhuriyet ve Voyvodina Özerk Bölgesi sekiz federe üiteden biri olarak kaldı (Arslan, 2009:52). Yapılan değişikliklerle federal cumhuriyetlerin yetkileri artırılmış, Kosova özerk bölgesinin polis teşkilatını kurmasına, dilini özgürce kullanabilmesinin önü açılmıştır. Soğuk Savaş yıllarında batı ile doğu arasında denge kurmaya çalışan Tito liderliğindeki Yugoslavya kendi birliğini bu dönemde milliyetçi fikirlerin altında sağlamayı başarmıştır. Çeşitli ulusları Yugoslav kimliği altında bir şekilde birleştirmeyi başaran Tito'nun 4 Mayıs 1980'de vefatından sonra Yugoslavya'da milliyetçilik fikirleri ve beraberinde getirdiği

bağımsızlık talepleri sistemin dağılmasına yol açacaktır. Soğuk Savaş, Balkanlarda etnik, dinî gerilimleri ve sınır anlaşmazlıklarını önlemiş; ancak yarattığı baskı geçici bir istikrar ve güvenlik sağlayabilmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, Yugoslavya özellikle dış politikada iki süper güç arasındaki pozisyonunu kaybetmiş; etnik, kültürel, ideolojik, yapısal faktörler ile ekonomik sorunlar çöküş sürecinin hızlanmasına yol açmıştır (Oğultürk, 2010:104).

Tito'nun ardından Sırp milliyetçiliği Yugoslavya içerisinde güç kazanmaya başlamış, Kosovalı Arnavutlarda varlıklarını korumaya yönelmişlerdir. Yugoslavya'daki ilk bağımsızlık hareketi ise Arnavutların Priştina Üniversitesi'nde başlattıkları gösterilerden sonra başlamıştır. Miloseviç, Sırp milliyetçiliğine uygun olarak 1974 Yugoslavya Anayasasındaki Kosova'ya sağlanan ayrıcalıkların kaldırılmasına yönelik çalışmalara girişmiştir. Yapılan değişikliklerle 1989'da Kosova'nın özerkliği ve beraberinde getirdiği birtakım ayrıcalıkları elinden alınmış olup, Belgrad'ın parçası haline gelmiştir. Yugoslavya'da 1990 yılında toplumsal hareketlenmeler artmış, artan Sırp milliyetçiliğine karşı diğer uluslarda örgütlenmeye başlamıştır. Yugoslavya federal sisteminde denge Sırbistan lehine bu dönemde bilinçli olarak değiştirilmiş, bu da birliğin dağılmasında bir başka etken olmuştur. Kosova'da ise 1990'da meclis feshedilmiş, 1991'de ise diğer cumhuriyetler gibi bağımsızlığını ilan ederken ilk cumhurbaşkanı İbrahim Rugova olmuştur. Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilan etmesinden sonra Balkan coğrafyasında 1992 -1995 arası sürecek iç savaşa sahne olmuştur.

Bosna Hersek'te 1992-1995 yıllarında yaşanan ve yüz binlerce kişinin yaşamını yitirdiği kanlı savaş, ABD'nin Ohio eyaletindeki Dayton şehrinde bulunan Wright-Paterson Hava Üssü'nde 21 Kasım 1995'te paraf edilen ve 14 Aralık 1995'te Fransa'nın başkenti Paris'te Bosna Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzetbegovic, Sırbistan Cumhurbaşkanı Slobodan Milosevic ve Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franjo Tudjman tarafından imzalanan Dayton Barış Anlaşması ile son bulmuştur. Bosna Hersek Savaşı 1995'te imzalanan Dayton Antlaşması ile son bulmuş, bu antlaşmada ise Kosova'daki duruma herhangi bir atıfta bulunulmamıştır (Gül & Terzic, 2019). Batının, Kosova sorununa ilişkin herhangi bir adım atmaması üzerine bağımsızlıklarını elde edebilmek için Arnavutlar, Sırlara karşı 1996'da Kosova Kurtuluş Ordusunu(UÇK) kurmuşlardır. UÇK'nın amacı Kosova sorununu gündemde tutarak bağımsızlık yönündeki girişimlerini başarı ile sonuçlandırmaktır. UÇK'nın Arnavut halkı eşrafında silahlı mücadeleye başlaması, Sırp yönetimini derhal harekete geçirmiş ve tıpkı Bosna Hersek'te yaşananlar gibi köy baskınları ile birçok sivil Arnavut aileye dönük katı

tedbirler ve katliamlara dönüşmüştür. Kosova'daki bu son hal Avrupa ve dünya kamuoyunda ise Balkanlarda yeni bir iç savaşın doğabileceği endişesini yaratmıştır. Bu sayede UÇK'nın başlattığı silahlı mücadele, kendisini dünya kamuoyunda daha önceki siyasi ve ılımlı politikanın etkisinden daha fazla hissettirmeye başlamıştır (Ural, 2014:167).

UÇK'nın saldırılarına orantısız şekilde karşılık veren Sırp yönetiminin tavrı batılı devletler nezdinde tepkiyle karşılanmış, Sırp milliyetçisi Miloseviç politikaları meşruiyetini kaybetmeye başlamıştır. Balkanlardaki istikrarsızlığın nedeni olarak Kosova'daki çatışmalardan sonra Miloseviç görülmeye başlanmış, NATO müdahalesi bu tarihten itibaren gündeme gelmeye başlamıştır. ABD, İngiltere başta olmak üzere Kosova'ya NATO müdahalesini insani gerekçelerle desteklerken, Rusya ve Çin buna karşı çıkmıştır. Kosova sorunun bölgesel düzeyden milletlerarası düzeye getiren ise BMGK'nın 1998 yılında Yugoslavya'ya koyduğu silah ambargosu kararı ve Kosova'daki durumun düzeltilmesi için ateşkesi şart koşan metnidir. Miloseviç'in, Arnavutlara olan baskıcı siyasetinin değişmemesi ve yapılan müzakerelerde ordusunu Kosova'dan çekmeyi kabul etmemesi üzerine NATO askeri seçeneğin öncelik kazandığını duyurmuştur.

ABD, Kosova'daki insani krizi müdahale nedeni bahane ederek NATO aracılığıyla bölgeye müdahalede bulunmak istiyor; fakat Rusya Balkanlarda NATO'nun başlatacağı bir askeri harekate karşı çıkıyordu. Batılı devletler ve Miloseviç yönetimi arasındaki diplomatik görüşmeler çıkmaza girince 1999'da NATO, Sırbistan'a BMGK kararı olmadan hava harekati düzenlemeye karar vermiştir. Yugoslavya'yı ikna çabaları başarısızlıkla sonuçlanınca, NATO 10 Haziran'a kadar sürecek "Müttefik Güç Harekati"ni 24 Mart 1999 saat 20.00'da başlattı. Makedonya'nın kuzeyindeki Kumanova kentinde 9 Haziran 1999'da Kosova savaşını sona erdiren ve Askeri-Teknik Antlaşma olarak bilinen anlaşma imzalandı. Ertesi gün 10 Haziran'da ise NATO operasyonlarını askıya aldı. Aynı gün BM Güvenlik Konseyi, kabul ettiği 1244 sayılı karar ile BM'ye Kosova'da yönetim hakkı tanıdı ve görevi Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonuna (UNMIK) verdi. İki gün sonra, 12 Haziran'da dönemin Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Milosevic'in şartları kabul ettikten sonra Türkiye'nin de destek verdiği Kosova'da güvenliği sağlamakla görevli NATO önderliğinde çok uluslu barış gücü KFOR ülkeye girmeye başladı (Aliju & Vejaj, 2018). Askeri hareket sonrasında Kosova'nın statüsünün belirlenmesi BM çatısı altında AB, ABD, Rusya, Kosova ve Sırbistan yetkilileri arasında müzakereler başlamıştır. Finlandiya'nın eski Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari'nin Kosova için hazırladığı plan Kosova'ya bayrak, milli marş ve daha da önemlisi uluslararası anlaşmalar yapma ve uluslararası kuruluşlara üye olma hakkı veriyor.

Ahtisaari'nin planı Kosova'yı çoklu etnik bir toplum haline getirmeyi amaçlıyor. Eğer plan uygulanırsa, Kosova'da Arnavut olmayan topluluklara da önemli haklar tanınacak. Kosova'da nüfusunun %90-%95 seviyesindeki Arnavutların dışında Sırp, Türk ve Boşnak topluluklar da var. Büyük bir olasılıkla Arnavut dışı toplulukların sistemde dengeleyici rolü olacak (Kosova'da Gelecek Başladı, 2016).

Kosovalı Arnavutlar ile AB ve ABD bu planı desteklerken, Rusya ile Sırbistan planı tanımayacaklarını açıklamışlardır. Sırbistan'a göre Kosova, Belgrat'ın bir parçasını oluşturmakta olup bu taslak plan hukuken geçersizdir; Kosova ise bağımsızlık dışında bir yolu kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Antisaari planı tarafların çözüm konusunda farklı yaklaşımlar sergilemesi ve ABD ile Rusya'nın Balkanlarda yaşadığı rekabet nedeniyle uygulanamamıştır. Kosova'nın statüsünün belirlenmesi amacıyla hazırlanan Antisaari Planının başarısız olmasından sonra Bush yönetimi, Rusya ve Sırbistan'ın katı tutumlarından vazgeçmemeleri üzerine bağımsızlık fikrini açıkça zikretmeye başlayarak, bu konudaki tutumunu açıkça belli etmeye başlamıştır. Özellikle AB için, Kosova meselesi sadece insan hakları ihlallerinin sona erdirilerek bu ülkenin bağımsız olması değil, hukukun üstünlüğü prensibiyle işleyen demokratik bir yapı ile tüm Balkanların istikrarına katkıda bulunacak bir siyasi projenin gerçekleştirilmesiydi. Bu da ancak Kosova'da yaşayan farklı etnik yapıya ve kültüre sahip halklar arasında ortak bir "Kosovalı" kimliğinin oluşturulması ile mümkün olabilirdi (Oktay & Rrapaj, 2016:51).

Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından 2005'te Kosova Özel Temsilcisi olarak görevlendirilen Martti Ahtisaari, 2007'de Kosova'nın bağımsız olması gerektiğini belirttiği raporu BM Güvenlik Konseyine sundu. Sırbistan ise "denetimli özerklik" önerisinde bulundu. Ahtisaari, Planı ve BM'nin 1244 sayılı kararı doğrultusunda Kosova Meclisi 17 Şubat 2008'de tek taraflı bağımsızlığını ilan etti. Kosova'nın bağımsızlığını aralarında Türkiye'nin de bulunduğu çok sayıda ülke hemen tanıdı. Sırbistan'ın uluslararası arenadaki en büyük destekçisi olarak bilinen Rusya'nın vetosu nedeniyle Kosova hala BM üyesi olmadı (Sulaj & Abdula, 2021). Kosova'nın bağımsızlığı ayrıca Karadeniz havzasındaki donmuş çatışma bölgeleri örnek olmuş, Güney Osetya, Abhazya ve Transdinyester'deki ayrılıkçı girişimlerin Rusya tarafından desteklenmesinde temel gerekçelerinden biri olmuştur. Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Sırbistan konuyu Uluslararası Adalet Divanı'na taşımış; fakat istediği sonucu elde edememiştir.

Kosova'nın bağımsızlığı, Balkanlardaki siyasi dengelerin değişmesinde etkili olmuş, bölgede ABD ve Rusya arasındaki rekabet burada da devam etmektedir. ABD, Balkan coğrafyasındaki yıllarca sosyalist ideolojiyle yönetilmiş ülkeleri hızlı bir şekilde 1990'lardan itibaren batılı değerleri benimsemeleri yolunda teşvik etmiş, bu ülkelerin birçoğu zamanla AB ve NATO'ya üye olmayı başarmıştır. ABD, Soğuk Savaş sonrasında Balkanları küresel güç olarak yeniden şekillendirmeyi kendine esas görev edinmiştir. 1995'te imzalanan Dayton Anlaşması ve ardından NATO'nun Kosova'ya müdahale etmesi, Doğu Avrupa'nın statünü şekillendiren başlıca gelişmelerdendir. Clinton dönemi ile birlikte ABD, Dünya'nın diğer bölgelerindeki bölgesel meselelere daha fazla dahil olmaya başlamıştır. Karadeniz, Balkanlar ve Ortadoğu bölgelerinde müdahale gerekçesi olarak da bölgenin siyasi kriz içerisinde olması, insani gerekçeler gibi sebeplerle NATO hareketleri meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. ABD'nin askeri hareketler düzenlerken meşruiyetini sağlamak için düzenlenen operasyonların NATO şemsiyesi altında olmasına özen göstermekte olup, Sırbistan'a düzenlenen hava saldırısı da ittifak çatısı altında gerçekleştirilmiştir. Balkanlarda son yıllarda artan AB ve ABD etkisinin temel amacı ise bölgede Rusya'nın nüfuz sahasının olabildiğince sınırlandırılmasıdır.

Rusya'nın, dış politika stratejisini belirlerken uzun bir dönem Balkanlara yönelik belli bir siyasi strateji belirlememesi ayrıca da Balkanlarda çıkan çatışmalar sırasında beklendiğinden daha pasif bir duruş sergilemesi Balkanların Rusya'dan soğumasına ve oradaki etkisinin azalmasına neden olmuştur. Bundan böyle Rusya'nın, Balkan politikasını gözden geçirirken, bu ülkelerin Batıya olan eğilimini göz önüne alması gerekmektedir. Fakat bütün bunlara rağmen ne Balkanlar ne de Rusya, bağlarının tamamı ile kopmasını göze alabilecek durumdalar. Balkan ülkelerinin Rusya ile tarihi bir bağı olduğu kadar ticari ve ekonomik açıdan da önemli çıkarları vardır. Rusya'nın ise Balkanlar ile bağıni koparması önemli stratejik ortağını kaybetmesi anlamına gelmektedir, bu da Rusya'nın hem dış, hem ekonomik hem de siyasi politikası için büyük bir darbe olacaktır. Bu durumda Rusya'nın, hem Batıya pas vermeden, hem de bölgedeki etkisini kaybetmeden önemli bir sorunu çözmesi gereklidir (Demirci S. R., 2008). Kosova'nın bağımsızlık kararı ile uluslararası ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. Egemen bir devletin nihai statüsü ve azınlık konumundaki oluşumların kendi kaderini tayin etme meselesi, küresel aktörlerin dahli ile uluslararası hukukta yeni bir boyut kazanmıştır. O nedenle, Kosova'nın benzer ülkeler için emsal olabilirliği, daha çokça tartışılacaktır. Birleşmiş Milletler'de veto yetkisine sahip 5 daimi üye arasında yapılan oylamada ABD, Birleşik Krallık ve Fransa tarafından desteklenirken, Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti tarafından reddedilmiştir. Kosova'nın bağımsızlık ilanında küresel güçlerin

farklı tepkileri, bundan sonrası gelişmeler üzerinde ışık tutucu olacaktır. Rusya'nın Doğu Avrupa'da, bölge ülkelerinin AB'nin siyasi ve ABD'nin güvenlik sistemine girmesiyle etkinliği zayıflamıştır, fakat oluşturacağı yeni politikalar ile özellikle Batı Balkanlar'da birkaç ülkeyi nüfuzu altına alabilir. Doğalgaz politikası ile Avrupalı ülkeler nezdinde kendine alan açmak isteyen Rusya'nın Balkanlar'dan tamamen soyutlanması, küresel güç denklemlerinde bu ülkeyi sarsacaktır (Ermağan & Satırcı, 2013:60). Yugoslavya'nın dağılması sürecini takiben Atlantikçi yapı, Balkanlarda etkisini artırmıştır. 1999'da NATO'nun Belgrad'a hava müdahalesinden Rusya rahatsız olmuştur. Rusya'nın politikası ise Kosova'nın, Sırbistan'ın iç meselesi olduğu Batı'nın buraya müdahalesini engelleyebilmektir. Ancak meydana gelen gelişmeler nedeniyle Rusya, Batı'nın bölgeye olan askeri hareketini engelleyememiştir. Bir diğer neden ise Rusya ve Sırbistan'ın tarihsel bir müttefik olmasından kaynaklanmaktadır. Batı karşısında Balkanlarda siyasi nüfuzunu kısmi olarak kaybeden Moskova yönetimi son yıllarda bölgede ekonomi ve altyapı yatırımlarıyla var olmaya çalışmaktadır. Kosova'nın bağımsızlığı Türkiye dahil 110 ülke tarafından tanınmış olmakla beraber; Rusya, Çin, Azerbaycan, İspanya ve Yunanistan gibi ülkeler çeşitli sebeplerle tanımamaktadır. Rusya ve Çin, Kosova'nın bağımsızlığını aynı gerekçelerle tanımamaktadır. Rusya; Çeçenistan, Çin ise Sincan Uygur Bölgesi nedeniyle Kosova'nın bağımsızlığını tanımazken, ABD'nin self determinasyon hakkı nedeniyle Balkanlarda yeni bir devletin varlığını tanımıştır. AB, Balkanlarda yeni bir girişim başlatmış; Sırbistan, Karadağ ve Bosna Hersek'in üyelik yolunu tartışmaya açmıştır. Böylelikle Batı Balkanlarda eski Yugoslavya ülkelerini kendi çatısı altında toplayacak ve Rusya'nın hegemonyasını en aza indirecektir. ABD'nin bu girişime destek vermesi nedeniyle Batı Balkan ülkelerinin yakın zamanda AB'ye üye olmaları muhtemeldir. Rusya, Balkan coğrafyasında enerji kartı ve tarihsel bağları sayesinde bölgede var olmaya devam etmekte, zayıflayan nüfuzunu korumaya çalışmaktadır.

3.2.7 Dağlık Karabağ

Dağlık Karabağ, Azerbaycan'ın Kür ve Aras ırmakları ile günümüzde Ermenistan sınırları içerisinde bulunan Gökçe Gölü arasındaki dağlık bölge ile bu bölgeye bağlı ovalardan meydana gelen Karabağ bölgesi içinde coğrafi olarak yalnızca 4392 km²'lik bir alanını oluşturan bir bölgedir. Karadeniz'in doğusundaki Taman yarımadasından Hazar Denizi'nin batısındaki Apşeron yarımadasına kadar uzanan dağlık bölge, Kafkasya olarak isimlendirilmektedir. Kafkasya'nın doğusu Asya kıtasında, batısı ise Avrupa kıtasında yer

almaktadır. Karabağ ise Kafkas dağlarının güney doğusunda yer alan bölgede bulunmaktadır (Ekici, 2017:63).

Güney Kafkasya’da 4 bin 400 kilometrekarelik bir alanı kapsayan Dağlık Karabağ (Yukarı Karabağ), Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki en büyük sorun olarak yıllardır çözüm bekliyor. Bugün sadece Karabağ’da değil, çevresindeki yedi bölgede Ermenistan işgali sürüyor. Karabağ’ın çevresinde rayon olarak adlandırılan bu bölgelerde yerleşim yok, sadece Ermenistan askerleri bulunuyor (Kafkasya’nın Açık Hesabı: Dağlık Karabağ, 2014).

Genel durumuna bakıldığında coğrafi özellikleri ve bulunduğu konum itibari ile tarihte birçok devletin egemenlik sahası içinde yer almış ve savaşlar yaşanmıştır. Dağlık Karabağ; Osmanlı Devleti, Kaçkar Hanedanlığı ve Rus Çarlığı gibi imparatorlukların nüfuz mücadelesine sahne olmuştur. Dağlık Karabağ toprakları verimli topraklar olarak adlandırılmaktadır ve sorunun çözümü için BM’den çözüm beklenmektedir. Dağlık Karabağ için sorunun başlangıcı 19. yy sonlarına doğru Ermenilerin örgütlenmesiyle başlamıştır. Osmanlı Devleti bu dönemde Ermeniler üzerinden ıslahatlar yapmaya başladı; ancak Ermeniler tarafından bunlar yeterli görülüyordu. Rusya ve İngiltere baskılarından dolayı Osmanlı Devleti üzerinde Ermenilerin ayrıcalıkları artıracaktı; ama Ermeniler tarafından bunlar yetersiz olarak görülecektir. Ermeniler tarafından kurulan Taşnaksutyun ve Hınçak Cemiyetleri Doğu Anadolu’yu da kapsayan Büyük Ermeni devletini kurmak için teşkilatlanmaya başlamış ve diğer küçük grupları da içine alarak bu amaçta tek bir örgüt çatısı toplamak istemiştir. Bu komitenin temel amacı Osmanlı devletini parçalamak ve büyük Ermenistan devletini kurmaktır. Çarlık Rusya’sı ve Ermenistan’ın ilişkileri bu döneme kadar iyi durumdadır; ancak Moskova’da yaşanan siyasi karışıklar nedeniyle imparatorluğun son dönemde Kafkasya’ya ilgisi azalmıştır. Daha sonrasında bölgede etnik çatışmaların başlamasından sonra Çarlık Rusya’sı bölgeye müdahale etmek zorunda kalmıştır. 1905 yılında bir Azerbaycan Türkü’nün öldürülmesi ile Azerbaycan ve Ermenistan arasında anlaşmazlıklar artmaya başlamıştır, Ermeniler bu dönemde birçok katliama imza atmışlardır. 1905 olayı Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Karabağ sorunun temeli olarak görülmektedir. Birinci Dünya Savaşında Ruslar ve Ermeniler müttefik konumda olup, Osmanlı devletini içeriden çökertmek istemektedirler. 1917-1922 arası yaşanan iç savaş döneminde Rusya’da çıkan karışıklıklar sonucunda bölgede Azerbaycan ve Ermenistan devletleri kurulmuştur. 1917 Bolşevik Devriminden sonra Rusya’da devrim yanlısı Kızılar ve devrim karşıtı Beyazlar arasında beş yıl sürecek iç savaş yaşanmıştır. Moskova’nın,

Kafkaslardaki otorite boşluğundan o dönemde yararlanan Ermenistan ile Azerbaycan bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

Nihayetinde 1918 28 Mayıs tarihinde Azerbaycan Halk Cumhuriyeti kuruldu. Ama hemen akabinde komünist yönetimine yeni geçmiş Sovyet Rusya, nüfusunun 30% ermeni ve 70% Azerbaycanlı olan İrevan bölgesini, devleti olmayan Ermenilere bahşiş olarak verdi. Böylece tarihte ilk defa Azerbaycan topraklarında Ermeni devleti kurulmuş oldu. Sonradan ise işgallerin ardı durmak bilmedi. Önce Erivan çevresindeki topraklar işgalin kurbanı oldu. En sonda ise 1945 yılında Nahçıvanla Azerbaycan'ı bağlayan Zengezur mahallinin Ermenistan'a verilmesiyle hem Nahçıvanla Azerbaycanın kara bağlantısı kesilmiş oldu hemde tarihi Batı Azerbaycan bölgesi tamamen işgal edildi. Ermenilerin en büyük hedeflerinden biri hiç şüphesiz Nahçıvan topraklarını Ermenistan'a birleştirmektir. Fakat 16 Mart 1920 ve 13 Ekim 1921 tarihlerinde Sovyet Rusya ile TBMM arasında imzalanan Moskova ve Kars antlaşmalarının 5. maddeleri Ermenilerin bu isteklerini kursağında bırakmıştır (Samedov, 2011). Yaklaşık 2 yıl süren bağımsızlığın ardından 1920'de Sovyetler, Kafkasya'da tekrar hakimiyetini pekiştirme için Azerbaycan ve Ermenistan'ı işgal ederek burada kendisine bağlı sosyalist devletler kurmuşlardır.

Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi(Oblast) Sovyet'i, 20 Şubat 1988 yılında Azerbaycan, Ermenistan ve SSCB Sovyetlerine başvurarak, Azerbaycan'dan ayrılacağını Ermenistan'a bağlanmak istediğini belirtmiş ve bu yönde karar almıştır. Dağlık Karabağ Sovyeti'nin bu isteği, Azerbaycan Yüksek Sovyeti tarafından, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne ve ulusal çıkarlarına aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilmiş ve buna sebep olarak da SSCB Anayasası'nın birlik cumhuriyetlerin sınırlarının ilgili cumhuriyetlerinin kabulü olmadan değiştirilemeyeceği hükmü gösterilmiştir. SSCB Yüksek Sovyeti de Ermenistan SSCB'nin Dağlık Karabağ'ı kendi topraklarına kattığını belirtmesinin hukuken geçersiz olduğunu belirterek bu bölgenin Azerbaycan'ın bir parçası olduğunu karara bağlanmıştır (Tüysüzoğlu, 2013:109-110).

Bu olaylar sonucunda çatışmalar başlamış 12 Ocak 1989 yılında çatışmalar gerekçe gösterilerek Karabağ, Rusya'ya bağlanmış ve 1990'lı yıllar karmaşık bir hal almaya başlamıştır. Ermenilerin, Azerbaycan Türklerinin olduğu otobüse saldırı yapması, Ermenistan Yüksek Sovyet Cumhuriyeti'nin 1990 yılı Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Plan'ına, Dağlık Karabağ'ın 1990 yılı Ekonomik ve Kalkınma planını dahil etmesi olayların git gide tırmanmasına yol açmıştır. Bu olaylar sonucunda Karabağ da taraflar arasında çatışmalar

yükselmiş ve ölümler artmaya başlamıştır. 1991'de Rusya'da darbe girişimi olmasını beraberindeki siyasi belirsizliği fırsat bilen diğer cumhuriyetler bağımsızlık için harekete geçmiştir. Ermenistan'da bu durumdan faydalanarak bağımsızlığını Moskova'dan ayrı olarak ilan etmiş; ancak bu bağımsızlık ile Karabağ topraklarını kendi toprakları olarak saymıştır. 1992'de iki devlet arasında karışıklıklar başlamış ve silahlı çatışmalar yaşanmıştır. Ermenistan, Dağlık Karabağ bölgesine asker çıkarmaya başlamıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Dağlık Karabağ bölgesinin en önemli tepelerinden birisindeki Hocalı kasabası Ermeni güçleri için önemli bir askerî hedef niteliği taşıyordu. Azeri resmî kaynaklarına göre, 1992 yılında Ermeni güçleri 25 Şubatı 26 Şubat'a bağlayan gece Hocalı kasabasının giriş ve çıkışını kapadılar. 83 çocuk, 106 kadın ve 70'den fazla yaşlı dahil olmak üzere toplam 613 Azeri vahşice öldürüldü, toplam 487 kişi ağır yaralandı. Sekiz aile tamamen yok oldu, 487 kişi sakat kaldı ve 1275 kişi esir alındı. Esir alınanlardan 68'i kadın ve 28'i çocuk toplam 150 kişinin yaşayıp yaşamadığı belli değildir (23 yıl önceki Hocalı Katliamı nedir, Azerbaycan'da neler yaşandı?, 2015).

Sovyet Rus ordusunun o zaman Hankendi'nde bulunan 366. motorize alayının Hocalı Katliamı'nda Ermeni güçlere yardımcı olduğu belirtiliyor. Ermenilerin, 366. alayın bütün araçlarını kullanarak kenti top ve tank ateşine tuttuğu, Hocalı'ya saldırıda Rus askerlerinin de yer aldığı öne sürülüyor. Azerbaycan Askeri Savcılığının verilerine göre, 366. motorize alayın 18 subay ve askeri katliamda bizzat yer aldı (25 yıllık acı: Hocalı Katliamı, 2017).

Dağlık Karabağ sorunu bu olaylardan sonra büyük yankı yaratmış ve 1992'de Azerbaycan ve Ermenistan Birleşmiş Milletler'e alınmasının ardından bu sorunun çözümü için harekete geçilmiştir. Birleşmiş Milletler bu sorunun çözümü için AGİK'e yetki vermiştir ancak taraflar arasında durum değerlendirilmesi yapılmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandıktan sonra 2 Mart 1992'de BM'ye üye olarak kabul edildi. 6 Mart 1992 yılında New York'ta Azerbaycan'ın BM'de temsilciliği kuruldu (Aliyev, 2006:108). BM daha sonrasında sorunun çözümü için AGİT MİNSK grubunu kurdu. Bu grubun amacı Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki sorunun çözüme kavuşmasını sağlamaktır. Minsk Grubu Eş Başkanları RF Büyükelçileri Igor Popov; Fransa'dan Stéphane Visconti; ve Amerika Birleşik Devletleri'nden Bay Andrew Schofer'dir (AGİT Minsk Grubu Eş Başkanlarının Basın Açıklamaları, 2020). Buna ek olarak AGİT Minsk grubunda Beyaz Rusya, Almanya, Portekiz, Hollanda, İtalya, Finlandiya, İsveç, Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan'da vardır. İki taraf için arabuluculuk çalışmaları başlanmış fakat sonuç alınamamıştır, Ermenistan tekrar çatışmalara devam etmiştir. 1992 yılı orta ve sonlarına doğru sürekli arabuluculuk faaliyetleri

olsa da sonuç alınamamıştır. 1993 yılı Dağlık Karabağ, Ermenistan'ın elinde ve şubat ayında Ermeniler, Kelbecer'i işgal etmişlerdir. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik konseyi 2 taraf arasındaki çatışmayı ve Kelbecer'in işgalini görüştüler. 15 üyenin oy birliği ile bir karar alındı. Kararda Kelbecer ve işgal altındaki diğer Azerbaycan şehirlerinden işgalci güçlerin derhal çekilmesi gerektiği belirtiliyorsa da, işgalcinin Ermenistan olduğu açıkça ifade edilmedi (Eyvazlı, 2017:60).

Ardından bu dönemde Azerbaycan'da darbe olmuş ve Ermeni işgalleri hızlanmıştır. 1993 yılında Akdere'yi, Ağdam'ın büyük bir bölümünü, Fuzuli'yi Cebrail'i ve Kubatlı Ermenistan kontrolüne geçmiştir. 1994'te Azerbaycan topraklarının bir kısmı Ermeni birlikleri ve Dağlık Karabağ'daki çeteler tarafından işgal edilmiştir. 1996 Lizbon zirvesinde 3 paketten oluşan bir çözüm önerisi sunuldu ancak taraflar ortak bir paketi kabul etmediği için bir çözüm alınamamıştır. 2001 yılında Fransa'da Dağlık Karabağ sorununa çözüm üretmek istemiş fakat Fransa'nın önerilerinden bir sonuç alınamamıştır. ABD'de bölgede sorunun çözümü için arabuluculuk faaliyetleri yapmıştır; ancak Washington bölgede genel olarak Azerbaycan'ın savlarını desteklemekte olup, Bakü'deki Amerikan şirketlerinin petrol şirketlerindeki payını korumak istemektedir. Ortadoğu'da İran ile yaşadığı gerilim ve havzayı Rusya'nın tekeline bırakmamak için Amerikan yönetimi, Kafkasya'da Azerbaycan'ı desteklemektedir. Bu çerçevede 1994'teki ateşkesten bu yana taraflar arasında yaşanan en sert çatışma 2 Nisan 2016 tarihinde gerçekleşmiştir. Ermeni güçlerinin Azeri mevzilerine ateş açması ve açılan ateş dolayısıyla Azeri tarafında sivil kayıpların yaşanması nedeniyle karşı saldırıya geçen Azerbaycan Ordusu öneme sahip bazı tepeleri ve yerleşim yerlerini ele geçirmiştir. Takiben Rusya'nın arabuluculuğunda 5 Nisan 2016'da Moskova'da bir araya gelen Azeri ve Ermeni Genel Kurmay Başkanları'nın ateşkes hususunda anlaşmalarına karşın, birbirlerini ateşkesi ihlal etmekle suçlayan taraflar arasındaki çatışmalar halen zaman zaman devam etmektedir (Kurt, 2017:110). Çatışmanın Kelbecer'in Ermenistan tarafının işgalinin 23. yıldönümünde, hem de her iki ülkenin devlet başkanlarının nükleer güvenlik zirvesi için ABD'de bulunurken başlaması dikkat çekiciydi. Çatışmayla Azerbaycan'ın askeri bakımdan hem psikolojik, hem de olası yeni sıcak çatışmalarda bağlamında belirli stratejik avantajlar elde ettiği belirtilebilir. Ancak başarılı addedilen sıcak çatışmanın toprakları işgalden kurtarılmadan ateşkes ilanı ile sonuçlanmaması ve çözümde 20 senedir hiç bir sonuç elde edemeyen Minsk Grubu eşbaşkanlarının tekrar inisiyatif alması sıkıntı kaynağı olarak görülüyor (Caferov, 2016). 2016'da yaşanan çatışmalardan sonra Azerbaycan, işgal altındaki topraklarını bu süre zarfında kurtarmış, 30 yıllık süreçte Ermenistan karşısında psikolojik üstünlüğü ele

geçirmiştir. Yaşanan sınır çatışmasının ardından 2020'ye kadar büyük çaplı bir olay gerçekleşmemiştir. Ermenistan ordusu 12 Temmuz'da, sınırın Tovuz bölgesinde Azerbaycan mevzilerine top atışları da dahil saldırı girişiminde bulundu, Azerbaycan ordusunun karşılık vermesi üzerine kayıp vererek geri çekildi (Dünden Bugüne Azerbaycan-Ermenistan Çatışması, 2020). 2020 Temmuz'da Ermenistan'ın sınır ihlalleri yapması üzerine başlayan sınır çatışmalarının ardından, Azerbaycan'da bölgeye takviye yapmaya başlamıştır. Çatışmaların başlamasından Rusya'nın taraflara ateşkes çağrısı yapmış; fakat Moskova'nın Ermenistan'a dolaylı yollardan silah desteği söylentileri ortaya çıkmıştır. Rusya her ne kadar çatışmalar süresince tarafsız durmaya çalışmış, iki taraf arasında dengeyi korumaya çalışmıştır. Azerbaycan, çatışmalar esnasında Ermeni işgali altında bulunan Suşa, Cebraill ve Fuzuli gibi birçok yeri bağımsızlığına tekrar kavuşmuştur. Ermenistan işgal ettiği Karabağ'daki birçok yeri terk etmek zorunda kalmış, Rusya'nın araya girmesiyle ateşkes imzalayabilmiştir.

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi (UNEC) araştırma görevlileri, 44 günlük savaşta Ermenistan ordusunun silah ve araç kayıplarının maddi boyutunu hesapladı. UNEC Ekonomik Araştırmalar Enstitüsünün araştırmasına göre, Ermenistan savaşta 4,8 milyar dolar değerindeki silahlarını kaybetti. Ermenistan'ın siyasi makamları 2. Dağlık Karabağ savaşında 2 bin 500 civarında askerin öldüğünü açıklasa da gerçek kaybın bu rakamın çok üzerinde olduğu Ermenistan kamuoyunda da dile geriliyor. Eski Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın damadı, Ermenistan'ın eski Vatikan Büyükelçisi Mikayel Minasyan, savaşta 4 bin 750 Ermeni asker ve subayı kaybettiklerini, Savunma Bakanlığının bu konudaki raporunun Başbakan Paşinyan'a sunulduğunu açıkladı (Rehimov, 2020). Savaş boyunca Azerbaycan'a; Türkiye doğrudan desteğini belirtirken, İsrail ise yaptığı silah yardımıyla dolaylı olarak Bakü'ye katkı sağlamıştır. Azerbaycan – Ermenistan arasında yaşanan savaş 10 Kasım 2020 günü Rusya'nın araya girmesiyle imzalanmıştır. Ermenistan'ın ateşkesi mecburi olarak imzalamasının nedeni ise, askeri ve ekonomik olarak ağır kayba uğramış olmasından kaynaklanmaktadır.

Anlaşmanın son halinde Ermenistan'a geri çekilme için Kelbecer'de 15 Kasım'a, Laçın'de de 1 Aralık'a kadar süre verildi. Azerbaycan'ın, nüfusun çoğunluğunun Ermeni olduğu Dağlık Karabağ bölgesinde ilerlediği toprakları elinde tutması oldu. Son konu da Nahçıvan ile Azerbaycan arasında, Ermenistan'dan geçecek bir irtibat yolu açılması oldu. Anlaşmaya göre, Laçın koridorunda Rus Barış Gücü'nün kontrolü sağlanması öngörülüyor. Nahçıvan-Azerbaycan arasındaki, Ermenistan'dan da geçecek olan yolda ise kontrol Rus federal güvenlik güçlerinde olacak. Anlaşmada, Laçın koridorunun beş kilometre genişliğinde

olacağı, üç yıl içinde yeni bir yolun inşası için planların tamamlanacağı, Rus Barış Gücü'nün kontrolünde ve korumasında olacağı; güvenli geçişlerin Azerbaycan tarafından garanti altına alındığı belirtiliyor. Böylece Türkiye'den Azerbaycan'a doğrudan sağlanan ikmal hattında Rusya'ya ait güvenlik güçleri kontrolü elinde tutmuş olacak (Göksedef, 2020). İmzalanan ateşkes sayesinde Ermenistan, Dağlık Karabağ'da büyük bir yenilgiye uğramıştır. Azerbaycan ise işgal altındaki topraklarının bir kısmını kurtarmış, Nahçıvan ile bağlantı yol kurarak toprakları arasındaki bağlantıyı sağlamış oluyordu. Savaş boyunca Türkiye siyasi ve askeri olarak desteğini gösterirken, Güney Kafkasya'daki nüfuzunu artırmıştır. Kurulacak olan gözlem noktasında Rus ve Türk askeri gözlemcileri birlikte görev alacak olup, olası ateşkes ihlallerini denetleyeceklerdir. Türkiye'nin, Azerbaycan'a vermiş olduğu askeri destek, zaferin kazanılmasında etken olmuş, insansız hava araçları bu savaşta füze savunma sistemlerine üstünlük kurmuştur. Azerbaycan'a verilen SİHA'lar sayesinde sahada Ermeni ordusuna avantaj sağlayan Azerbaycan ordusunu bu dönemde de büyük oranda modernize etmeyi başarmıştır. Türkiye ve Rusya'nın ateşkes şartlarında uzlaşmış olması, kısa sürede anlaşmanın imzalanmasında etkili olmuştur. Anlaşma sayesinde Türkiye'nin, Azerbaycan ile Laçın koridoru sayesinde bütünleşmesi sağlanacaktır. Ancak bu yolun kontrolü Rus güçlerinde olacağı için nüfuzunun artacağı da yadsınamaz bir durumdur. Rusya ise iki taraf arasındaki dengeyi korumaya çalışsa da, Ermenistan'da yer alan askeri üsleri ile bu ülkeyle olan var olan tarihsel bağları nedeniyle Erivan'a daha yakın pozisyonudadır. Anlaşma sayesinde Rusya, Dağlık Karabağ'a da askerlerini yerleştirme fırsatı bulmuş, Dağlık Karabağ'da çözüm konusunda ana aktör olmuştur. Donmuş çatışma bölgesi sayılan Dağlık Karabağ'ın işgal edilmiş bir toprak parçası olduğunu kabul eden Rus yönetimi bu nedenle Azerbaycan'ın ilerlemesine ses çıkarmamıştır. ABD ve AB, ateşkesin tesis edilmesinde oyun dışında kalmışlar, taraflara sükunet çağrısında bulunmakla yetinmiştir. Güney Kafkasya'daki askeri ve siyasi etkinliğini artıran Moskova yönetimi süreçte Batı'yı dışlamayı başarabilmiştir. Donmuş çatışma bölgelerini dış politikasında istediği gibi kullanabilmeyi başarabilen Rusya, yakın çevresindeki konjonktörü çıkarlarına uygun olarak şekillendirebilmektedir. Dağlık Karabağ'da şu an için istediğini almış gibi gözükse Azerbaycan ise süreçten mutlu olarak ayrılmıştır. Ermenistan'da ise ateşkesten sonraki süreçte siyasi olarak karışıklık ortaya çıkmıştır.

Ermenistan'da ordu, Başbakan Nikol Paşinyan'ın ve hükümetin istifasını talep eden bir bildiri yayımladı. İstifa talebini geri çeviren Paşinyan ise ordunun bu açıklamasını darbe girişimi olarak değerlendirerek, destekçilerine Erivan'ın merkezinde toplanma çağrısı yaptı. Paşinyan, Facebook üzerinden yaptığı çağrıda, "Silahlı Kuvvetler'in bildirisini bir darbe

girişimi olarak değerlendiriyorum. Bütün destekçilerimizi hemen şimdi Cumhuriyet Meydanı'nda toplanmaya davet ediyorum" diye yazdı (Paşinyan'dan Ordunun İstifa Talebine Ret, 2021). Paşinyan'a Dağlık Karabağ yenilgisinin faturası ağır olmuş, ordu ve muhalefetin istifa baskısıyla mücadele etmektedir. Batı yanlısı bir profil olan Paşinyan'a, Rusya ise şu ana kadar müdahalede bulunmamış, savaş sürecinde Dağlık Karabağ'da Azerbaycan'ın ilerlemesine müdahale etmemiştir. Dağlık Karabağ'ın uluslararası hukuka göre Azerbaycan'a ait olduğuna dair açıklamalarda bulunan Putin, çatışmaların Ermenistan topraklarına sıçramaması uyarısında da bulunmuştur. Buna rağmen geline nokta itibarıyla Rusya, aktif çatışma yaşanmasına rağmen bölgedeki nüfuzunu konsolide etmiştir. Rusya'nın bölgedeki güç projeksiyonundaki artış ilerleyen dönemde Azerbaycan açısından tehlike oluşturabileceği için temkinli yaklaşılması gereken bir husustur (Güler, 2020:4).

Dağlık Karabağ'ın işgal altındaki reyonlarının önemli bir kısmı işgal kurtarılmış, ateşkes her iki taraf içinde rahatlatma sağlamıştır. Rusya'nın başat güç olarak ağırlığını koyduğu anlaşmada Moskova yönetimi tarafları bir araya getirmiş, askerlerini bölgeye yerleştirerek süreçten en kazançlı çıkan taraf olmuştur. Azerbaycan ve Ermenistan uzun yıllar Rus yönetimi altında idare edilmiş, bu ülkelerin siyasi ve ekonomik yönden Moskova'ya karşı bağımlılıkları söz konusudur. Bu bağlamda Dağlık Karabağ meselesinde Rusya'nın belirlediği ölçütlerde bir anlaşma imzalanmıştır. Rusya, Batı destekli Paşinyan yönetimine de doğrudan destek vermemiş, savaşın Azerbaycan zaferine doğru evrilmesine müsaade etmiştir. Bu sayede Ermeni kamuoyunda Paşinyan'a verilen desteğin düşmesinin önünü açmış, bölgede asıl gücün kendisi olduğunu tekrar hatırlatmıştır. ABD ve AB, sorunun çözümünü yönelik 1992'den beri somut bir öneri geliştirememiş, Dağlık Karabağ meselesinin bütün inisiyatifin Rusya'ya bırakılmasına zemin hazırlamışlardır.

Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgal edilmiş olması, Güney Kafkasya'da bölgesel güvenliği 1990'lardan beri şekillendiren başlıca unsur olmuştur. Bölge içi ve bölge dışı devletler, Dağlık Karabağ sorununu bölgesel politikalarını yürütmek için kullanmaktadır. Sorun, 1990'lardan bu yana politikanın kendisi olmuştur. Dağlık Karabağ sorunu, bölge devletlerinin güvenlik politikalarını etkileyen en önemli unsurlardan biri olarak varlığını sürdürmektedir. Son gelişmeler, sorunun çözümü doğrultusunda daha hızlı bir ilerleme sağlanmasını mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte, bölge devletleri arasındaki ilişkinin çok boyutlu olması, arada dostluk ve düşmanlık ilişkisinin yoğun olması ve bölgenin birbirinden bağımsız hareket etmeyi mümkün kılmayan coğrafi yapısı nedeniyle çözümün kolay olmayacağı da ortadadır (Doğan, 2020:179-180).

SONUÇ

20. yüzyıla gelindiğinde ise dünya siyasi tarihi değişmeye başlamış, Avrupa'da imparatorlukların yerini ulus devletler ve bunların dayandıkları ideolojiler almaya başlamıştır. Rusya'da Bolşeviklerin gerçekleştirdiği sosyalist devrim ile birlikte yeni bir siyasi düzen kurulmuştur. Karadeniz'de Türkiye hariç, havzanın tamamı II. Dünya Savaşı'nda sonraki süreçte Moskova'nın egemenliği altına girmiştir. 1991'e gelindiğinde ise Soğuk Savaş sona ermiş, Sovyet sonrası dönemde yakın çevredeki ülkeler Rusya'nın önderliğinde BDT çatısında tekrar bir araya gelmişlerdir. 20. yüzyılın sonuna doğru tek kutuplu bir dünya düzenine geçilmiş, Sovyetlerin tarihe karışmasıyla birlikte Karadeniz, Kafkasya ve Balkanlarda otorite boşluğu çıkmıştır.

Rusya, 1990'lar boyunca içine düşmüş olduğu siyasi ve ekonomik buhrandan ötürü bu dönemde yakın çevresi sayılan coğrafyaya yeterince ilgi gösterememiştir. Moskova'da Yeltsin döneminin ilk zamanlarında batı yakın ilişkiler içine girmek istemiş, bu sayede girmiş olduğu ekonomik dar boğaz ve siyasi sıkıntılardan kurtulabileceğini düşünmüştür. Batı, Sovyet sonrası dönemde Moskova'yı, Karadeniz'de ve Balkanlarda çevrelemeye başlamış, eski doğu bloğu ülkelerini hızlı bir şekilde dönüştürmeye başlamıştır. Sovyetlerin dağılmasına rağmen Rusya, kendisini yakın çevresinde hala bir numaralı güç olarak görmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yakın çevre olarak adlandırılan bölgede kendisini doğal varis olarak gören Rusya, Batı'ya karşı üstünlük kurma çabasındadır.

Yakın çevresi sayılan bölgelerde Rusya'nın nüfuzunu kaybetmesi ve prestijinin sarsılması sonucunda Moskova'da Avrasyacı düşünceler güç kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda önceki dönemde Rusya başbakanlığı ile dışişleri bakanlığı yapmış olan Yevgeniy Primakov, Moskova'nın yakın çevresine odaklanmasını savunmuştur. Rusya, bu doktrin kapsamında BDT ülkeleriyle ilişkilerini gözden geçirmiş, geçmişten gelen tarihsel avantajları sayesinde nüfuzunu tekrar kurmaya çalışmıştır. Yeni Avrasyacı fikirler bağlamında şekillenen Rus dış politikasında Asya bölgesine ağırlık verilmeye başlanılmıştır. Putin dönemi ile birlikte Kafkasya, Karadeniz, Orta Asya ve Balkanlara ağırlık verilmiş, ABD ile bu alanlarda rekabet edilmeye çalışılmıştır.

Rusya'nın, yakın çevre sayılan bölgelerde nüfuz artırma girişimlerine karşın ABD ise bir dizi siyasi devrim sürecini ortaya koymuştur. Siyasi literatürde Renkli Devrim olarak geçen bu politik eylemler süreci havzadaki eski Sovyet ülkelerini etkisi altına almıştır. Gül Devrimiyle Gürcistan'da, Turuncu Devrim sonrası ise Ukrayna'da ABD destekli yönetimler

iktidara gelmiştir. Renkli Devrimlere paralel olarak havzada Bulgaristan ve Romanya sırasıyla NATO – AB’ye dahil edilmiştir. Havzada etkisini artıran Batı, Rusya’yı çevreleme siyaseti uygulamış, bu dönemden itibaren ise Moskova’nın, Washington ile ilişkileri bozulmaya başlamıştır. ABD, çevreleme politikası sayesinde havzada kendisine karşı yeni bir gücün doğmasını istememekte olup, hayati öneme haiz çıkarlarını korumak istemektedir. Karadeniz; Orta Asya, Kafkasya, Balkanlar ve Ortadoğu’nun ortasında bulunmakta olup, ABD’nin hakimiyetini sağlayabilmesi açısından bölgede NATO devreye sokulmuş, 2004 yılında genişleme dalgası yaşanmıştır. Bölgede, AB – ABD çıkarlarında da bir ortaklık söz konusudur. Karadeniz Bölgesi’nde; AB, yüksek refah seviyesi ve liberal rol modeli, NATO ise askeri güvenliği temsil etmektedir. ABD’nin uygulama koymuş olduğu perspektif havzada bu iki sac ayağına dayanmaktadır. Washington yönetimi, bölgede Rusya karşıtı isimleri destekleyerek yönetime gelmeleri sağlamakta olup, bu ülkelerde STK’lar ve toplumsal halk hareketleri sayesinde iktidardaki Moskova yanlılarını zaman içerisinde tasfiye etmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde I.Petro döneminden itibaren sıcak denizlere erişimi devlet politikası haline getiren Rusya, Karadeniz’e hakim olma noktasında her zaman çaba sarf etmiştir. 1991 sonrası dönemde üstünlüğünü bir süreliğine kaybeden Moskova yönetimi yakın çevre politikasını uygulamaya koymuş, havzada belirgin olarak bu dış politika prensibi doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır. Yakın Çevre Politikası ile Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Karadeniz Bölgeleri’ndeki Rus azınlığın korunması, Moskova yönetiminin bu ülkelerle etkileşiminin üst düzeye çıkarılmasıdır. Rusya’nın, sınırlarının yakın çevredeki ülkelerle bir olduğu, BDT ülkelerinin dış politika çizgilerinin Moskova ile uyumlu olmasını savunan bu anlayışı ifade etmektedir. Kendisi aleyhine bir siyasi cephe oluştuğunu gören Rus yönetiminin Gürcistan, Ukrayna gibi ülkelere ekonomik olarak etki etmesi mümkün gözükmemektedir. Ekonomik yapısı, enerji ürünlerinin ihracına dayanan Moskova yönetiminin, AB gibi büyük bir iktisadi gücü yoktur. Sovyetlerden gelen askeri altyapı sayesinde dünyanın halen sayılı askeri gücü sayılan Rusya bu nedenle askeri kuvvetlerini dış politikasında ön plana çıkarmaktadır.

Rusya’nın, havzada Batı karşısındaki önemli bir avantaj unsuru ise ayrılıkçı donmuş çatışma bölgeleridir. Dağlık Karabağ, Abhazya, Güney Osetya, Kırım, Donetsk – Luhansk, Transdinyester ve Kosova geniş Karadeniz havzasındaki çatışma alanlarını oluşturmaktadır. Rusya, Batı’nın uygulamış olduğu stratejiye havzadaki donmuş çatışma alanlarındaki fay hatlarını kullanarak göstermiştir. Taraflar arasındaki sorunları derinleştirip, güvensizliği pekiştiren Moskova yönetimi sorunun çözüm merkezi olarak yine kendisini göstermektedir.

2000’li yıllarda ekonomik yapısı ve siyasi gücünü güçlendiren Rusya, yakın çevre olarak tabir edilen alanda etkisini gittikçe artırmış, Batı’nın çevreleme politikalarına karşı cevap verecek düzeye gelmiştir. NATO’nun sınırlarına yakın bölgelerdeki ülkeleri kendi bünyesine dahil etmesini ve renkli devrim süreçlerini ulusal güvenliği açısından tehlike olarak gören Rusya, bu dönemde strateji değişikliğine gitmiştir. Rusya, Batı’nın sahip olduğu yumuşak güç kullanabilecek düzeyde değildir. Tarihsel, coğrafi, dini, askeri ve enerji alanlarında sahip olduğu avantaj sayesinde yakın çevredeki ülkeleri etkileyen Moskova yönetimi, kendi çizgisinin dışına çıkan yönetimleri bu yöntemlerle cezalandırmaktadır.

Donmuş çatışma bölgeleri ise, Rus devletinin eski Sovyet ülkeleri üzerindeki diğer etkili silahıdır. Bu bölgelerin çoğuna askeri, siyasi ve lojistik anlamda destek veren Rusya, alandaki ayrılıkçı hareketleri destekleyerek ülkeler üzerinde baskı kurabilmektedir. Moldova, Gürcistan ve Ukrayna gibi zaman zaman Rusya karşıtı politikalar izleyen ülkeler Batı ile yakınlaşma sürecine girdikleri dönemlerde havzada donmuş çatışma bölgeleri hareketlenmektedir. Bu şekilde AB ile yakınlaşmaları, NATO’ya üyelik talepleri baskılanmaya çalışılmakta olup, sınırlarına kadar uzanabilecek Batı ittifakını engellemeye çalışmaktadır. Havzada renkli devrimler vasıtasıyla Batı destekli yönetimler iktidara gelmeye başlamış, bu sürecin temeli 2003’te Gürcistan’da başlamıştır. 2006 yılından itibaren Gürcistan’ın, Rusya ile giderek ilişkilerinin bozulması, bu sürecin iki yıl sonra altı gün sürecek bir çatışma ile sonuçlanmasına neden olmuştur. 2008 savaşıyla birlikte Abhazya ve Güney Osetya fiilen bağımsızlıklarını kazanmış, bu olay sonucunda Rusya sahada kazanan taraf olmuştur. Abhazya ile Güney Osetya sorunlarının tekrar gündeme gelmesi Karadeniz’deki dondurulmuş çatışma bölgelerini yeniden gündeme getirmiştir. ABD’nin istediği şekilde hareket eden, Gürcistan ise bunun bedelini Abhazya ve Güney Osetya’yı kaybederek ödemiştir. Batı’nın, bölgede gerçekleştirdiği renkli devrimler ve çevreleme politikasına karşı Rusya ise havzadaki dondurulmuş çatışma bölgelerindeki sorunları tekrar gün yüzüne çıkarmıştır.

2008’den sonraki süreçte Moskova yönetimi Karadeniz’de daha aktif bir politika ve nüfuz sahasını batıya karşı koruma siyaseti izlemeye başlamıştır. 2007 yılında gerçekleşen Münih Güvenlik Konferansında eleştirilerini dillendiren Rus lider çok kutupluluğu savunan açıklamalarda bulunmuştur. Putin liderliğindeki Rusya tek kutuplu düzenin getirmiş olduğu uluslararası sistemi sık sık eleştirmiş, ABD merkezli dünya düzeninin artık işlemediğini savunmuştur. Çok kutupluluk anlayışı ve aktif bir müdahale yönetimini yakın çevresinde etki sahalarını korumak için benimseyen Moskova yönetimi dondurulmuş çatışma bölgelerini

yeniden ele almıştır. Renkli devrimler ve sokak hareketleri ile iktidarın batı destekli yönetimlere geçtiği Gürcistan ve Ukrayna'daki merkezi yönetimle uzun yıllardır sorun yaşayan bölgelerdeki anlaşmazlıkları hareketlendiren Rusya, bu sayede eski Sovyet ülkelerinin iç işlerine de müdahale zemini bulmuştur.

Abhazya ile Güney Osetya sorununu istediği gibi şekilde şekillendiren Rusya istediğini almış olup, Gürcistan'daki renkli devriminde sonunu getiren gelişmelerin temelini atmıştır. Ukrayna'yı her zaman kendi etki sahasında gören Rusya, Turuncu Devrimden sonra da bu ülke ile ılımlı bir ilişki kurmak istemiş; fakat Yuşçenko yönetimi Moskova ile gerilimi esas alan hükümetler arası bir ilişkiyi yürütmek istemiştir. Turuncu Devrimin diğer ortağı olan Timoşenko ile bir süre fikir ayrılığına düşen ve ülke içindeki kamuoyu desteği önemli oranda azalan Yuşçenko 2010'daki devlet başkanlığı seçimlerini kaybederek renkli devrim sona ermiş, yerine Rusya destekli Yanukoviç gelmiştir. Yanukoviç'in de siyasi ömrü uzun sürmemiş, yaklaşık üç yıl sonra AB ile imzalanması beklenen ortaklık anlaşmasını imzalamaması üzerine AB yanlıları sokaklarda dökülerek yeni bir mevcut devlet başkanın ülkeyi terk etmesine sebep olmuşlardır. Ukrayna tekrardan AB ile yakınlaşma sürecine girmiş olup, bu gelişmeler ülkenin doğusunda yaşayan Rus azınlığı ve Moskova'yı memnun etmemiştir. Batı'ya karşı önemli bir kalesini kaybeden Rusya ise, siyasi alanda ve gazın sevk edilmesinde önem arz eden Ukrayna koridorunun kontrolünü kaybetmesinin rövanşını ise Kırım meselesinde alacaktır. Rusya, Ukrayna'daki kaybettiği hakimiyetini Kırım'ı ilhak ederek ve Donbass ile Luhansk'taki Rusya yanlılarını silahlandırarak ülkenin doğusunda yeni bir de facto bölge yaratarak Kiev yönetimi üzerinde yeni bir baskı unsuru yaratmıştır. Novorossiya, olarak bilinen Donetsk –Luhansk'ın birleşmesi ile oluşmuş alanda yeni bir de facto durum oluşmuş, alandaki milis gruplar ise Rusya tarafından desteklenmektedir. Kırım'ın ilhakı ile devam eden süreçte Ukrayna, doğu sınırlarını oluşturan bu alandaki hakimiyetini fiilen kaybetmiştir. Zaman zaman çatışma sahnelerine bu bölgede fiili bir ateşkes uygulanmakta olup, Rusya tarafından Ukrayna'ya zarar verebilmek için kullanılmaktadır. Uzun yıllardır Batı ve Rusya arasında sıkışıp kalmış olan Ukrayna ile Gürcistan'ın siyasi karmaşası halen devam etmektedir. Bu ülkeler üzerindeki tarihi, dini, ekonomik ve siyasi bağları bulunan Rusya ise hegemonyasını sağlamlaştırmak adına donmuş çatışma bölgelerini kullanmaktadır.

Havzanın diğer dondurulmuş çatışma bölgesi Transdinyester'de 1990'da Sovyetlerin dağılmasına müteakiben ortaya çıkmıştır. Transdinyester'de, nüfus Moldova'nın geri kalanın aksine Rumen kökenliler değil, Rus ve Ukrainerler oluşturmaktadır. Moldova'nın tümüne kıyasla ekonomik yönden kısmen daha kalkınmış olan Transdinyester'de halkın büyük

çoğunluğu Sovyetlerin dağılmasından sonra Rusya'ya bağlanmak istemiştir. Moldova'nın bağımsızlığını kazanmasından sonraki süreçte Romanya ile birleşmek istemesinin ve Rumen etnik kimliğinin üst kimlik yapılması çalışmaları Kişinev ile Tiraspol arasında çatışmalara yol açmış olup, Rusya'ya bağlı 14. Tümen askerleri buraya yerleşmiştir. Rusya'nın, soruna müdahil olmasının ardından Moldova'da, ayrılıkçı Transdinyester meselesi ortaya çıkmıştır. Moldova'nın 2000'li yıllarda zaman içerisinde AB yakınlaşma denemeleri ve sorunun çözümünde AB'nin daha etkin olması girişimleri olmuştur. Fakat bu yakınlaşma ve çözüm girişimlerinde AB'nin etkin olmasının istenmesi Rusya'nın engeline takılmıştır. Transdinyester, Rusya tarafından ilhak edilmemiştir; bunun sebebi de bu sorunun her zaman için Rusya için Moldova'nın iç işlerine uygun zemini yaratmasıdır. Sorunun çözümüne yönelik taraflar arasında 5+2 formatında girişimlerde bulunulmuş, ancak bu diplomatik müzakere yönetimi de sorunun çözümünde başarısız olmuştur. Moskova yanlısı Igor Dodon 2020 yılında yapılan seçimleri AB Maia Sandu'ya kaybetmiş, cumhurbaşkanlığı koltuğuna tekrardan Batı yanlısı bir isim geçmiştir. Sandu'nun Transdinyester politikasının hattı ise Rusya'nın, bölgeden askerlerini çekmesi ve özerklik hedefinde sorunun çözülmesi yönündedir. Rusya'nın bu bölgeden çekilmesi ise stratejik açıdan geri çekilmesi Batı'nın zaferi olacağı için bu adımı kabul etmemektedir. Moldova'nın, Batı etkisine girmesini engellemek için de Moskova yönetimi, Transdinyester sorununda taraflar arasındaki krizi derinleştirerek, sorunun çözülmesi yerine çözümsüz kalmasını sağlayarak kendi çıkarlarını güvence altına almıştır.

Kosova ise Balkanlarda bir sorunlu diğer çatışma bölgesini oluşturmaktadır. Yugoslavya'nın dağılmasından sonraki süreçte güçlenen Sırp milliyetçiliğine karşı Kosovalı Arnavutlar UÇK çatısında örgütlenerek Sırp ordusuna karşı silahlı mücadeleye başlamışlardır. Sırbistan'ın zaman içerisinde orantısız bir müdahalede bulunması ve Srebrenitsa soykırımının benzeri bir sürecin yaşanmaması gibi gerekçelerle NATO, 1999 yılında Belgrad'a bir hava operasyonu gerçekleştirmiştir. NATO müdahalesinin ardından Sırp kuvvetlerini Kosova'dan çekmek zorunda kalmışlardır. NATO müdahalesine Rusya tepki göstermiş; fakat istediğini alamamıştır. 2008 yılında ise bağımsızlığını ilan eden Kosova'nın bağımsızlık girişimi batı tarafından tanınmış; Rusya, Abhazya ile Güney Osetya'nın da bağımsızlık girişimlerinin de tıpkı Kosova gibi tanınması çağrısında bulunmuştur. Ancak batı tarafından Gürcistan toprağı sayılan Güney Osetya ile Abhazya'nın durumu de facto kabul edilirken, Rusya'da Kosova'nın bağımsızlığını aynı gerekçelerle tanımayacağını ilan etmiştir. Rusya'nın yanında Yunanistan, Çin, İspanya, Azerbaycan gibi ülkelerde çeşitli sebeplerle bu

bağımsızlık girişimini tanımamıştır. 2011 yılından itibaren Kosova ve Sırbistan arasında müzakere süreci başlamış olup, şu ana kadar süreçte bir ilerleme sağlanamamıştır. AB'nin genel eğilimi Kosova'nın bağımsızlığının Sırp yönetimi tarafından tanınmasını sağlayarak, Batı Balkanlardaki Rusya'nın nüfuzunu en aza indirebilmektir. Sırbistan'ın, geleneksel müttefik olan Rusya ise, Balkanlarda izlediği politikayı Belgrad yönetiminin savları üzerine inşa ettiği temeller üzerinden yürütmektedir.

Havzadaki son çatışma bölgesini ise Güney Kafkasya'daki Dağlık Karabağ bölgesi oluşturmaktadır. Sovyetler Birliği'nin çatırdamaya başladığı 1980'lerin sonundan itibaren Dağlık Karabağ sorunu Azerbaycan – Ermenistan arasında kriz olarak gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Sovyetlerin tarih sahnesinden çekildiği 1991'den itibaren siyasi kriz iki ülke arasında sıcak çatışmaya dönüşmüş, Dağlık Karabağ toprakları uluslararası hukuka aykırı olarak Ermenistan tarafından işgal edilmiştir. Dağlık Karabağ sorunun çözümü için ilerleyen yıllarda AGİT Minsk grubu kurulmuş, ancak istenen ilerleme diplomatik yollardan olmamıştır. Azerbaycan, 2000'li yıllardan itibaren petrol fiyatlarının yükselmesinden sonra düzelen ekonomisi sayesinde ordusunu zaman içerisinde modernize etmeyi başarmıştır. Ermenistan'a karşı ekonomik ve askeri olarak üstünlük kuran zamanla güçlenen taraf olmuştur. BM kararına Azerbaycan toprağı sayılan Dağlık Karabağ'da 2016'ya geldiğinde iki ülke arasında sınır hattı boyunca çatışmalar yaşanmıştır. Askeri olarak Ermenistan'ın yaşadığı kayıplar psikolojik üstünlüğün Azerbaycan'a geçmesine neden olmuş, süreç içerisinde Ermeni tarafı üyesi KGAÖ kapmasında çatışmalarda Rusya'nın aktif desteğini almayı ummuşsa da, başarılı olamamıştır.

Süreçte Rusya dengeli tutum sergilemiş, müzakerelerin tekrardan AGİT Minsk grubu üzerinden devam etmesini istemiştir. Batı ise taraflara itidal çağrısı yapmakla yetinmiş, pasif bir tutum izlemiştir. 2020'de sınır hattında yaşanan gelişmeler doğrultusunda çatışmalar daha uzun süreli olmuş, Ermenistan elinde bulundurduğu Suşa, Cebrail, Ağdam, Laçın, Kelbecer gibi yerleri kaybetmiş, askeri ve siyasi olarak büyük bir yıkıma uğramıştır. Rusya'nın araya girmesiyle ateşkes imzalanmış, Dağlık Karabağ sorununda Moskova yönetiminin etkisi artmıştır. Ateşkes sayesinde Rusya bölgeye askerlerini yerleştirme fırsatı elde etmiş, Güney Kafkasya'daki nüfuzunu artırmıştır. AB ve ABD, ateşkesin imzalanması sürecinde oyun dışı kalmış, Azerbaycan kısmen istediğini elde etmiştir. Rusya ise Dağlık Karabağ meselesinde esas aktörün kendisi olduğunu tekrardan göstermiş, Batı'ya Kafkasya'da oyun alanı bırakmamıştır.

Karadeniz Bölgesi'nde, Sovyet sonrası dönemde dondurulmuş çatışma bölgeleri yeniden hareketlenmiş olup, Moskova yönetimi tarafından buralar böl ve yönet politikasına uygun olarak şekillendirilmeye çalışılmıştır. Rusya'nın yakın çevresini esas alan dış politika doktriniyle birlikte çatışma bölgelerindeki krizleri kullanarak bölgedeki Batı nüfuzuna set çekmeye çalışmıştır. Batı, bölgede yumuşak güç unsurlarını ön plana çıkarırken, Rusya geleneksel yöntemlerini kullanmaya devam etmektedir. AB üyeliği ekonomik yönden geri kalmış bu ülkelerde çekici hale getirilmekte olup, NATO üyeliğinin de gündeme getirilmesi buralarda Rusya karşıtlığını güçlendirmektedir. Gürcistan, Rusya ile karşı karşıya geldiği savaştan ağır bir yenilgi almış, bu dönemden itibaren Moskova ile dengeli ilişkiler yürütmek zorunda kalmıştır. Ukrayna ise renkli devrim sonrası süreçte Kırım fiilen kaybetmiş, Donetsk – Luhansk'ta ise kontrolünü kaybetmiştir.

Rusya'ya göre yakın çevre olarak adlandırılan havzadaki ülkeler tarih boyunca Moskova'ya tabi olmuştur. Rusya'nın, bölgedeki ülkelerle tarihsel, dini ve etnik bağları nedeniyle her zaman müdahalesine açık olan havzada son yıllarda ABD'nin etkisi artmıştır. Rusya'nın her zaman için hakim olmak istediği Avrasya coğrafyasında başat güç olmak istemesi ise bu geniş coğrafyayı oluşturan bölgeyi kendi ekseninde toplayarak merkezi olmak istemektedir. Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya ve Orta Asya'nın Batı egemenliğine geçmesini engellemek için Rusya çok kutuplu bir dış politika stratejisi uygulamaktadır. Bu bağlamda AEB ve KGAÖ gibi oluşumlar sayesinde BDT ülkelerini kendi minvalinde tutmak isteyen Moskova yönetimi bu alandaki ABD nüfuzunu en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Bu yüzden Rusya'nın yakın çevresinde kullanabileceği bir diğer araç donmuş çatışma bölgeleridir. Donmuş çatışma bölgeleri Sovyet sonrası dönemde hareketlenmiş, Rusya'nın bu bölgelerde etnik ve dinsel farklılıkları kullanarak kendisinin belirlediği çizgiden ayrılan ülkelere karşı kullandığı diğer baskı aracıdır.

Ukrayna, Moldova ve Gürcistan gibi ülkelerin Batı ile yakınlaştığı dönemlerde ayrılıkçı donmuş bölgeleri kullanarak bu ülkeler üzerinde siyasi baskı kurmaktadır. Bu ülkelerin NATO üyeliği dile getirmeleri, AB ile yakınlaşmalarını engellemek için Rusya tarafından kullanılan donmuş çatışma bölgeleri gelecekte siyasi koz olarak kullanılmaya devam edilecektir. Karadeniz'de değişen stratejik dengeler nedeniyle Rusya'nın yeni bir dış politika uygulayarak nüfuzunu sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. Putin yönetimindeki Rusya'nın, Avrasya İmparatorluğunun liderliği için donmuş çatışma bölgelerindeki taraflar arasındaki krizi derinleştirerek, sorunun çözümünde kendisini tarafların merkezi yapmak

istemektedir. Bu sayede sorunların çözümünde Rusya kendi lehine adımlar atacak ve donmuş çatışma bölgelerini istediği yönde şekillendirebilecektir.

Donmuş çatışma alanları Sovyet sonrası dönemde hareketlenmeye başlamış; Gürcistan, Moldova ve Ukrayna gibi ülkelerin Batı ile yakınlaşmalarını engellemek için Rusya tarafından kullanılmaktadır. Yakın çevre olarak tabir edilen bölge Rusya'nın güvenliği açısından hassas bir alanı ifade etmektedir. Bunun bilincinde olan Batılı devletler de havza ülkeleriyle iş birliklerini artırarak, Rusya'yı çevrelemeye çalışmaktadır. Karadeniz bu bağlamda Moskova'nın sıcak denizlere açılan ve güney sınırlarının güvenliğinin başladığı bir noktayı oluşturmaktadır. NATO'nun, Ukrayna ve Gürcistan ile yakınlaşmasını önlemek için 2008'de Gürcistan'a, 2014'te ise Ukrayna'nın doğusundaki Donbass'ta Rus yanlılarını silahlandıran ve Kırım'ı ilhak eden Moskova yönetimi ABD'nin havzadaki yayılmacılığını engellemeye çalışmaktadır.

Rusya, havzadaki donmuş çatışma bölgelerinde yaşayan Rus kökenlileri bahane ederek buralara müdahaleyi insani gerekçelerle meşrulaştırabilmektedir. Yakın çevredeki kendi stratejisini donmuş çatışma alanlarındaki krizleri derinleştirerek taraflar arasındaki güvensizliği pekiştirme stratejisini uygulayan Rusya, çözüm merkezi olarak yine kendisini sunmaktadır. Karadeniz Havzası'nda, mevcut statükonun devamı konusunda Türkiye ile aynı noktada buluşan Rusya, Montrö'nün devamından yana tavır almaktadır. Bu sayede bölgede askeri olarak istediği gibi hareket alanı elde edebilen Rusya, donmuş çatışma bölgelerine ve buraları sınırları içinde barındıran Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'a istediği gibi müdahale etme fırsatı bulmaktadır. Ayrılcı donmuş çatışma bölgelerinde yakın gelecekte taraflar arasında siyasi bir çözüm fırsatı gözükmemektedir. Rusya bu alanları çıkarları doğrultusunda havza ülkelerinin iç işlerine müdahil olma ve Batı ile yakın ilişki kurmalarını engellemek için kullanmaktadır. Putin'in savunduğu çok kutupluluk stratejisine de uygun olan Karadeniz'deki mevcut yapı sayesinde hakim güç olmayı sürdürmektedir. Rusya bu sayede Karadeniz'de değişen dengeleri lehine kullanarak ABD'ye karşı yeni bir nüfuz alanı tesis etmeye çalışırken, diğer yanda da Avrasya'nın ortasında yer alan Karadeniz Bölgesi'nde donmuş çatışma alanlarını kullanarak bölgedeki gücünü de göstermektedir.

Yakın çevredeki ülkelerdeki Batı yanlıları ile Rusya arasında siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda rekabet sürmekte olup, bu süreç son yıllarda kendisini iyice göstermektedir. ABD'nin günümüz uluslararası siyasi konjonktüründe hegemon olduğu sistem devam etmekte olup, Montrö'nün getirmiş olduğu engellemeler nedeniyle

Karadeniz’de Rusya karşısında askeri olarak istediği etkinliği gösterememektedir. Moskova yönetimi ise eski Sovyet coğrafyasındaki ülkeleri kendi nüfuz sahasında görmeye devam ettiği için bu alandaki tarihsel, etnik ve dini bağları sebebiyle havzadaki etkisini güçlendirmektedir. Rusya, dış politikasında insani gerekçeleri ve sivil halkın korunmasını bahane ederek buralara askerlerini yerleştirmeyi ummaktadır. Bu sayede donmuş çatışma alanlarını sınırları içerisinde barındıran ülkelere emperyalist amaçlarla siyasi ve askeri olarak manipüle edebilecektir. Bu yöntemleri ise geleneksel yöntemlerle yapacağı için askeri güç unsuru bölgede önem kazanacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- D'ENCAUSSE, H. C. (2013). *İki Dünya Arasında Dünya*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- DUGİN, A. (2016). *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*. İstanbul: Küre Yayınları.
- KURT, S. (2017). *Geniş Karadeniz Bölgesindeki Çatışma Bölgeleri* (Cilt 1). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- ÖZGEN, C. (2015). *Rota Deniz Kuvvetleri ve Enerji Güvenliği*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- SÖNMEZOĞLU, F. (2000). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- TARAKÇI, N. (2013). *Devlet Adamlığı Bilimi*. İstanbul: TASAM Yayınları.
- TÜYSÜZOĞLU, G. (2013). *Karadeniz Havzası'nda Rekabet Analizi; İşbirliği Söylemlerinin Bölgesel Çatışma Beklentilerine Yansıması*. İstanbul: Derin Yayınları.

MAKALELER, BİLDİRİLER VE RAPORLAR

- AKDEMİR, E. (2014). NATO'nun Karadeniz Politikası. *Karadeniz Araştırmaları*, 11(42), s.3.
- Al, A., ve AYVACI, A. (2013). Uluslararası Politik Ekonomi:Bitmeyen Kırım Sorunu. *Güvenlik Stratejileri*, s.230.
- ALIM, E. (2019, 06 30). Rusya'nın Büyük Güç Aktivizminde Çok Kutuplu Dünyanın Önemi. *Asya'dan Avrupa'ya Sosyal Bilimler Dergisi* , s.53.
- ALİYEV, T. (2006). Dağlık Karabağ Sorunu ve Uluslararası Örgütler. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*, s.108.
- ARIDEMİR, H. (2016, 12). Karadeniz'e Kıyıdaş Devletler Açısından Montrö Sözleşmesinin Sağladığı Denge Rejimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s.248,249.
- ARSLAN, İ. (2009). Kosova Sorunu: Tarihsel Perspektiften Bir Değerlendirme. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, s.52.
- ASLAN, C. (2009, 04). Türk - Rus - Gürcü İlişkilerinin Merkezindeki Ülke:Abhazya. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* , s.7.
- AYDIN, A. (2015). Küresel Mücadele Politikaları: Orta Asya'da Rusya, ABD ve Çin. *Vizyoner Dergisi*, 6(13), s.8.

- BOZKAYA, Ö., & EYLEMER, S. (2019). **Güney Kafkasya'da Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler Sorunu: Avrupa Birliği'nin Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme.** *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, s.116-117.
- BOZKURT, A. (2017, 06 26). **Boğazlar Komisyo'nun Kuruluşu ve Faaliyetleri.** *Public and Private International Law Bulletin*, s.6-7.
- CANAR, B. (2012). **Soğuk Savaş Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası.** *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, s.54.
- ÇAKMAK, C. (2009). **Rusya'nın Güney Politikası, Neo Self Determinasyon ve UCM'nin Rolü.** *Bilge Strateji*, 1(1), s.52.
- DEMİRTAŞ, Ö. (2012, 05). **Türkiye'nin Yeni Dış Politikasında Karadeniz Politikası.** *Ortadoğu Analiz*, 4(41), s.22.
- DOĞAN, G. E. (2020, Aralık 14). **Dağlık Karabağ Meselesi: Bölgesel Güvenlik Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme.** *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22(2), s.179-180.
- DÖNMEZ, A. (2010). **Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri.** *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s.1.
- EKER, S. (2011). **Doğu İle Batı Arasında Çıkamaz Yolların Kavşağında Yolunu Arayan Bir Ülke: Moldova.** *Karadeniz Araştırmaları*, s.3.
- EKİCİ, Y. (2017, 03). **Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Bitmeyen Dağlık Karabağ Sorunu.** *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, s.63.
- EKİCİ, Y. (2017). **Bolşevik İhtilalinin Ortaya Çıkması ve Sebepleri.** *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), s.265.
- ERDEN, Ö. (tarih yok). **II. Dünya Savaşı Sonrası Sovyet Rusya'nın Boğazlarla İlgili Talepleri.** *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(34), s.256.
- ERKAN, S. (2016, 04 6). **2008 Rusya - Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum.** *Turkish Studies*, s.72-88.
- ERMAĞAN, İ., & Satırcı, G. (2013, Haziran 01). **Uluslararası Siyasette Kosova'nın Bağımsızlığına Dair Temel Meseleler ve Türkiye'nin Genel Balkanlar Politikası.** *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 22(1), s.60.
- EYVAZLI, E. (2017). **Türk Basınında Dağlık Karabağ Sorunu: Milliyet, Hürriyet, Sabah Gazeteleri Örneği.** *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), s.60.
- GÖKDAĞ, B. A. (2014, Güz). **Moldova'nın AB Üyeliği Sürecinde Gagavuz Özerk Bölgesi Bağımsızlığa Mı Yürüyor?** *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*(43), s.21.

- GÜLER, M. Ç. (2020, 11). **Karabağ'ın Özgürleştirilmesi ve Sahadaki Yeni Denklem**. *Seta Perspektif*(301), s.4.
- İŞÇAN, İ. H. (2004, Yaz). **Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitikler ve Çağdaş Yansımaları**. *Uluslararası İlişkiler*, 1(2), s.53.
- KAMALOV, İ. (2009). **Karadeniz Bölgesindeki Bazı Güncel Sorunlar**. *Karadeniz Araştırmaları*, 6(21), s.15.
- KANTÖRÜN, U. (2010). **Bölgesel Enerji Politikaları ve Türkiye**. *Bilge Strateji*, 2(3), s.88.
- KARLIKLI, Y. (2017). **80. Yıldönümünde Boğazlar Sözleşmesini Yeniden Düşünmek**. *Public and Private International Law Bulletin*, 37(1), s.30.
- KASIM, K. (2017). **Türkiye'nin Karadeniz Politikası: Parametreler ve Stratejiler**. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, s.173-174.
- KONAK, A. (2019, 06). **Kırım'ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri**. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 4(8), s.80.
- KÖROĞLU, N. Ö. (2015). **Avrupa Birliği ve Rusya'nın Güç Alanları Arasında Kalan Ukrayna'da Yaşanan Halk Ayaklanmaları: "Turuncu Devrim" ve "Meydan Devrimi"**. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 6(1), s.37.
- KURT, S. (2019, 08 01). **Dugin'in Avrasyacılık Anlayışında Türkiye'nin Yeri**. *Güvenlik Stratejileri*, 15(31), s.447.
- KURT, S., & KHASONOV, İ. (2019). **Güvenlikleştirme Kuramı Açısından Transdinyester Sorunu**. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*(63), s.427.
- ODUNCU, T. (2019, 02 12). **1999 Kosova Krizi ve Nato'nun Kosova Müdahalesi**. *Bucak İşleme Fakültesi Dergisi*, s.4.
- OĞULTÜRK, M. (2010). **Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi**. *Güvenlik*(19), s.104.
- OKTAY, E. G., & RRAPAJ, J. (2016). **Sosyal İnşacılık Açısından Kosova'nın Kimliği: Bağımsızlık Sonrasında Ortak bir "Kosovalı" Kimliği Oluşturmak Mümkün mü?** *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(49), s.51.
- ÖZDAĞ, A., & Önal, T. (2017, 06). **Kosova Sorunu ve Kosova'nın Bağımsızlık Süreci**. *Akademik Bakış Dergisi*(61), s.560.
- ÖZDER, A. (2013). **Avrasya Kavramı ve Önemi**. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, s.66.
- ÖZTÜRK, S. (2009, 06 03). **Jeopolitiğin Rusya Federasyonu'na Etkilerinin Kuzey Kafkasya-Gürcistan Güney Osetya Çerçevesinde İncelenmesi**. *Güvenlik*(17), s.235-236.

- ÖZYILMAZ, E. V. (2013, 02 15). **Geçmişten Günümüze Dağlık Karabağ**. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), s.193.
- POLAT, D. Ş. (2017, 04). **NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz**. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5, s.51-66.
- SAMUR, H. (2006). **Avrupa Komşuluk Politikaları ve Amaçları**. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, s.163.
- SARAÇLI, M. (2015). **Rusya Federasyonu'nun Yakın Çevre Politikasında Dış Rusların Yeri ve Kırım Meselesi**. *Karadeniz Araştırmaları*, 12(45), s.19.
- SARIKAYA, Y. (2010, Bahar). **Turuncuya Veda: Ukrayna'nın Kritik Seçimi**. *Karadeniz Araştırmaları*(25), s.4.
- SERBEST, M. (2017). **Tarihsel Süreçte Rus Avrasyacılığı:Klasik Avrasyacılıktan Neo Avrasyacılığa**. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), s.259.
- ŞAHİN, F. K. (2018, Kasım 5). **2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler**. *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*(19), s.137.
- TAŞDEMİR, F., & Özer, A. (2015). **Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosova'nın Rövanşı Mı? Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 10(1), s.50.
- TEMİZ, K. (2017, 04). **Türkiye Çin İlişkileri**. *SETA*(196), s.79.
- TURHAN, A. (2016). **Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de Meydana Gelen Jeopolitik Kırılmalar ve Türkiye Jeopolitiği**. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi* (2), s.24.
- TÜYSÜZOĞLU, G. (2017). **Rusya Dış Politikası'nın Etkin Silahı: Donmuş Çatışma Bölgeleri**. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 13(26), s.185-209.
- Ukrayna: Poroşenko Cumhurbaşkanı Olarak Yemin Etti*. (2014, 06 07). Mart 5, 2021 tarihinde BBC Türkçe. adresinden alındı
- URAL, S., & Tokgöz, İ. (2011). **Bağımsızlıktan Kadife Devrime Gürcistan Dış Politikasında Türkiye'nin Yeri (1991-2004)**. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(7), s.53.
- UYANIKER, H. B. (2018, 03 29). **Kırım Sorunundan Donbas Savaşına Rusya - Ukrayna Uzlaşmazlığı**. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*(59), s.150.
- ÜNSAL, V. (2006). **Doğu Karadeniz'in Tarihi Coğrafyası**. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), s.1.
- YAPICI, M. İ. (2007). **Kafkaya'nın Sorunlu Bölgesi: Güney Osetya**. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), s.71-72.

YILMAZ, E. S. (2013, Güz). **AB'nin Güvenlik Politikası ve Karadeniz Bölgesi ile İlişkileri**. *Karadeniz Araştırmaları*(39), s.9.

YILMAZ, R. (2010). **Bağımsızlık Sonrası Dönemde Rus-Gürcü İlişkileri ve Kırılma Noktaları**. *Avrasya Etüdleri*, 38(2), s.36-37.

YILMAZ, S. (2015). **Yeni Avrasyacılık ve Rusya**. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*(34), s.115.

ZENGİN KUZUCU, D. M., & ÇINTAN, A. (2019). **MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ'NİN STATÜSÜNÜN GÜNCEL GELİŞMELER VE KANAL İSTANBUL PROJESİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), s.71.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

KEİT Bugün İstanbul'da Başlayacak . (2007, Haziran 25). Nisan 6, 2021 tarihinde BigparaHürriyet: https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/keit-bugun-istanbul-da-baslayacak_ID610273/ adresinden alındı

"*Turuncu Devrim*" *Ukrayna'ya ne getirdi?* (2009, Kasım 29). Şubat 29, 2021 tarihinde CRI Online: <http://turkish.cri.cn/781/2009/11/23/1s121471.htm> adresinden alındı

'*Gül Devrimi*' *Margvelaşvili ile sona erdi*. (2013, Ekim 28). Nisan 6, 2020 tarihinde Habertürk: <https://www.haberturk.com/dunya/haber/889004-gul-devrimi-margvelasvili-ile-sona-erdi> adresinden alındı

"*Rusya'nın istemediği adam*" *Batıyı uyardı*. (2008, Ağustos 14). Şubat 12, 2021 tarihinde Dw: <https://www.dw.com/tr/rusyan%C4%B1n-istemedi%C4%9Fi-adam-bat%C4%B1y%C4%B1-uyard%C4%B1/a-3563398> adresinden alındı

23 yıl önceki Hocalı Katliamı nedir, Azerbaycan'da neler yaşandı? (2015, Şubat 26). Temmuz 30, 2020 tarihinde Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/23-yil-onceki-hocali-katliami-nedir-azerbaycan-da-neler-yasandi-28303401> adresinden alındı

25 yıllık acı: Hocalı Katliamı. (2017, Şubat 25). Temmuz 26, 2020 tarihinde Cnn Turk: <https://www.cnnturk.com/dunya/25-yillik-aci-hocali-katliami?page=1> adresinden alındı

Abaşidze, Acaristan'ı terk etti . (2004, Mayıs 5). Şubat 24, 2021 tarihinde Ntv: <http://arsiv.ntv.com.tr/news/268804.asp> adresinden alındı

ABD Savaş Gemisi Karadeniz'e Girdi. (2019, Aralık 15). Mart 24, 2021 tarihinde Sputnik: <https://tr.sputniknews.com/savunma/201912151040841565-abd-savas-gemisi-karadenize-girdi/> adresinden alındı

- ABD Uçak Gemisi Boğazlardan Geçebilir Mi.* (2014, Mart 6). Mart 19, 2021 tarihinde Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abd-ucak-gemisi-bogazlardan-gecebilir-mi-25952038> adresinden alındı
- ABD, Karadeniz'deki Gemileri İçin Çözüm Buldu!* (2008, Eylül 6). Nisan 4, 2021 tarihinde Milliyet: <https://www.milliyet.com.tr/dunya/abd-karadenizdeki-gemileri-icin-cozum-buldu-987338> adresinden alındı
- Abhaz Tarihi.* (2014). Nisan 16, 2020 tarihinde Düzce Abhaz: http://www.duzceabhaz.org/wp/?page_id=31 adresinden alındı
- AGİT Minsk Grubu Eş Başkanlarının Basın Açıklamaları.* (2020, Haziran 30). Temmuz 27, 2020 tarihinde AGİT: <https://www.osce.org/minsk-group/455866> adresinden alındı
- Akbolat, H. (2008, Ağustos 12). *Güney Osetya Sorunu Nedir?* Nisan 28, 2020 tarihinde Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/guney-osetya-sorunu-nedir-9643219> adresinden alındı
- Akıncı, B. A. (2017, Eylül 13). *Karadeniz Güvenliği Ekseninde Türkiye-Rusya İlişkileri.* Mart 22, 2021 tarihinde Uluslararası Politika Akademisi: <http://politikaakademisi.org/2017/09/13/karadeniz-guvenligi-ekseninde-turkiye-rusya-iliskileri/> adresinden alındı
- Aksöz, A. (2016, Kasım 20). *Avrupa'nın Fay Hatları: Transdinyester.* Şubat 15, 2021 tarihinde İlim ve Medeniyet: <https://www.ilimvemedenyet.com/avrupanin-fay-hatlari-transdinyester.html> adresinden alındı
- Aktan, S. (2019, Ekim 02). *Ukrayna ve Rusya 'Steinmeier Formülü' üzerinde uzlaştı: Donbas bölgesi seçime gidip özerk olacak.* Mayıs 27, 2020 tarihinde Euronews: <https://tr.euronews.com/2019/10/02/ukrayna-ve-rusya-steinmeier-formulas-uzerinde-uzlast-donbas-bolgesi-secime-gidip-ozerk-ola> adresinden alındı
- Aktan, S. (2020, Ocak 8). *Türk Akımı Doğal Gaz Boru Hattı Türkiye, Rusya ve Bölge İçin Ne Anlam Taşıyor?* Nisan 7, 2021 tarihinde Euronews: <https://tr.euronews.com/2020/01/08/turk-akimi-dogal-gaz-boru-hatti-turkiye-rusya-ve-bolge-icin-ne-anlam-tasiyor> adresinden alındı
- Alemdar, A. (2021, Ocak 16). *Güney Osetya Savaşı.* Mart 1, 2021 tarihinde DefenceTurk: <https://www.defenceturk.net/guney-osetya-savasi> adresinden alındı
- Aliju, D., & Vejaz, S. (2018, Mart 24). *NATO'nun Yugoslavya'yı bombalamasının 19. yılı.* Haziran 26, 2020 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/natonun-yugoslavyayi-bombalamasinin-19-yili/1098051> adresinden alındı
- Anastasov, P. (2018, Mayıs 25). *Karadeniz Bölgesi: Önemli Bir Kavşak.* Mart 18, 2021 tarihinde NATO Review: <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2018/05/25/karadeniz-boelgesi-oenemli-bir-kavsak/index.html> adresinden alındı

- Aşırılı, E. (2016, Aralık 23). *Transdinyester Meselesi Gündeme Gelebilir Mi?* Mart 12, 2021 tarihinde Kafkassam: <https://kafkassam.com/transdinyester-meselesi-gundeme-gelebilir-mi.html> adresinden alındı
- Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA)*. (tarih yok). Mart 15, 2020 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/avrupa-kafkasya-asya-ulasirma-koridoru.tr.mfa> adresinden alındı
- Avrupa Komşuluk Politikası ve İpuçları*. (2016, Kasım 4). Mart 21, 2020 tarihinde Diplomatik Gözlem: https://diplomatikgozlem.com/_haber/-avrupa-komsuluk-politikasi-ve-ipuclari adresinden alındı
- Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Açıldı*. (2006, Temmuz 13). Mart 11, 2021 tarihinde Amerikanın Sesi: <https://www.amerikanin sesi.com/a/a-17-2006-07-13-voa12-88020607/849318.html> adresinden alındı
- Balkanlar*. (2021, Mart 22). Mart 22, 2021 tarihinde Coğrafya: <https://www.cografya.gen.tr/siyasi/jeopolitik/balkanlar.htm> adresinden alındı
- Batı, G. F. (tarih yok). *Uluslararası Sistem İle Doğu Avrupa'nın Sorunu: Moldova ve Transdinyester*. Mayıs 29, 2020 tarihinde Tasam: https://tasam.org/Files/Icerik/File/DO%C4%9EU_AVRUPA____%C3%96%C4%9Fr etim_G%C3%B6revlisi_G%C3%BCney_Ferhat_BATI_pdf_86ef00fe-36d0-4056-aa92-a91bf710ada1.pdf adresinden alındı
- Bennett, C. (2017, Şubat 2). *Batı Balkanlar'da gerileme*. Mart 21, 2021 tarihinde NATO Review: <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2017/02/02/bati-balkanlarda-gerileme/index.html> adresinden alındı
- Berk, F. M., & Arslan, M. (2009). Alfred T.Mahan ve Deniz Egemenliği Teorisi. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22.
- Bir Bakışta AB/Avrupa Birliği'nin Tarihçesi*. (2020, Mart 3). Mart 6, 2020 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı: https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html adresinden alındı
- Bir Bakışta: Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi*. (2012, Ekim 19). Mart 31, 2021 tarihinde utikad: <https://www.utikad.org.tr/Detay/Sektor-Haberleri/10325/bir-bakista:-baku-tiflis-kars-demiryolu-projesi> adresinden alındı
- Black Sea*. (tarih yok). Temmuz 30, 2020 tarihinde New World Encyclopedia: https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Black_Sea adresinden alındı
- BTC Hattı > BTC Boru Hattı Hakkında*. (2021). Mart 19, 2021 tarihinde BOTAŞ: <https://www.bil.gov.tr/btc-hakkinda?AspxAutoDetectCookieSupport=1> adresinden alındı

- Bulgaristan TürkAkım'a Hazır.* (2019, Aralık 31). Şubat 28, 2021 tarihinde Deutsche Welle Türkçe: <https://www.dw.com/tr/bulgaristan-t%C3%BCrkak%C4%B1mahaz%C4%B1r/a-51845764> adresinden alındı
- Cabbarlı, H. (2016, Yaz). İki Güç Arasındaki Ukrayna. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 111.
- Caferov, N. (2016, Nisan 6). “4 Gün Savaşı” ve Bölgesel Dengeler. Mart 6, 2021 tarihinde DW: <https://www.dw.com/tr/4-g%C3%BCn-sava%C5%9F%C4%B1-ve-b%C3%B6lgesel-dengeler/a-19168839> adresinden alındı
- Chirciu, D. (2020, Kasım 16). *Moldova'da Kesin Olmayan Sonuçlara Göre Batı Yanlısı Sandu Cumhurbaşkanı Seçildi.* 2021 12, Mart tarihinde Aa: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/moldovada-kesin-olmayan-sonuclara-gore-bati-yanlisi-sandu-cumhurbaskani-secildi/2045120> adresinden alındı
- Christie, E. H. (2015, Temmuz 13). *Kırım'ın İlhakından Sonraki Yapıtlarım İşe Yaradı Mı?* Mart 4, 2021 tarihinde NATO: <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2015/07/13/kirim-in-ilhakından-sonraki-yapıtlarım-ise-yaradı-mi/index.html> adresinden alındı
- Çalışkan, B. (2018, Temmuz 16). *Güney Osetya ve Abhazya Sorunu.* Şubat 1, 2021 tarihinde İnsamer: https://insamer.com/tr/guney-osetya-ve-abhazya-sorunu_1557.html adresinden alındı
- Çeçen, A. (2019, Aralık 06). *Yeniden Kırım Sorunu.* Mayıs 05, 2020 tarihinde Anka Enstitüsü: <http://ankaenstitusu.com/yeniden-kirim-sorunu/> adresinden alındı
- Çiftçiler, S. B., & Mican, O. (2020, Kasım 20). *Başkanlık Seçimleri ve AB-Rusya Arasındaki Moldova.* Mart 13, 2021 tarihinde TASAM: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/58728/baskanlik_secimleri_ve_ab-rusya_arasındaki_moldova adresinden alındı
- Çilingir, T. (2020, ŞUBAT 16). *Etha.* Mart 1, 2020 tarihinde Etha: <http://etha15.com/haberdetay/karadeniz-neresi-karadenizliler-kim-111663> adresinden alındı
- Çıtak, İ., & Harris, C. (2018, Ağustos 09). *'Avrupa, Güney Osetya Savaşı'na gerekli tepkiyi verseydi Rusya Kırım'ı ilhak edemezdi'.* Nisan 6, 2020 tarihinde Euronews: <https://tr.euronews.com/2018/08/09/-avrupa-gurcistan-ve-osetya-savasina-gerekli-tepkiyi-verseydi-rusya-kirimi-ilhak-edemezdi> adresinden alındı
- Çurku, K. (2020, Kasım 22). *Ukrayna, 21 Kasım'da Onur ve Özgürlük Günü'nü kutluyor.* Kasım 25, 2020 tarihinde UkrHaber: https://www.ukrhaber.com/blog/ukrayna-21-kasimda-onur-ve-ozgurluk-gununu-kutluyor/#.X_DAoNgzbIU adresinden alındı
- Dal, E. P. (2017, Kasım 09). *'Kuşak ve Yol' projesi, Çin'in yeni vizyonu ve Türkiye.* Mart 26, 2020 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/-kusak-ve-yol-projesi-cin-in-yeni-vizyonu-ve-turkiye/960778> adresinden alındı

- Daloğlu, T. (2004, Mart 30). *NATO'da Tarihi Genişleme*. Kasım 11, 2020 tarihinde DW: <https://www.dw.com/tr/natoda-tarihi-geni%C5%9Fleme/a-2526818> adresinden alındı
- Demirci, M. C. (2021, Nisan 4). *Montrö Anlaşması Nedir, Türkiye İçin Ne Anlama Geliyor?* Nisan 6, 2021 tarihinde Euronews: <https://tr.euronews.com/2021/04/04/montro-bogazlar-sozlesmesi-ne-gore-rus-denizaltilar-bogazlardan-gecebilir-mi> adresinden alındı
- Demirci, S. R. (2008, Haziran 18). *Rusya'nın Balkan Politikası*. Mart 16, 2021 tarihinde TASAM: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/899/rusyanin_balkan_politikasi adresinden alındı
- Drise, D. (2020, Kasım 30). *Sandu, Transdinyester'deki Rus birliklerine Karşı*. Şubat 15, 2021 tarihinde eurotopics: <https://www.eurotopics.net/tr/252493/sandu-transdinyester-deki-rus-birliklerine-karsi> adresinden alındı
- Duman, Ç. (2018, Ocak). *Research Gate*. Şubat 2, 2020 tarihinde Research Gate: https://www.researchgate.net/publication/322701816_Jeopolitik_Teoriler adresinden alındı
- Duran, F. A. (2019, Ağustos 14). *Geçmişten Bugüne Osetya Sorunu*. Nisan 30, 2020 tarihinde AjansKafkas: <http://ajanskafkas.com/makale/one-cikanlar/gecmisten-bugune-osetya-sorunu/> adresinden alındı
- Dünden Bugüne Azerbaycan-Ermenistan Çatışması*. (2020, Eylül 30). Mart 7, 2021 tarihinde TRT Haber: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/duydu-bugune-azerbaycan-ermenistan-catismasi-519653.html> adresinden alındı
- Eduard Şevardnadze Kimdir?* (2003, Kasım 23). Nisan 5, 2020 tarihinde NTVMSNBC: <http://arsiv.ntv.com.tr/news/245077.asp> adresinden alındı
- Ergül, O. (2012). *Rus Dış Politikasında Bölgeselleşme ve Rusya'nın Entegrasyon Stratejisi: Avrasya Ekonomik Topluluğu*. Mart 18, 2021 tarihinde Avekon: <http://avekon.org/papers/560.pdf> adresinden alındı
- Erkan, S. (2015). *Güney Osetya Sorunu ve 2008 Rusya - Gürcistan Savaşı*. Şubat 28, 2021 tarihinde SOBIAD: <https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-goruntule&id=AXC-jcofyZgeuuwfwDEo> adresinden alındı
- Ermenistan tehdit edilirse Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Dağlık Karabağ'a müdahale edebilir*. (2020, Ekim 8). Şubat 10, 2021 tarihinde Euronews: <https://tr.euronews.com/2020/10/08/ermenistan-tehdit-edilirse-kolektif-guvenlik-antlasma-orgutu-dagl-k-karabag-a-mudahale-ed> adresinden alındı
- Ermenistan'daki Rus Askeri Üsleri: Bölgesel Güvenliği Tehdit Ediyor*. (2020, Nisan 2). Aralık 9, 2020 tarihinde Global Savunma: <https://www.globalsavunma.com.tr/ermenistandaki-rus-askeri-usleri-bolgesel-guvenligi-tehdit-ediyor.html> adresinden alındı

- Esslemont, T. (2010, Ağustos 9). *Gürcistan'da Savaşın İki Yıl Sonra 'Normalleşme' Özlemi*. Ocak 30, 2021 tarihinde BBC Türkçe: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/08/100809_georgia adresinden alındı
- Fomin, L. M. (tarih yok). *Black Sea*. Temmuz 30, 2020 tarihinde Britannica: <https://www.britannica.com/contributor/Luch-Mikheylovich-Fomin/3811> adresinden alındı
- Gazigil, O. (2004, Nisan). *Klasik Avrasyacılığın Türkofil kökenleri*. Eylül 13, 2020 tarihinde Anlayış: <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=11&makaleid=3395> adresinden alındı
- Göksedef, E. (2020, Kasım 10). *Dağlık Karabağ: Ateşkes anlaşması sonrası Türkiye'nin rolü ne olacak, arka planda neler yaşandı?* Mart 9, 2021 tarihinde BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54873432#:~:text=Da%C4%9Fl%C4%B1k%20Karaba%C4%9F'da%20Azerbaycan%20ve,durdu%20ve%20taraf%20pozisyonlar%C4%B1n%C4%B1%20korudu> adresinden alındı
- Gül Devrimi Gürcistan'da 7. yılını doldurdu.* (2011, Ocak 04). Nisan 5, 2020 tarihinde Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/gul-devrimi-gurcistanda-7-yilini-doldurdu-16676978> adresinden alındı
- Gül, K., & Terzic, A. (2019, Ocak 17). *Dayton Anlaşması ve Bosna Hersek'e Giydirdiği 'Deli Gömleği'*. Mart 15, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dayton-anlasmasi-ve-bosna-herseke-giydirdigi-deli-gomlegi/1367340> adresinden alındı
- Gürcistan.* (2021). Mart 10, 2021 tarihinde Okan Üniversitesi: <https://www.okan.edu.tr/avrasyamerkezi/sayfa/955/gurcistan/> adresinden alındı
- Halk Birliği Cumhuriyeti kuruldu.* (2014, Haziran 27). Mayıs 22, 2020 tarihinde İHA: <https://www.ih.com.tr/haber-halk-birligi-cumhuriyeti-kuruldu-367308/> adresinden alındı
- Hasanov, F. (2013, Aralık 15). *Transdinyester Sorunu ve Çözüm Arayışları*. Şubat 16, 2021 tarihinde Uluslararası Politika Akademisi: <http://politikaakademisi.org/2013/12/15/transdinyester-sorunu-ve-cozum-arayislari/> adresinden alındı
- Hazır, Ü. N. (2020, Aralık 10). *Rus Siyasal Hayatında 'Neo-Avrasyacılık'*. Temmuz 15, 2020 tarihinde Akademik Paradigma: https://www.akademikparadigma.com/rus-siyasal-hayatinda-neo-avrasyacilik/?doing_wp_cron=1595081963.0021190643310546875000 adresinden alındı

- Hürriyet*. (2019, Aralık 24). Şubat 2020, 15 tarihinde Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/montro-bogazlar-anlasmasi-nedir-montro-bogazlar-sozlesmesi-maddeleri-nelerdir-41404547> adresinden alındı
- İleri, K. (2020, Aralık 14). *ABD'den Türkiye'ye S-400 Yaptırım Kararı*. Mart 20, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdden-turkiyeye-s-400-yaptirim-karari-/2076666> adresinden alındı
- Karabağ, M. (2009, Mayıs 20). *Rus Emperyalizmi İçin Yeni Bir İdeoloji Neo Avrasyacılık*. Ocak 24, 2020 tarihinde Bilgesam: <http://www.bilgesam.org/incele/1071/-rus-emperyalizmi-icin-yeni-bir-ideoloji--neo-avrasyacilik/#.WtzCRciFPIU> adresinden alındı
- Karabulut, B. (2012, Şubat). *Rusya Gürcistan Savaşı*. Şubat 28, 2021 tarihinde Researchgate: https://www.researchgate.net/publication/322069358_RUSYA_GURCISTAN_SAVA_SI adresinden alındı
- Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu Teşkiline Dair Anlaşma*. (2014, Aralık 30). Mart 20, 2020 tarihinde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı: https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=248&dil=tr&blackseafort=1 adresinden alındı
- Karadeniz Uyumu Harekatı*. (2016, Mart 02). Nisan 03, 2020 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı: https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=27&dil=1 adresinden alındı
- Kaynak, H. (2014). *Karl Ernst Haushofer ve Jeopolitik Teorileri*. Ocak 23, 2020 tarihinde Academia: https://www.academia.edu/4022290/Karl_Haushofer_ve_Jeopolitik_Teorileri adresinden alındı
- Kırım'da Beklenen Sonuç*. (2014, Mart 16). Mart 13, 2021 tarihinde DW: <https://www.dw.com/tr/k%C4%B1r%C4%B1mda-beklenen-sonu%C3%A7/a-17500416> adresinden alındı
- Kosova: Sorular ve Cevaplar*. (2007, Aralık 10). Aralık 6, 2020 tarihinde BBC Turkish: http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2007/12/071210_kosovo_q_a.shtml adresinden alındı
- Kosova'da Gelecek Başladı*. (2016, Kasım 13). Mart 16, 2021 tarihinde Diplomatik Gözlem: https://diplomatikgozlem.com/_haber/kosova-da-gelecek-basladi adresinden alındı
- Moldova'da Batı Yanlısı Maia Sandu İlk Kadın Cumhurbaşkanı Oldu*. (2020, Kasım 16). Mart 12, 2021 tarihinde Habertürk: <https://www.haberturk.com/moldovada-bati-yanlisi-maia-sandu-ilk-kadin-cumhurbaskani-oldu-2872096> adresinden alındı

- Moldova'da Rusya yanlısı Igor Dodon dönemi resmen başladı.* (2016, Aralık 23). Haziran 5, 2020 tarihinde Euronews: <https://tr.euronews.com/2016/12/23/moldova-da-rusya-yanlisi-igor-dodon-donemi-resmen-basladi> adresinden alındı
- Moldova'da, Rus Askeri Güçlerin Transdinyester'deki Varlığı Protesto Edildi.* (2020, Mart 3). Mart 12, 2021 tarihinde Haberler: <https://www.haberler.com/moldova-da-rus-askeri-guclerin-transdinyester-deki-12973712-haberi/> adresinden alındı
- Nabucco Projesi Nedir? Ne eğildir?* (2009, Temmuz 13). Nisan 10, 2021 tarihinde NTV: https://www.ntv.com.tr/dunya/nabucco-projesi-nedir-ne-degildir,J5DBIv_eD02BGGYaWBWN8w adresinden alındı
- New World Encyclopedia.* (tarih yok). Şubat 17, 2020 tarihinde New World Encyclopedia: https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Black_Sea adresinden alındı
- Oğan, S. (2011, Mart 3). *Turuncu Devrimler Kitabı: Birinci Bölüm.* Şubat 2, 2021 tarihinde Türksam: <https://turksam.org/turuncu-devrimler-kitabi-birinci-bolum> adresinden alındı
- Oktay, H. (2016, Mayıs 30). *Rusya Karadeniz'de Ne İstiyor.* Şubat 28, 2020 tarihinde Kafkassam: <https://kafkassam.com/rusya-karadenizde-ne-istiyor.html> adresinden alındı
- Operasyon Bitti, Ancak Bilanço Ağır.* (2008, Ağustos 12). Mart 11, 2021 tarihinde DW: <https://www.dw.com/tr/operasyon-bitti-ancak-bilan%C3%A7o-a%C4%9F%C4%B1r/a-3558781> adresinden alındı
- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı.* (tarih yok). Nisan 3, 2021 tarihinde OKA: <https://www.oka.org.tr/assets/upload/dosyalar/romanya-ulke-raporu-9-79.pdf> adresinden alındı
- Özçelik, S. (2016, Eylül 18). *Donmuş Çatışma: Kırım.* Mart 14, 2021 tarihinde Kırım Haber Çalışması: <http://old.qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/donmus-catisma-kirim/149004/> adresinden alındı
- Paşinyan'dan Ordunun İstifa Talebine Ret.* (2021, Şubat 25). Mart 9, 2021 tarihinde DW: <https://www.dw.com/tr/pa%C5%9Finyandan-ordunun-istifa-talebine-ret/a-56684448> adresinden alındı
- Perepelytsia, G. M. (2007, Yaz). *NATO ve Ukrayna: Yol Ayırımında.* Nisan 8, 2020 tarihinde NATO: <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/art2.html> adresinden alındı
- Rehimov, R. (2020, Aralık 5). *Ermenistan'ın 2. Dağlık Karabağ savaşında imha edilen silahlarının maddi karşılığı 4,8 milyar dolar.* Mart 8, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/ermenistanin-2-daglik-karabag-savasinda-imha-edilen-silahlarinin-maddi-karsiligi-4-8-milyar-dolar/2066420> adresinden alındı

- Rusya'nın Kırım'ı Yasa Dışı İlhakının 5.Yılı.* (2019, Mart 16). Mayıs 10, 2020 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-nin-kirim-i-yasa-disi-ilhakinin-5-yili/1420194> adresinden alındı
- Sağlam, M. (2017, Mayıs 17). *Tek Yol Tek Kuşak: Yeni Bir Hegemonyaya Doğru*. Nisan 1, 2021 tarihinde Gazete Duvar: <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/05/17/tek-yol-tek-kusak-yeni-bir-hegemonyaya-dogru> adresinden alındı
- Samedov, N. (2011, Ağustos 10). *Dağlık Karabağ Sorunu ve Türkiye*. Mart 5, 2021 tarihinde TASAM: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/3663/daglik_karabag_sorunu_ve_turkiye adresinden alındı
- Sancaktar, C. (2008, Ağustos 28). *Kosova'dan Abhazya Ve Güney Osetya'ya: Batı'nın Tutarsızlığı*. Mayıs 04, 2020 tarihinde TASAM: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/936/kosovadan_abhazya_ve_guney_osetyaya_batinin_tutarsizligi adresinden alındı
- Siyasi Coğrafyasının Gelişmesi ve Jeopolitik Teoriler.* (tarih yok). Şubat 19, 2020 tarihinde Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/119002/mod_resource/content/0/02%20Jeopolitik%20Teoriler.pdf adresinden alındı
- Sulaj, A., & Abdula, F. (2021, Şubat 17). *Kosova Bağımsızlığının 13. Yıl Dönümünü Kutluyor*. Mart 15, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kosova-bagimsizliginin-13-yil-donumunu-kutluyor/2147669> adresinden alındı
- Taştekin, F. (2010, Kış). *Küllerinden Doğan Canlar Ülkesi Abhazya*. Nisan 16, 2020 tarihinde Karam: http://www.karamdergisi.com/Makaleler/1502371125_tastekin.pdf adresinden alındı
- Taştekin, F. (2019, Ağustos 24). *Kafkasya'nın İncisi Abhazya'da Seçim Zamanı: Ülke küçük, Yarış büyük*. Nisan 16, 2020 tarihinde BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49461140> adresinden alındı
- Taştekin, F. (2021, Nisan 7). *Türkiye Montrö Boğazlar Sözleşmesi Feshedebilir Mi? Batı ve Rusya İle İlişkiler Ne Olur?* Nisan 7, 2021 tarihinde Euronews: <https://tr.euronews.com/2021/04/07/turkiye-montro-bogazlar-sozlesmesi-feshedebilir-mi-bat-ve-rusya-ile-iliskiler-ne-olur> adresinden alındı
- Türkiye Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması.* (2021, Mart 3). Mart 21, 2021 tarihinde Ataturk Ansiklopedisi: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/T%C3%BCrkiye_Sovyet_Dostluk_ve_Sald%C4%B1rmazl%C4%B1k_Antla%C5%9Fmas%C4%B1 adresinden alındı

- Ukrayna Turuncu Devrim'i kutluyor.* (2005, 11 22). Şubat 2, 2021 tarihinde Dw: <https://www.dw.com/tr/ukrayna-turuncu-devrimi-kutluyor/a-2523122> adresinden alındı
- Ukrayna'da Turuncu Devrim'in Sonu.* (2010, Şubat 08). Nisan 13, 2020 tarihinde İHA: <https://www.ihha.com.tr/haber-ukraynada-turuncu-devrimin-sonu-108055/> adresinden alındı
- Ural, S. (2014). *Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık*. Haziran 25, 2020 tarihinde Semanticscholar: <https://pdfs.semanticscholar.org/f6da/2fe2127ffdfbd1cf12867675354930a8b43a.pdf> adresinden alındı
- Ülke profili: Çin Halk Cumhuriyeti.* (2014, Nisan 22). Mart 31, 2021 tarihinde AljazeeraTurk: <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-cin-halk-cumhuriyeti> adresinden alındı
- Yavuz, T. (2020, Ekim 6). *Ukrayna 48 Türk SİHA'sı almayı planlıyor.* Nisan 2, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-48-turk-sihasi-almayi-planliyor/1997379> adresinden alındı
- Yeni Şafak.* (2018, Şubat 28). 19 Şubat, 2020 tarihinde Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/ekonomi/mavi-akimda-15-yilin-rekoru-kirildi-3164574> adresinden alındı
- Yıldız, D. (2020, Haziran 12). *Ukrayna Yakın Zamanda AB Üyesi Olabilir.* Mart 3, 2021 tarihinde TavakVakfı: <https://tavakvakfi.org/wp-content/uploads/2020/06/Ukrayna-Yak%C4%B1n-Bir-Gelecekte-AB-%C3%9Cyesi-Olabilir-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCr%C3%BCld%C3%BC.pdf> adresinden alındı
- Yuşçenko Zaferini İlan Etti.* (2004, Aralık 24). Mart 2, 2021 tarihinde DW: <https://www.dw.com/tr/yu%C5%9F%C3%A7enko-zaferini-ilan-etti/a-2525598> adresinden alındı
- Yücedağ, A. (2019). *Klasik Avrasyacılık ile Neo Avrasyacılığın Rusya Politikasına Evrilmesi.* Temmuz 12, 2020 tarihinde Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi: http://sdam.org.tr/image/foto/2019/12/06/Klasik-Avrasyacilik-ile-Neo-Avrasyaciligin-Rusya-Politikasina-Evrilmesi_1575623954.pdf adresinden alındı
- Transdinyester Sorununa Çözüm Arayışları.* (2014, Şubat 27). Aralık 7, 2020 tarihinde Dünya : <https://www.dunya.com/dunya/transdinyester-sorununa-cozum-arayislari-haberi-239310> adresinden alındı
- Sabah.* (2016, Haziran 16). Şubat 20, 2020 tarihinde Sabah: <https://www.sabah.com.tr/dunya/2016/06/16/nato-nedir-nato-uyesi-ulkeler-hangileridir> adresinden alındı

Kafkasya'nın Açık Hesabı: Dağlık Karabağ. (2014, Ağustos 09). Temmuz 23, 2020 tarihinde Aljazeera Turk: [http://www.aljazeera.com.tr/dosya/kafkasyanın-acik-hesabi-daglik-karabag#:~:text=G%C3%BCney%20Kafkasya'da%204%20bin,yedi%20b%C3%B6lge%20Ermenistan%20i%C5%9Fgali%20s%C3%BCr%C3%BCyor\).](http://www.aljazeera.com.tr/dosya/kafkasyanın-acik-hesabi-daglik-karabag#:~:text=G%C3%BCney%20Kafkasya'da%204%20bin,yedi%20b%C3%B6lge%20Ermenistan%20i%C5%9Fgali%20s%C3%BCr%C3%BCyor).) adresinden alındı

Deutsche Welle. (2004, Mart 29). Ocak 28, 2020 tarihinde Deutsche Welle: <https://www.dw.com/tr/geni%C5%9Fleyen-nato-ve-rusya/a-2521958> adresinden alındı

Ismailov, F. (2020, Kasım 11). *Dağlık Karabağ: Rusya'nın bölgeye barış gücü göndermesi ne anlama geliyor?* Şubat 10, 2021 tarihinde BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54903568> adresinden alındı

Putin ve Zelenskiy Doğu Ukrayna'da Ateşkesin Uygulanmasında Anlaştı. (2019, Aralık 10). Aralık 8, 2020 tarihinde BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50723020> adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ